

T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

**YÖNETİM KURULU YAPISININ BEYAZ YAKALI SUÇLAR ÜZERİNDEKİ
ETKİSİNİN BELİRLENMESİ: ÖRNEK BİR UYGULAMA**

Gökçe Sinem ERBUĞA

Danışman

Prof.Dr. Ahmet Erdal ÖZKOL

İZMİR - 2020

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Yönetim Kurulu Yapısının Beyaz Yakalı Suçlar Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi: Örnek Bir Uygulama” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih/...../.....

Adı SOYADI
GÖKÇE SİNEM ERBUĞA

İmza

ÖZET
Doktora Tezi
Yönetim Kurulu Yapısının Beyaz Yakalı Suçlar Üzerindeki Etkisinin
Belirlenmesi: Örnek Bir Uygulama
Gökçe Sinem ERBUĞA

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı
İşletme Programı

Yapılan bu tez çalışmasında, şirket yönetim kurullarının beyaz yaka suçları ve kurumsal yönetim açısından önemi vurgulanmış; yönetim kurulu yapılanması sonucu, beyaz yaka suçlarının önüne geçilme olasılığı değerlendirilmiştir. Şirket yönetim kurulu yapılanmaları, çalışmada çeşitli faktörlerle açıklanmış olup; söz konusu bu faktörlerden biri olan yönetim kurulu komiteleri çalışma çerçevesinde daha detaylı bir biçimde incelenmiştir. Beyaz yaka suçlarının şirket yönetim kurulu yapısıyla olan ilişkisi, 2006-2017 yılları arasında BİST’te işlem gören şirketler baz alınarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu zaman dilimi için beyaz yaka suçları işleyen şirketler ile bu suçları işlememiş olan şirketler belirlenerek; bu iki grup şirketin yönetim kurulu yapıları karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, beyaz yaka suçlar üzerinde yönetim kurulu yapısının herhangi bir etkisinin bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmaktır.

Söz konusu karşılaştırma şirket yönetim kurulu üye sayısı, üyelerin cinsiyeti, yönetim kurulu değişikliği, icracı olmayan yönetim kurulu üye sayısı, bağımsız üye sayısı, yönetim kurulu bağımsızlığı, genel müdür ikiliği, genel müdürün yönetim kurulunda bulunması ve yönetim kurulu komitelerine ilişkin üye sayıları baz alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında yürütülen

lojistik regresyon analizinden yola çıkarak, BİST’te işlem gören şirketlerin 2006-2017 yılları arasında yönetim kurulu yapılarının, bu şirketlerin beyaz yaka suç işleme davranışları üzerinde etkili olup olmadığı tartışılmıştır. Çalışma sonucu elde edilen bulgular, yönetim kurulu yapısını oluşturan birtakım değişkenlerin beyaz yaka suç davranışı üzerinde etkisi varken, bazı değişkenlerin beyaz yaka suç davranışını belirlemede etkisi olmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Durumsal Suç Önleme Yaklaşımı, Beyaz Yaka Suçu, Yönetim Kurulu, Komite.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

**Assessing The Effect of the Board Directors' Structure on White-Collar
Crimes: A Case Study**

Gökçe Sinem ERBUĞA

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Business Administration

Business Administration Programı

This study emphasizes the importance of the company's board of directors in terms of white collar crimes and corporate governance, and evaluates the effect of the board of directors' structure on deterring white collar crimes. Company board structures are explained with various factors such as the committees of the board of directors which is the main focus of this study and thus examined in details within the framework of the study. The relationship between the white collar crime and the company's board of directors is examined among the companies listed at BIST between 2006 and 2017. Accordingly, companies, that have committed and not committed white collar crimes during the aforementioned time period, are determined and their board structures are compared. By doing that, this study aims to find out whether the board structure has any effect on white collar crimes.

In order to achieve this aim, companies are compared according to the number of company board members, gender of members, change of board of directors, number of non-executive board members, number of independent members, independence of the board of directors, CEO duality, CEO's presence in the board and the number of members in each committees within the board. Logistic regression analysis is carried out for this study, and results are discussed to find out wheter the board structures of the companies listed at BIST have any effects on the white collar crime behavior of these companies.

Findings of the study states whereas some variables of the board structure such as gender of members have an effect on white collar crime behavior, some variables such as CEO duality have no effect on determining white collar crime behavior.

Keywords: Situational Crime Prevention Approach, White-Collar Crime, Board of Directors, Committee.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: SUÇ KAVRAMI VE SUÇ TEORİLERİ	5
1.1.SUÇ KAVRAMI.....	5
1.2.SUÇ TEORİLERİ.....	10
1.2.1. Klasik Okul Teorileri	12
1.2.2. Neo-Klasik Teoriler.....	17
1.2.2.1. Rasyonel Tercihler Teorisi	18
1.2.2.2. Rutin Aktiviteler Teorisi	20
1.2.3. Sosyal Kontrol Teorisi	23
1.2.3.1. Sosyal Bağ Teorisi	28
1.2.3.2. Caydırıcılık Teorisi	33
1.2.3.2.1.Özel (Spesifik) Caydırıcılık ve Genel Caydırıcılık	37
1.2.3.2.2. Stafford ve Warr'un Perspektifinden Caydırıcılık Teorisi	39
1.2.3.2.3. Durumsal Suç Önleme Yaklaşımı (Situational Crime Prevention)	40
1.2.3.2.3.1. Durumsal Suç Önleme Yaklaşımına Getirilen Eleştiriler	46
İKİNCİ BÖLÜM: BEYAZ YAKA SUÇLARI	49
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	49
2.1.1. Beyaz Yakalı Suç Nedir?	49
2.1.2. Beyaz Yakalı Suçların Nedenleri	54

2.1.3. Beyaz Yakalı Suç Türleri	56
2.1.4. Beyaz Yakalı Suçların Sonuçları.....	58
2.2. BEYAZ YAKALI SUÇ OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ	60
2.3. İŞLENMİŞ BEYAZ YAKALI SUÇ ÖRNEKLERİ.....	63
2.4. LİTERATÜRDEKİ BEYAZ YAKALI SUÇ TARTIŞMALARI	70
 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KURUMSAL YÖNETİM, KURUMSAL	
YÖNETİM İLKELERİ VE YÖNETİM KURULU KOMİTELERİ	73
 3.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	73
3.1.1. Kurumsal Yönetim Nedir?	73
3.1.2. Kurumsal Yönetimin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	76
3.1.3. Kurumsal Yönetimin Amaçları ve Gerekliliği	78
3.1.4. Dünyada Kurumsal Yönetimle İlgili Önemli Düzenlemeler.....	81
3.1.5. Kurumsal Yönetim İlkeleri.....	86
3.1.6. Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Raporu	91
3.2. TÜRKİYE’DE KURUMSAL YÖNETİM UYGULAMALARI	93
3.3.YÖNETİM KURULU VE BÜNYESİNDE OLUŞTURULAN KOMİTELER ..	101
3.3.1. Yönetim Kurulu.....	101
3.3.2. Yönetim Kurulu Bünyesinde Oluşturulan Komiteler.....	104
3.3.2.1. Kurumsal Yönetim Komitesi	107
3.3.2.2. Denetim Komitesi	110
3.3.2.3. Riskin Erken Saptanması Komitesi.....	113
3.3.2.4. Aday Gösterme Komitesi	116
3.3.2.5.Ücret Komitesi	118
 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BORSA İSTANBUL’DA İŞLEM GÖREN	
ŞİRKETLERE YÖNELİK BİR UYGULAMA.....	121
 4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	121
4.2. ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİLER	126
4.3. ARAŞTIRMA MODELİNİN OLUŞTURULMASI, ARAŞTIRMA SORUSU VE	
HİPOTEZLER	127
4.3.1. Araştırma Modeli	127
4.3.2. Hipotezler	129

4.3.2.1. Yönetim Kurulu Büyüklüğü.....	130
4.3.2.2. Cinsiyet.....	130
4.3.2.3. Yönetim Kurulu Değişikliği.....	132
4.3.2.4. İcracı Olmayan Üye Sayısı.....	133
4.3.2.5. Bağımsız Üyeler ve Yönetim Kurulunun Bağımsızlığı	135
4.3.2.6. Genel Müdür (CEO) İkiliği (CEO Duality)	136
4.3.2.7. Genel Müdürün Şirket Yönetim Kurulunda Yer Alması	138
4.3.2.8. Komiteler.....	139
4.3.2.9. Sektör	142
4.3.2.10. Genel Müdür Sahipliği (Pay) Oranı (%)	144
4.3.2.11. Yıllar.....	145
4.4. ARAŞTIRMADA KULLANILACAK EKONOMETRİK MODELİN	
BELİRLENMESİ.....	147
4.5. ANALİZLER VE BULGULAR	152
4.5.1. Hipotezlerin Analizi	152
4.5.2. Analiz Sonucunda Elde Edilen Bulgular.....	153
4.5.2.1. Tanımlayıcı İstatistikler.....	153
4.5.2.2. Lojistik Regresyon Analizi Bulguları	161
4.5.2.2.1. Uyum İyiliği Testi	162
4.5.2.2.1.1. Hosmer-Lemeshow Uyum İyiliği Testi.....	162
4.5.2.2.1.2. Sınıflandırma Tabloları	163
4.5.2.2.2. Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları	165
TARTIŞMA VE SONUÇ	184
KAYNAKÇA	195

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : İşlenen Önemli Beyaz Yaka Suçları	66
Tablo 2: Yıllar İtibariyle Türkiye’de Gerçekleştirilen Kurumsal Yönetim Uygulamaları.....	98
Tablo 3: Yönetim Kurulu Bünyesinde Oluşturulan Komiteler	106
Tablo 4: Örneklem Büyüklüğünün Sektörel Dağılımı	124
Tablo 5: Çalışmada Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	128
Bağımlı Değişken.....	128
Tablo 6: Örneklem Grubunda Yer Alan Şirketlerin Faaliyet Gösterdiği Sektörler .	143
Tablo 7: İkili (durumlu) Lojistik Regresyon Modeline İlişkin Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	149
Tablo 8: Yıl Bağımsız Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu	153
Tablo 9: Sektörel Ayrıma İlişkin Frekans Tablosu	154
Tablo 10: Örneklemde Yer Alan Şirketlerin Sektör Kodları ve Adı	155
Tablo 11: Sektör Kodlarına Göre Şirketlerin Dağılımı.....	156
Tablo 12: Yönetim Kurullarının Cinsiyet Kodlarına Göre Dağılımı	156
Tablo 13: Beyaz Yaka Suçları İşlenmiş ve İşlenmemiş Şirketlerdeki Yönetim Kurulu Üyelerinin Cinsiyet Dağılımı	157
Tablo 14: Yönetim Kurulunda Değişikliğe İlişkin Frekans Tablosu	157
Tablo 15: Yönetim Kurulu Bağımsızlığına İlişkin Frekans Tablosu	158
Tablo 16: Genel Müdür İkiliğine İlişkin Frekans Tablosu.....	158
Tablo 17: Genel Müdürün Yönetim Kurulunda Bulunmasına İlişkin Frekans Tablosu	159
Tablo 18: Bağımsız Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler	160
Tablo 19: Hosmer-Lemeshow Uyum İyiliği Testi	163
Tablo 20: Modele İlişkin Uyum İyiliği Testi (Sınıflandırma Tablosu).....	164
Tablo 21: Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Coefficients)	167
Tablo 22: Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Odds-Ratios)	169
Tablo 23: Hipotezler ve Hipotez Testleri Sonuçları	182

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Klasik Okul Teorilerine göre Suça Neden Olan Faktörler.....	13
Şekil 2: Rutin Aktiviteler Teorisi'ne Göre Suç Mekanizması.....	22
Şekil 3: Stafford ve Warr'un Perspektifinden Özel-Genel Caydırıcılık.....	40

GİRİŞ

Günümüz küresel dünyasında özellikle son yıllarda yaşanan büyük muhasebe skandalları, kurumsal yönetimin şirketler ve yatırımcılar açısından ne denli önemli olduğunu açığa çıkarmıştır. Küreselleşme beraber ortadan kalkan ekonomik sınırlar ve bütünleşen piyasalar, bir ülkede meydana gelen muhasebe skandallarının dünyanın başka bir köşesinde aynı şekilde hissedilmesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle günümüzde artık tüm şirketlerin, muhasebe hile ve sahtekarlıklarına karşı oldukça açık bir hale geldiği bilinen bir gerçekliktir. Şirketlerin söz konusu bu muhasebe hile, sahtekarlık ve skandallarına karşın savunmasız kalmasının önüne geçmek amacıyla, kurumsal yönetim konusunda yapılmış çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar temel olarak şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerine uygun bir şekilde yönetilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Böylelikle şirketlerin suçlar karşısında daha dirençli olması ve sağlıklı bir biçimde faaliyetlerini sürdürmesi söz konusu olacaktır. Her ne kadar muhasebe sahtekarlıklarına yol açan risklere ilişkin literatürde yapılmış çok sayıda çalışma bulunsun da araştırmacılar hala muhasebe sahtekarlıklarının önüne geçilmesi için uygulanması gereken en etkili ve verimli caydırıcı önlemin ne olduğuna ilişkin süregelen bir tartışma içindedirler. Suçun önüne geçebilmek, suç sonucunda oluşan zararları gidermek ve suç henüz meydana gelmeden suça ilişkin caydırıcılığı sağlamak, şirket tarafından atılacak doğru adımlarla sağlanabilmektedir (HBR, 2019).

Literatürde konuya ilişkin yapılmış çalışmalar incelendiğinde, kurumsal yönetim ilkelerine, düzenlemelerine ve yasalara uyan şirketlerin muhasebe sahtekarlığıyla karşılaşma riskinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Muhasebe sahtekarlıklarının çok büyük kısmı beyaz yakalı yönetici pozisyonunda çalışan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. İlk defa 1939 yılında Sutherland tarafından kullanılan beyaz yaka suç (white-collar crime) kavramı, iyi bir eğitime sahip, işlerinde üst düzey pozisyonlarda görev yapan, saygınlık sahibi ve itibar gören kişilerin görevlerini icraları sırasında gerçekleştirmiş oldukları suçları belirtmektedir. Bu kişiler şirketlerdeki orta ve üst kademe yöneticiler ve iş insanları olabileceği gibi, avukat, hakim, doktor, akademisyen, müdür gibi diğer üst düzey profesyoneller de olabilirler. Beyaz yaka suçlarının meydana gelebilmesi için bahsedilen bu beyaz yakalı çalışanların, kendi bireysel çıkarları için mesleklerinin ve pozisyonlarının getirdiği

imkân ve güveni kullanarak kanun dışı davranmaları ve bu kanun dışılığı görevlerinin ifası sırasında gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Beyaz yaka suçlarının meydana gelmesinin temelinde, şirketin etik kültürünün zayıf olması yatmaktadır. Sahtekarlığa ve yolsuzluğa karşı sıfır tolerans politikası (zero tolerance policy for fraud and corruption) benimsemiş olan şirketlerde beyaz yaka suçları görülme ihtimali azalmaktadır. Bunun yanı sıra, şirkette çalışanlar arasında adaletin sağlanamaması, bireysel hırslar, şirketi içi denetim mekanizmalarının sağlıklı bir biçimde çalışmaması veya bulunmaması, kurum aidiyetinin bulunmaması ya da zedelenmesi ve kişisel faktörler de beyaz yaka suçlarına neden olmaktadır.

ACFE (Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği) tarafından 2018 yılında hazırlanmış olan Küresel Hile ve Suistimal Raporu, şirketlerin yıllık cirosunun yaklaşık olarak %5'ini bünyesinde işlenen beyaz yaka suçları dolayısıyla kaybetmesi söz konusudur (HBR, 2019). Mikro ölçekte değerlendirildiğinde şirketlerin ekonomik kayıplarının yanında yaşadıkları itibar kayıpları (reputation risk), ekonomik ve finansal riskler, uyum riski (compliance risk) ve güvenlik ve sahtekarlık riski (security and fraud risk) artmaktadır. Makro ölçekte ise beyaz yaka suçlarının yaygınlaşması, suçun ve suçluluğun rasyonalize edilmeye başlanmasına ve toplum tabanına yayılmasına ve böylece toplumunun tümü için etik değerlerin zedenlenmesine yol açmaktadır (HBR, 2019).

Beyaz yaka suçların bu denli önemli bir fenomen olması, bu suçların daha henüz açığa çıkmadan önlenmelerini gerektirmektedir. İnsanlar var oldukça suç da var olacaktır. Tüm beyaz yaka suçlarının tamamen ortadan kaldırılması da bu nedenle imkansızdır. Beyaz yaka suçlarının bütünüyle ortadan kaldırılabilmesinin imkânsız olmasına karşın azaltılabilmesi ya da bazılarının önüne geçilebilmesi mümkündür. Bu amaç doğrultusunda benimsenen kurumsal yönetim anlayışı, bu suçların caydırılması için birtakım önlemleri ele almaktadır. Kurumsal yönetim uygulamalarının ve ilkelerinin ön gördüğü kural ve ilkeler, doğrudan şirket yönetim kurulunu ilgilendirmektedir. Bu ilkelerin şirket tarafından benimsenmesini ve eksiksiz bir biçimde uygulanmasını sağlamak, şirket yönetim kurulunun görev ve sorumluluğundadır. Yönetim kurulu bu görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için iyi bir biçimde kurulmalı, eğitimli, bilgili, yetkin ve sorumlu kişilerden oluşmalı, üyelere ilişkin görev, yetki ve sorumluluklar dikkatli bir biçimde belirlenmelidir. Bu

nedenle beyaz yaka suçlarının caydırılması ve önüne geçilebilmesinde büyük rol oynayan şirket yönetim kurulunun doğru bir biçimde yapılanması gerekmektedir. Özellikle son yıllarda, şirket yönetim kurullarının şirket paydaşlarının çıkarına en iyi şekilde hizmet etmek konusunda gözetim yetki ve sorumluluğuna ilişkin çok miktarda araştırma yapılmıştır (Uzun ve ark., 2019). Yönetim kurulunun gözetim yetki ve sorumluluğunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmalarda beyaz yaka suç işlenmiş şirketler ile suç işlenmemiş şirketlerin yönetim kurulu yapıları karşılaştırılmaktadır (Beasley, 1998). Ancak literatüre bakıldığında Türkiye bağlamında böyle bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.

Beyaz yaka suç kavramı ışığında yapılan bu tez çalışmasının amacı, Türkiye'deki şirket yönetim kurulu yapılanması ile beyaz yaka suç arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Türkiye örneği için bir tespit ve durum değerlendirmesi yapmayı amaçlayan çalışmanın bu hedefini gerçekleştirebilmek adına, 2006-2017 yılları arasında BİST'te işlem gören şirketlerin işledikleri beyaz yaka suçlar belirlenmiştir. Bunun yanı sıra söz konusu şirketlerin yönetim kurullarına ilişkin verilerden yararlanılmıştır. UFRS, 2005 yılında Türkçe olarak yayınlanmıştır. 2005 yılından itibaren BİST'te işlem gören şirketler, finansal tablolarını ve raporlarını UFRS'ye göre hazırlamak zorundadır. 2005 yılında getirilen bu zorunlulukla birlikte, borsada işlem gören tüm şirketlerin finansal raporları 2006 yılından itibaren standardize edilmiştir. Bu nedenle çalışmada 2006 yılı temel alınmıştır. Çalışma giriş ve sonuç bölümleri haricinde dört temel bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, çalışmanın dayandırılmış olduğu teorik temellere değinilmiştir. Öncelikle farklı bakış açılarından suç kavramı ele alınmıştır. Sonrasında ise kriminoloji literatüründe yer alan suç teorileri açıklanmıştır. Temel suç teorileri, klasik ve neo-klasik teoriler olarak ele alınmış olup; klasik ve neo-klasik bakış açısının altında yer alan teoriler incelenmiştir. Bu teorilerden beyaz yaka suç araştırmalarında yoğun olarak kullanılan caydırıcılık teorisine geniş yer verilmiş; teori çerçevesinde durumsal suç önleme yaklaşımı ele alınmış; yaklaşıma getirilen eleştiriler ile yaklaşımın literatüre yapmış olduğu katkılardan bahsedilmiştir. Çalışmanın teorik temelleri caydırıcılık teorisi dayanmaktadır. Beyaz yaka suçlarının yönetim kurulu yapılanması yoluyla caydırılması konusu, durumsal suç önleme yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Söz konusu bu yaklaşım, suçludan ziyade işlenen

suçları gündeme getirmekte ve bireyin suçlu hale gelmesine neden olan koşullar yerine suçu meydana getiren koşullara odaklanmaktadır. Durumsal suç önleme yaklaşımı suçu birey üzerinden değil suça sebebiyet veren olay üzerinden ele almaktadır. Çalışmada suça sebebiyet veren olayların yönetim kurulu yapılanmasında açığa çıkıp çıkmadığı ilerleyen bölümlerde değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk olarak beyaz yaka suçlarına ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Beyaz yaka suçlarının ne olduğu, bu suçların altında yatan motivasyonlar, beyaz yaka suç türleri, bu suçların neden oldukları sonuçlar kavramsal çerçeve dahilinde değerlendirilerek, beyaz yaka suçlara ilişkin genel bir yargı oluşturulması amaçlanmaktadır. Daha sonra beyaz yakalı suç olgusunun tarihsel gelişimi açıklanarak geçmişten günümüze beyaz yaka suç kavramının ne şekilde evrildiği ortaya koyulmaktadır. Tarihsel gelişimi, geçmişte işlenmiş olan beyaz yaka suçlara ilişkin örnekler izlemektedir. Beyaz yaka suç literatüründe yer alan çalışmalar ve bu çalışmalar ekseninde gerçekleştirilen tartışmalara yer verilerek, ikinci bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, kurumsal yönetim, kurumsal yönetim ilkeleri ve yönetim kurulu komitelerine ilişkindir. Kurumsal yönetimin ilk olarak kavramsal çerçevesi kurularak, kavramın ortaya çıkışı, gelişimi, amaçları, gerekliliği, dünyadaki uygulama alanı ve kavrama ilişkin düzenlemeler ele alınmıştır. Kavramsal çerçeveyi, kurumsal yönetim ilkeleri ve bu ilkeler doğrultusunda hazırlanan kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporu izlemektedir. Daha sonra kurumsal yönetimin Türkiye'deki uygulama alanları ve uygulamada zaman içinde atılan adımlar değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde son olarak yönetim kurulu ve kurul bünyesinde kurulan komiteler teker teker açıklanmaktadır.

Çalışmanın dördüncü ve aynı zamanda son bölümde, Türkiye'deki BİST'te işlem gören şirketlere yönelik teorik bilgiye dayalı bir uygulama örneğine yer verilmiştir. Söz konusu uygulama çerçevesinde, BİST'te işlem gören şirketler ele alınmış olup; bu şirketlerin yönetim kurulu yapılanmalarına ilişkin değerlendirmeler, beyaz yaka suçları ışığında yapılmıştır. Çalışma, uygulama sonucu elde edilen bulgular ve bu bulguların yorumlandığı tartışma bölümüyle birlikte tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: SUÇ KAVRAMI VE SUÇ TEORİLERİ

1.1.SUÇ KAVRAMI

Suç tarihi, homo sapiensin ortaya çıkmasıyla, bir başka deyişle insan hayatının başlangıcıyla ortaya çıkmıştır. Farklı dinlerin kozmogonik (yaratılış) mitine göre, Adem ve Havva ilk gerçek insanlar olup, insanlık tarihinin ilk temsilcileri olarak değerlendirilmektedir. Yaratılış mitine göre, Cain (Habil) ve Abel (Kabil), Adem ve Havva'nın ilk oğullarıdır ve Cain, kardeşini Tanrı'ya feda etmek için Abel'i öldürmüştür. Bu sebeple Cain'in ilk tarihteki ilk suç eylemini gerçekleştirdiğine inanılmakta ve bu dava tarihteki ilk suç eylemini oluşturmaktadır (Aslan, 2017:31). Nitekim toplumsal unsurun bir parçası olan suçun tarihinin, insanlık tarihiyle birlikte başlamakta olduğunu ve insanlar var oldukça suçun da her zaman var olacağını söylemek doğru olacaktır (Aslan, 2017:19). Durkheim (1979:65) da suç kavramına benzer şekilde yaklaşmış ve bu görüşü destekleyerek “*Suç normaldir çünkü suçun görülmediği bir toplumdaki bahsetmek mümkün değildir*” ifadesini kullanmıştır (Dolu, 2009:98). Bu sebeple toplumun suçtan tamamen arındırılması ütöpik bir düşüncenin ürünüdür. İnsanoğlunun, kendi menfaatlerini en üst seviyeye çıkarma gayretinde olan hedonist varlıklar olması sebebiyle her zaman suç işleme ve hata yapma ihtimali bulunmaktadır. Otoriteler tarafından verilen cezalar veya kriminal yaptırımlar da kişilerin suç işleme ihtimalleri karşısındaki caydırıcı etkilerdir (Beccaria, 2003:21).

Literatürde, farklı kaynaklara ilişkin çeşitli suç tanımlarıyla karşılaşmak mümkündür. Oxford İngilizce Sözlüğe göre suç, “*bir eylem, ihmal, eksiklik, savsama, unutma, atlama*”¹ olarak ifade edilmektedir. Karşılaşılan suç tanımları dikkate alındığında, suç tanımının en dikkat çeken özelliği saldırı eylemi içermesidir. Diğer bir ifadeyle suç kavramının temelini, insan eylemleri oluşturmaktadır. Ayrıca suçun temelini oluşturan eylem, ihmal, eksiklik, savsama, unutma ya da atlama fiilleri beraberinde yasalar tarafından cezalandırılmayı birlikte getirmektedir. Diğer bir taraftan, Oxford Sosyoloji Sözlüğü’nde suça ilişkin olarak daha karmaşık bir tanımla karşılaşıldığı görülmektedir ve suç “*kişisel alanın da ötesine geçerek kamusal alanı etkileyen saldırılar, yasakları ve engelleri ihlal eden eylemler*” olarak ifade

¹ <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/crime>

edilmektedir ². Suç kavramının tanımı sosyolojik açıdan ele alındığında, suçun bireysel değil sosyal normlar tarafından belirlenen bir saldırı fiilinden doğması söz konusudur. Bunun yanı sıra suçun, toplumsal kuralların ve kanunların ihlal edilmesine yol açtığı ve sonucunda kamu otoriteleri tarafından cezai yaptırımlara neden olduğu görülmektedir. University of Glasgow The Scottish Center for Crime and Justice Research (2008) tarafından da sosyolojik bir bakış açısıyla belirtildiği üzere, suçun temel odak noktası sadece eylemin ta kendisi olmamakta; suç kavramı ayrıca kanunları korumaya çalışan kurallar ve insanlara da odaklanmaktadır. Güney Avustralya Yasal Hizmetler Komisyonu'nun yayınlamış olduğu hukuk el kitabına (2017) göre ise, suç toplumun kınama ve cezasına layık görülen bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu bu el kitabına göre, suç genellikle cezalandırılmayı ve sınırlanmayı da beraberinde getirmektedir.

Suç kavramı Kauzlarich ve Barlow (2009:7) tarafından *“bireylerin ceza kanunlarına aykırılık oluşturan davranışları”* olarak tanımlanırken; Tierney (2010:3)'e göre ise suç, *“bireylerin, hukuk sisteminin belirlemiş olduğu uyarı ve yasaklardan sapma davranışı”* olarak ifade edilmektedir (Çakmak, 2015:5). Yapılan başka bir çalışmada Akers suç kavramını *“kişisel çıkar elde etme amacıyla gerçekleştirilen şiddet eylemleri veya sahtekarlık eylemleri”* (Akers, 1991:202) olarak ifade ederken, Hirschi ve Gottfredson suç tanımını bir adım öne taşımışlardır. Gottfredson and Hirschi (1990), suç kavramını *“kişisel menfaat arayışı içinde gerçekleştirilen şiddet eylemi/usulsüzlük/dolandırıcılık”* tanımlamışlardır. Gottfredson and Hirschi'ye göre suç teşkil eden şiddet eylemi, usulsüzlük veya dolandırıcılık eylemleri, doğrudan kişisel çıkarların tatmin edilmesi arayışından ortaya çıkmaktadır. Bu eylemler sonucunda suçlu, temel olarak rahatlama ve tatmin olma davranışı sergilemekte ve suç teşkil eden eyleminden doğan uzun süreli acı sonuçlara ilişkin endişe taşımamaktadır (Gottfredson and Hirschi, 1989:360).

Gottfredson and Hirschi'nin suç algılarına göre, farklı koşullarda gerçekleştirilen aynı (eş) eylemler farklı sonuçlara neden olabilmektedir. Daha açık bir

² A Dictionary of Sociology (3 rev. ed.),

<http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199533008.001.0001/acref-9780199533008>

ifadeyle, farklı kapsamlarda yürütülen aynı (eş) eylemler, içinde bulundukları duruma göre suç olup olmama özelliği taşımaktadırlar. Gottfredson and Hirschi (1990)'ye göre suç teorisinin temelini de suç kavramının tanımı oluşturmaktadır. Bu bakış açısına göre potansiyel suçlular, acil kazanımlar elde etmeyi veya hedeflerine kolaylıkla ulaşmayı, başka bir deyişle ihtiyaçlarını kolayca karşılamayı uman kişiler olarak ifade edilmektedir. Ayrıca potansiyel suçlular genellikle uzun vadeli kazançlar elde etmeyi ummamakta ya da beklememekte ve çoğu zaman söz konusu bu kişilerin eylemleri kötü sonuçlanmaktadır.

Durkheim ise, suçu toplumsal bir sapma hali olarak görmekte ve suçun görülmediği hiçbir toplumun olmadığını belirtmektedir (Aytaç ve diğ., 2007: 24). Her ne kadar insan olan her yerde suçun ortaya çıkma ihtimali olsa da, suç algısı toplumdan topluma (veya kültürden kültüre) değişebilmekte (Durkheim, 1985); ve hatta aynı toplum için farklı zaman dilimlerin de bile farklılaşabilmektedir (Gökulu, 2010:209). Suç olgusu zaman ve kültüre göre değişebilmekte olan dinamik bir kavram olup; hangi eylemin suç olup hangisinin olmadığına dair evrensel bir kabulden söz etmek de mümkün görünmemektedir (Beirne ve Messerschmidt, 1995:11). Herhangi bir zaman dilimi için suç teşkil eden bir eylem veyahut davranış başka bir zaman dilimi için değerlendirildiğinde suç olarak değerlendirilemeyebilir. Aynı şekilde belirli bir kültür açısından suç olarak görülen bir eylem veya davranış kalıbı farklı bir kültür açısından değerlendirildiğinde suç olarak görülebilmektedir. Suçun zaman, kültür ve toplum yapısı gibi dinamiklere göre farklılaşmasından ötürü genel geçer bir suç kavramından bahsedebilmek son derece zordur (Burkay, 2008:2).

Her ne kadar suç toplumların kültürel değerleri tarafından belirlenen bir kavram olsa da, sanayileşme döneminden itibaren belli başlı suçların özellikle de mala karşı işlenilen suçların artık evresel boyutta tanınması söz konusudur. Bazı suçların veyahut suç niteliği taşımakta olan belirli eylemlerin küresel ölçekte suç olarak değerlendirilmesi günümüzde suç kavramının ekonomik ve siyasi dinamikler üzerinden tanımlanmasından kaynaklanmaktadır (Gökulu, 2010: 210).

Genel bir ifadeyle, yapılması yanlış olan veyahut yapılması sonucunda zarar doğuran, kamu otoritelerince yapılması yasaklanan ve hatta yapılması halinde yasal yaptırımı da beraberinde getiren insan eylemleri suç olarak değerlendirilmektedir. Suç daha açık bir ifadeyle hukuk kurallarına aykırılığı temsil etmekte olup; hukuk

kurallarına aykırı davranarak suç işleyen kişi de suçlu olarak değerlendirilir (Aydın, 2014:82). Benzer şekilde Black de suç kavramını “ceza hukuku ve kanunlarına aykırı eylemler” olarak ifade etmiştir (Black, 1979:334). Literatürde yer alan başka bir tanımlamaya göre ise suç, toplumsal normların ihlal edilmesi halinde açığa çıkan ve kanun koyucular tarafından topluma bir tehlike oluşturması ve zarar vermesi öngörülen insan eylemleridir (Alpay ve diğ., 1995: 16). Suç, toplum açısından tehlike oluşturması, toplum üyelerine zarar vermesi, kamusal düzeni bozması ve görüldüğünden çok daha büyük zararlara ve hatta zaman zaman toplumsal yıkımlara yol açması gibi özellikleri sebebiyle muhakkak üstesinden gelinmesi ve engellenmesi gereken bir toplumsal olgudur. Suçun sebep olduğu zararlar öncelikli olarak doğrudan suçun muhatabı olan mağduru etkilese de zamanla kar topu etkisi göstererek tüm toplumu etkiler boyutlara ulaşabilmektedir. Suç sonucu meydana gelen zarar sadece maddi olarak değerlendirilmemeli; suç nedeniyle açığa çıkan korku iklimi, güvensizlik ve toplumsal ahlaki çöküntü gibi manevi zararlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bahsi geçen manevi zararlar toplum için maddi kayıplardan çok daha tehlikeli sonuçlar doğurabilmektedir (Dolu ve ark., 2010:61).

Suç algısı temel olarak, kanunu çiğnemek suretiyle suç teşkil eden aleni bir eyleme, bir ihmale, görevin yerine getirilmesinde hata, kusurluluk veya eksikliğe, görevi kötüye kullanmaya veya suistimale dayanmaktadır. Her ne kadar iki ana suç türü (mülkiyet suçu ve şiddet içeren suç) olduğuna dair genel bir kural olsa da, kurumsal suçlar gibi şiddet içermeyen ya da mülke zarar vermeyen suç türleri de vardır (Montaldo, 2017).

Tomovic (1979) ise çalışmasında, Breckenridge’in çalışmasında yapmış olduğu suç tanımına atıfta bulunarak suç kavramını insanların deneyimleri, bu deneyimlerin insanlar üzerindeki etkileri ve kişilik bozuklukları üzerinden tanımlamaktadır (Maher ve diğ., 2009:636). Tomovic ve Breckenridge’e göre insanların suça neden olan deneyimleri, onların öğrenmesilerine engel olan, sosyal ilişkilerini ve çevreyle olan etkileşimlerini olumsuz biçimde etkileyen ve kişinin kendisine ve çevresine zarar veren davranışlarını biçimlendirmektedir. Suça neden olan kişisel ve sosyal başarısızlıklar, aile yapısı, sosyal çevre, üyesi olunan topluma dair kurallar ve değerler gibi çok sayıda faktörden etkilenebilmekte ve bu özelliği sebebiyle dinamik bir sosyal süreç olarak kabul edilmektedir (Aytaç ve diğ., 2007).

Suçun toplumsal değışmeler doğrultusunda farklılaşması, diğeri bir ifadeyle toplumsal gelişmelerden etkilenmesi söz konusudur (Bal, 2003:215).

Nietzsche ise, suç ve ceza kavramlarını borç sözleşmesinin bir parçası olarak değerlendirmiştir. Nietzsche'ye göre bireyler ile toplum arasında bir sözleşme yapılmış olup; bu sözleşmeye aykırı hareket edilmesi halinde, toplumun bu kişiyi cezalandırarak, ona zararını ödetmesi söz konusu olacaktır (İşsevenler, 2012). Nietzsche'ye göre “verilen her zararın bir karşılığı bulunmakla” birlikte, suçlunun (diğeri bir ifadeyle borçlunun) verdiği zarar, ancak suçlunun (borçlunun) acı çekmesi suretiyle karşılanabilecektir. Söz konusu bu bakış açısı doğrultusunda suç işleyen ve suçtan mağdur olanın aynı his ve duyumsamalara sahip olduğu varsayımında altında, işlenen suçun, suçtan mağdur olanların çektiği acıyla ölçülmesi gerekmektedir (Nietzsche, 2014:60). Nietzsche, suçla ilgili görüşlerini “*Zulüm olmadan şenlik olmaz...Cezada şenlikli o kadar şey var ki...*” sözleriyle ifade etmiştir. Nietzsche'nin suç algısına göre, “*dünyada her şeyin bir bedeli bulunmaktadır*”. Diğeri bir ifadeyle, her şeyin bir bedeli vardır ve bu bedel için ödeme yapılabilir. Bu bakış açısı, adalet sistemlerinin en temel ve en yalın ahlak yasasını oluşturmaktadır (Büyükdüvenci, 2006:4).

Diğeri bir taraftan ise Centel ve diğeri (2006), insan davranışlarına kriminal davranışlardan daha çok dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu noktadan hareketle, suç kavramı ile ilgili olarak dikkate alınması gereken en temel nokta insan isteklerinin karşılanması olarak karşımıza çıkmaktadır (Centel vd., 2006). Güney Avustralya Yasal Hizmetler Komisyonu'nun yayınlamış olduğu hukuk el kitabında (2017) da belirtilmiş olduğu üzere, bir fiilin (eylemin) hukuka aykırı olup olmadığının ya da diğeri bir ifadeyle suç teşkil edip etmediğinin kararı kolay verilebilecek bir karar değildir. University of Glasgow The Scottish Center for Crime and Justice Research (2008) tarafından da açık bir şekilde belirtildiği üzere kriminologlar (suç bilimciler), suç kavramını sosyal, kültürel ve ekonomik kökleriyle farklı bakış açılarından ele almaktadır. Farklı bakış açılarıyla suç kavramının ele alınması, hangi eylemlerin suç teşkil edip etmediğinin belirlenmesi konusunda etkin bir araç olarak değerlendirilmektedir; çünkü toplumsal normlar ve değerler dönem dönem değişebilmekte ve toplumdan topluma farklılıklar gösterebilmektedir (University of Glasgow School of Education, 2008).

Suçla ilgili dikkat çeken en temel nokta suç ve suçun gerektirdiği cezai yaptırımların mutlaka bir kanuna bağlı olması zorunluluğudur. Daha açık bir ifadeyle, suçların ve cezaların kanuniliği ilkesinden ötürü kanunsuz suç ve ceza olamaz. Anayasamızın 38. Maddesinde de belirtildiği üzere hiçbir kimse kanun tarafından açık bir şekilde suç sayılmayan bir eylemden ötürü cezalandırılmamakta ve hiçbir kimse gerçekleştirmiş olduğu eylem için kanunda öngörülen ceza dışında bir ceza ile veya kanunda öngörülen cezadan daha ağır bir ceza ile cezalandırılmamaktadır (Eşitli, 2013:225). Anayasanın bahsi geçen maddesine dayanarak, bir eylemin yasalar tarafından suç olarak tanımlanmaması durumunda, söz konusu bu eylemin hukuka aykırı bir eylem olması halinde bile suç olarak değerlendirilemeyeceğini söylemek mümkündür (Anayurt, 2001:133). Literatürde yer alan tanımlamalarına bakıldığında, suça kavramına ilişkin yapılan tüm tanımlamaların ortak noktası, suçun ceza kanunları tarafından tanımlanması zorunluluğu ve her suçun gerektirdiği bir cezai yaptırımın bulunmasıdır (Çakmak, 2015:5).

1.2.SUÇ TEORİLERİ

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren varlığını sürdüren suç kavramı konusunda farklı disiplinler tarafından araştırmalar yürütülmüş, konuyla ilgili olarak çok sayıda teori geliştirilmiştir. Söz konusu bu teoriler, suçun altında yatan etmenleri diğer bir ifadeyle suç motivasyonlarını anlamaya ve açıklamaya yöneliktir. Suç teorilerinin bir kısmı suç davranışının temelini bireysel dinamiklere bağlamakta; bir kısmı ise suçun altında yatan psikolojik, biyolojik, sosyolojik ve çevresel faktörleri suç davranışının çözümlenmesinde hareket noktası olarak kabul etmektedir. Suçun farklı disiplinlerin kapsamına giren çok kapsamlı bir kavram olması sebebiyle suçu tek bir faktör üzerinden açıklamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu sebeple suç kavramı tüm boyutlarıyla ve bütüncül bir çerçeve içerisinde değerlendirilmelidir (Burkay, 2008:13). Literatürde suç kavramını ele alan çok sayıda teori bulunmaktadır. Bu teoriler temel başlıklar halinde şu şekilde sıralanabilir (Akers, 2013):

1. Caydırma ve Rasyonel Tercihler Teorileri,
2. Biyolojik ve Psikolojik Teoriler,
3. Sosyal Öğrenme Teorileri,
- 4.Sosyal Bağ ve Kontrol Teorileri,

5. Damgalama (Etiketleme) Teorisi,
6. Sosya Düzensizlik, Anomi ve Sosyal Gerginlik (Gerilim) Teorileri,
7. Çatışma Teorisi,
8. Eleştirel (Marksist) Teori,
9. Feminist Teoriler ve
10. Bütünleştirici Kriminolojik Teoriler.

Suç açıklamaya yönelik geliştirilen klasik teorilerin temel varsayımını bireylerin rasyonel varlıklar olması oluşturmaktadır. Bireylerin rasyonel olmaları perspektifine göre, insanlar hayatta kalmak için ihtiyaçlarını karşılamak durumundalardır ve bireylerin sınırsız istek ve ihtiyaçlarını sahip oldukları kıt kaynaklarla karşılayabilmeleri için rasyonel davranmaları gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, kıt kaynakların maksimum verimlilikle kullanılabilmesinin temelini insanların rasyonel bireyler olması oluşturmaktadır. Klasik ekonomi anlayışına göre, kıt kaynakları maksimum verimlilikle kullanmakta olan bireyler kararlarını her zaman rasyonel bir şekilde vermektedir. Bahsi geçen bu bakış açısı aynı zamanda rasyonel tercihler teorisinin de hareket noktasını oluşturmaktadır. Klasik suç teorilerinin, bireylerin rasyonel varlıklar olup, suç işleme özgürlüğüne sahip olduğu varsayımına karşın öğrenme teorisi, bireyin suç davranışını çevresine bağlamaktadır (Altıntop, 2012:1).

Suç teorilerini daha iyi anlayabilmek açısından bu teorilerin temelini oluşturan klasik okulun düşünce yapısı net bir biçimde anlaşılmış olmalıdır. Klasik okul aynı zamanda günümüzün modern ceza sisteminin şekillenmesini sağlayan ve işleyiş biçimini belirleyen en temel fenomen olarak nitelendirilmekte ve suç kavramını bilimsel bir çerçevede ele alan ilk teori olarak literatürdeki yerini almaktadır (Seyhan, 2016:38). Klasik okul Bentham'ın düşünce yapısından hareketle ceza ve adalet sistemlerinin nasıl bilimsel bir temelle geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Akers, 2013). Klasik Teori'yi izleyen pozitivist kriminoloji ise cezalardan çok suç motivasyonlarına, daha açık bir ifadeyle suçun altında yatan nedenlere odaklanmaktadır. Gerek Klasik okul gerekse de pozitivist kriminoloji araştırmaları, günümüz hukuk sistemlerinin temel taşı oluşturan teorik altyapının oluşturulmasında oldukça etkilidir (Seyhan, 2016:38).

1.2.1. Klasik Okul Teorileri

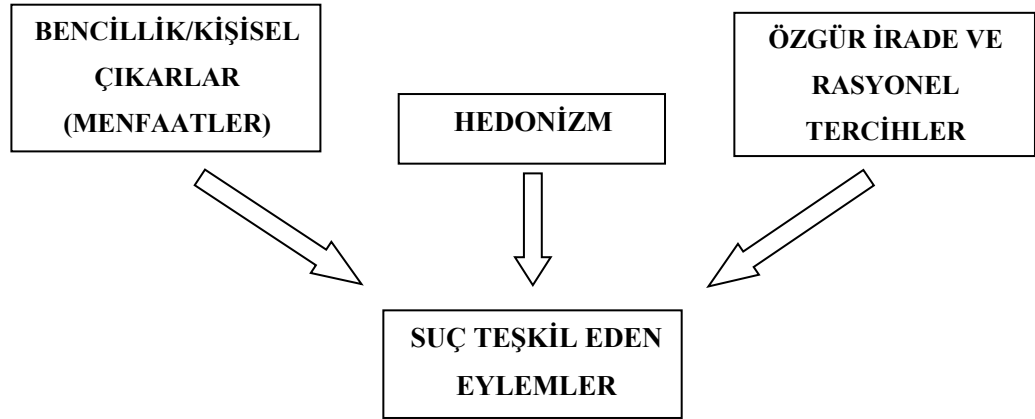
Karanlık Orta Çağ Avrupa'sının, cin, peri, şeytan gibi doğa üstü güçleri suç davranışının temeli olarak görmesi ve söz konusu dönemde suç işleyenlere karşı uygulanan hukuk ve insanlık dışı uygulamalar, adaletsizlikler klasik okul teorilerinin ortaya çıkışına sebep olmuştur. Klasik okul öğretileri, bir nevi Orta Çağ Avrupa'sının karar verici mekanizmalarının keyfi ve hukuk dışı uygulamalarına, kilise tahakkümüne ve çarpık adalet düzenine tepki olarak doğmuştur. Söz konusu keyfilik hangi eylemlerin suç olarak atfedileceği, hangilerinin edilemeyeceği ve suç olarak atfedilen eylemlerin ne tür cezalara konu olacağı konusunda ilgili normatif bir düzenleme olmamasından kaynaklanmaktadır (Seyhan, 2016:38).

Thomas Hobbes, John Locke, Jeremy Bentham, Charles Montesquieu, Voltaire (François-Marie Arouet), Jean-Jacques Rousseau, Claude Adrien Helvétius, David Hume, Adam Smith, Immanuel Kant ve Cesare Beccaria tarafından Orta Çağ Avrupasının sağlıklı bir şekilde işleyen hatta işlemeyen ceza adalet sistemi sorgulanmaya bu dönemde başlanmış ve Orta Çağ hukuk sistemine getirilen ağır eleştiriler, mantıksal bir dönüşüm sürecini de beraberinde getirmiştir. Rousseau, Locke, Hobbes ve beraberindeki düşünürler, kamusal huzurun ve güvenliğin sağlanabilmesi, toplumsal düzenin devamı için yönetenler ile yönetilenler arasında bir "Sosyal/Toplumsal Sözleşme (Social Contract)" yapılmasına ihtiyaç olduğunu savunmuşlardır (Dolu, 2009:94). Klasik okul yaklaşımının da benimsemiş olduğu önemli görüşlerden biri olan ve genel hatlarıyla, bireylerin hak ve sorumluluklarının dayanağını açıklayan sözleşme olarak tanımlanabilen "toplumsal sözleşme"ye göre, bireyler davranış biçimlerini kendi menfaatlerini gözeterek belirlemekte ve eylemleri sonucunda başkalarına zarar verip vermeyecekleri kaygısı taşımamaktadır (Seyhan, 2016:39). Hobbes'a göre, toplumu oluşturan tüm bireyler birbirleriyle sürekli olarak savaşmakta ve sürekli bir savaş halinde olan birey, içerisinde bulunduğu durum neticesinde güvenlik ihtiyacı hissetmektedir (Güleç, 2015:722). "*Herkesin birbirine karşı savaştığı*" bir durumda (Seyhan, 2016:39), toplumdaki bir birey toplumun geri kalanıyla bir sözleşme yapmaktadır ve Hobbes'un toplumsal sözleşme anlayışı doğrultusunda, bu sözleşme sonucunda iktidar ve toplumdan biri olmadan diğer kavramdan da bahsetmek mümkün olamayacağından (Kersting, 2002), hem iktidar hem de toplum kurulmuş olacaktır (Güleç, 2015:722). Hobbes'a göre devlet, sosyal

sözleşmenin herhangi bir tarafını oluşturmamakta ve aynı zamanda da sosyal sözleşmeyle bağlı da sayılmamaktadır (Hobbes, 2013: 138).

Klasik okul öğretilerinin temelinde suç ve suçluluk kavramları doğa üstü güçler yerine makul, mantıklı ve akla yatkın yaklaşımlarla açıklanmaktadır ve bu sebeple suçluların rasyonel hareket eden bireyler olduğu varsayımında bulunmaktadır. Suçlu bireylerin rasyonel bir şekilde karar vermeleri, suç işlemekten önce suçun kendilerine sağlayacağı potansiyel getiriler (veyahut haz) ile, suçun neden olacağı potansiyel kayıpları ya da çarptırılacakları cezaları karşılaştırmalarını gerektirmektedir. Bireylerin rasyonel aktörler olması yaklaşımı, bireyin suç eylemine karar kılması sürecinde elde edeceği getirinin, uğrayacağı zarardan büyük olması mantığına dayanmaktadır (Seyhan, 2016:39). Klasik öğretiye bakıldığında suç ve suçluluk durumlarının ortaya çıkışında bireylerin iradesinin hareket noktası olarak belirlendiği ve potansiyel suçlunun suç işleme iradesini sakatlayacak (zayıflatacak) olan caydırıcı uygulamalar üzerinde yoğunlaştığı açık bir biçimde görülmektedir. Bu doğrultuda klasik öğretilerde özellikle Beccaria ve Bentham'ın ceza adalet sistemine dair görüşlerine yer vermek doğru olacaktır.

Şekil 1: Klasik Okul Teorilerine göre Suça Neden Olan Faktörler

Kaynak: Dolu, 2009, s.96.

Cesera Beccaria ilk olarak 1764 yılında yayınlanan “Suçlar ve Cezalar Üzerine (Dei Delittie Delle Pene)” isimli eserinde, suçların cezalandırılması konusunda en temel noktalar olan cezanın özellikleri, kaynağı, amacı, ağırlığı, kanunların

yorumlanması ve dili gibi hususlarda önermelerde bulunmuştur. Günümüzde bu önermeler halen önemini koruyarak hukuki yapının oluşturulmasında büyük rol oynamaktadır (Seyhan, 2016:40).

Beccari'nın suç fenomeni en yalın haliyle, suçun tahmin edilebilme ve kontrol edilebilme varsayımlarına dayanmaktadır (Seyhan, 2016:43). Beccaria'nın suç algısını şekillendiren temel noktalar, bireylerin karar verme süreçlerinde özgür iradelerini kullandıkları ve rasyonel davrandıkları, suç işleme kararı vermeden önce suça ilişkin bir fayda-maliyet analizi gerçekleştirerek kişisel çıkarları açısından en optimal seçeneği tercih edecekleri varsayımına dayanmaktadır (Seyhan, 2016:40). Bu doğrultuda işlenen suçla orantılı cezalandırmanın öngörüldüğü bir adalet sistemi, bireylerin suç işleminin önüne geçebilecektir (Akers, 2013; Roshier, 1989). Suç, Beccaria için toplumsal düzeni doğrudan zedelemektedir ve bu nedenle işlenen bir suç için verilecek olan ceza belirlenirken toplumun bu suçtan ne ölçüde zarar gördüğü ölçülmelidir (Beccaria, 2016). Beccaria'ya göre bir suçun cezalandırılması, o suçu işleyen suçlunun tekrar suç işleminin önüne geçilmesi ve bu sayede toplumun zarara uğratılmasının engellenmesi amacını taşımalıdır. Bu durum aynı zamanda, diğer potansiyel suçluları da caydırma görevi üstlenecektir (Seyhan, 2016:41). Beccaria, cezalandırma yetkisini elinde bulunduran otoritenin cezalandırma yetkisinin sınırlarını belirleyen ve toplum sözleşmesinde de belirtilen iki ilkenin varlığından bahsetmektedir. Cezalandırma yetkisinin sınırlarını belirleyen ilkelerin ilkinin "cezaların kanuniliği ilkesi" oluşturmaktadır. Söz konusu bu ilke doğrultusunda otorite, kanunda açık bir şekilde suç olarak belirtilen haller kapsamına girmeyen eylemlerinden dolayı bireyleri suçlayamamakta ve dolayısıyla bireyleri kanun kapsamına girmeyen bu eylemlerinden dolayı cezalandırılamamaktadır. Cezalandırma yetkisinin sınırlarını belirleyen bir diğer ilke ise "kanunlar önünde herkesin eşit olması ilkesi"dir. Beccaria (1995:13)'nin "*Kanunlar, en soylu vatandaştan en basit vatandaşa kadar herkesi eşit bağlamalıdır.*" söylemiyle, kanunların toplumu oluşturan tüm bireyler için eşit uygulanması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Seyhan, 2016:42).

Cezalandırmanın sınırlarını belirleyen bir diğer ilke de "cezaların toplumsal faydayı sağlaması ve suç tekrarının engellenmesi"dir (Seyhan, 2016:42). Bu doğrultuda, kanunların toplumun tüm kesimi tarafından kolay anlaşılabilir ve

yorumlanabilir olması gerekliliği açığa çıkmaktadır. Toplumun genelince net bir şekilde anlaşılabilen kanunlar, hukuki uygulamaların keyfilikten uzak, objektif bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır (Sözer, 2012).

Klasik öğretinin bir diğer önemli ismi de Jeremy Bentham'dır. Bentham, düşüncelerini insan davranışının iki temel motivasyonu olan "haz" ve "acı" ekseninde geliştirmiştir ve Bentham'a göre insanlar hedonist (hazcı) canlılar olup; kişisel hazlarını ön planda tutarlar. Bentham'ın geliştirmiş olduğu teorinin odak noktasını hedonizm oluşturmaktadır (Yıldız, 2014:13). Bu çerçevede, insan davranışlarını onların acıdan kaçınarak daha yüksek haz alma eğilimi belirlemektedir. Bentham'ın faydacı yaklaşımı, insan eylemlerini şekillendiren hazların ve acıların kişi davranışı ve tercihleri üzerinde etkili olan en temel güdüler olduğunu varsaymaktadır. Dolayısıyla bireylerin karar alma süreçlerinde acılarını azaltma ve hazlarını arttırma diğer bir ifadeyle "*minimum çaba ile maksimum fayda sağlama*" yaklaşımı ön plandadır. Bentham, bireylerin suç işleme kararı vermeden önce suçtan elde edilecekleri kazanç ve faydalar ile alacakları riskler ve muhtemel cezaları karşılaştırdıklarını ve suç işleme kararını bu fayda-maliyet analizi sonucunda verdiğini savunmaktadır. Bentham'a göre, bireyin suç işleme kararını verebilmesi için suçtan elde edeceği faydanın, suç sebebiyle katlanacağı maliyetten büyük olması gerekir ki rasyonel olan birey, suç işlemeye karar versin. Bentham bu yönteme hedonistik hesaplama "hedonistic calculus" (Literatürde felicific calculus, felicitous calculus, hedonic calculus, moral calculus veya utility calculus olarak da geçmektedir.) ismini vermiştir (Çakmak, 2015:11). Hedonik hesaplama sonucunda bireyin herhangi bir suç işlemesinin önüne geçilmesi ancak cezaların suçtan elde edilecek hazlara ve faydalara oranla daha baskın hale getirilmesiyle mümkün olacaktır (Brown vd., 1998:181).

Bentham bu doğrultudaki görüşlerini ilk olarak 1789 yayınlanan ve "*en çok sayıda insan için en büyük miktarda mutluluk*" ilkesini savunan faydacılık (utilitarianism) anlayışı temelinden yola çıkan "Ahlak ve Yasama Prensiplerine Giriş (An Introduction to the Principles of Moral and Legislation)" adlı eserinde ele almıştır. Bentham, Beccaria'nın görüşlerini de destekler bir şekilde ceza adalet uygulamalarının keyfilğine, hukuksuzluğuna, adaletsizliğine ve tutarsızlığına karşı durmuştur (Dolu, 2009:101). Bentham'ın bu yaklaşımı, aynı zamanda Klasik okulun da ana öğretisi olan suçu engellemenin en etkili yöntemi olarak "cezalarla suç maliyetini arttırmak ve

böylece suçun rasyonel bir tercih olmasının önüne geçmek” anlayışını da desteklemektedir (Dolu, 2009:89). Her ne kadar Bentham sistematik bir şekilde ortaya çıkarmış olsa da Sheng (2004:1) tarafından da belirtildiği üzere temelini Epiküryen felsefeden (hayattan zevk alma felsefesinden) alan faydacılık yaklaşımına göre, bireyler sonu hiçlik olan bir dünyada yaşayabilecekleri tüm hazları yaşamalıdır (Çakmak, 2015:10). Epiküryen felsefenin kurucusu ve aynı zamanda isim babası da olan Epiküros’a göre haz almak, mutlu bir hayatın ön koşuludur ve felsefesinin temelinde mutluluk (eudaimonia) düşüncesi yatmaktadır. Epiküros, “*Ölüm geldiğinde sen burada olmayacaksın, sen varken de ölüm gelmeyecek.*” (Gökberk, 2016:99) sözleriyle bireylerin hayatta oldukları sürece en temel amaçlarının haz almak olduğunu belirtmektedir. Epiküryen felsefeye göre üzüntüden, kaygıdan ve acıdan sakınan insanın en temel amacı haza ulaşmaktır (Wikipedia, 2017).

Diğer taraftan Bentham, toplumsal mutluluğun sağlanmasının birey bazında mutluluğun sağlanmasından çok daha erdemli bir hedef olduğunu ifade etmiştir (Seyhan, 2016:43). Diğer bir ifadeyle Bentham’ın faydacı teorisi, toplumsal/kolektif hedonizmi bireysel hedonizimden daha önemli kılmaktadır. Bentham da tıpkı Beccaria gibi cezalandırmanın kamusal yararının sağlanması hedefi göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğini savunmaktadır. Böylelikle suç sonucunda oluşan kamusal zarar hem telafi edilmiş olacak hem de işlenen suçun tekrarının önüne geçilmiş olacaktır. Ancak Bentham cezalandırma konusunda genel caydırıcılıktansa “şahsi cezalandırma” uygulamalarının suçun önlenmesinde daha çözüme yönelik olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca söz konusu öğreti dahilinde cezaların, işlenen suçun çeşidine, özelliklerine ve suçlunun kişilik yapısına uygun olarak belirlenmesinin, suçun önlenmesi konusunda genel cezalara oranla daha etkili olduğu savunulmaktadır.

Klasik öğretiyi kısaca özetlemek gerekirse, Klasik Okul öğretisi, suça neden olan faktörleri insanların bencil varlıklar olmaları, kişisel menfaatlerini gözetmeleri, haz ve zevklerini sürekli olarak artırarak acı ve sıkıntılarını azaltma eğiliminde olmaları olarak tanımlamaktadır (Dolu, 2009:96). Bu faktörler aynı zamanda potansiyel suçlunun suç işleme kararını da doğrudan etkileyen, suç motivasyonu oluşturan etmenlerdir. Glick (2005:66) ve Miller ve diğ. (2006:17)’nin de belirttiği üzere klasik öğreti, temel argümanlarını faydacılık, hedonizm, rasyonalite ve özgür irade kavramları üzerinden geliştirmektedir (Çakmak, 2015:10). Fleisher (1966),

Becker (1968), Ehrlich (1973, 1996) ve Cornish ve Clarke (1986)'e göre klasik öğreti çerçevesinde suç işleme davranışları, bireylerin suçtan elde etmeyi beklediği getiri, suç işlemenin riski ve suçun getireceği maliyetler tarafından şekillenmektedir (Çakmak, 2015:11). Klasik öğreti, cezaların varlığına ilişkin olarak üç düşünceyi esas almaktadır: Suçluyu suçunun gerektirdiği şekilde cezalandırarak suçtan mağdur olan kişinin intikamını almak, suçlunun tekrar suç işlemesini engellemek amacıyla caydırılması ve işlenen suçların gerekli şekilde cezalandırıldığını göstererek toplum genelinde suç işlenmesinin önüne geçmektir (Einstadter ve Henry, 1995:60).

1.2.2. Neo-Klasik Teoriler

1960'lı yıllarda klasik öğretinin savunduğu biyolojik, psikolojik ve sosyolojik varsayımların, suçla mücadele konusunda yetersiz kalması ve suç vakalarını önleyememesi (Jefferey, 1985:44-45) sonucu 1970'li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan Neo-klasik teorilerin temelinde, klasik öğretinin “kişilerin suç işleme kararını kendi özgür iradeleriyle verdikleri” düşüncesi yatmaktadır. Ancak neo-klasik akım, klasik öğretinin tersine suçluluk kavramı yerine suçun oluşumuna odaklanılması gerektiğini savunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle neo-klasik teorilerin hareket noktasını “bireylerin özgür iradeleriyle suç işlemeyi tercih etmeleri” yaklaşımı oluşturmakta; ancak neo-klasik teoriler, klasik öğretiyi suçla etkin mücadele kapsamında yetersiz kalması sebebiyle sıklıkla eleştirilmektedir (Özkan, 2016:49-50).

Klasik öğreti, suç önlemeyi “bireylerin suçtan elde edecekleri hazlara (faydalara) ve katlanacakları acılara (zararlara) bağlamakta” ve “bireylerin, işledikleri suçlar sonucunda katlanacakları acıları artırmak suretiyle suç işlemeyi tercih etmekten vazgeçirilmesi” anlayışına dayandırmaktadır.

Neo-klasik yaklaşım ise, klasik öğretinin bu iki temel varsayımını başlangıç noktası seçmekte ve klasik öğretiyi daha ileri götürerek, suçun ortaya çıkması için gerekli olan asgari şartların kaldırılmasının suçun önlenmesindeki en temel unsur olduğunu savunmaktadır. Neo-klasik teoriler, suçun meydana gelme koşullarını öncelikli olarak dikkate alarak, suçun ortaya çıkma nedenlerini ikinci plana atmıştır (Özkan, 2016:50). Bu anlayış, neo-klasik yaklaşımda suç kavramını kavrayabilme ve suçun önlenmesi çabalarına yön vermektedir.

Neo-klasik teorilerin en önemli kısmını rasyonel tercihler teorisi (rational choice theory) ve rutin aktiviteler teorisi (routine activities theory) oluşturmaktadır.

1.2.2.1. Rasyonel Tercihler Teorisi

Neo-klasik yaklaşımın klasik okuldan farklılaştığı bir diğer nokta da klasik okulun bireyin özgür iradesine ilişkin bir sınırlılıktan bahsetmemiş olmasına karşın; neo-klasik teorilerin bireyin iradesini sınırlandıran ve etkileyen kişisel ve durumsal özelliklerin varlığına değinmesidir. Bu bağlamda, neo-klasik teorilere göre hukuk sisteminde bireyin ideal anlamda rasyonel bir tercih yapabilmesi konusunda kısıtlar (reşit olmama, haksız tahrik, bilgi asimetrisi vb. durumlar) bulunabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, neo-klasik teorilere göre bireyler rasyonel tercih yapabilme konusunda klasik öğretinin savunduğu gibi ideal bir özgür iradeye ve rasyonel tercih kapasitesine sahip değillerdir (Dolu, 2009:105). Bunun nedeni, bireylerin çoğunlukla suç işleme karar süreçlerinde kısıtlı bilgi, bilişsel kapasite ve zamana sahip olmaları veyahut bunlar gibi bireysel rasyonel karar verebilme yetilerini kısıtlayan etmenleri göz ardı etmeleridir (Schmallegger, 2004: 120). Bahsi geçen bu etmenler, klasik öğreti tarafından rasyonel davrandığı kabul edilen birey için en önemli bir sınırlayıcılar olarak değerlendirilmekle birlikte (Çakmak, 2015: 13), toplumsal değerler, deneyimler, toplum ve aile yapısı, sosyal, kültürel, çevresel, biyolojik ve psikolojik nedenler ile koşullar, genetik ve mental sorunlar, gibi çok sayıda başka faktörler bireyin rasyonalitesi üzerinde etkili olabilmektedir (Cullen ve Agnew, 2003: 278; Soyaslan, 2003: 37; Dolu ve Büker, 2009: 5-7; Dolu, 2011: 98-99).

Rasyonel tercihler teorisinin temelinde bireylerin rasyonel varlıklar olduğu, suç işleme kararı vermeden önce fayda-maliyet (zarar) analizi yaparak, rasyonel (ussal) bir değerlendirme süreci sonucunda suç işleme kararı verdikleri varsayımı yatmaktadır. Rasyonel tercihler teorisine, suç oluşumuna ve suçluluğa zemin hazırlayan dinamikleri göz ardı etmesi sebebiyle çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Teori çerçevesinde, bireylerin her ne kadar özgür iradesiyle rasyonel kararlar verdiği varsayımında bulunulsa da bireyin iradesinin özgürlüğü sınırsız değildir. İradeyi sınırlayan koşullar ve fırsatlar rasyonel tercihler teorisinde göz ardı edilmektedir. Rasyonel tercihler teorisine göre suça sebebiyet verecek olan eylemi yönlendiren temel

dinamik “rasyonel saikler”dir. Ancak teorinin, uygulamadaki kesin bir rasyonalite sınırı çizilemeyeceği gerçeğini göz ardı etmesi söz konusudur. Bu nedenle, suç işleme kararının verilmesi sürecinde sürecin kendisi kadar, bu süreci etkileyen başka makro değişkenlerin ve bireyin tercihini şekillendiren diğer kolektif süreçlerin de mevcut olduğu bilinmelidir (Baştürk, 2012:85). Hedström ve Swedberg (1996)’e göre suç işleme kararını biçimlendiren en temel ilke rasyonelliktir; ancak rasyonellik algısının, bireyin inançları ve fırsatlar tarafından manipüle edilmesi ve bu nedenle objektif bir rasyonaliteden söz etmenin mümkün olmaması söz konusudur.

Klasik öğretinin en temel varsayımlarından biri olan ve rasyonel tercihler teorisinin de temel dinamiğini oluşturan bireyin suç işleme konusunda göstermiş olduğu özgür irade ve rasyonalitenin kısıtlı olduğu görüşünü öne süren Clarke ve Cornish (1985), klasik öğreti ile neo-klasik öğretinin birbirinden ayrılmasında Herbert Simon’ın (1955) “sınırlı rasyonalite (bounded rationality)” yaklaşımını referans göstermektedir. Derek Cornish ve Ronald Clarke (2003:278-280), rasyonel tercihler teorisinden kriminolojik yaklaşımların şekillendirilmesi esnasında da faydalanılabileceğini; suçun, bireylerin rasyonel kararlarından etkilenen bir fenomen olmasına rağmen, söz konusu bu rasyonalitenin sonsuz olmadığını (sınırlı olduğu) ifade etmiştir. Dolayısıyla Derek Cornish ve Ronald Clarke’e göre, suç işleme kararının alınması sırasında, potansiyel suçlunun sınırlı bir rasyonaliteye sahip olarak bu kararı aldığını, hiçbir zaman tam anlamıyla yeterli bilgi ve donanımına sahip olarak tercihte bulunulmadığını (Schmallegger, 2004:120) söylemek doğru olacaktır (Dolu ve Büker, 2009:6). Cornish ve Clarke (2003)’ e göre suç, her ne kadar bireyin rasyonel bir tercih yapması sonucunda açığa çıksa da bu rasyonalitenin yetenek, bilgi ve zaman hususlarında sınırlılığı söz konusudur.

Simon’ın sınırlı rasyonlite yaklaşımına göre ise bireyler en rasyonel kararı almak yerine, sınırlı bir rasyonellikle karar almaktadır. Diğer bir ifadeyle, bireyler karar alma süreçlerinde kendileri için en optimal (faydalarını maksimize edecek) olan seçenektense kendilerini tatmin edecek en uygun seçeneğe yönelme davranışı sergilemektedir. Klasik öğretilerdeki koşulsuz rasyonalite yaklaşımına Simon’ın sınırlı rasyonalite görüşünün yansıması, 1970’li yıllarda neo-klasik kuramın açığa çıkmasını sağlamıştır (Çakmak, 2015:13).

“İnsan Davranışlarına Ekonomik Yaklaşım” adlı eseriyle rasyonel tercihler teorisinin ekonomi literatüründe kendisine yer bulmasını sağlayan Gary Becker’a göre, rasyonel seçim teorisinin üç temel unsuru vardır. Bunlar: fayda maksimizasyonunun sağlanması, pazarda dengeye ulaşılması ve sabit tercihlerin bileşimidir (Becker, 1990). Fayda maksimizasyonu varsayımı, bireylerin eyleme geçmeden önce rasyonel bir şekilde karar vererek davranışlarının fayda-maliyet analizini gerçekleştirmesi ve analiz sonucunda kendisine maksimum faydayı sağlayacak şekilde davrandığı temeline dayanmaktadır. Pazarda dengeye ulaşılması varsayımı, sosyal sonuçların toplumu oluşturan bireylerin birbirleriyle olan karşılıklı etkileşiminden ve bunların toplamından meydana geldiği görüşüne dayanmaktayken, sabit tercih varsayımı ise, kişilerin rasyonel kararlarının zamana ve bireylere göre sıklıkla değişiklik göstermeyeceği kabulüne (Iannaccone, 1997) vurgu yapmaktadır (Selman ve Uçar, 2011: 94). Bireylerin zaman zaman duygularıyla hareket etmesi, biyolojik, genetik ve psikolojik problemler gibi sebeplerle mantıklı karar verememesi söz konusu olduğundan, seçimlerin her zaman rasyonel bir şekilde yapıldığını düşünmek yanlış olacaktır. Dolayısıyla klasik öğretinin koşulsuz rasyonalite varsayımı, çeşitli diğer perspektifler tarafından sıklıkla eleştirilmektedir (Cullen ve Agnew, 2003:17-18).

1.2.2.2. Rutin Aktiviteler Teorisi

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde (1946-1964 yıllarını kapsayan dönemde) özellikle ABD’de doğum oranları oldukça artmış ve bu dönemde doğan bir milyarı aşkın bebek sessiz kuşak veyahut sandviç kuşağı (babyboomers/babyboomer generation) olarak literatürdeki yerini almıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın bitimini izleyen yıllarda yaşanan nüfus patlamasının oluşturduğu bu nesile sandviç kuşağı denmesinin sebebi, bu kuşağın aynı anda hem ailenin küçük fertlerine (çocuklarına) hem de ailenin yaşlı fertlerine (anne ve babalarına) bakmakla yükümlü olması ve bakmakla yükümlü olduğu söz konusu bu iki jenerasyon arasında sıkışıp kalmasıdır. Sessiz kuşak olarak nitelendirilen bu neslin erişkin hale geldiği yıllarda (1960’ların sonuna doğru) finansal sıkıntıların yaşanması, artan özgürlük talepleri ve sonrasında meydana gelen toplumsal hareketler sonucunda ABD’de suçluluk oranları hızla

artmıştır. “Şiddetin Sebepleri ve Önlenmesi Ulusal Komisyonu (National Commission on the Causes and Prevention of Violence” tarafından 1969 yılında yapılan araştırmanın sonucunda oluşturulan rapora göre, şiddete neden olan etmenlerde herhangi bir kötüleşme olmamasına karşın şiddet suçlarında artış olduğu tespit edilmiştir. Bu duruma sebebin bilinenden farklı bir suç mekanizmasının olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur.

Klasik okul teorilerinin mevcut bu durumu açıklama ve engelleme konusunda yetersiz kalması, suç işleyen bireyin özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının suçu açıklamada doğru bir yaklaşım olmadığı sonucuna varılmıştır. Cohen ve Felson (1979:588) suç oranlarında görülen bu artışın, insanların rutin faaliyetlerinin farklılaşarak ev dışında daha fazla zaman geçirmelerinden kaynaklanabileceğini; evden uzakta olmanın suç işleme konusunda motivasyon sahibi olan bireyler için cesaretlendirici rol oynadığını ve suç işlenmesi için uygun fırsatlar yarattığını iddia etmiştir (Dolu, 2009:3). Artan suç vakalarını anlamlandırabilmek adına Cohen ve Felson, suç fırsatları analizi gerçekleştirmiş ve toplum genelinde artış gösteren suç oranlarının nedeni olarak, bireylerin değişen yaşam stillerini ve bunun sonucunda bireylerin “rutin” davranışlarında meydana gelen değişiklikleri göstermiştir. Cohen ve Felson’a göre, kadınların evden çıkarak iş hayatına dahil olması evlerin gündüz vakti boş kalmasına ve dolayısıyla da suç oranlarının artmasına sebep olmaktadır (Özkan, 2016:51). Cohen ve Felson’ın 1979’da yayınladıkları “Sosyal Değişimler ve Suç Oranlarındaki Trendler: Rutin Aktiviteler Yaklaşımı” adlı eserinde, kriminoloji alanında ilk kez suça neden olan faktörün bireylerin rutin davranışları olduğu belirtilmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde rutin davranışlar hem suçlu birey hem de mağdur olan birey açısından göz önünde bulundurulmaktadır (Dolu, 2009:3).

Cohen ve Felson (1979:588), suçlunun kendisinden suçu oluşturan diğer bileşenlere (zamansal ve mekansal bileşenler) odaklanmanın daha doğru bir yaklaşım olduğunu ileri sürmüştür (Dolu, 2009:3). Diğer bir ifadeyle, klasik okul öğretileri temel olarak suçlu bireye odaklanan bir suç olgusundan bahsederken, rutin aktiviteler teorisi klasik anlayışın aksine birey yerine suça, diğer bir ifadeyle suç olayına odaklanmaktadır.

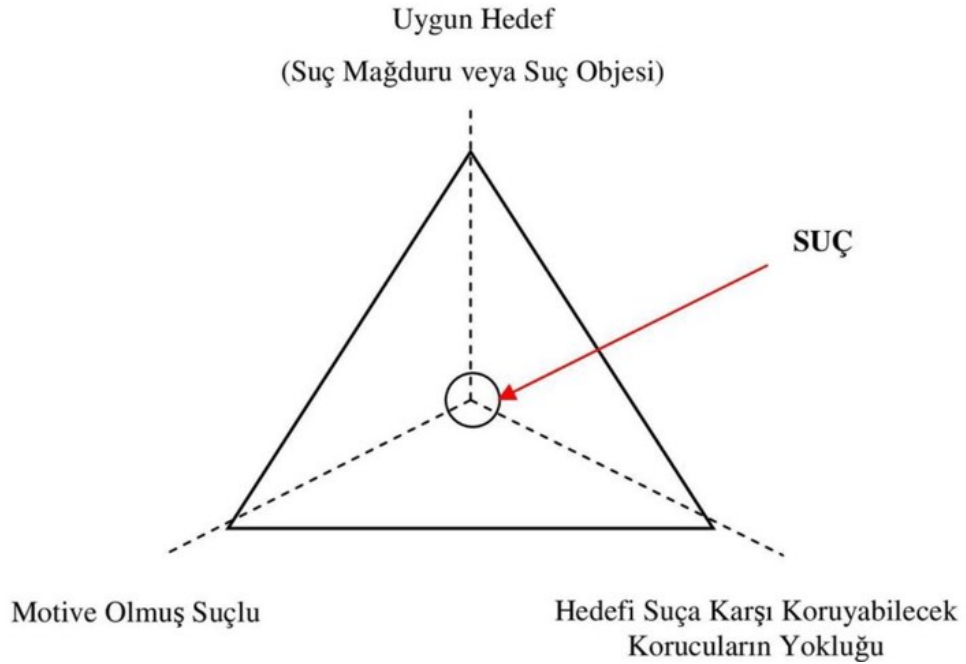
Rutin aktiviteler teorisine göre suç işlenmesinin engellenebilmesi, suçu meydana getiren faktörlerin ortadan kaldırılabilmesine bağlıdır. Bu yaklaşıma göre,

suçun açığa çıkabilmesi ancak ve ancak üç temel dinamiğin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır ve bu temel dinamiklerin herhangi birinin eksikliği halinde suç meydana gelmemektedir. Bu üç dinamiğin zamansal ve mekansal anlamda bir araya gelmesi sonucu suç oluşmaktadır. Söz konusu bu dinamikler:

- (1) motive olmuş suçlu (saldırgan),
- (2) uygun bir hedef ve
- (3) uygun hedefi saldırıdan/suçtan koruyabilecek koruyucuların eksikliğidir.

Bu dinamiklerden herhangi birinin ortadan kaldırılması suçun önlenmesi açısından gereklidir. Bu sebeple rutin aktiviteler teorisine göre suç olaylarının engellenebilmesi veyahut azaltılabilmesi için atılabilecek olan en önemli adım, bireylerin günlük hayatları dahilinde suç fırsatlarını minimize edebilecek önlemlerin alınmasıdır (Dolu, 2009:1).

Şekil 2: Rutin Aktiviteler Teorisi'ne Göre Suç Mekanizması

Kaynak: Dolu, 2009, s. 4.

Cohen ve Felson (1979:589)'ın geliştirmiş olduğu teori, literatürde hali hazırda bulunan suç ile mekân ilişkisine zaman etkenini de dahil etmesi bakımından oldukça

önemlidir. Suçlu, hedef ve koruyucu faktörlerini aynı anda göz önünde bulunduran bir yaklaşım olan rutin aktiviteler teorisine göre, motive olmuş saldırgan/suçlu, suçun oluşması için zaten bir önkoşuldur; bu nedenle teoride suçludan ziyade suç işlenmesine imkân tanıyan diğer elementlere vurgu yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, teorinin sağlamış olduğu bakış açısına göre bireyler potansiyel birer suçludur ve suç işleme sürecinde sınırlı rasyonaliteye sahiptirler. Ancak her ne kadar sınırlı rasyonalite varsayımında bulunulsa da rutin aktiviteler teorisine göre suçluların varlığı sabit olup; suç mekanizmasının diğer iki bileşeni teorinin odak noktasını oluşturmaktadır (Dolu, 2009:7).

Sonuç olarak, Cohen ve Felson (1979:604)'e göre motive olmuş suçluların, suç için uygun olan hedefle, hedefi suça karşı koruyabilecek koruyucuların yokluğunda bir araya gelmesi sonucunda suç oranlarında artış meydana getirecektir. Bu bağlamda söz konusu bu teori, suçlu motivasyonunun sabit olduğu varsayımından yola çıkarak diğer iki değişkenin suç oranları üzerindeki etkisini ölçme amacını taşımaktadır (Dolu, 2009:13). Rutin aktiviteler teorisi, bireylerin neden suça yöneldiği meselesini bütünüyle göz ardı ederek “suç olayı”nın bizzat kendisini ele almaktadır. Teoriye göre, toplumda her zaman suç için motive olmuş bireyler vardır ve her zaman da olacaktır. Bu nedenle suçlular için suç işleme motivasyonu oluşturan sosyal ve ekonomik faktörler rutin aktiviteler teorisi kapsamında ikincil plana atılmıştır (Özkan, 2016:53).

1.2.3. Sosyal Kontrol Teorisi

Durkheim (1893), Ross (1901), Weber (1925) ve Malinowski (1926) ile birlikte sosyal bilimlere gelen hareketlilik, sosyal kontrol olgusunu da beraberinde gündeme getirmiştir. Daha sonrasında sosyal kontrol olgusu 1950'lere kadar ihmal edilmiş ve kapsamı oldukça geniş olan bu olgu sadece hukuki boyutuyla ele alınmıştır. ABD gibi modern toplumlarda, yasal hayata ilişkin kaygılara sahip sosyologlar, siyaset bilimciler ve avukatlar tarafından sosyal kontrol olgusunun hukuki boyutuna, diğer bir ifadeyle formel (resmi) sosyal kontrol (Black, 1972:1096) olgusuna daha çok önem verilmektedir (Black, 1984:2). Hukukun sosyal kontrol çalışmalarını nasıl bu ölçüde domine edebildiği sorusu bir kenara bırakılarak, sosyal kontrol olgusu ile ilgili olarak insanların suç davranışı veya sapkın davranışları nasıl tanımladıkları ve bunlara nasıl cevap verdiklerine ilişkin yoğun bir çaba söz konusudur. Bunun da ötesinde, bu

yoğun çaba sonucunda birikmiş olan birçok bilgi, teorik gelişim için önemli bir temel sağlamıştır (Black, 1984:2).

İlk olarak yirminci yüzyılın başında Edward Alsworth Ross (1901) tarafından gündeme getirilmiş olan sosyal kontrol kavramı, uzun bir süre sosyal hayatın normatif yönü ile ilişkilendirilmiştir. Literatürde yer alan erken dönem çalışmalarında (Ross, 1901; Park ve Burgess, 1921; Mannheim, 1940; Cohen, 1966, Gibbs, 1981) sosyal kontrol kavramı genel anlamıyla, “toplumsal düzenin sağlanmasına ve korunmasına katkıda bulunan ve bireylerin uyum davranışları üzerinde etkili olan tüm düzenleme ve insan eylemleri” olarak ifade edilmektedir (Black, 1984:4). Black (1976:105) ve Clark ve Gibbs (1965) ise, sosyal kontrol kavramını daha dar bir çerçevede ele alarak “İnsanlar, normatif açıdan istenmeyen veya gerçekleştirmemesi gereken davranışları (sapma davranışlarını/sapkın davranışları) ne şekilde tanımlamaktadırlar ve nasıl cevaplamaktadırlar?” sorusuna yanıt aramışlardır.

Sosyal kontrol olgusunun bir tür etki olarak değerlendirilmesi, birey davranışlarını etkileme derecesinin belirlenmesi problemini de beraberinde getirmektedir. Sosyal düzenin sürdürülebilirliği açısından, her bir sosyal kontrol unsurunun toplumsal düzen üzerindeki etkisi, etkinliği ve katkısının belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu doğrultuda daha geniş bir bilimsel perspektif sağlamak amacıyla, sosyal kontrol olgusu bağımsız bir değişken olarak araştırmalara dahil edilmelidir (Black, 1984:5).

Suç kavramını açıklamaya yönelik olan teorilerden klasik teorilerin en temel varsayımını, toplumu oluşturan bireylerin rasyonel varlıklar olması ve suç işleme kararı vermeleri sürecinde özgür iradeleriyle hareket ettikleri oluşturmaktadır. Öğrenme teorisine göre suç, sonradan öğrenilmektedir ve bu öğrenme sürecini kişinin çevresi etkilemektedir. Diğer taraftan gerilim teorisi ise, bireylerin istek ve ihtiyaçlarını karşılama süreçlerinde yasal yolların yetersiz kalmasının yarattığı gerginlik ve gerilimin, insanların suç davranışı altındaki temel motivasyon olduğunu ileri sürmektedir. Bahsedilen tüm bu teoriler, bireylerin neden suç işlediğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Sosyal kontrol teorisi ise, tüm bu teorilerin aksine suç işleyen birey yerine suç işlememiş olan bireylere odaklanmaktadır. Sosyal kontrol teorisine göre toplum genelinde suç işlemeyenlerin sayısı işleyenlere oranla daha azdır ve dolayısıyla suç işlememiş olmak istisnai bir durum teşkil etmektedir. Tam da bu

sebeple sosyal kontrol teorisine göre, suç davranışları araştırılırken asıl incelenmesi gereken suç işlememiş olan bireylerdir (Altıntop, 2012:1).

Kriminoloji literatüründe yer alan birçok kuramın temelinde, bireylerin çoğunlukla kendi özgür iradeleri doğrultusunda hukuka, toplumsal norm ve kurallara uygun davranacağı; ancak bir takım biyolojik, sosyal ve/veya psikolojik uyarıların etkisiyle suça yönelebilecekleri varsayımı yatmaktadır (Altıntop, 2012:3). Sosyal kontrol teorisi, kriminoloji literatüründe yer alan diğer teorilerin aksine “Bireyler neden suç işler?” sorusuyla ilgilenmemektedir. Söz konusu teorinin asıl olarak “Bireyler neden suç işlemez?” sorusuna cevap aramaktadır (Dolu, 2010: 262). Sosyal kontrol teorisi, bireylerin suç işlemesine hangi faktörlerin engel olduğunu ortaya koymayı hedeflerken (Maddox ve Prinz, 2003); suç kavramını, bireylerin toplumsal normlara, kurallara ve değerlere karşı olan bağlılığı üzerinden değerlendirmektedir. Dolayısıyla, sosyal kontrol teorisi çerçevesinde suç işleme (suçluluk) olgusu yerine suç işlememe (suçsuzluk) olgusuna yoğunlaşmak gerekmektedir (Balcıoğlu, 2006:103). Bu sebeple kontrol teorisinin suç davranışını anlamlandırmak yerine, suç işlemeyen (suçsuz) birey davranışlarından hareketle yola çıkarak yeni bir bakış açısı sağlaması söz konusudur.

Literatürde yer alan diğer teorilerden farklı olarak sosyal kontrol teorisi, toplumu oluşturan bireylerin hangi sebeplerle sosyal ve hukuki normlara uyum davranışı gösterdiğini, diğer bir ifadeyle söz konusu normlara olan bağlılığını ele almaktadır. Sosyal kontrol teorisi çerçevesinde toplum bireyleri, genel itibarıyla hukuki normlara uygun hareket etmekte ve bireylere yöneltilen kontrol unsurları suç işlenmesinin önüne geçmektedir. Kontrol unsurlarının görevini yerine getiremez hale gelmesi, zayıflaması ya da etkinliğini yitirmesi durumunda, bireylerin hukuki normlardan uzaklaşma olasılığı açığa çıkmaktadır. Bireyler sosyal kontrol teorisine göre, yakın çevre, iş çevresi, sosyal çevre ve manevi değerlerine karşı duydukları içten bağlılık sebebiyle suç teşkil eden eylemlerden sakınabilmektedir. Buna karşılık, bireyin söz konusu bu kurumlara duymuş olduğu bağlılığın zayıf olması halinde suç vakalarının sayısında artış tespit edilmiştir (Kızmaz, 2005:355). Bireyin yakın çevresine, sosyal ve hukuki normlara, kurallara olan bağlılığı aynı zamanda sosyal denetim olgusunu da beraberinde getirmektedir. Sosyal denetimin birey üzerindeki

etkisizliği veyahut yetersizliği, sosyal kontrol teorisine göre suç işleme davranışın oluşmasındaki temel etkindir (Can, 2008:12).

Bireyin zgr iradesiyle suç işleme davranışında bulunmaması veya bireyin öz denetimi dışındaki unsurların dışarıdan müdahalesiyle suç işlemesinin önüne geçildiği varsayımı yapılmaktadır. Kontrol teorilerinin esas itibariyle, (1) iç kontrol ve (2) dış kontrol mekanizmalarından faydalanmak suretiyle iki koldan ilerlediğini söylemek mümkündür. İç kontrole odaklanan kontrol teorileri, bireyi suç işlemekten alıkoyan dinamiğin bireyin iç kontrol veya öz denetim (self-control) mekanizması olduğunu ileri sürerken; dış kontrol odaklı kontrol teorilerine göre, bireyi çevreleyen sosyal ortam, suç işlenmesinin önündeki en büyük engeldir. Dolayısıyla, bahsi geçen bu iç kontrol ve dış kontrol mekanizmalarının işlevini yitirerek görevini yerine getirememesi, bireyin suç işleme olasılığını artırmaktadır (Balcıoğlu, 2006:104).

Kontrol teorisine göre bireylerin kendi zgr iradeleri, onları suç işlemekten alıkoymamakla birlikte, aksine bireylerin iradeleri, onların suça yönelmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda kontrol kuramcılarına bakıldığında, görüşlerinin “genel olarak suç işleme potansiyeli olan bireyin, suç işlemesinin önüne geçen birtakım unsurların olduğu” varsayımında bulundukları görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireyler doğuştan suça eğilimli varlıklardır ve suç işlemeleri aslında beklenen bir durumdur. Hirschi’nin görüşüne (1969), bazı bireyler için ahlaki değerler daha önemli olup; bazıları için ise hiç önemli değildir. Newburn (2008:322) ise, “bireyler esasen ahlaksızdır ve bu nedenle kontrol edilmelidir” (Balcıoğlu, 2006:104).

Sosyal kontrol teorisinin temeli, Chicago Okulu bünyesinde yer alan Shaw ve McKay (1942) tarafından geliştirilen sosyal düzensizlik teorisine dayanmaktadır. Sosyal düzensizlik teorisinin odak noktası, aynı zamanda sosyal kontrol teorisinin de hareket noktası olan “Sosyal kontrol mekanizmalarının zayıflaması ya da yok olması suça neden olmaktadır.” görüşüdür. Bu sebeple kontrol kuramcılarına göre, bireylerin suç işlemesinin altında yatan sebep, suça engel olacak dinamiklerin etkinsizliği olup; suça sebep olan unsurların yoğunluğu suç işlenmesi üzerinde etkili değildir (Vold ve Bernard, 2002). Dolayısıyla, suç nleme çalışmaları açısından en çok üzerinde durulan nokta, hedefin suç işlemeye uygun bir hedef olmaktan çıkarılarak yeterli düzeyde koruma sağlanması ve koruyucuların eksikliğinin giderilmesidir (zkan, 2016:52).

Literatürde yapılmış olan çok sayıda sosyal kontrol tanımı mevcuttur. Sosyal kontrol kavramı erken dönemlerde Lumbey (1924:3) tarafından “diğer bireylerin düşüncelerimizle paralel bir şekilde düşünmesi, özümsemesi, davranması ve hissetmesi” olarak ifade edilirken; Cave (1947:40) sosyal kontrolü, kısaca “toplumu oluşturan bireylerin kolektif beklentiler doğrultusunda davranmaları amacıyla tesir altına alınması” olarak bir süreç üzerinden tasvir etmektedir. Parsons (1951:206) da sosyal kontrolü Cave (1947) gibi bir süreç üzerinden tanımlamaktadır. Parsons (1951)’a göre sosyal kontrol, motivasyonel bir süreci kapsamakta; “tek ya da daha fazla bireyin toplumsal normlardan sapma eğilimi karşısında durması” amacını taşımaktadır. Sosyal kontrol kavramı Martindale (1966:292)’ye göre, “toplumsal sonuç doğuran kararların açığa çıkması, sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi” iken; Wood (1974:53)’e göre ise, “gücün diğer birey davranışlarını yönlendirmek amacıyla kullanılması”dır. Mcshane, Frank ve Williams (1991) ise, yapmış oldukları araştırmada sosyal kontrolün, “bireylerin öz denetim (self-control) mekanizmasının olması gerektiği şekilde oluşamaması veyahut zaman içerisinde görevini yerine getirememesi neticesinde, bireye, sosyal ve yakın çevresi tarafından atanan rollerin çatışması ve bunun sonucunda bireyin suç teşkil eden davranışlara yönelmesi” sürecinde açığa çıktığını ifade etmiştir (Altıntop, 2012:1). Sosyal kontrol teorisi, suçluluğun nedeni olarak sosyal denetimin gerek mikro (birey) gerekse de makro (toplum) düzeyde başarısız olması veyahut yetersiz kalması olarak görmektedir. Dolayısıyla teori, “sosyalleşme” ve “uyum” olguları üzerinden suçluluk kavramını ele almaktadır (Kızmaz, 2005:165).

Sosyal kontrol teorisine getirilen çok sayıda eleştiri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, teorinin suç davranışını açıklamada suçlu motivasyon düşüncesini (idea of delinquent motivation) tamamen göz ardı etmesine ilişkindir. Bunun yanı sıra teori, suçlu birey ile suçlu arkadaşlar arasındaki ilişkiye ve suçlu bireyin davranışı üzerindeki etkisine oldukça sınırlı bir biçimde değinmektedir. Ayrıca sosyal kontrol teorisinin her ne kadar daha az ciddi suçları açıklamadaki başarısı dikkat çekici olsa da ciddi suçları ve yetişkin suçluluğunu açıklamada yetersiz kaldığına dair görüşler vardır. Teorinin koşulsuz bir biçimde gerçekleşen toplumsal uzlaşısı varsayımı, teoriye getirilen başka bir eleştiridir. Bunun nedeni mükemmel bir toplumsal uzlaşının mümkün olamayacağı, toplum genelinde sosyal çatışmaların da yaşandığı; ancak

teorinin bu durumu görmezden geldiği gerçeğidir. Şöyle ki, teorinin toplumun kriminojenik potansiyel taşımakta olan toplumsal dinamikleri de aynı şekilde değerlendirmeye almaması söz konusudur. Teorinin tepki çeken bir başka özelliği de bireylerin suç işleme (kriminalleşme) sürecine (criminalization process) yer vermemesidir. Sosyal kontrol teorisinin benzerlik gösteren birtakım eylemleri suç kapsamına alırken, bazı eylemleri suç olarak değerlendirmemesi, suç olgusuna ilişkin olarak standart bir algı yaratmadaki eksikliği olarak nitelendirilmektedir. Teori, suç kapsamı dahilinde ele alınmayan eylemlerin, neden suç olarak kabul edilmediğini açıklama konusunda da yetersiz kalmaktadır. Son olarak, sosyal kontrol teorisi bireyin erişkinlik çağındaki ıslahını (maturational reform) tamamen göz ardı ederek, suç davranışının bireylerin ömürleri boyunca devam eden bir süreç olmadığı gerçeğine değinmemektedir. Öyle ki, teori çerçevesinde çocuk suçluluğu ele alınmış olup; erişkin bireyler haline gelen çocukların, gelişme çağlarında neden suç davranışından uzaklaştıkları konusuna açıklık getirilmemiştir (Kızmaz, 2005:166).

Tüm bu içeriksel eleştirilerin yanı sıra Adler ve diğerleri (1995:165), teoriye dair bir takım metodolojik problemlerin de olduğunu ifade etmişlerdir. Öyle ki, sosyal bağlılığın sağlıklı bir şekilde kısa bir anket ile değerlendirilmesi, yaratacağı kar topu etkisinin doğru bir biçimde tanımlanması ve ölçülmesi gibi sorunlar teorinin metodolojik olarak da yetersiz kaldığına işaret etmektedir.

1.2.3.1. Sosyal Bağ Teorisi

Hirschi (1969) tarafından geliştirilen sosyal bağ teorisi (social bonding theory), genel suç/suçluluk teorileri ve bilhassa da kontrol teorileri arasında öne çıkan en önemli birkaç teoriden biri olarak görülmektedir (Özbay ve Özcan, 2006: 711). Hirschi 1969 yılında yayınlamış olduğu “Çocuk Suçluluğunun Nedenleri (Causes of Delinquency)” adlı eserinde sosyal bağ teorisini ortaya atmış olup; sosyal bağ teorisinde suçluluğun nedenlerini açıklamakla ilgilenmemektedir. Bireylerin neden suç işlemediği olgusu, Hirschi’nin üzerinde durduğu temel konu olarak teoride yer almaktadır. Başka bir deyişle, sosyal bağ teorisinin temelini, Hirschi’nin bireyleri suç işlemekten alıkoyan başlıca dinamikleri ortaya çıkarma motivasyonu oluşturmaktadır. Hirschi (1969)’ye göre su suç, bireylerin ait oldukları topluma olan bağlılığının

zayıflaması, zedelenmesi veyahut tamamen yok olması durumunda açığa çıkmaktadır ve birey-toplum bağı dört dinamik üzerinden ele alınmıştır:

- (1) Bağlılık (Attachment),
- (2) Adanmışlık (Commitment),
- (3) Katılım / Sürekli Meşguliyet (Involvement),
- (4) İnanç (Belief).

Hirschi (1969), bağlılık kavramıyla bireylerin başka bireylere bağlanma seviyesini ifade etmektedir ve Hirschi'ye göre bireyin bağlılık seviyesinde meydana gelen artış, aynı zamanda bireyin norm ve kurallardan sapma davranışı üzerinde de olumlu şekilde etki yapmaktadır. Bireyin başka bireylerle kurmuş olduğu bağ güçlendikçe, birey ilişki içinde bulunduğu çevrelerin beklentilerini daha çok umursamaya başlamaktadır. Aynı şekilde söz konusu bağlılığın artması, toplumsal kuralların da daha çok benimsenmesine ve bireyin bu normlar çerçevesinde kendini daha çok sınırlandırmasına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla Hirschi'ye göre, toplumsal norm ve kuralların bireyler tarafından içselleştirilmesi, bireyleri daha ahlaklı varlıklar haline getirmekte ve bu içselleştirme ne kadar yoğunsa, insanlar da o kadar ahlaklı olarak nitelendirilmektedir (Hirschi, 1969:18). Hirschi'ye göre bağlılık kavramı, sosyal bağ teorisinin en önemli unsuru olup; çevresinin kendine karşı olan isteklerini ve beklentilerini önemsemeyen, kanaatlerini dikkate almayan bir bireyin sosyal kurallar ve normlarla da hiçbir bağı bulunmamaktadır (Balcıoğlu, 2016:106).

Hirschi, adanmışlık kavramıyla bireylerin herhangi bir suç eyleminde yer almasının, onun toplum içindeki konumunu (toplumun, bireye bir sigorta olarak sağladığı saygınlığını, itibarını ve zenginliğini) zedeleyeceğini ifade etmektedir. Adanmışlık kavramının temelinde bireylerin, toplumda istedikleri konuma kavuşmak adına harcadığı emek ve zamanı göz ardı edemeyerek veya riske atamayarak kural ve normlara uygun davranışlar sergilemesi yatmaktadır. Adanmışlık kavramı, bireyin riske atabileceği veyahut tamamen kaybedebileceği birikime referans vermektedir. Birey, söz konusu bu birikimi toplumsal değer ve normlara göre oluşturur ve toplumsal norm ve kuralları ihlal etmesi halinde, inşa edilmesi çok uzun yıllar alan kariyer, sosyal konum veya saygınlık gibi değerlerden oluşan bu birikimin zarar görebilmesi söz konusudur. Bireyin suç işleme davranışına yönelmeden önce, bu riskleri göz önünde bulundurduğu kabul edilmektedir (Altıntop, 2012:5). Diğer bir ifadeyle, bireyler

eylemlerini gerçekleştirmeden önce, bu eylemin doğuracağı potansiyel sonuçları dikkate almak suretiyle rasyonel bir şekilde hareket etmektedir. Bireyin rasyonel karar alma süreci boyunca sergilediği tutum ve davranışlar, bireyin geleneksel toplumsal düzene karşı olan bağlılığının bir ölçütü olarak değerlendirilmektedir (Balcıoğlu, 2016:106).

Literatürde sürekli meşguliyet olarak da kendine yer bulan katılım kavramı, “bireyi suç ve sapma davranışından alıkoyan, suç ve sapma içermeyen, geleneksel/toplumsal kural ve normlara uygun eylemleriyle yoğun bir şekilde meşgul olması” anlamı taşımaktadır (Balcıoğlu, 2016:107). Söz konusu bu kavrama göre bireyin alışlagelmiş faaliyetlerde yer alması, suç işleme olasılığı üzerinde azaltıcı bir etki yapmaktadır. Dolayısıyla birey faaliyetler dolayısıyla ne kadar meşgul olursa suç işlemeye o kadar az zamanı olacak ve suç işleme fırsatı bulamayacaktır (Hirschi, 1969:22). Bireyin söz konusu faaliyetlerde bulunmasının fırsat maliyeti suç işlemekten vazgeçmesidir. Sutherland’ın de konu ile ilgili olarak görüşleri Hirschi’yle paralellik göstermektedir. Sutherland, suç olgusu karşısında geleneksel aktivitelerin etkili bir caydırma unsuru olduğunu ileri sürmektedir (Altıntop, 2012:6).

İnanç unsuru, bireylerin geleneksel değer ve kuralları içselleştirmesi ile birlikte, toplumsal ve hukuki norm ile kuralları ahlaki olarak doğru bulması ve dolayısıyla da bu kurallara aykırı eylemlerde bulunmamasına vurgu yapmaktadır. Hirschi’ye (1969) göre inanç kavramı çerçevesinde, her ne kadar bireylerin toplumsal norm ve kurallara bağlılık dereceleri farklılıklar gösterse de birey norm ve kuralların bağlayıcılığını kabul ettiği ölçüde suç eyleminden uzaklaşmaktadır. Hirschi, bireylerin inandıkları kurallara karşı gelme davranışları altında yatan motivasyonları belirlemeye yönelmekte ve suç eyleminin tanımlamalarını, bireyin yakın çevresi ile olan ilişkilerinin (bağın) yetersizliği veya yokluğu üzerinden yapmaktadır. Hirschi’ye göre, yakın çevresinin onayını/kabulünü alan bireyin ödüllendirilmesi söz konusudur (Altıntop, 2012:6-7). Bu perspektiften hareketle Hirschi, bireylerin kanunlar karşısında nötr bir duruş sergilediğini, diğer bir ifadeyle bireylerin kanunlara karşı sevgi veya nefret duyguları taşımadıklarını; aynı şekilde kanunların da bireylerin eylemlerini yüceltmesinin veya onları suçlamasının söz konusu olmadığını ileri sürmektedir. Bireyler, kanunları uygulayan otoritelere karşı duymuş oldukları saygıyı

yitirdiklerinde, kanunlara karşı duydukları saygı da zedelenebilmektedir (Hirschi, 1969:202).

Birey-toplum bağı kurulmasını sağlayan bu dört temel dinamikle ilgili olarak karşılaşılabilecek eksiklikler ya da işlemesindeki aksaklıklar, bireyleri suç işlemeye yönelik cesaretlendirmektedir. Diğer bir taraftan bakılacak olursa, toplumda korunması gereken mevcut bir düzen vardır ve bu düzenin devamlılığını sağlamaya olanak tanıyan, toplumca kabul edilmiş normlar ve kurumlar oluşturulmuştur. Bireylerin toplumsal düzenin yapı taşı olan bu norm ve kurumlara olan içten bağlılığı, suç vakalarının görülme ihtimali üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Bireylerin hukuk karşılığı davranışları bu çerçevede toplumsal değerlerden sapma olarak da değerlendirilmektedir (Kızmaz, 2005:355). Ayrıca bireyler arası ilişkiler ve birey-toplum ilişkileri kuvvetlendikçe, bireylerin suç işlemeye olan yatkınlıklarında azalma meydana gelmektedir. Aynı şekilde toplumsal kontrol mekanizmalarının güçlü olduğu toplumlarda, bireylerin suça olan eğilimleri azalmaktadır (Cömert ve Sevim, 2017:36). Bu nedenle Hirschi (1969), suç işlenmesinin önüne geçmek amacıyla atılacak en önemli adımın birey-toplum bağının güçlendirilmesi gerektiğini (Dolu, 2010); bağlanmaların ve geleneksel inanç ve tutumların bireylerin suç eylemlerini engellediğini ifade etmiştir (Thompson vd.,1984:20). Bununla birlikte, Thompson ve diğerleri (1984), bu bağlanma ve inanç ve tutumlarının suç işleme üzerinde etkisinin oldukça sınırlı olduğunu savunmuşlardır.

Hirschi'nin (1969) geliştirmiş olduğu teorik yaklaşıma göre suçluluk olgusu, “bireyleri hukuk kuralları içinde yaşama bağlayan samimi ilişkilerin getirdiği bağlılık, istek (arzu) ve ahlaki değerlerden uzaklaşmış kimse” olarak ifade edilmektedir. Hirschi (1969) sosyal kontrol teorisini, gerilim teorisi, sosyal kontrol teorisi ve kültürel sapma yaklaşımından, bu varsayımların temel uyumsuzluklarına vurgu yaparak karşılaştırmıştır ve çalışmaları sonucunda geliştirmiş olduğu teorik yaklaşıma göre, bireyin yakın çevresi (ailesi), okulu ve yaşlıları (peers) ile kurmuş olduğu bağın yeterli olmaması ya da sağlıklı bir şekilde oluşması, bireyin genelleşmiş (kalıplaşmış) tutumu üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır (Thompson ve diğerleri, 1984:11). Her ne kadar Hirschi'nin (1969) perspektifi literatür için oldukça ufuk açıcı olsa da, Thompson ve diğerleri (1984), Hirschi'nin öne sürdüğü varsayımların geçerliliği konusunda şüpheli yaklaşmışlardır.

1969 yılında Hirschi tarafından “Suçluluğun Nedeni” isimli eserin yayınlanmasıyla başlayan ve 1991 yılına kadar süren süreçte, ABD’de oldukça fazla sayıda çalışma yapılmıştır (Kempf, 1993). Literatürde ampirik anlamda da kendine geniş bir uygulama alanı bulmuş olan Hirschi’nin (1969) sosyal bağ teorisi, Çin, Hindistan, İsrail, Japonya, Tayvan, Filipinler ve Türkiye gibi geleneksel ve köklü bir sosyokültürel geçmişe sahip toplumlar için uygulanabilecek en iyi seçenek olarak görülmektedir. Literatürde de Cheung ve Ng (1988), Wang ve diğerleri (2002), Zhang ve Messner (1996), Hartjen ve Kethineni (1999), Cohen ve Zeira (1999), Tanioka ve Glaser (1991), Sheu (1988), Ergüder ve diğerleri (1991) tarafından bu yaklaşımı destekleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır (Özbay ve Özcan, 2006: 712). Birey-toplum bağı kapsamında suç olgusunu ele almakta olan sosyal kontrol teorisi, suç işleme motivasyonunun temelinde sosyal bağların yetersizliğinin yattığını savunmaktadır (Altuntop, 2012:8). Her ne kadar literatürde kendine geniş bir uygulama alanı bulmuş olsa da sosyal kontrol teorisine getirilen eleştiriler de mevcuttur. Agnew, sosyal kontrol teorisinin bireyi suça karışan arkadaş faktörünü ve bu faktörün suç işleme ihtimalini artıracak gerçeğini göz ardı etmesi sebebiyle yetersiz görmektedir. Başka bir deyişle, literatürde Hirschi’nin önermesinin aksine, suçlu arkadaşlara sahip olup, bu arkadaşları ile yakın ilişkisi olan ve güçlü bir bağlılığa sahip olan bireylerin suç işleme eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Bunun yanı sıra teorinin eleştirildiği başka bir nokta da teorinin cinsiyet farklılığı faktörüne karşı kayıtsız kalması yönünde olup; teorinin, suç işleme davranışı noktasında aileden çocuğa doğru gelen tek yönlü bir etkiyi değerlendirmeye alması söz konusudur. Bu nedenle çocukların kişilik özellikleri, teori çerçevesinde dikkate alınmayan başka bir husustur. Dolayısıyla, aynı anne ve babanın birbirinden farklı kişilik özellikleri taşımakta olan iki çocuğuna bile farklı yaklaşımlar sergilemesi söz konusudur (Ellis ve Walsh, 2000:326). Teoriye getirilen başka bir eleştiri de teorinin geçerliliğinin basit suçlar için söz konusu olup; ağır ceza gerektiren suçları açıklamada söz konusu bu teorinin yetersiz bulunduğu doğrultusundadır (Altuntop, 2012:9).

1.2.3.2. Caydırıcılık Teorisi

Birçok disiplinde kendine yer bulan “caydırıcılık” kavramı, Latince “deterre” sözcüğünden gelmekte olup korkutup kaçırmak anlamını taşımaktadır (Mehmetcik, 2015:36). Uluslararası ilişkiler disiplininde de sıklıkla kullanılan bir kavram olan “caydırma veya caydırıcılık”, en yalın haliyle “rakibin karşısındakine zarar verebilecek bir eyleminden vazgeçmesine yardımcı olacak davranış ve tutumun net bir biçimde ortaya konulması” olarak ifade edilmektedir (Kibaroglu, 2002).

Sosyal bilimler literatürüne ilk kez 1764 yılında Beccaria tarafından dahil edilen caydırıcılık kavramının temelinde, karar vericilerin suç işleme konusunda realist paradigmanın belirttiği şekilde (rasyonel bir şekilde) davranacağı ve bu nedenle suç işleme kararı vermeden önce bir fayda-maliyet analizi gerçekleştirebilecek fırsat ve yeteneğe sahip oldukları varsayımı yatmaktadır. Bireyin suç işleme kararı vermesinin altında yatan neden, işleyeceği suç sonucunda elde edeceği faydanın katlanacağı maliyete/uğrayacağı zarara (çarpıtılacağı cezaya) oranla daha yüksek olmasıdır. Ancak bireyin suç işleme kararından vazgeçmesi (cayması) için sadece rasyonel bir fayda-maliyet analizi gerçekleştirmesi yeterli değildir. Bilgi asimetrisi gibi durumlarda, birey her ne kadar rasyonel kararlar verdiğini düşünse de suç işleme kararı, optimal bir rasyonalite düzeyinde verilmemiştir. Diğer bir deyişle, caydırıcılıktan bahsedebilmek için bireyin suçtan elde edeceği fayda düzeyinin, suç nedeniyle göreceği cezadan çok daha yüksek olması ve bunun yanı sıra söz konusu potansiyel suç için öngörülen cezanın kesin, şiddetli ve hızlı olması gerekmektedir. Bireylerin suç işleme motivasyonlarını az maliyete katlanarak çok getiri elde etme amacı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, işlenecek suçun gerektirdiği cezayı ağırlaştırmak suçun maliyetini de artırıcı sonuçlar doğuracaktır. Dolayısıyla rasyonel kararlar vermekte olan birey, işleyeceği suçun maliyetinin artmasıyla birlikte suç işleme kararından vazgeçecektir. Böylelikle suçun gerektirdiği cezayı artırmak suretiyle suç işleme motivasyonu taşıyan birey üzerinde caydırıcı etki oluşturmak mümkündür (Özcan ve ark., 2011:3-4).

1968 yılında Becker’ın başı çektiği çok sayıda sosyal bilimci, 1970’li yıllardan itibaren caydırıcılık teorisi vurgusu yaparak, klasik okulun tekrar canlanmasını sağlamış ve 1980’li yıllara kadar olan dönemde caydırıcılık odaklı klasik öğretiyi, halen

günümüzde de yürürlükte olan ceza adalet sistemlerinin şekillendirilmesinde etkin rol oynamıştır.

Zimring ve Hawkins (1973,1976), Kenkel (1993), ve Bailey ve Lott (1976) yapmış oldukları araştırmalarla, klasik okulun suç eylemlerinin önüne geçilmesi ve kontrol altında tutulması gayretini desteklemişlerdir. Her ne kadar Beccaria'nın (1764) "Suç ve Ceza Üzerine Bir Deneme (An Essay on Crime and Punishment)" adlı eseri, günümüz ceza adalet sistemlerinin fikirsel altyapısı için en temel adımlardan biri olarak değerlendirilse de söz konusu bu isimler de özellikle ABD ceza adalet sisteminin geliştirilmesi konusunda oldukça etkili olmuşlardır (Dolu ve Büker, 2009:3).

Caydırıcılık teorisi kapsamında Beccaria (2003:47), caydırıcılığın oluşabilmesi adına suçun gerektirdiği cezanın üç ana özelliği taşıması gerektiğini vurgulamaktadır: kesinlik, hızlılık ve şiddetlilik. Cezaların kesinliliği, suçun gerektirdiği cezaların sınırlarının kesin bir şekilde belirlenmesini, suçlunun bu cezayı net ve açık bir biçimde bilmesini ve bu cezadan kaçamayarak her türlü koşulda bu cezaya çarptırılacağı düşüncesine sahip olmasını ifade etmektedir. Caydırıcılıktan söz edebilmek için cezalar açısından öncelikle ve en temel şekilde kesinlik ilkesinin sağlanması gerekir. Waldo ve Chiricos (1972), Bailey (1976), Teevan (1976) ve Erickson ve diğerleri de (1977) çalışmalarında cezalara ilişkin en önemli özelliğin kesinlik olduğunu vurgulamaktadır. Bunun nedeni suç işleyip de yakalanmayacağını düşünen bir bireyin, suç eylemi sonucunda ceza almayacağına ilişkin kesin yargısıdır (Özcan ve ark., 2011:5). Dolayısıyla, kesinlik algısı sağlanmadan caydırıcılıktan bahsetmek mümkün değildir (Grasmick ve Brayjark, 1980:475).

Cezaların hızlılığı ile belirtilmek istenen fikir, bireyin suç işlemesinin ardından bir an önce cezasını çekmeye başlatılarak verilen cezanın etkisinin artırılmasıdır.

Cezanın şiddetliliği ise, işlenen suça karşı öngörülen cezanın suçla aynı ağırlıkta olmasını belirtmektedir. Bu prensip bağlamında, suç işleyen bireye cezanın beklenen etkisinin meydana gelebilmesi adına ne suçun gerektirdiğinden çok daha ağır ne de çok hafif bir ceza verilmelidir. Dolayısıyla bu üç nitelik sonucunda bireyde ceza tehdit algısı oluşacak ve böylece birey, hukuka aykırı eylemleri gerçekleştirmekten uzak duracaktır (Özcan ve ark., 2011:4). Literatürde bireylerin cezalara ilişkin kesinlik, şiddetlilik ve hızlılık algıları arttıkça, suç işleme eğilimlerinin de azaldığını

ortaya koyan pek çok sayıda çalışma mevcuttur (Bailey, 1976; Grasmick ve Brayjark, 1980; Greenberg ve Kessler, 1982; Horney ve Marshall, 1992; Lewis, 2006). Ancak, son derece ciddi suçlar da dahil olmak üzere çoğu suç tutuklama ve mahkumiyetle sonuçlanmadığı taktirde, cezalandırmanın genel caydırıcı etkisi büyük ölçüde azalmaktadır. Açıkça ifade etmek gerekirse cezanın şiddetinin artırılması, işleyecekleri suçlar için yakalanacağına inanmayan potansiyel suçlu bireyler üzerinde oldukça sınırlı bir etkiye sahip olmaktadır (Wright, 2010:2). Dolayısıyla, bugüne kadar yapılan araştırmalara göre genel olarak cezanın kesinliğinin artmasının, caydırıcılık sağlama ihtimali bakımından cezanın şiddetinin artırılmasına oranla daha işlevsel olduğunu söylemek mümkündür (Wright, 2010:1).

Cezaların şiddetinin artırılmasının temelinde kamusal güvenliğin sürdürülmesi amacıyla, suç işleyen bireylerin bir yere (cezaevlerine) kapatılarak, onların toplumdan izolasyonunun sağlanması fikri yatmaktadır. Böylelikle cezaevlerinde uzun süreler boyunca tutulan suçluların tekrar suç işlemesinin önüne geçilecektir. Ancak çok sayıda araştırma göstermektedir ki, cezaların şiddetinin artırılması bireyleri ceza işlemekten alıkoyma (caydırıcılık) konusunda oldukça etkisiz kalmaktadır (Doob and Webster, 2003).

Klasik okul, toplumsal sözleşme varsayımından hareketle suç teşkil eden eylemlerin önüne geçilmesinin, devlet tarafından verilen cezaların etkinliğinin artırılması (cezaların kesinlik, hızlılık ve şiddetlilik özelliklerini taşıması) suretiyle sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle, bireyin suç işlemekten önce gerçekleştirdiği rasyonel düşünme sürecinde kar/zarar dengesinin kar aleyhine bozulmuş olması gerekmektedir. Dolayısıyla, rasyonel davrandığı varsayılan birey, suçtan elde edeceği fayda, suç sonucu katlanacağı zarardan düşük diye suç işlemekten vazgeçecektir/cayacaktır. Bu bağlamda devlet, cezaların etkinliğini artırmak suretiyle rasyonel dengeyi bozmuş ve böylelikle bireylerin suç işlemesinin önüne geçmiş olacaktır (Dolu ve Büker, 2009:4).

Başka bir anlatımla, suçların rasyonel bir tercih olmaktan çıkarılmasının, suçu önleyici tedbirlerle mümkün olduğu ifade edilmiştir. Ancak, bireylerin sınırlı rasyonaliteye sahip olmaları, caydırıcı tedbirlerin etkinliği, ceza adalet sisteminin sınırlılıkları, suçun işlenme mekanı zamanı ve şekli, suçun doğrudan yöneltildiği hedef, suç ve suçlu nitelikleri gibi değişkenler, caydırıcılık teorisinin yeterliliğinin

sorgulanmasına sebep olmuştur (Dolu ve Büker, 2009:5). Bunun yanı sıra her suç rasyonel bir karar verme süreci sonucunda olu mamakta ve toplumu oluşturan her bir bireyin rasyonallitesi aynı düzeyde olmamaktadır. Aynı toplum için farklı zaman dilimlerinde bile suç algısı de i ebilmekte; suçun dinamik bir olgu olması sebebiyle her durum için aynı suç algısından bahsedilememekte ve durumlar ve aktörler de i tik e caydırıcılık olgusu da farklıla abilmektedir (Dolu ve Büker, 2009:17).

Schmallegger (2004:120)'e göre ise, bireyler suç işleme kararı verirlerken hiçbir zaman m kemm l (optimal) bilgi ve yeterliliğe sahip değildir ve her zaman bilgi asimetrisi söz konusudur. Simon'ın sınırlı rasyonallite yaklaşımını göz ardı etmesi bakımından da teorisinin eleştirilmesi söz konusudur. Cornish ve Clarke (2003:278-280) de, rasyonel tercih varsayımı desteklemiş olsalar da bu rasyonallitenin yine sınırlı bir rasyonallite olduğunu ileri sürmüştür. Cornish ve Clarke'e göre rasyonalliteyi bireyin yeteneği, zaman ve suça ilişkin gerekli bilgiye sahip olmama durumu sınırlandırmaktadır. Bu nedenle caydırıcılık teorisinin savunduğu cezaların etkinliğinin artırılması fikri gerçekte suçu önlemede istenilen verimi sağlamamaktadır.

Caydırıcılı ın neden varsayıldı ından daha sınırlı olduğunu anlamamanın bir başka yolu da ceza adalet sisteminin dinamikleri dikkate alınarak görülebilir. Bir suç i lemeden önce bireyler, işledikleri suç sonucunda kesin olarak cezalandırılacaklarını bilirlerse suç vakalarının sayısında çok büyük ölçüde d     meydana gelebilir (Wright, 2010:2).

Gibbs'in (akt. Barlow, 1993:454-456) de belirtmiş olduğu üzere suça ilişkin yaptırımların, suçun önüne geçilmesine ilişkin olarak birtakım fonksiyonlara sahip olması gerekmektedir. Söz konusu fonksiyonlar Şu Şekilde sıralanabilir (Kızmaz, 2005:213):

- Suçluyu cezalandırma (incapacitate) – bireylerin suç işleme ihtimallerini azaltma veya ortadan kaldırma,
- Suçlunun izlenmesi/gözetlenmesi (surveillance) – Őartlı salıverilen veya cezası tecil edilen suçlu bireylerde, yeniden suç i lemeleri durumunda yakalanacakları kaygısı yaratma ve böylelikle suç işleme ihtimallerini azaltma,

- Suç davranışı ile ilgili kültürlenme (enculturation) – işlenen suçların cezalandırılarak, toplumun diğer kesiminde söz konusu davranışın yasal olmadığına dair bir bilinç oluşturma,
- Suçluların ıslah edilmesi (reformation) – cezalandırma sonucu suçlu bireyin utanç ve pişmanlık duymasını sağlayarak, bu bireylerde davranış değişikliği yaratma,
- Normatif onaylama (normative validation) – suç işleyen bireylerin cezalandırılması yolu ile kolektif bilinci koruma ve diğer bireylere göz dağı verme,
- Misillemede bulunma (retribution) – suçlu bireyi, işlediği suç nedeniyle cezalandırma,
- Etiketleme (stigmatization) – suçlu bireyi, işlediği suç nedeniyle damgalama,
- Normatif izolasyon (normative insulation) – farklı cezalandırma yöntemleri ile suçluları sapkın gruplardan izole etme,
- Alışkanlık (habituation) – farklı cezalandırma yöntemleri ile bireylerin hukuka uyması konusunda alışkanlık yaratma,
- Caydırıcılık (deterrence) – ceza alma veya hapsedilme korkusu nedeniyle suç işlemekten kaçınma.

Gibbs ve kendisiyle paralel görüşü taşımakta olan kriminoglara göre, cezalandırmanın sadece bireye işlediği suçun bedelini ödetmek amacı taşımadığını söylemek mümkündür. Bu nedenle cezalandırma aynı zamanda suç işleyen bireyleri ıslah edici/iyileştirici/rehabilit edici amaçlara da hizmet etmektedir (Hagan, 1985:288).

1.2.3.2.1.Özel (Spesifik) Caydırıcılık ve Genel Caydırıcılık

Yazında caydırıcılık olgusu özel (bireysel/spesifik) caydırıcılık ve genel caydırıcılık olarak iki başlık altında ele alınmaktadır. Özel caydırıcılık durumunda bireylerin, işlemiş oldukları suçtan dolayı cezalandırılmaları halinde tekrar aynı cesareti göstererek suç işleyemeyecekleri varsayımı söz konusudur. Livingston (1996:503), özel caydırıcılığı “operant (edimsel) koşullanma” düşüncesine dayandırmaktadır. Bu perspektife göre bir davranış, kendisi tarafından ortaya çıkarılan

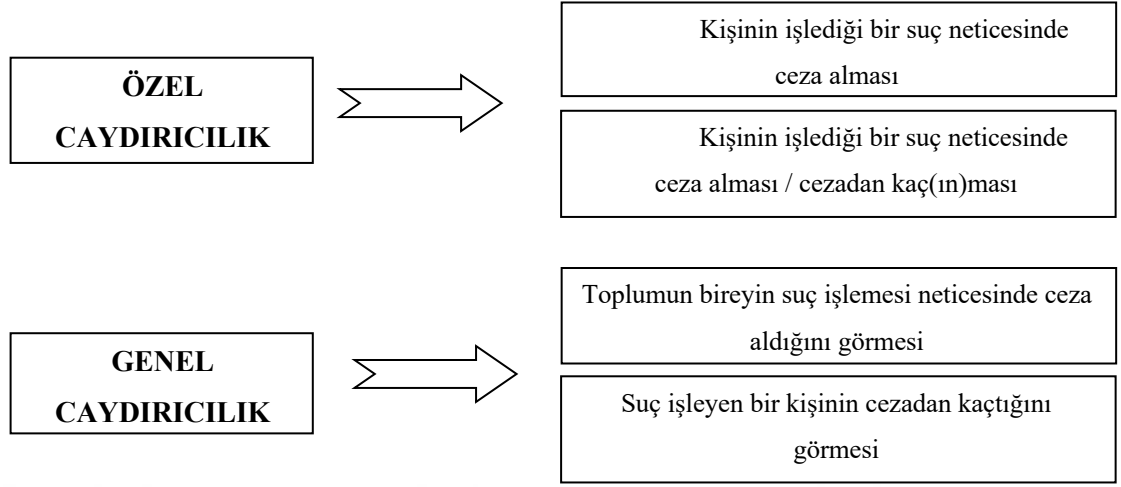
sonuçtan etkilenmektedir. Bireyin sergilediği bir davranışın olumlu bir sonuç ortaya çıkarması durumunda, bu davranışın birey tarafından tekrarlanma ihtimali yükselmektedir. Aksi şekilde bir davranışın neticesinde birey için olumsuz bir sonuç oluşuyorsa, birey bu davranışını tekrarlamamaktadır. Livingston (1996:503)'ın görüşleri doğrultusunda, bireylerin istenilmeyen eylemlerinin cezalandırılması veya istenilen eylemlerinin de ödüllendirilmesi söz konusudur. Özel caydırıcılığın temel varsayımı, daha önceden işledikleri suç sebebiyle cezalandırılmış olan bireylerin bir daha suç işlemeyeceği görüşüne dayanmaktadır (Conklin, 1989:425). Özel caydırıcılık temel olarak suçlu bireylerin tekrar suç işleme ihtimallerini azaltmayı, onları yeniden suç işlemekten caydırmayı ve suç işleme motivasyonlarını kırmayı hedeflemektedir (Kızmaz, 2005:218).

Genel caydırıcılık durumunda ise, bireylerin işledikleri suçlar sonucunda almış oldukları cezalar, toplumun bütünü üzerinde etkilidir. Diğer bir ifade ile, suç işlemiş olan bireyin aldığı cezanın etkisi makro düzeyde değerlendirilmelidir. Bir bireyin işlemiş olduğu suç nedeniyle çarptırıldığı ceza, toplumdaki diğer bireylerin de o suçu işlemeleri halinde aynı cezayı alacakları algısı yaratarak caydırıcı bir etki oluşturmaktadır. Literatürde yer alan araştırmalarda da çoğunlukla caydırıcılığın etkileri mikro düzeyden (birey bazında) daha çok makro düzeyde (toplumsal bazda) ele alınmıştır. Bu sebeple birçok araştırmada da cezalandırmanın özel caydırıcılık etkisi yerine genel caydırıcılık etkisi üzerinde durulmaktadır (Conklin, 1989:425). Özetlemek gerekirse genel caydırıcılık temel olarak, suç işlemiş olan bireyleri cezalandırmak suretiyle toplumu oluşturan diğer bireylerin benzer suça yönelik davranışlarının önüne geçmektir (Kızmaz, 2005:218). Kanun koyucular her ne kadar caydırıcılığın cezaların daha da ağırlaştırılmasıyla sağlanabileceği iddiasında bulunsalar da uygulamada durum oldukça farklı olup, cezaların ağırlaştırılmasının suç oranları üzerinde oldukça sınırlı bir etkisi olduğu, yapılan ampirik çalışmalarla ortaya konulmuştur. Daha ağır cezaların caydırıcılığı destekleyici rolünün beklenen düzeyde olmaması, cezaların marjinal caydırıcı etkilerinin sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Spohn ve Holleran'ın (2000:330) da belirttiği üzere, cezaların ağırlaştırılması çoğunlukla suçu caydırmada etkili olmamakta; etkili olsa bile bu etki, beklenen düzeyin oldukça altında kalmaktadır (Kızmaz, 2005:224).

1.2.3.2.2. Stafford ve Warr'un Perspektifinden Caydırıcılık Teorisi

Literatürde caydırıcılık her ne kadar özel ve genel caydırıcılık adı altında iki temel olguya dayandırılmış olsa da bu görüşe getirilen çok sayıda eleştiri mevcuttur. Bu mevcut eleştirilerin çıkış noktası, caydırıcılık teorisinin özel ve genel caydırıcılığın toplumun farklı kesimlerini etkilediğine dair olan varsayımdır. Caydırıcılık teorisinin bu varsayımını reddeden Statford ve Warr (1993:126), özel caydırıcılığın genel caydırıcılıktan ayrı düşünülemeyeceğini, caydırıcılığın aslında özel ve genel caydırıcılığın birleşimi olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Statford ve Warr (1993:125)'a göre, caydırıcılık teorisinin “daha önceden işledikleri suç sebebiyle cezalandırılmış olan bireylerin bir daha suç işlemeyeceği, cezalandırılma korkusunun suç işleme konusunda caydırıcı bir etki yaratacağı” varsayımı caydırıcılığı açıklamada yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla Statford ve Warr, caydırıcılık teorisinin özel-genel caydırıcılık yaklaşımına “cezadan kaçınma” davranışını da dahil ederek modeli daha kapsamlı bir hale getirmiştir. Statford ve Warr'un (1993:126-127) önermiş olduğu yeni caydırıcılık yaklaşımına göre bireyler, suç işleme kararlarını, ceza alma ve cezadan kaçınma durumlarından etkileneceklerdir. Suç oluşturan eylemleri işleyen bireylerin tümünün gerekli cezayı gördükleri varsayımı doğru bir varsayım doğru değildir. Suçlu bireyler için bazen cezadan kaçınma durumu söz konusu olabilmektedir (Dolu, 2009:107). Toplumun bütünü düşünüldüğünde, cezadan kaçınan bireyler, cezaların caydırıcılığını olumsuz yönde etkilemektedir (Stafford ve Warr, 1993:125). Bu nedenle Stafford ve Warr (1993:126-127), caydırıcılık teorisi çerçevesinde özel ve genel caydırıcılık temel ayırımıydansa daha ayrıntılı bir ayırımı yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Stafford ve Warr'a göre özel caydırıcılık bireylerin işlemiş oldukları suç sonucunda doğrudan edindikleri tecrübelerle ilişkindir. Bireyin bir suç işlemesi sonucunda o suçun gerektirdiği cezayı alması veya bu cezadan kaçması/kaçınması söz konusudur. Aynı şekilde bireylerin toplumda birinin suç işlediği sonucunda oluşan genel caydırıcılık için de yine iki farklı senaryodan bahsedilebilir: Toplumun, suç işleyen bireyin cezalandırıldığına tanık olması veya bu söz konusu suçlunun cezadan kaçındığını görmesi.

Şekil 3: Stafford ve Warr'un Perspektifinden Özel-Genel Caydırıcılık

Kaynak: Dolu, 2009, s.108.

Stafford ve Warr'un (1993) bakış açısına göre hem özel hem de genel caydırıcılık unsuru taşıyan dinamikler birey davranışlarının şekillenmesinde oldukça etkilidir. Paternoster ve Piquero'nun (1995:254) da ifade etmiş olduğu üzere bireylerin davranışları hem bireyin kendi eylemleri hem de diğer birey eylemleri neticesinde oluşan (oluşmayan) sonuçlardan etkilenmektedir. Bireyin kendi eylemlerinin sonucu özel caydırıcılığa, diğer bireylerin eylemlerinin sonuçları genel caydırıcılığa Paternoster ve Piquero (1995) tarafından yapılan bir vurgudur. Paternoster ve Piquero (1995) ayrıca, Stafford ve Warr'un özel ve genel caydırıcılığın yaratmış olduğu kolektif etkiye ilişkin görüşlerini desteklemekle birlikte; özel-genel caydırıcılık etkilerinin her zaman birbirine denk olamayacağını, zaman zaman birbirlerini destekleyerek etkilerini artırabileceklerini zaman zaman da bastırabileceklerini ifade etmişlerdir (Dolu, 2009:109).

1.2.3.2.3. Durumsal Suç Önleme Yaklaşımı (Situational Crime Prevention)

Durumsal suç önleme yaklaşımı diğer tüm kriminolojik öğretilerden radikal bir şekilde ayrılarak, suçun meydana gelme ihtimalini azaltmak için belirli yönetsel ve çevresel değişiklikler yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

Felson (1996:23) durumsal suç önleme olgusunu “suç işlenmesini sağlayan fırsatların yok edilerek suç işlenmesinin önüne geçilmesi amacıyla kullanılan yöntemler” olarak ifade etmektedir. Durumsal suç önleme yaklaşımı dahilinde suçlu bireylerin yakalanması ve cezalandırılması konularına değinilmemekte; bireyin, suç işleme kararından kendi özgür iradesi ve isteğiyle uzak durduğu varsayımı yapılmaktadır. Söz konusu bu yaklaşım, suçun aktörü olan bireylerden ziyade işlenen suçları gündeme getirmekte ve bireyin suçlu hale gelmesine neden olan koşullar yerine suçu meydana getiren koşullara odaklanmaktadır. Durumsal suç önleme yaklaşımı suçu birey üzerinden değil vaka (olay) üzerinden ele almaktadır. Dolayısıyla suç, suç işleme potansiyeli olan bireylerin suç fırsatlarını değerlendirmesi sonucu meydana gelmekte ve suç fırsatlarının azaltılması ya da yok edilmesi suç oranlarını düşürecektir (Dolu, 2009:16).

Malkoç’un (2014) da araştırmasında belirttiği üzere durumsal suç önleme, bireyler ve şirketler olmak üzere iki farklı grup tarafından alınan suç önleme tedbirlerine temel oluşturmaktadır. Bireysel olarak suçun önlenmesine yönelik alınan tedbirler arasında güvenli bölgelerde (lokasyonlarda) ikamet etmek, hırsız alarm sistemleri kurmak, güvenliği tehdit eden kişi ve mekanlardan sakınmak vb. yöntemler yer almaktadır. Suç önleme tedbirleri şirketler açısından değerlendirildiğinde, şirketlerin, yöneticilerinin, çalışanlarının ve şirketin mevcut ve potansiyel diğer müşterilerinin suçtan uzak tutma amacı güttüğü görülmektedir. Clarke (1997), suçu önlemeye yönelik olan ve gerek bireyler gerekse de şirketler tarafından düzenli bir biçimde alınan bu tedbirleri sistematize ederek, literatüre durumsal suç yaklaşımı olarak dahil etmiştir. Clarke (1997)’a göre suç önleme tedbirlerinin “daha etkin ve verimli bir biçimde işleyebilmesi ve toplumun bütününe kapsayabilmesi için bilimsel bir disiplin olarak değerlendirilmesi” gerekmekte ve böylelikle durumsal suç önleme olgusu açığa çıkmaktadır (Malkoç, 2014:3).

Durumsal suç önleme yaklaşımı, suç fırsatlarını azaltmak suretiyle suçun önüne geçilmesinin alınacak tedbirler, yönetsel kararlar, çevresel düzenlemeler gibi gayretlerle mümkün olduğunu savunmaktadır. Durumsal suç önleme yaklaşımının temelinde suç fırsatlarını azaltma amacı yatmaktadır. Söz konusu bu amacı yerine getirebilmek için yaklaşım, suç işleyen bireylerin yakalanma risklerinin artırılması ve suçtan sağlanacak yararın azaltılmasını gerektiğini ifade etmektedir. Rasyonel

davrandığı varsayılan birey böylelikle karlı olmaktan çıkan suçu işlemekten vazgeçecek ve bu sayede suç oranları azalmış olacaktır (Dolu, 2009:16).

Durumsal suç önleme yaklaşımı, belirli suç ve/veya toplumsal düzensizliklere neden olan durumların ele alınıp incelenmesini ve bunun sonucunda suça neden olan fırsatların veya suçu teşvik eden imkanların elimine edilmesini çeşitli yönetsel ve çevresel düzenlemelerle yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Bundan ötürü durumsal suç önleme yaklaşımının temel aldığı nokta, suçun meydana geldiği ortamdır. Söz konusu bu yaklaşım suçun öznesine değil, suç eyleminin kendisine odaklanmaktadır. Durumsal suç önleme yaklaşımı suç eğilimlerini, suçluları tutuklayıp cezalandırarak veya toplumu ve kurumlarını iyileştirerek ortadan kaldırmaya çalışmamakta; aksine suçu, ceza adalet sistemi ile değil, bir dizi kamu ve özel kuruluş/kuruluşları aracılığıyla daha az çekici kılmaya çalışmaktadır (Clarke, 2009:259).

Daha açık bir ifadeyle söz konusu yaklaşımın diğer kriminolojik öğretilerden farklılık gösterdiği nokta suç işleyen bireyler yerine suçun işlendiği ortama, olay yerine odaklanmasıdır. Suç teşkil eden eylemi tespit etmek, suçlu bireyleri cezalandırmak durumsal suç önleme yaklaşımının öncelikli hedefi olmayıp; yaklaşım, suç daha meydana gelmeden tedbir almak ve önce davranıp suçun meydana gelmesini engellemek amacı taşımaktadır. Durumsal suç önleme yaklaşımı, toplumsal düzenin veyahut toplum genelinde hakim olan kural, norm ve değerler tarafından şekillendirilen toplumsal kurumların geliştirilmesi/iyileştirilmesi yoluyla suçun ortadan kaldırılması hususuyla ilgilenmemektedir. Bu yaklaşım için odak noktası, suç eyleminin suç potansiyeli taşıyan bireyler için daha az cazip hale getirilmesini sağlamaktır (Clarke, 1997:2).

Durumsal suç önleme yaklaşımı temelinde rutin aktiviteler teorisi (routine activity theory) (Cohen ve Felson, 1979), suç deseni teorisi (crime pattern theory) (Brantingham ve Brantingham, 1993) ve rasyonel tercihler bakış açısını (Clarke ve Cornish, 1985; Cornish ve Clarke, 1986) bir araya getirerek suç olgusuna ilişkin yeni bir anlayış geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bahsi geçen bu üç teori, durumsal suç önleme yaklaşımı bünyesinde birbirlerini tamamlayıcı görevlere sahiptir (Clarke, 2009:262). Belirli suç fırsatlarının artmasına/ azalmasına yol açan geniş toplumsal değişiklikleri ele alan ve makro bir teori olan rutin aktiviteler teorisi; suçluların günlük hayatlarındaki suç fırsatlarını şehir veya mahalle düzeyinde keşfetme şekillerini ele

alan ve meso bir teori olarak değerdendirilen suç deseni teorisi ile bireylerin suç işlerken alması gereken kararlarla ilgilenen ve mikro bir teori olan rasyonel tercihler teorisi, suç olgusunu farklı derecelerde değerdendirmekte ve suç önleme konusuna ilişkin olarak da birbirlerinden farklı sorulara cevaplar aramaktadır. (Felson ve Clarke, 1998). Bahsi geçen bu üç teori, her ne kadar durumsal suç önleme yaklaşımının teorik temellerini oluşturmuş olsa da Wortley (2001), suç önleme yaklaşımına sosyal psikoloji kavramlarını da dahil ederek söz konusu yaklaşımın çerçevesinin genişletilmesini sağlamıştır (Clarke, 2009:262).

Clarke (2009)’a göre rutin aktiviteler teorisi, suç deseni teorisi ve rasyonel tercihler teorisinin, durumsal suç önleme yaklaşımını şekillendiren ortak varsayımlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Suç, eğilim (suç işleme motivasyonu) ve durum (suç işlenmesine olanak tanıyan ve suçun açığa çıkmasında uyarıcı rol oynayan durum) arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak meydana gelmektedir.

2. Suçlular, her zaman maddi olmamakla birlikte maddi fayda sağlamak, macera aramak, heyecan duymak, statü (mevki) kazanmak, toplum tarafından kabul görmek, cinsel hakimiyet kurmak, saygı görmek veya sevilmek gibi türlü sebeplerle suç işlemeyi tercih etmekte olan bireylerdir.

3. Suç işlenmesinde, suç işleme motivasyonunun da bir parçasını oluşturan “fırsat” oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Birçok teorisine göre suç davranışının açıklanmasındaki en önemli faktör, suç işleme motivasyonudur. Çevresel kriminolojiye göre ise suç işleme fırsatı, suç işleme motivasyonu kadar önem verilmesi gereken bir faktördür.

4. Durumsal faktörler suçu tetikleyebilmektedir ve literatürde, suç işleme davranışı ile saldırganlığın bazı koşullarda tetiklenebileceğini/artabileceğini ortaya koyan oldukça önemli araştırmalar bulunmaktadır.

Clarke (2008), rutin aktiviteler teorisi, suç deseni teorisi ve rasyonel tercihler teorisinin, durumsal suç önleme yaklaşımını şekillendiren ortak varsayımlarından yola çıkarak durumsal suç önleme yaklaşımının metodjik olarak şekillendirilmesini sağlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Clarke (2008) aşağıdaki beş temel ilkeye vurgu yapmıştır:

1. Sadece belirli (özellikli) suç ve düzensizliklere (disorder) odaklanmak,
2. Suç yoğunlaşmalarına (crime concentrations), diğer bir ifadeyle suç oranının fazla olduğu sıcak noktalara (hotspots), tekrar eden mağduriyete (repeat victims), tekrarlanan şekilde suça maruz kalan ürünlere (hotproducts), kuruluşlara, mülklere ve tesislere odaklanma,
3. Suçun nasıl işlendiğini anlama,
4. Problemin ana belirleyicileri hakkında hipotezlerin geliştirildiği, bir dizi çözümün belirlenip değerlendirildiği, bunun sonucunda seçilen önlemlerin uygulamaya konulduğu ve elde edilen sonuçların değerlendirildiği bir eylem-araştırma modeli kullanma,
5. Farklı çözüm yollarını (yöntemlerini) göz önünde bulundurma.

Cornish ve Clarke (2003), potansiyel suç olanaklarını azaltmak ve suç olaylarını önlemek amacıyla geliştirmiş oldukları teknikle birlikte suç imkanlarını azaltıcı olası 25 farklı yöntemi beş ana başlık altında toplamıştır: (i) daha çok çabalamak, (ii) riskleri arttırmak, (iii) kazançları (ödülleri) azaltmak, (iv) bahaneleri ortadan kaldırmak ve (v) provokasyonu (kışkırtmaları) azaltmak.

Felson (1996:25)'a göre ise durumsal suç önleme yaklaşımı, hedefler ve mekanlar olmak üzere iki farklı dinamik üzerinden suç önleme girişimlerinin doğrudan ve dolaylı bir biçimde nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hedeflerin hedef olmaktan çıkarılması, değiştirilmesi, güçlendirilmesi, işaretlenmesi ve alternatiflerinin oluşturulması, suç önleme konusunda hedeflere ilişkin doğrudan müdahaleden dolayı müdahaleye doğru giden girişimleri ifade etmektedir. Erişim ve giriş-çıkışların yasaklanması, azaltılması, kurallarının değiştirilmesi, çalışanların gözetim altına alınması, doğal gözetim uygulanması ve giriş-çıkışların değiştirilmesi girişimleri ise suç önleme konusunda mekanlara ilişkin doğrudan müdahaleden dolayı müdahaleye doğru giden eylemlerdir (Dolu, 2009:18-19).

Cornish ve Clarke (2003) ise, durumsal suç önlemeye ilişkin olarak suç işlemenin zorlaştırılması, suça ilişkin risklerin artırılması, suçtan sağlanacak faydanın (kazancın) azaltılması, suça iten faktörlerin elimine edilmesi ve suç işlemenin arkasındaki mazeretlerin ortadan kaldırılması yoluyla suç olaylarının önüne geçilebileceğini belirtmiştir. Cornish ve Clarke'a (2003) göre durumsal suç önlemenin yanı sıra sosyal suç önleme ile, daha açık bir ifade ile çevresel ortamın dışında sosyal

ortamın değiştirilmesiyle suç işlemenin önüne geçilebilmesi mümkündür. Sosyal suç önlemenin temelinde suçlu bireylerin veyahut potansiyel suçluların suç işlemelerini engellemek adına sosyal koşulların iyileştirilmesi fikri yatmaktadır (Payam, 2018:622).

Clarke'a (1997:2) göre durumsal suç önleme uygulamada hak ettiği değeri görememiş ve birkaç kriminolojist dışında durumsal suç önleme yaklaşımı çoğunlukla ihmal edilmiş olup; bu ihmal iki temel sebebe dayanmaktadır. Clarke, bu iki sebebi modern kriminolojinin yanlışları olarak görmektedir ve öncelikle Hirshci ve Gottfredson'ın (1990) da belirtmiş olduğu üzere kriminolojinin suçu açıklama problemi ile suçluyu açıklama problemini birbirine karıştırdığını söylemektedir. Söz konusu bu sebeplerden ilki, birçok kriminolojik teorinin sadece belirli bireylerin ya da toplulukların, belli başlı spesifik kalıtsal özellikler ile psikolojik ve sosyal etkiler altında daha fazla suça karıştıklarını ortaya çıkarmaya çalışmasıdır. Ancak bu yaklaşım suçun neden meydana geldiği olgusunu açıklamak için doğru bir yaklaşım değildir. Suçun meydana gelebilmesin için suç işlemeye odaklanmış bir suçlunun olması yeterli olmamakta; ayrıca suç işleme fırsatının da doğmuş olması gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere suçun meydana gelebilmesi için ancak ve ancak üç temel dinamiğin (motive olmuş suçlu, uygun hedef ve koruyucular) zamansal ve mekânsal anlamda bir araya gelmesi gerekmekte ve bu temel dinamiklerin herhangi birinin eksikliği halinde suç meydana gelmemektedir (Cohen ve Felson, 1979:588). Dolayısıyla, suçu açıklamada basitçe suça yatkınlıktan (criminal disposition) bahsetmek, suç davranışını açıklamak yetersiz kalmaktadır. Ekblom (1994), suça yatkınlığın yanı sıra suça sebep olan durumsal faktörlerin de suç eğilimini nasıl etkilediğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir (Clarke, 1997:2).

Clarke'a göre modern kriminolojinin düşmüş olduğu bir diğer yanlış da suçun kontrol altında tutulması sorunuyla suçlu bireylerle nasıl mücadele edilmesi gerektiği probleminin birbiriyle karıştırılmasıdır. Suç vakalarının önüne geçilmesinin en net yönteminin çoğunlukla, suçlu bireylere ya da suç işleme potansiyeli taşıyanlara odaklanılması olarak görülmesi söz konusudur. Bu sebeple literatürde suçun kontrol altında tutulmasına ilişkin olarak formel (resmi) sosyal kontrol ve enformel (resmi olmayan) sosyal kontrol mekanizmalarından bahsedilmektedir. Hem formel hem de

enformel sosyal kontrol mekanizmaları, temelinde sadece mevcut ya da potansiyel suçlulara odaklanmaktadır (Clarke, 1997:2-3). Suçun kontrol altında tutulması ile suçlu bireylerle nasıl mücadele edilmesi gerektiği problemlerinin birbiriyle karıştırılmasının yaratacağı en büyük sorunlardan biri, ceza adalet sisteminin en temel amacı olan adalet dağıtma gayretinden sapmasına yol açmasıdır (Hirsch, 1976).

1.2.3.2.3.1. Durumsal Suç Önleme Yaklaşımına Getirilen Eleştiriler

Durumsal suç önleme yaklaşımına getirilen çok sayıda eleştiri bulunmakla birlikte, söz konusu bu eleştiriler çoğunlukla etik temellidir. Her ne kadar durumsal suç önleme yaklaşımı getirilen eleştirilere genel olarak anlamlı ve kavranabilir bir bütün içinde cevap verse de yaklaşımın, belirli her bir suç için belirli bir bağlamda ele alınması zorunluluğu son derece açıktır. Çünkü her zaman suç işleme imkanlarını kısıtlayan çok sayıda yöntem mevcuttur ve belirli hususlarda söz konusu durum için geçerliliği kabul edilmeyen çözüm yollarının mevcut duruma uygulanmasının hiçbir anlamı bulunmamaktadır (Clarke, 2009:266).

Durumsal suç önleme yaklaşımına getirilen çok sayıda etiksel eleştiri bulunmakta olup, Clarke (2009) söz konusu bu eleştirilerin tümünü yanıtlamıştır. Durumsal suç önleme yaklaşımına getirilen ilk eleştiri, yaklaşımın dikkati suçun temel sebeplerinden başka yöne çektiğine dairdir. Ancak Clarke'a (2009) göre, her durumda suçun köklerini oluşturan temel sebeplere değinerek suç olaylarının nasıl önleneceği zaten bilinmemektedir.

Durumsal suç önleme yaklaşımının, suç olaylarına ilişkin muhafazakâr bir yönetsel yaklaşım olduğuna ilişkin eleştiriler de söz konusudur. Oysa ki durumsal suç önleme yaklaşımının sunmuş olduğu çözümlerin, ekonomik ve sosyal olarak kabul edilebilir olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle yaklaşım, ortaya koyduğu düşünceden daha fazlasını vaat etmemektedir (Clarke, 2009:268).

Literatürde yaklaşımın suç işleyen bireylerin cezalandırılması gerekliliğini görmezden geldiği, özgürlükleri kısıtlayarak suç işleyenlere değil yasalara uyma davranışı gösterenleri cezalandırdığı ve bunu yaparken zenginlerin çıkarlarına hizmet edip yoksulları ihmal eden diğer bir ifadeyle suç olgusunu zenginlerden yoksullara

bırakan bir yaklaşım olduğuna dair görüşler mevcuttur. Ancak durumsal suç önleme yaklaşımı, cezalarının şiddetinin artırılmasının bireylerin suç işlemesinin önüne geçemeyeceğini ve ayrıca toplumun tümü için de ağır sosyal maliyetlere sebep olacağı görüşünü savunmaktadır. Özgürlükleri kısıtlama konusu ile ilgili olarak toplumun tamamının merkezi bir otorite olarak nitelendirilen büyük birader (big brother) tarafından devamlı bir şekilde gözetlenerek denetim altında tutulduğu, bu nedenle bireylerin yaşamlarını kısıtlayarak rahatsız ettiği ve suç mağdurunu (kurbanı) suçlayan bir yaklaşım olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda toplumda bir korku iklimi oluşacağı ve bunun sonucunda endişeli bireylerin suçtan mağdur olmamak adına kendilerini evlerine hapsedmelerine neden olacağı ileri sürülmektedir. Bu görüşün aksine, durumsal suç önleme yaklaşımı bireyleri suç riskleri ve söz konusu bu risklerden kaçınma ile ilgili bilgilendirerek ve bilinçlendirerek aslında onlara güç vermekte ve suç mağduru olmalarının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Durumsal suç önleme yaklaşımı perspektifinden özgürlükleri kısıtlama konusu ilgili olarak alkollü ve hızlı araç kullanma gibi bazı özgürlüklerin zaten kısıtlanması gerektiğini savunan bir kesim de mevcuttur. Bunun yanı sıra gözü sürekli toplumun üzerinde olan büyük biraderin, demokratik bir biçimde bireyleri suça ilişkin tehlikelerden koruduğu savunulurken, kapalı devre kamera sistemlerinin (CCTV- closed-circuit television) toplum tarafından büyük ölçüde kabul görmesi söz konusudur. Bireylerin, onları suç mağduriyetinden ve terörizmden koruyan bir takım hak ihlallerine göz yumabildiği, özgürlüklerinin bu uğurda kısıtlanmalarına razı olduklarını söylemek mümkündür. Durumsal suç önleme yaklaşımındansa, medyanın şiddet ve suç olaylarını ele alış biçimi ve topluma yansıması, bireyler arasında artan korku ve endişenin temel nedeni olarak gösterilebilir. Yaklaşım, toplumda oluşan korku ikliminin sebeplerini açığa çıkarma gayretindedir ve gelişmiş aydınlatma sistemleri, savunulabilir mekan tasarımları ve mahalle sakinlerinden gönüllülerin diğer evlerin güvenliği amaçlı gözetleme yapmaları gibi bir takım durumsal önlemler vasıtasıyla sosyal birliği teşvik etmesi söz konusudur. Ayrıca yaklaşımın, toplu konutlarda savunulabilir mekan planlaması, toplu taşımayı güvenli hale getirme ve sokak suçları meselesinin üzerine eğilme gibi çabalarla zenginler kadar yoksulların çıkarlarına da hizmet ettiğini söylemek mümkündür (Clarke, 2009:268).

Sokak suçlarını yoğunlukla ele alması, yaklaşımın çalışanlar- özellikle de yöneticiler tarafından işlenen suçları göz ardı ettiği fikrinin oluşmasına sebep olmuştur. Ancak, her ne kadar başlangıçta bu yaklaşım yoğunlukla toplumsal endişelerin bir sonucu olarak sokak suçlarına odaklansa da günümüzde artık bu görüş geçerliliğini korumamaktadır. Durumsal suç önleme yaklaşımı, sokak suçlarına olduğu kadar beyaz yakalı sınıfının işlemiş olduğu suçlara da uygulanabilmektedir. Bu doğrultuda her ne kadar yaklaşımın sosyal dışlanmayı teşvik edici bir karakteri olduğu düşünülse de yaklaşım sosyal dışlanma da dahil olmak üzere sosyal maliyetlerin değerlendirilmesini gerektirmektedir (Clarke, 2009:268).

Durumsal suç önleme yaklaşımına yöneltilen bir diğer eleştiri de yaklaşımın suçluların çoğalmasına ve hatta daha kötü suçları işlemelerine neden olduğu yönündedir. Oysa ki Clarke'a (2009) göre söz konusu bu iddiada bulunanlar, suçluların kendi içlerinde gerçekleştirdikleri kendilerine karşı olan ahlaki hesaplamaları (moral calculus) göz ardı etmektedir. Her ne kadar durumsal suç önleme yaklaşımı ilk günden itibaren oldukça eleştirilse de çoğunlukla suç önlemenin en hızlı gelişen yöntemi olarak ifade edilmektedir (Clarke, 2009:268).

İKİNCİ BÖLÜM: BEYAZ YAKA SUÇLARI

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. Beyaz Yakalı Suç Nedir?

Varoluşunun insanlık tarihi kadar eskiye dayanması, suç olgusunun aslında ne kadar eski ve karmaşık bir kavram olduğunu göstermektedir. Suç kavramı, tarih içerisinde sürekli bir değişim içerisinde bulunmuş, bu sebeple dinamik yapısının da katkısıyla suçun önüne geçilemeyen diğer bir ifadeyle engellenemeyen bir durum olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Suç kavramının bu kadar karmaşık ve kapsamlı bir olgu olması, onun daha iyi anlaşılabilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla literatüre bakıldığında, karmaşık bir yapıya sahip olan suç olgusunun sade, bilgilendirici ve düzenli bir sistem içinde çalışılmasını kolaylaştırmak amacıyla çok sayıda farklı sınıflandırılmaya tabi tutulduğu görülmektedir.

Suçların bir kısmı, adam öldürme, yaralama ve cinsel saldırı suçlarında olduğu bireylerin beden bütünlüğüne kasteden suçlar olup (Tzoumakis ve diğ., 2013); suçu işleyen bireyin, suçun mağduruna yönelik olarak güç kullanımı (Fuller, 2012) olması sebebiyle bu türden suçlar şiddet içeren suçlar olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan “dolandırıcılık, soygun, haneye tecavüz, kamu düzenini bozma gibi bir mala veya toplum düzenini bozmaya yönelik olan, herhangi bir bireye yönelik tehdit ve saldırı unsuru bulundurmeyen, bireylerin fiziksel kayıplara uğramasıyla sonuçlanmayan, mala karşı suçlar veya mağdurun olmadığı suçlar adlarıyla da anılan şiddet içermeyen suçlar” da mevcuttur (Koçak ve Durak Batıgün, 2017:2). Her ne kadar iki ana suç türü (mülkiyet suçu ve şiddet suçu olarak) olduğu hususunda temel bir görüş olsa da aynı zamanda beyaz yaka suçları gibi temelinde mülkiyete zarar verme ya da şiddet içermeye özellikleri olmayan suç türleri de vardır (Montaldo, 2017). Montaldo (2017)’un da belirttiği üzere, gözlenen vakaların çoğunda işlenen beyaz yaka suçların şiddet içermediği ve toplum nezdinde güvenilir olarak değerlendirilen bireyler tarafından maddi kazanç elde etme amacıyla gerçekleştirildiği görülmektedir.

Beyaz yaka suçları, İdare Reformu Anlaşması'nda (1979) yer alan tanımlamada “*Zimmetine para veya eşya geçirmek veyahut mesleki veya kişisel çıkar elde etmek amacıyla kanun dışı yol veya yollar izlenilerek, hile ve örtbasın da dahil olduğu suçlar*” olarak ifade edilmektedir (Şentürk ve Kasap, 2013:151). Amerikan Adalet Bakanlığı tarafından 1981 yılında yapılan tanımda ise “*Girişimci, profesyonel veya yarı profesyonel mesleki statüye sahip bireyler tarafından aldatma teknikleri kullanmak suretiyle finansal kazanç sağlamak amacıyla işlenen şiddet içermeyen suçlar*” olarak ifade edilen beyaz yaka suçlarının, alanında uzmanlık bilgisine ve imkanlarına sahip beyaz yakalı bireyler tarafından işlendiği vurgulanmaktadır (Strader, 2002'den akt. Şentürk ve Kasap, 2013:151).

Her ne kadar suç vakalarından bahsedildiğinde bireylerin çoğunun zihninde genellikle şiddet içeren sokak suçları canlansa da beyaz yakalı suçları da sonuçları itibariyle en az şiddet suçları kadar etkili olabilmektedir. Diğer bir taraftan, iyi eğitilmiş, yüksek ücretler alan, toplumun çoğunluğuna kıyasla daha fazla gelir elde eden, üst yönetim kademelerine yakın veyahut orta ve üst düzey pozisyonlarda çalışmakta olan bireyler olarak ifade edilen beyaz yakalı çalışanlar tarafından işlenen bu suçların toplumsal maliyeti, sokak suçlarına kıyasla çok daha yüksek olabilmektedir (Coleman, 1994). Konu ile ilgili olarak, EUROPOL verilerine göre, beyaz yaka suçları sonucunda ekonomik suçlarla ilgili büyük kayıplar ve genellikle milyonlarca hasılat kaybı meydana gelmekte ve ülkelerin ekonomik ve finansal sistemleri zayıflatmaktadır. Beyaz yakalı suçlar, ekonomik maliyetlerinin yanı sıra, kurbanlarına kritik zararlar (hem zihinsel hem de fiziksel olarak) verebilmekte ve sonuçları daha ciddi olabilmekte ve toplumda bir güvensizlik ikliminin oluşmasına sebebiyet verebilmektedir (Moore ve Mills, 1990). Beyaz yakalı suçların şiddeti arttıkça, durum toplumda ekonomik travma yaşanması gibi daha ciddi sonuçlara neden olabilmektedir. Beyaz yakalı suçların kaçınılmaz olması ve sonuçlarının hem şirketler ve yatırımcılar hem de tüm toplum için çok pahalı olması sebebiyle, konunun özellikle muhasebe, kurumsal yönetim, hukuk ve adli bilimler alanlarında önemli bir araştırma akımı haline gelmesi söz konusudur. Bu nedenle beyaz yakalı suçların detaylı bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Beyaz yakalı suçların sonuçları toplumun her kesimi için maliyet oluşturmaktadır. Dolayısıyla birçok çalışmada (örn. Edelhertz, 1970; Sutherland ve

diğ., 1983; Friedrichs, 2010), araştırmacılar beyaz yakalı suçların öneminden bahsetmektedir.

Literatüre beyaz yakalı suç olgusu Edwin H. Stuhler tarafından dahil edilmiştir. Söz konusu kavram ilk kez Amerikan Sosyoloji Topluluğu ve Amerikan Ekonomi Derneği tarafından 1939 yılında gerçekleştirilen toplantıda ortaya çıkmıştır (Coleman, 1994:2).

Beyaz yakalı suç kavramı gün yüzüne çıkmadan önce, sadece ülkesinden ekonomik veya diğer nedenlerle gönüllü olarak ayrılan ve göçmen olarak tabir edilen bireyler, düşük gelirli (yoksullar) ve oldukça kısıtlı yaşam koşullarına sahip olup aynı zamanda sosyoekonomik bakımdan da toplumsal sınıfsal tabakalaşmada alt sınıf olarak tabir edilen gruba dahil olan bireyler tarafından işlenen suçlar ceza adalet sisteminin gündemini oluşturmaktaydı. Beyaz yakalı suç kavramının literatürde kendine yer edinmesiyle birlikte, ceza adalet sistemi gündemine toplumsal üst sınıfta yer alan bireylerin işledikleri suçları da dahil etmiştir (Balcıoğlu, 2013:2). Toplumsal üst sınıfa, toplumdaki ekonomik kaynakların çok büyük bir kısmını hakimiyetinde bulundurmakta olan, başka bir ifadeyle önemli miktarda mülkiyeti elinde tutan bireyler, büyük iş insanları (sanayiciler), üst düzey çalışanlar/yöneticiler, siyasetçiler, bürokratlar ve bir takım serbest meslek erbapları (avukat, doktor, mimar, mühendis, danışman, sanatçı vb. bireyler) girmektedir.

Sutherland (1939) beyaz yakalı suç kavramından bahsederken, beyaz yakalı suçların da aynen diğer suçlarda olduğu gibi hukuka aykırı nitelik taşımakta olup bu sebeple yine sokak suçlarında olduğu gibi gerçek bir suç olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve sanılanın aksine suçun, sadece alt sınıflar tarafından işlenmediğini kanıtlamakta olduğunu belirtmektedir (Mengi, 2009:38). Sutherland 1940 yılında yayınlanan Beyaz Yakalı Suçluluğu (White Collar Criminality) adlı eserinde temel olarak saygın ve profesyonel iş adamlarından oluşan beyaz yakalı çalışanların (diğer bir ifadeyle üst sosyal sınıfa dahil bireylerin) işledikleri suçlar ile düşük sosyoekonomik statüye sahip alt sosyal sınıfa dahil bireylerin işledikleri suçları karşılaştırmalı bir biçimde ele almıştır. Sutherland (1940) beyaz yakalı suç kavramını üst sınıf olarak nitelendirilen ve saygınlığı ve mesleği dolayısıyla önemli bir sosyal statüye sahip bireylerin görevleri sırasında işlemiş oldukları suçlar olarak ifade etmiştir. Sutherland (1939)'e göre suç niteliği taşıyan bir eylemin beyaz yakalı suçlar

kapsamında değerlendirilebilmesi için söz konusu eylemin bir suç teşkil ediyor olması gerekmektedir ve bu suçun aynı zamanda saygınlık taşıyan, yüksek sosyal statü sahibi bir birey tarafından mesleğini icrası sırasında işlenmesi gerekmektedir (Beşe, 2006:472). Sutherland, beyaz yakalı” terimini ofis binalarında -özellikle yönetim ve yönetici pozisyonlarında- çalışanları ayırt etmek için bir metafor olarak kullanmıştır (Reurink, 2016: 5).

Sutherland (1940)’in belirttiği üzere beyaz yakalı suçun oluşması için gereken dört temel kriter şunlardır:

- Bir suçun işlenmiş olması,
- Suçun, toplum tarafından saygı duyulan (saygın) bir birey tarafından işlenmiş olması,
- Suçu işleyen bireyin toplumda yüksek statü sahibi olması ve
- Suçun, bir mesleğin icra edilmesi esnasında işlenmiş olması.

Literatürde, Sutherland’in (1940) yapmış olduğu beyaz yakalı suçlara ilişkin tanımın kapsadığı bireyler açısından yetersiz ve kısıtlı olduğunu savunan görüşler mevcuttur. Tanımın yetersizliğini savunan görüş, beyaz yakalı kavramı çerçevesinde üst sosyal sınıfta yer almayan (yüksek statü sahibi olmayan) bireylerin de değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü bu bireyler de sokak suçları dışında yer alan suç olaylarına karışabilmekte; geleneksel olarak değerlendirilmeyen suçları işleyebilmektedir. Bu doğrultuda Edelhertz, beyaz yakalı suçların kapsamının genişletilerek, suç olgusuna yaklaşımda suçlu bireyden öte suçun kendisine, özüne odaklanması gerektiğini savunmuştur. Edelhertz’in savunduğu düşünceye göre beyaz yakalı suçları, sadece üst düzey kurumsal çalışanlarca işlenilen suçları değil, aynı zamanda statüden bağımsız bir şekilde (daha alt sosyal sınıflarda yer alan muhasebeci, gişe görevlisi gibi) diğer beyaz yakalı çalışanlar tarafından gerçekleştirilen suç eylemlerini de göz önünde bulundurmalıdır (Jafarova, 2009:9).

Shapiro (1990) ise diğer bir taraftan, beyaz yakalı suç kavramını daha geçerli bir hale getirebilmek adına söz konusu kavramın tamamlayıcı bileşenlerinin açıklığa kavuşturulması gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda Shapiro (1990:350) “güven normlarının ve tarafsızlığın manipülasyonu ve ihlalinin, beyaz yakalı suçların davranış tarzını oluşturduğunu” savunmakta ve böylelikle beyaz yakalı suç u güven olgusu üzerinden yeniden kavramsallaştırmaktadır (Dearden, 2016:89).

Beyaz yakalı suçların mağdurları aslında suç nedeniyle oluşan hızlı (ani) zararın maddi boyutunun çok daha ötesinde sonuçlar doğurduğunu bilmektedir. Beyaz yakalı suçlarının neden olduğu duygusal çöküş, rakamlarla ifade edilen maddi zararın yanı sıra daha farklı zararlara katlanıldığını göstermektedir. Bu zararlardan en önemlisi ise organizasyonlar için de hayati önem taşıyan güvenin (Friedrichs, 2010; Gambetta, 1988) ve dolayısıyla da toplumsal güven ikliminin yok olmasıdır (Dearden, 2016:88). Güven hem beyaz yakalı suçlar açısından hem de yasal (meşru) ticari faaliyetlerin öncül fenomeni olarak değerlendirilmelidir (Cressey, 1980). Bireylerin kendilerini bir kurumla ilişkilendirebilmelerinin temelinde yine güven duygusu yatmaktadır (Dearden, 2016:89).

Suç istatistikleri tartışmasız bir biçimde göstermektedir ki suç olaylar alt sosyal sınıfta yüksek, üst sınıfta düşük oranda gerçekleşmektedir. Vaka kayıtlarından ve kriminal istatistiklerden elde edilen verilere göre bir yıl içerisinde hapis cezasına çarptırılan suçlu bireylerin %2'sinden azı üst sosyal sınıf üyesidir. Elde edilen bu veriler doğrultusunda kriminologlar, sadece alt sosyal sınıfa dahil bireylere odaklanarak suçlu davranışını açıklamaya çalışan genel teoriler geliştirmişlerdir. Söz konusu bu teoriler, suçun oluşumunu yoksullukla ya da zekâ geriliği (feeble-mindedness), psikopatik sapma (psychopathic deviations), varoş olarak nitelendirilen fakir gecekondu mahalleri (slum neighbourhoods) ve bozulan aile yapıları (deteriorated families) de dahil olmak üzere yoksulluğa bağlı olarak gelişen bireysel ve sosyal özelliklere dayandırmışlardır. Her ne kadar söz konusu bu yaklaşım geleneksel suçlu davranışını açıklama konusunda bekleneni veremese de konuya ilişkin merkezi eğilimi doğru bir biçimde ortaya sermektedir (Sutherland, 1940:138).

Sutherland (1940) Beyaz Yakalı Suçluluğu adlı çalışmasında söz konusu bu yaklaşımın suçu açıklamada yeterli ve doğru bir yöntem olmadığını ifade etmektedir. Sutherland'e göre, suç olayları ile yoksulluk ve yoksulluğa ilişkin psikopatik ve sosyopatik koşullar arasında sanıldığının aksine çok yakın bir ilişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla suç davranışının net bir biçimde açıklanabilmesi için bu yaklaşımdan çok daha farklı yaklaşımlar benimsenmelidir. Geleneksel suç davranışını açıklamaya yönelik olan bu yaklaşımın geçersiz olmasının sebebi yanlış örneklemelere (biased samples) dayanarak geliştirilmesidir. Örneklemelerin alt sosyal sınıfta yer almayan bireylerin suçlu davranışını yansıtmaması sebebiyle, örneklem araştırma evreninin

tamamını homojen bir şekilde temsil etmesi söz konusu değildir. Sutherland (1940) söz konusu bu yaklaşımın, alt sınıf birey davranışlarını daha çok temsil etmesinden kaynaklanan bir yanlılık sorunu oluşturduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla söz konusu bu eksikliği gidermek adına Sutherland (1940) Beyaz Yaka Suçluluğu isimli çalışmasında, suçlu davranışlarının göz ardı etmiş olduğu saygın ve profesyonel iş adamlarından oluşan beyaz yakalı çalışanların davranışlarını incelemiştir.

Beyaz yakalı suçlar, bireylere verilen mesleki statü algısından hareket etmektedir (Payne, 2016). Bu durum, beyaz yakalı suçların, bireylerin işlerinin bir parçası olarak işlendiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, beyaz yakalı olarak anılan bireylerin işlerini ilgilendirmeyen durumlarda işledikleri suçlar, beyaz yakalı suçlar kapsamında değerlendirilmemektedir (Freiberg, 2006). Ancak diğer bir taraftan, beyaz yakalı suç kavramının Sutherland tarafından ilk olarak kullanılmaya başlandığı dönemde her ne kadar sadece üst sınıf çalışanları kapsadığı düşünülse de (Croall, 2001:3); zamanla kavramın çerçevesi genişletilmiştir (Freiberg, 2006). Bu sebeple, beyaz yakalı suçlarının açığa çıkması için bireylerin illa ki yüksek mevkide bulunmalarının gerekmediği (Winslow, 1968:175) ve bir suçun beyaz yakalı suç olarak nitelendirilebilmesinin bireyin sosyal statüsünden ziyade suçun tabiatı tarafından belirlendiği (Podgor, 1993: 391) görüşü hakimiyet kazanmıştır (Mengi, 2009:40).

2.1.2. Beyaz Yakalı Suçların Nedenleri

Çalışanların, kendilerini istihdam eden şirketlere karşı yolsuzluk yapmaları, sahtekarlık ve dolandırıcılık eylemleri gerçekleştirmelerinin temelinde istedikleri yaşam tarzlarını finanse edecek yeterli finansman kaynağına sahip olmama, ikramiye ve prim ile sonuçlanan hedef gelire ulaşma baskısı, şirkete karşı beslenen düşmanlık gibi nedenler yatmaktadır (ACFE, 2019). Söz konusu bu motivasyonlar, şirket çalışanlarının prim, maaş zammı, ek (yan) haklar, tazminatlar vb. kazanımlar elde etmek amacıyla kendi çıkarlarını veya şirket çıkarlarını gözetme ve refah düzeyini artırmak suretiyle yaşam biçimini değiştirme (daha lüks bir yaşam tarzı elde etme) şeklinde de ortaya çıkabilmektedir.

Pamela H. Bucy ve diğerleri (2008) yapmış oldukları araştırmada açgözlülüğün, şirket liderlerinin beyaz yakalı suç işlemesinin temelinde yatan en

önemli etken olduğunu ortaya koymuştur. Para, finansal kazanç ve açgözlülüğü, bir takım araştırma katılımcıları tarafından beyaz yakalı suç işlemek için en geçerli sebepler olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar ayrıca motive edici faktörler olarak fırsat (opportunity), kendinde hak görme (a sense of entitlement), kibir (arrogance), rekabet yeteneği (competitiveness) ve rasyonelleştirme/makul kılmayı (rationalization) sıralamışlardır. Bazı katılımcılara göre ise liderleri beyaz yaka suç işlemeye iten motivasyon başarısızlık ve/veya işlerini ya da yaşam tarzlarını kaybetme korkusu olarak ifade edilmiştir (Bucy ve ark., 2008).

Sıralanan bu nedenler yolsuzlukları açıklama konusunda büyük ölçüde yardımcı olsa da beyaz yakalı suçların işlenmesine neden olan temel mekanizmayı açığa çıkarmada yeterli olmamaktadır (ACFE, 2019). Beyaz yakalı suçların işlenmesinin altında daha farklı motivasyonlar yatmaktadır. Söz konusu bu görüş doğrultusunda bireyler maddi anlamda fayda sağlamak ve siyasi anlamda güç elde edebilmek adına beyaz yakalı suçları işlemektedir (akt. Mengi, 2009: 47). Bunun yanı sıra şirket çalışanlarının bildirmeme, şirket tarafından yönetime ilişkin kurallarının eksikliği, suç işlemesi durumunda elde edeceği kazançla katlanacağı maliyet arasındaki fark ve diğer çalışanlarla olan zayıf ilişkileri, beyaz yakalı suç olaylarının meydana gelmesinde etkili olmaktadır. Ancak, beyaz yakalı suç olaylarının temelinde her zaman maddi motivasyonların yattığını söylemek pek doğru olmayacaktır (Gürkaynak ve ark., 2012).

Bugün anladığımız haliyle beyaz yakalı suçlar, örgütsel yolsuzluk ile bariz bir şekilde farklılık göstermektedir. Her ne kadar her iki suç türü de iş ortamında gerçekleştirilip muhasebe ve finans sistemlerini manipüle eden eylemleri içeriyor olsa da beyaz yakalı suçlar, faillerinin suç işleme motivasyonları, kişilik yapıları, tabiatları gereği sergiledikleri davranışlar ve beyaz yakalı suçluluğa neden olan psikopatolojiler konularında farklılaşmaktadır. Bahsi geçen bu konuların tümü, “sıradan” bir örgütsel yolsuzluk eylemini gerçekleştiren fırsatçı, rasyonelleştirici ve yakalandığında suçluluk duygusu hisseden dolandırıcıların karakter özellikleriyle tezat oluşturmaktadır (ACFE, 2019).

Zaman zaman beyaz yakalı suçların, büyük ticari şirketler tarafından özellikle ticari işlemlerini gerçekleştirirken süreci hızlandırmak amacıyla rasyonel hareket etmedikleri sırada işlendiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra, şirket

yöneticileri tarafından konulan hedeflerin belirli, uygulanabilir, gerçekçi ve ulaşılabilir olmaması durumunda, şirket çalışanları söz konusu bu hedeflere ulaşabilmek adına beyaz yakalı suçları işleyebilmektedir (Gürkaynak ve ark., 2012).

Literatürde ayrıca beyaz yakalı suçlarının işlenmesini, bireylerin sahip olduklarıyla yetinmeyen doyumsuz diğer bir ifadeyle tatminsiz varlıklar olmasına dayandıran diğer görüşler de mevcuttur (Tappan, 1947).

2.1.3. Beyaz Yakalı Suç Türleri

Sutherland (1940) beyaz yakalı suçların her meslek grubunda sıklıkla görüldüğünü ifade etmektedir. Beyaz yakalı suçları en çok şirket finansal tablolarında gerçeğe aykırı beyan, borsada manipülasyon, ticari rüşvet, uygun sözleşmelerin yapılması ve mevzuata uygun gösterilmesi amacıyla doğrudan veya dolaylı bir şekilde kamu görevlilerine rüşvet ve kamu ihalelerine fesat karıştırmak, gerçeğe uygun olmayan reklam ve satış, yolsuzluk, zimmete para geçirme (embezzlement), haksız fon kullanımı, ticari malların yanlış/hileli ölçümü (short weights) ve/veya hatalı derecelendirilmesi/sınıflandırılması (misgrading) yoluyla söz verilenden veya bedeli ödenen tutarın karşılığında az olması (short measures), vergi kaçakçılığı, iflas ve tasfiyelerde fonun yanlış kullanımı şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Sutherland, 1940: 140). Sutherland, sıralamış olduğu tüm bu suçları temel olarak iki başlık altında sınıflandırmaktadır. Bunlar: bir mesleğin icrası esnasında, çalışanın bireysel menfaati uğruna hukuk kurallarını çiğnemesiyle açığa çıkan mesleki suç davranışı (occupational criminal behavior) ve şirket çalışanı birey(ler) tarafından çalıştığı kurum adına menfaat ve/veya ekonomik fayda elde etmek amacıyla işlenen suçlar olan örgütsel suç davranışı (corporate/organizational criminal behavior)dır.

Sutherland'ın sıralamış olduğu suçlar dışında kara para aklama, uyuşturucu ticareti, organ ticareti, insan ticareti (kaçakçılığı), nitelikli dolandırıcılık ve sahtekârlık ve terör finansmanı gibi daha birçok beyaz yakalı suçtan bahsetmek mümkündür (Demirbaş, 2005: 254).

Beyaz yakalı suç literatürünün kurucusu olan Sutherland (1940), iş hayatında yaşanan beyaz yakalı suç olaylarının nedeni olarak güven duygusunun zedelenmesini göstermektedir ve tüm bu suç vakalarını iki temel başlık altında ele almaktadır: varlık değerlerinin gerçeğe uygun olmayan bir biçimde yanlış beyan edilmesi

(misrepresentation of asset values) ve gücün/yetkinin bireysel çıkarlar için kullanımında hile ya da diğer bir ifadeyle gücün/yetkinin suiistimal edilmesi (duplicity in the manipulation of power).

Bloch ve Geis (1970) ise beyaz yakalı suçlarını, suç işleyen veya kendisine karşı suç işlenen diğer bir ifadeyle suçun mağduru olan partiler kapsamında ele almıştır. Söz konusu sınıflandırma dahilinde beyaz yakalı suçları beş temel başlık altında toplanmaktadır (Bloch ve Geis'ten aktaran Beşe, 2006:497):

- Bireyler tarafından birey olarak işlenen beyaz yakalı suçları,
- Çalışanları tarafından işverenlere karşı işlenen beyaz yakalı suçları,
- Politika üreten çalışanlar tarafından işverenleri adına işlenen beyaz yakalı suçları,
- Şirket çalışanları tarafından topluma karşı beyaz yakalı suçları,
- Tüccarların müşterilerine karşı işlemiş olduğu beyaz yakalı suçlarıdır.

AB Üye Devletlerinin kolluk kuvvetleri için bir destek servisi olan EUROPOL' e (Avrupa Polis Teşkilatı) göre, beyaz yakalı suçlar içeriden bilgi ticareti, zimmete para geçirme, Ponzi şemaları, ön ödeme dolandırıcılığı (419 dolandırıcılığı), sahte fatura dolandırıcılığı, romantizm dolandırıcılığı, kazan dairesi dolandırıcılığı, ekonomik yardımların kötüye kullanılması veya kara para aklama gibi birçok farklı biçimde ortaya çıkabilmektedir (EUROPOL, 2017).

Federal Bureau of Investigation (FBI)'a göre ise beyaz yakalı suçlar, beyaz yakalı çalışanların gerçekleştirdiği tüm farklı türden sahtekarlıkları kapsamaktadır³. Beyaz yakalı suç işlemek için temel dayanak, ekonomik kazanç elde etmektir; başka bir deyişle, beyaz yaka suçların altında yatan temel motivasyon tamamen finansaldır. FBI'ya göre bireyler, kişisel veya ticari bir avantaj elde etmek, bu avantajı korumak ya da para, mal veya hizmet kazanımı sağlamak veyahut bunların kaybını önlemek veya kaybindan kaçınmak amacıyla beyaz yakalı suçları işlemektedir (FBI, 2017).

³ <https://www.fbi.gov/>

2.1.4. Beyaz Yakalı Suçların Sonuçları

Günümüzün yoğun rekabetçi ortamında işletmelerin hayatta kalabilme başarıları, modern iş dünyasının yadsınamaz gerçeklerinden biri olan beyaz yaka suçlarıyla baş edebilme gücüne bağlıdır. Söz konusu mücadeledeki zafer, işletmelerin hayatlarını sürdürebilmeleri ve hedeflerine ulaşabilmeleri bakımından oldukça önemlidir. Yaşanan muhasebe hile ve yolsuzluk vakalarının büyük birçoğunda, şirketler riskli, kontrol edilemez ve dengesiz bir hal alarak başarısızlığa sürüklenmiştir. Özellikle kurumsal yolsuzluklar, büyüyen ve devam eden bir güvensizlik iklimi, piyasa oyuncuları arasında oluşan kuşku, sermaye piyasalarında istikrarsızlık, zedelenen itibar ve markalar, negatif borsa reaksiyonları ve çok sayıda başka yıkıcı sonuçlar yaratmıştır. Kurumsal yolsuzluğun büyüklüğü arttıkça, açığa çıkardığı sonuçlar da daha şiddetli olmakta, finansal travmalar gibi daha ciddi sonuçlarla karşılaşılabilir. Yolsuzluğun kaçınılmaz olması ve sonuçlarının hem şirketler hem yatırımcılar ve hem de tüm toplum için çok pahalı olması, beyaz yakalı suçların özellikle muhasebe, kurumsal yönetim, hukuk ve adli tıp disiplinlerinde önemli bir araştırma konusu haline gelmesine yol açmıştır.

PriceWaterhouse Coopers tarafından hazırlanan 2018 Küresel Ekonomik Suçlar ve Suiistimaller Araştırması Raporu'na göre, şirketlerin yarıya yakını (yaklaşık olarak %49'u) geçtiğimiz iki yılda ekonomik olarak yolsuzlukla yüzleştiğini ifade etmiştir⁴ (PwC, 2018).

Şentürk ve Kasap (2013:158) çalışmasında beyaz yakalı suçların neden olduğu maliyetlerin, finansal kayıplar, ekonomik etkiler ve sosyal kurumlar ile toplum bireyleri arasındaki karşılıklı güvenin azalması olmak üzere üç boyutundan bahsetmektedirler. Bu suçların çoğunlukla ilk olarak görülen etkisi ekonomik olsa da beyaz yaka suçlar, maddi zararlarının yanı sıra kurbanlarına başka kritik zararlar (hem zihinsel hem de fiziksel olarak) verebilmekte ve sonuçları daha ciddi olabilmekte ve toplumda bir güvensizlik ikliminin oluşmasına sebebiyet verebilmektedir (Moore ve Mills, 1990). Beyaz yaka suçların şiddeti arttıkça, durum toplumda daha ciddi sonuçlara neden olabilmektedir. Dolayısıyla beyaz yakalı suçların, vermiş oldukları

⁴ Bknz. 2018 Küresel Ekonomik Suçlar ve Suiistimaller Araştırması Raporu

ani finansal zararlardan çok daha büyük etkiler yaratması mümkündür (Dearden, 2016). Beyaz yakalı suçları sonuçları toplumun her kesimi için maliyet oluşturmaktadır. FBI, tek bir hileli işlemin bile bir şirketi tahrip edebileceğini, ailelerin tüm birikimlerini kaybetmelerine ve böylece ailelerin dağılmasına yol açabileceğini veya yatırımcılara milyarlarca dolara (hatta üçüne bile) mal olabileceğini belirtmektedir.

PriceWaterhouse Coopers tarafından hazırlanan raporda yer alan sonuçlar değerlendirildiğinde, bir önceki döneme kıyasla (2016 yılı) şirketler %13 daha fazla suiistimalle yüzleşmiştir. Araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen ankete katılan şirketlerin üçte ikine yakını söz konusu suiistimallerin şirketlerine olan maliyetinin 1 milyon dolara yakın olduğunu, katılımcıların altıda birlik kısmı ise kayıplarının 1milyon dolar ile 50 milyon dolar arasında değiştiğini ifade etmiştir. FBI'ya göre ise, beyaz yakalı suçların toplum için maliyeti yıllık \$300 milyarın üzerindedir⁵ ve bu da kişisel mülkiyet suçlarının tahmini maliyeti olan 15 milyar doların oldukça üstündedir⁶ (Forbes, 2018). EUROPOL verilerine göre, beyaz yaka suçları sonucunda ekonomik suçlarla ilgili büyük kayıplar ve genellikle milyonlarca hasılat kaybı meydana gelmekte ve ülkelerin ekonomik ve finansal sistemleri zayıflatmaktadır.

Beyaz yakalı suçlara maruz kalan şirketlerin uğramış olduğu ekonomik kayıplar buzdağının sadece görünen kısmı olabilmekte, bu da zararın finansal sonuçlardan daha da ileri gidebileceği anlamına gelmektedir (PwC, 2007). Bu nedenle, beyaz yakalı suçun ekonomik maliyetinin yanı sıra sosyal maliyetine de odaklanılmalıdır. Tüm maliyetleri göz önüne alındığında, beyaz yakalı suçların neden olduğu maliyetler çok daha yüksek olmaktadır. Şirketler, beyaz yakalı suçların neden olduğu maliyetleri olduğundan daha düşük olarak tahminleyebilmekte veya bu maliyetleri yanlış bir biçimde ölçebilmektedir.

Beyaz yakalı suçlar, daha önceden de Enron, Worldcom, Adelphia, Siemens, Volkswagen ve Toshiba gibi dev şirketlerin yaşamış olduğu deneyimlerden de görüleceği üzere şirketlerin hisse değerlerinin çok büyük düşüşler yaşamalarına ve dolayısıyla da yatırımcıların güveninin sarsılmasına yol açabilmektedir (Healy ve

⁵ Bknz. Cornell Law School (2016)

⁶ Bknz. White-Collar Crimes - Motivations and Triggers

Serafeim, 2016:2). Bunun yanı sıra, beyaz yakalı suçlar hangi şekilde açığa çıkarlarsa çıksınlar, siyasi ve ekonomik huzur ortamını bozmaları sebebiyle toplum açısından bir kanser olarak değerlendirilmektedir. Sonuçları gereği sadece beyaz yakalı bireylerin dejenerasyonuna sebep olmamakta, bunun yanında ekonomik yapıdan kaynaklanan nedenlerle toplumsal yozlaşmaya da sebep olmaktadır. Toplumsal yozlaşmanın ise şiddet olaylarını besleyen bir fenomen olduğu gerçeğini belirtmekte fayda vardır (Bologna, 1993:4).

Özetlemek gerekirse beyaz yakalı suçların neden oldukları maddi ve manevi zararlar- bu suçların maliyeti çoğunlukla ölçülemeyecek derecede büyük ve karmaşık bir yapıdadır. Beyaz yakalı suçlarının sokak suçlarına oranla kat be kat yüksek maliyetlere sebep olduğu bilinse de maliyetleri net bir şekilde ölçülememekte; sadece suçun maliyetine ilişkin tahminlerde bulunulabilmektedir (Cohen, 2005).

2.2. BEYAZ YAKALI SUÇ OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yazılı medyada ve araştırma raporlarında beyaz yakalı suçların oldukça yeni bir fenomen olduğuna dair yaklaşımlar sunulsa da ekonomik suçlar ekonomik faaliyetlerin varlığı kadar eskidir. Diğer bir taraftan beyaz yakalı suç olgusu, uzun ve tartışmalı geçmişine rağmen, literatürde kendine oldukça geç bir zamanda yer edinebilmiştir. İlk olarak 1939 yılında Sutherland tarafından American Sociological Association (ASA) toplantısında gündeme getirilen beyaz yakalı suç kavramı, günümüzde ise akademik dünyanın da ötesine geçerek kamusal bir söylemin parçası haline gelmiştir (Reurink, 2016).

Oysa ki beyaz yakalı suçların açığa çıkması temel olarak 17. ve 18.yüzyıllara dayanmaktadır. Kamu ve özel sektör yararının açık bir biçimde ayrılmadığı bu dönemde, East India Company, Royal African Company, Levant Company gibi sömürgeci işletmeler büyük rüşvet ve yolsuzluk skandallarıyla sarsılmış olup, modern öncesi dönemde işlenen bu ekonomik suçlar Barbara Hanawalt tarafından “kürk yakalı suçlar” (fur-collar crime) olarak anılmaktadır. Bununla birlikte, 19.yüzyılda yaşanan temel değişimler ve bunların sonucunda yaşanan toplumsal kırılmalar, ekonomik suçlar üzerinde de etkili olmuş ve suç için yeni imkanların doğmasına sebep olmuştur. Siyasal rejimin dönüşmesi sonucunda sermayenin el değiştirmesi, yasadışı zenginleşmenin önünü tamamen açmıştır. Sanayileşme sahtecilik, yolsuzluk, hisse

senedi manipölasyonu, hileli hisse senedi ihracı, arsa spekülasyonu, hammaddenin kötüye kullanımı gibi çok çeşitli ekonomik suçların doğmasına sebep olmuştur. ABD’de sanayileşme süreci sonucunda yolsuzluk çok büyük seviyelere ulaşmış olup özellikle demiryolları ve büyük bütçeli diğer altyapı projeleri ekonomik suçlar karşısında oldukça savunmasız kalmıştır (Berghoff ve Spiekermann, 2018:295).

20.yüzyıla gelindiğinde, yaşanan savaşlar ve siyasi kırılmalar ekonomik suçlar açısından yeni fırsatların doğmasına sebebiyet vermiştir. Söz konusu bu dönemde gerçekleştirilen askeri ihaleler ve özel silah anlaşmaları ekonomik suçların görülmesi ihtimaline karşı oldukça açık ekonomik faaliyetleri içermektedir. 1920’lerin sonlarında (aynı zamanda 1990’lı yılların sonlarında da) görülen kızgın piyasa hareketliliği küçük yatırımcılara zarar veren her türlü hileli işlemin gerçekleştirilmesine yol açmıştır. 1930 ve 1940 yılları arasında özellikle Alman iş adamları, kendilerini ve şirketlerini zenginleştirmek amacıyla özel sektörle sıkı iş birliğine gitmiştir. 20.yüzyılın ikinci yarısında ya var olmayan ya da var olsa da oldukça zayıf olan düzenlemeler ve etkin olmayan denetleme ve düzenleme mekanizmaları, uzun zamandan beri süregelen suçların işlenmesinde teşvik edici rol oynamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda, yeni ve sıkı hale getirilen düzenlemeler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları (Greenpeace vb.), genel tablonun değişerek daha duyarlı bir kamuoyunun oluşmasına olanak tanımıştır (Berghoff ve Spiekermann, 2018:296).

1970’li yıllar beyaz yakalı suç kavramının tanınması açısından oldukça önemli gelişmelerin yaşandığı yıllar olarak değerlendirilmektedir. Suç literatürüne köklü bir yenilik getirme potansiyeli taşıyan beyaz yakalı suç kavramı, başlangıçta kriminologların düşünce ve araştırmalarında beklenen etkiyi vermekten uzak kalmış (Simpson ve Weisburd, 2009) ve kavramın ampirik araştırmalarda tam anlamıyla yer alması 1970’li yılları bulmuştur (Reurink, 2016). Rosoff ve diğerleri (2014)’ne göre, 1970’li yıllarla birlikte büyük ölçekli işletmelerin, toplumsal refahı sağlamada bir sorundan ziyade bir çıkış noktası olarak değerlendirildiği ortak anlayışın terk edilmesi söz konusu olmuştur. Özellikle son yüzyılda yaşanan büyük şirket skandalları ve bunların yaratmış olduğu toplumsal huzursuzluk, Büyük Buhran döneminde de karşılaşılan mevcut düzen karşıtı ve halkçı yeni bir ruhun oluşmasına yol açmıştır. Aynen söz konusu dönemde olduğu gibi, iktidarın meşruiyeti gündeme gelmiş ve

Sutherland'in ortaya koyduğu üzere zengin ve güçlü kesimin yasallığı sorgulanmıştır (Geis, 1992).

Katz'a göre (aktaran Reurink, 2016: 389) beyaz yakalı suç kavramının kolluk kuvvetleri tarafından tanınması yine bu yıllarda söz konusu olmuş ve bu sayede federal hükümet tarafından, o güne kadarki en yüksek bütçeli beyaz yakalı suç araştırması desteklenerek finanse edilmiştir (Simpson ve Weisburd, 2009). Bunun yanı sıra 1990'lı yıllara kadar olan süreçte sistematik verilere ulaşmanın kolaylaşması, beyaz yakalı suça ilişkin yapılan araştırmaların nitel (kalitatif) vaka analizlerinin ötesine geçmesine fırsat vermiştir. Bu sayede söz konusu nitel vaka analizlerinin daha geniş bir sosyoekonomik bağlamda ele alınması ve beyaz yakalı suçların farklı şekillerde açığa çıkmasına sebep olan sistemik kaynakların değerlendirilebilmesi imkânı doğmuştur (Reurink, 2016:4). Ayrıca bu yıllarda beyaz yakalı suç olgusuna olan ilginin artması sonucunda, kavramın yeniden yapılandırılması ve formüle edilmesi gerekliliğine dair akademik tartışmalar baş göstermiştir. Sutherland (1983) beyaz yakalı suçları suç literatürüne tanıttığı zaman kavramın, tartışılmaz, sınırları belirgin kesin bir kavram olmaktan çok kriminolojistler tarafından çoğunlukla göz ardı edilen suçlara dikkat çekmesi açısından önemli olduğunu vurgulamış ve beyaz yakalı suçları "saygınlık ve statü sahibi bir kişinin mesleğinin icrası boyunca işlediği suçlar" olarak ifade etmiştir. Sutherland beyaz yakalı suç tanımında yer alan saygınlık sahibi ve yüksek sosyal statülü faillerin, beyaz yakalı suçun belirleyici bir özelliği olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir (Reurink, 2016:4).

1980'li yıllarda başlayarak 2000'li yılların başlarına kadar devam eden ekonomik suçlar, son olarak 2007-2008 küresel finansal kriziyle birlikte değişime uğramış ve başka ekonomik suç türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Reurink (2016)'e göre dezavantajlı borçlulara uygulanan yırtıcı borçlandırma (predatory lending) uygulamaları, küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİlere) faiz oranı vadeli işlem takasında (interest-rate swaps) yaygın bir şekilde hileli satış gerçekleştirilmesi (mis-selling), yapılandırılmış yatırım ürünlerine (structured investment products) dair finansal tablo hileleri (financial statement fraud) ve temel finansal ölçütlerin (key financial benchmarks) manipülasyonu günümüzde açığa çıkan ekonomik suçların bir kaçıdır. Freeman (2010)'a göre finansal hizmetler sektöründe ekonomik suçların görülme ihtimali diğer sektörlere oranla çok daha yüksektir. Michel

(2008) ise finansal piyasalar, suçlular için adeta bir oyun alanı haline gelmiştir. Günümüzde ekonomik suçlarla paralel bir biçimde beyaz yakalı suçlar da işletmelerin, hane halkının ve hükümetlerin faaliyetlerinin yanında makroekonomik dinamiklerden etkilenmektedir. Artan finansal işlemler beraberinde daha çok beyaz yakalı suçu meydana getirmektedir. Beyaz yakalı suçların daha sık karşılaşılabir olgu olması, söz konusu bu kavramın daha derin bir biçimde ele almasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda literatürde beyaz yakalı suçlarla ilgili yapılan araştırmaların sayısında da özellikle son 20-30 yılda gözle görülür bir artış meydana gelmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren, beyaz yakalı suç konusunda çalışan Wright ve Friedrichs (1991), Cullen ve Benson (1993), Tunnell (1993), Lynch, McGurrin, ve Fenwick (2004), Rothe ve Ross (2008), Shichor (2009) ve daha bir çok araştırmacı, beyaz yakalı suçların geleneksel (klasik) sokak suçlarına oranla ceza adaleti/yargılaması (criminal justice) ve adli bilimler literatüründe yeterince temsil edilmediğini ampirik olarak ortaya koymuştur. Moore ve Mills (1990), Lynch ve diğerleri (2004) ve Coleman (2005) gibi araştırmacılar tarafından, beyaz yakalı suçların yüksek can kayıplarına, hastalanma, yaralanma ve büyük ekonomik kayıplara yol açtığını kanıtlayan veriler sunulmuştur. Her ne kadar beyaz yakalı suçların sonuçları açık bir biçimde ifade edilmiş olsa da kriminoloji ve ceza yargılaması disiplinleri tarihsel olarak geleneksel suçlara daha fazla önem vermiş ve beyaz yakalı suçların literatüre yansması her zaman geleneksel suçların gölgesinde kalmıştır (McGurrin ve diğ., 2013).

2.3. İŞLENMİŞ BEYAZ YAKALI SUÇ ÖRNEKLERİ

Enron'un, gerçekleştirmiş olduğu hileli muhasebe uygulamaları nedeniyle çöküşünden bu yana, tüm dünyanın gözü beyaz yakalı suçlara çevrilmiş ve dünya, bu suçların ciddiyetinin farkına varmaya başlamıştır. Küçük bir grup Enron çalışanının sebep olduğu skandal, multi-milyon dolarlık şirketin çöküşüne sebep olmuştur. Fortune dergisi tarafından "ABD'nin En Yenilikçi Şirketi" olarak seçilen Enron, \$100 milyarı aşan geliri ile 2000'li yılların başında yıkılmaz bir enerji devi olarak tanınmaktaydı. 1990'lı yıllardaki hızlı yükselişi sırasında bile Enron'un en büyük beş bağımsız denetim şirketinden (Big Five) biri olan Arthur Anderson ile yasadışı

muhasabe işlemleri gerçekleştirdiğine dair dedikodular mevcuttur. Doğalgaz boru hattı şirketinden zamanla elektrik dağıtım şirketine dönüşen⁷ Enron'un 2001 yılında iflası gerçekleşmiştir (Fortune, 2014). Teksas ve Kaliforniya enerji piyasalarını manipüle etmek, yurtdışı ihalelerine fesat karıştırmak ve yabancı kamu görevlilerine rüşvet vermek gibi birçok suç sonucunda gerçekleşen Enron'un çöküşü, çok büyük bir muhasabe skandalını da beraberinde getirmiştir. Şirketin 1985 yılından 2001 yılına kadar CEO'luk görevini üstlenmiş, aynı zamanda şirketin kurucusu ve yönetim kurulu başkanı olan Kenneth Lee Lay ve yeni CEO'su Jeffrey K. Skilling, söz konusu bu skandalın baş aktörleri olarak görülmüştür. Komplo kurmak, borsa yolsuzluğu, denetçilere gerçeğe uygun olmayan biçimde beyanda bulunma suçlarından ceza alan Lay ve Skilling⁸, tarihin en önemli beyaz yaka suçluları arasında yer almaktadır. Ayrıca \$1 milyardan fazla zarara sebep olması nedeniyle de Enron skandalı, birçok araştırmacı ve bilim insanı tarafından incelenmiş ve literatürde kendine oldukça önemli bir yer edinmiştir.

Literatürde yer alan en önemli beyaz yakalı suçlarının bir diğerini de WorldCom tarafından işlenen suç oluşturmaktadır. 1999 yılından 2002 yılına kadar geçen süreçte WorldCom'un üst düzey yöneticileri hileli muhasabe yöntemleri kullanarak şirketin düşmekte olan karlarını saklama, hisse senedi fiyatlarını yüksek göstererek yapay biçimde hisse senetlerinin değerlendirilmesine yol açma ve dolayısıyla da gerçek olmayan bir finansal büyüme trendi yakalanması suçlarını işlemişlerdir (Şentürk ve Kasap, 2013:163). Borsada yolsuzluk yapmak, komplo kurmak ve SEC'e hatalı beyanda bulunmak suçlarından \$100 milyar dolarlık zarara neden olan WorldCom kurucu ortağı ve CEO'su olan Bernard J.Ebbers, yirmi beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

Tarihteki en büyük muhasabe skandallarından biri olarak adlandırılan Bernard Madoff Vakası, özü itibarıyla bir saadet zinciridir. Ponzi şeması (Ponzi oyunu/piramidi/düzeni olarak da kullanılmaktadır) ile binlerce kişi ve kurumu dolandırmaktan suçlu bulunan NASDAQ eski Başkanı Madoff, elde etmiş olduğu \$65

⁷ Bknz. "Beyaz Yakalı" suç örgütünün en ünlü 10 ismi + daha az bilinen 15'i

⁸ A.g.k.

milyara yakın haksız kazanç sağlamıştır. On bir ayrı suçtan yargılanan Madoff, yüz elli yıl hapis cezasına çaptırılmıştır.

Adelphia Communications vakasına bakıldığında John ve Timothy J.Rigas kardeşlerin, borsada ve bankada yolsuzluk yapmak amacıyla komplo kurma ve borsa ve bankada yolsuzluk yapma, SEC'e sunulan finansal tablolarda ve diğer belgelerde tahrifatta bulunma suçlarından hapis cezası aldığı görülmektedir. Rigas kardeşlerin işlemiş oldukları beyaz yaka suçları sebebiyle şirket, 2002 yılında \$2,3 milyar borçla iflas etmiştir.

Beyaz yaka suçlarının günümüzde artık pek çok şirket tarafından yaşandığı su götürmez bir gerçektir. Bilişim teknolojilerinin de gelişmesiyle birlikte suç işlemek beyaz yakalı çalışanlar için daha kolay bir hal almıştır. Özellikle son elli yılda dünya çok fazla sayıda beyaz yaka suçlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Çeşitli ekonomi ve iş dünyası dergilerinde yer alan beyaz yaka suç vakalarına ilişkin haberler derlenerek, yakın geçmişte işlenmiş olan beyaz yaka suçlarının en önemlilerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 1 : İşlenen Önemli Beyaz Yaka Suçları

Şirket Adı	Beyaz Yakalı Suçlu	İşlenen Suçlar	Ceza Miktarı
Stanford Yatırım Bankası	Robert Allen Stanford	· Elektronik dolandırıcılık için komplo kurmak, · Posta yoluyla dolandırıcılık için komplo, · Posta yoluyla dolandırıcılık · Sermaye Piyasası Kurulu’nun soruşturmasını engellemeye teşebbüs, · Sermaye Piyasası Kurulu soruşturmasını engellemek, · Para aklamak için komplo kurmak	110 yıl hapis cezası
Galleon Group	Raj Rajaratnam	· Borsa yolsuzluğu için komplo, · Borsa yolsuzluğu	11 yıl hapis cezası
Goldman Sachs Group	Rajat K. Gupta	· Borsa yolsuzluğu için komplo, · Borsa yolsuzluğu	2 yıl hapis cezası
ZZZZ Best	Barry J. Minkow	· Borsa yolsuzluğu için komplo	5 yıl hapis cezası
Çeşitli hukuk firmaları	Matthew H. Kluger	· Borsa yolsuzluğu için komplo kurmak, · Borsa yolsuzluğu, · Para aklama için komplo, · Yargıyı engelleme	12 yıl hapis cezası
Çeşitli yatırım firmaları	Garrett D. Bauer	· Borsa yolsuzluğu için komplo kurmak, · Borsa yolsuzluğu,	9 yıl hapis cezası

		· Para aklama için komplo, Yargıyı engelleme	
Bayou Hedge Fon Grubu	Samuel Israel	· Yatırım danışmanlığında sahtekârlık için komplo kurmak ve posta yoluyla yolsuzluk, · Yatırım danışmanlığı yolsuzluğu, · Posta yoluyla yolsuzluk, · Teslim olmayı reddetme	22 yıl hapis cezası
Financial Federated	Frederick C.Brandau	· Posta yoluyla yolsuzluk için komplo kurmak, · Elektronik ortamda yolsuzluk için komplo kurmak, · Posta yoluyla yolsuzluk, · Para aklama için komplo kurmak, · Para aklama.	55 yıl hapis cezası
Dreier L.L.P.	Marc S.Dreier	· Borsa ve elektronik ortamda yolsuzluk için komplo kurmak, · Elektronik ortamda yolsuzluk, · Para aklama	20 yıl hapis cezası
Fair Finance	Timothy S. Durham	· Elektronik yolla yolsuzluk ve borsa yolsuzluğu için komplo kurmak, · Elektronik ortamda yolsuzluk, · Borsa yolsuzluğu	50 yıl hapis cezası

Broadband Research LLC	John P. Kinnucan	· Borsa yolsuzluğu için komplo kurmak	4 yıl hapis cezası
Hamilton Bank	Eduardo A.Masferrer	· Banka ve borsa yolsuzluğu	50 yıl hapis cezası
Petters Group Worldwide	Thomas J. Petters	· Elektronik ortamda ve posta yoluyla yolsuzluk için komplo kurmak, · Posta yoluyla yolsuzluk, · Para aklamak için komplo kurmak Para aklamak	50 yıl hapis cezası
National Century Financial Enterprises	Lance K. Poulsen	· Komplo kurmak, Borsa yolsuzluğu; · Elektronik ortamda yolsuzluk, · Para aklamak, · Yalancı tanıklıkla yargıyı yanıltmak	30 yıl hapis cezası
British Lending Program	Martin Sigilitto	· Elektronik ortamda yolsuzluk, · Posta yoluyla yolsuzluk, · Kara para aklama	40 yıl hapis cezası
Black Diamond Capital Solutions	Keith F. Simmons	· Elektronik ortamda yolsuzluk ve borsa yolsuzluğu, · Para aklama	50 yıl hapis cezası
FrontPoint Partners LLC	Joseph F.Skowron	· Insider trading için komplo kurmak, · Yargıyı engellemek	5 yıl hapis cezası

	Robert Thompson	· Komplo kurmak, · Elektronik ortamda yolsuzluk, · Posta yoluyla yolsuzluk, · Banka aracılığıyla yolsuzluk, · Kimlik hırsızlığı, · Para aklamak, · Yargıyı engellemek	309 yıl hapis cezası
Learn Waterhouse, Wealth Builders Club, Qwest International	Randall T.Treadwell	· Komplo kurmak, · Elektronik ortamda yolsuzluk	25 yıl hapis cezası
Berkeley Premium Nutraceuticals	Steven E.Warshak	· Banka yolsuzluğu; posta yolsuzluğu · Para aklamak	25 yıl hapis cezası
National Heritage Life Insurance	Sholam Weiss	· Şantaj, · Elektronik ortamda yolsuzluk, · Çalınan fonların eyaletler arası taşınması, · Para aklamak	845 yıl hapis cezası (835'e indirildi)

2.4. LİTERATÜRDEKİ BEYAZ YAKALI SUÇ TARTIŞMALARI

Sutherland'in (1939) beyaz yakalı suç kavramını ilk kez ortaya koymasıyla beraber, literatürde beyaz yakalı suç kavramına ilişkin çok farklı bakış açıları da açığa çıkmıştır. Sutherland'i destekleyen ya da Sutherland'in bakış açısına karşı çıkan görüşler, beyaz yakalı suç kavramı ile ilgili tartışmaların açığa çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Beyaz yakalı suç kavramının ortaya konmasıyla çıkan tartışmalardan ilki “suç” kelimesinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Reurink, 2016:5). Sutherland beyaz yakalı suçları tanımlarken her ne kadar “suçlu” etiketini kullanmış olsa da beyaz yakalı suç kavramı altında sadece ceza kanunu ihlal eden suçları değil aynı zamanda düzenleyici, idari ve medeni hukuk ihlallerini de ele almaktadır. Sutherland (1945:132) bu görüşünü gerekçelendirirken bir eylemin suç teşkil edebilmesi için gerekli olan iki durumun varlığından söz etmektedir: sosyal olarak zararlı olan bir eylemin hukuki tanımı ve söz konusu eylemin suç işlemek amacıyla gerçekleştirilmesi. Ancak Shover ve Wright'ın (2001) da belirtmiş olduğu üzere birçok araştırmacı Sutherland'in suça ilişkin bu yaklaşımını oldukça sorunlu bulmakta ve Sutherland'in ele aldığı birçok eylem için “suç” etiketini kullanmanın uygun olmadığına inanmaktadırlar. Sosyolojist Paul Tappan (1947) ise, suçlu kelimesinin kesin bir biçimde sadece yasal anlamıyla kullanılması gerektiğini, Sutherland'in yaklaşımının suç konusunda bir karışıklık yarattığını savunmaktadır (Reurink, 2016:5). Günümüzde beyaz yakalı suçun suçluluğunu çevreleyen tartışmalar hala güncelliğini korumakta, suç kavramının hukuki, sosyal ve siyasi tanımları arasındaki görüş farklılıklarına odaklanılmaktadır (Nelken, 2007). Brown ve Chiang'ın (1993) da ifade ettiği üzere bazı araştırmacılar ise suç tanımlarının, yasal olarak kısıtlanmış dar bir anlayıştan ziyade insan haklarına dayanan daha geniş bir bakış açısı çerçevesinde kavramsallaştırılması gerektiğini belirtmektedir.

Beyaz yakalı suçlarla ilgili yaşanan tartışmalardan bir diğeri de beyaz yakalı suç faillerinin profiline ilişkindir. Günümüzde beyaz yaka kavramının artık sadece yüksek toplumsal sınıfa mensup, güç, prestij ve saygınlık sahibi üst yönetimde yer alan kişiler için kullanılmadığı (Schlegel, 1996; Coleman, 1996), orta sınıftaki insanlar için de kullanıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla beyaz yaka suçlar sadece tepe

yöneticiler tarafından değil orta kademe çalışanlar ve yöneticiler tarafından da işlenmektedir (Weisburd ve ark., 1991).

Beyaz yakalı suçların belirli özel teknikler, işleyiş usulleri veya diğer bir ifadeyle uygulama tarzları (opus operandi) yoluyla işlendiğine, beyaz yakalı suçluların da suçları bu kendilerine özgü belirli işleyiş usulleri ile işlediğine ve bunlara güvendiklerine dair görüş de mevcuttur (Reurink, 2016:12). Bunun yanı sıra, yüksek sosyal statülü, saygıdeğer ve mesleki prestije sahip kişilerin işlemiş olduğu beyaz yakalı suçlar ile orta kademe veyahut daha düşük toplumsal sınıfta yer alan kişilerin işlemiş olduğu beyaz yakalı suçların doğası gereği aynı olmadığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Öyle ki Shove ve Hochstetler (2006) beyaz yakalı suçları “sıradan beyaz yakalı suçları” (ordinary white-collar crimes) ve “üst sınıf beyaz yakalı suçları” (upperworld white-collar crimes) olarak iki başlıkta ele almaktadır.

Literatürde fail odaklı yaklaşımın yanı sıra eylem odaklı bir beyaz yakalı suç anlayışının geliştirilmesi gerektiğine dair tartışmalar da yer almaktadır. Sutherland’ın fail temelli beyaz yakalı suç anlayışının 1970’li yıllarda Sutherland’ın, beyaz yakalı suçların failin mesleği sırasında işlenmesi gerekliliğini savunan bakış açısı yeniden gözden geçirilmiştir. Bu yıllarda söz konusu bu bakış açısına paralellik gösteren yeni bir beyaz yakalı suç yaklaşımı doğmuştur. Suç temelli beyaz yakalı suç yaklaşımı benimsenmiş ve söz konusu yaklaşım çerçevesinde suça dair kavramsal ve teorik vurgunun, sosyal sınıf anlayışından ve suçlunun bireysel özelliklerinden ziyade beyaz yakalı suçların büyük bir kısmının gerçekleştiği örgütsel çerçeveye kaydırılması gerektiği öne sürülmüştür (Reurink, 2016:13). Clinard ve arkadaşları (1967) “Criminal Behavior Systems: A Typology” adlı eserlerinde beyaz yakalı suçları yasadışı olan (suç teşkil eden) eylemden kimin (bireyler ya da kurumlar) fayda elde edeceğine göre mesleki suçlar (occupational crimes) ve kurumsal suçlar (corporate crimes) olmak üzere iki temel başlık altında ele almışlardır. Ancak günümüzde kurumsal suçlar terimi yerine devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları gibi tüzel olmayan birçok kuruluş adına işlenen suçları da kapsamı adına örgütsel suç terimi kullanılmaktadır (Reurink, 2016:13).

Nelken (2007:738), beyaz yakalı suç kavramının literatüre yetmiş yılı aşkın bir süre önce girmesine rağmen kavramın ele aldığı yanlış davranışlar ve bu davranışların istikrarlılığı ile ilgili hala ciddi anlaşmazlıkların olduğunu belirtmektedir. Shover ve

Cullen (2008)'a göre, bu kavramsal tartışmanın altında beyaz yakalı suça ilişkin yaklaşımların farklılığı yatmaktadır ve bu yaklaşımlar halkçı bakış açısı (populist perspective) ve soylu/aristokrat bakış açısı (patrician perspective) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Halkçı bakış açısı temel olarak güç ve ayrıcalık olgularını esas almakta ve suç eylemlerini eşitsizlik ekseninde ele almaktadır. Bu bakış açısı, faillerin geleneksel sokak suçlarında olduğu gibi rasyonel seçimler yaptığını varsaymaktadır. Bunun yanı sıra beyaz yakalı suçlara neden olan tarihsel ve yapısal faktörler, bu bakış açısına göre hiyerarşi, eşitsizlik, kontrol ve çatışma dinamikleri üzerinden şekillenmektedir. Aristokrat bakış açısında ise, beyaz yakalı suçlular örgütsel kültürler ve soyut davranış kalıpları üzerinden suça katılırlar. Ayrıca beyaz yakalı suçlara neden olan tarihsel ve yapısal faktörler bu yaklaşıma göre gücün, otoritenin veya herhangi bir kurumun müdahalesi olmadan ortaya çıkmaktadır.

Literatürde beyaz yakalı suç tanımını üzerinde hemfikir olmanın zorluğunun farkında olan bazı araştırmacılar, beyaz yakalı suçların kesin ve ortak bir dille tanımlanması gerekliliğinden vazgeçilmesi gerektiğini savunmaktadır (Reurink, 2016:20).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KURUMSAL YÖNETİM, KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİ VE YÖNETİM KURULU KOMİTELERİ

3.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1.1. Kurumsal Yönetim Nedir?

İşletmelerde gerek işletme içi gerekse işletme dışı gerçek ve tüzel kişilerce gerçekleştirilen muhasebe hata ve hileleri, çok büyük ekonomik kayıplara yol açabilmektedir. Bu ekonomik kayıpların yanı sıra işletmelerin karşılaştıkları ekonomik ve ticari anlaşmazlıklar, mahkemelere intikal eden bu anlaşmazlıkların sayılarında meydana gelen artışlar, anlaşmazlıkların çözümü esnasında karşılaşılan özellikli mali konularda zaman zaman hukukçuların yetersiz kalmaları ve finansal tablo kullanıcılarının gerçek muhasebe bilgisine ulaşmalarını engellemeye, onları yanıltmaya yönelik muhasebe uygulamalarının yaygınlaşması (Pazarçeviren, 2005:1), kurumsal yönetim anlayışının açığa çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle 21.yüzyılın başlarından itibaren yaşanan büyük muhasebe skandalları (Enron, Worldcom, Toshiba, Volkswagen vb.), şirketlerin hem iç paydaşlarının hem de dış paydaşlarının oldukça büyük kayıplar vermesiyle sonuçlanmış ve bu sayede kurumsal yönetim anlayışının tanınması, gelişmesi ve hayata geçirilmesi sağlanmıştır (Zengin ve Yılmaz, 2017:684).

Bunun yanı sıra, günümüz işletmelerinde yönetim kademesi ve uygulamaları daha profesyonel bir biçimde yürütülmektedir. Söz konusu bu gelişme, şirketlerin sahiplik ve yönetim kademelerinde aynı kişilerin yer almasının önüne geçerek, yönetici olarak mesleki anlamda daha yetkin, profesyonel kişilerin tercih edilmesine yol açmıştır. Her ne kadar bu durum sahiplik ve yönetim yapısının birbirinden ayrışmasını sağlasa da literatürde “vekalet problemi” (agency problem) olarak da anılan sorunun ortaya çıkmasına sebep olmuş ve her iki grubun çıkar çatışmasını da beraberinde getirmiştir.

Vekalet problemi, diğer bir ifadeyle şirketlerde mülkiyetin ayrılması neticesinde oluşan temsil sorunu (Erdoğan, 2015:1), kurumsal yönetim anlayışının gelişmesindeki en temel dinamik olarak değerlendirilmektedir. İlk olarak Adam Smith

tarafından Ulusların Zenginliği (1776) isimli eserde bahsedilen çıkar çatışmaları günümüzde küreselleşme sonucunda daha çetin bir hal almıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle çok büyük ölçeklere çıkan şirketlerin tek bir kişi tarafından yönetilmesinin artık neredeyse imkânsız hale gelmesi, şirketlerin kurumsallaşmasına olanak vermiştir. Kurumsallaşma gereği şirketler artık faaliyetlerini profesyonel kişiler tarafından güven duyulan bir mekanizma bünyesinde yürütmekte, daha isabetli ve hızlı karar almaktadır.

Literatürde kurumsal yönetime ilişkin yapılmış çok sayıda tanımlama bulunsa da en çok kabul gören tanımlamaların başında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD'nin) kurumsal yönetim tanımı gelmektedir. OECD (1999) kurumsal yönetimi *“şirketlerin yönetimi, yönetim kurulları, hisse sahipleri ve diğer menfaat sahipleri arasındaki bir dizi ilişkiyi kapsayan bir kavram”* olarak ifade etmektedir. Kurumsal yönetim OECD'ye göre ayrıca *“şirket yönetim kurulu, yöneticileri, menfaat sahipleri ve hissedarlar vb. partiler arasındaki hak ve sorumluluk dağılımı ile şirketin belirlemiş olduğu hedeflere ulaşabilmesine ilişkin norm ve kuralları belirleyen bir süreci kapsamaktadır.”*

Literatürde, kurumsal yönetimin uygulanmasını sağlayan ve kurumsal yönetimi bünyesi dahilinde uygulayan kuruluşlara göre farklı tanımlamalarla karşılaşmak mümkündür (Alp ve Kılıç, 2014). Alp ve Kılıç (2014), kurumsal yönetimi tanımlarken sürdürülebilir değer kavramını temel almakta ve şirketin iç ve dış çevresinin beklentilerini gözетerek sürdürülebilir değeri oluşturma hedefinden bahsetmektedir. Shleifer ve Vishny (1997) ise kurumsal yönetimi, şirket yatırımcılarının beklentilerini karşılama sürecinde duyacakları güvene dayandırmaktadır.

Aktan (2013:152) ise kurumsal yönetim kavramını bir yönetim anlayışı olarak değerlendirmekle birlikte, kavramı dar ve geniş anlamlarıyla birlikte iki farklı şekilde tanımlamaktadır. Bu doğrultuda kurumsal yönetim en geniş ve kapsayıcı şekilde iyi yönetim uygulamalarını kapsamaktadır. Bahsi geçen iyi yönetim uygulamaları gerek formel gerekse de enformel düzenlemeler ile modern yönetim anlayışının benimsenmesini içermektedir.

Aktan, kurumsal yönetimi dar anlamıyla şirketlerin faaliyetlerinden direkt ve(ya) endirekt bir şekilde etkilenmekte olan çıkar gruplarının, sahip oldukları hakları

teminat altına alan ve şirket yönetimine dair görevlerin belirlenmesini sağlayan bir dizi kural olarak belirtmektedir. Söz konusu çalışmada da belirtmiş olduğu üzere literatürde kurumsal yönetimi, şirket yatırımcılarının kar beklentilerini karşılamalarına ve ortaklara dağıtımına olanak sağlayan kurallar (Scheifer ve Vishny, 1997:737) olarak ele alan klasik görüşün yanı sıra, şirket iç ve dış paydaşlarının çıkarlarının da gözetildiği yeni bir yönetim yaklaşımı (Millstein, 1998:27) olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur.

Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) de kurumsal yönetim kavramını açıklarken Millstein'in tanımına yer vermiş olup, kavramı “şirketlerin gerek pay sahipleri gerekse de kamuoyu menfaatini gözetecek biçimde, beşeri ve ekonomik kaynakların, bünyelerinde verimli bir şekilde çalışmasına ve böylelikle de şirket pay sahiplerine uzun dönemli kar sağlamasına olanak tanıyan zorunlu ve gönüllü hukuki ve özel sektör pratiklerinin tamamı” olarak ifade etmektedir. Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) ve Deloitte ortak yayını olan ve aynı zamanda da “Kurumsal Yönetim Serisi”nin ilk çalışması olan “Nedir Bu Kurumsal Yönetim?” adlı çalışma da Millstein'in tarafından yapılmış olan tanımlamadan hareketle kurumsal yönetim kavramı, “*şirketlerin sermayeyi ve insan kaynaklarını cezbetmesine, etkin performans göstermesine, hedeflerine ulaşmasına, hukuki zorunlulukları ve toplumsal beklentileri yerine getirmesine yönelik, yasa, düzenleme ve gönüllü özel sektör uygulamalarını*” kapsamaktadır (Deloitte ve TKYD, 2006:4).

TÜSİAD (2000) tarafından hazırlanan Kurumsal Yönetim İlkeleri Raporu'na göre ise kurumsal yönetim “*şirketlerin yönetimi ve denetimini sağlayan dahili araçlarla ilgilidir.*” TÜSİAD söz konusu raporda ayrıca iyi bir kurumsal yönetim uygulamasının nasıl olması gerektiğine yer vermiştir. Buna göre iyi bir kurumsal yönetim uygulamasının temelinde şirketlerin sermayelerini verimli bir şekilde kullanabilmesinin taahhüdü yatmaktadır. İyi bir kurumsal yönetim uygulaması sayesinde şirketler, yönetim kurullarına hesap verme sorumluluğu getirirken çeşitli çıkar grupları ile birlikte kamusal yararı da göz önünde bulundurmaktadır. Bunun yanı sıra, her kesimden yatırımcı güveni sağlayarak şirketleri yapılacak yatırımlara karşı çekici hale getirmektedir (TÜSİAD, 2000).

Koç Üniversitesi Kurumsal Yönetim Forumu tarafından kurumsal yönetim, şirketin tüm iç ve dış paydaşları ile olan ilişkilerinin kurumsal yönetim ilkeleri (eşitlik,

şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk) dahilinde yürütülmesi olarak ifade edilmiştir. Bu doğrultuda “*hukuk ve hukuki düzenlemeler, kurumsal ekosistem, iş etiği, kurumsal farkındalık gibi şirket değeri üzerinde etkili olan dinamikler ile makroekonomik faktörlerin*” kurumsal yönetimi oluşturan bileşenler olduğunu söylemek mümkündür. Kurumsal yönetim olgusu Baraz (2004:764)’a göre, taraflardan birinin yöneten diğerinin yönetilen olduğu tek taraflı bir hiyerarşik ilişki türünden ziyade, karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin söz konusu olduğu heterarşik bir ilişki biçimini içermektedir.

Özetlemek gerekirse, Deloitte ve TKYD tarafından hazırlanan “Nedir Bu Kurumsal Yönetim?” adlı çalışmada da belirtildiği üzere “*kurumsal yönetim, şirketlerin belirli hedeflere ulaşmak amacıyla sergiledikleri planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve kontrol faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi sürecinde menfaat gruplarının çıkarlarının, şirketin hedeflerine ne ölçüde yansıtılacağı ve ne derecede tatmin edileceği konusunu ele almaktadır*”. Dolayısıyla kurumsal yönetim kavramı, yönetim fonksiyonlarını da bünyesinde barındıran fakat bu fonksiyonlarla sınırlı kalmayan bir üst kavram olarak değerlendirilmiştir (Deloitte ve TKYD, 2006:4).

3.1.2. Kurumsal Yönetimin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte küreselleşmenin oldukça yoğun bir biçimde dünyayı etkilemesi ve sonucunda ülkeler arasındaki sınırların belirgin bir halden çıkarak bölgesel bütünleşmelerin meydana gelmesi gerek ulusal gerekse de uluslararası politik yapılar üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Küreselleşmeyle birlikte yeni dünyada kaybolan zaman ve mekân sınırları, bütünleşen ekonomilerde çok uluslu şirketlerin ortaya çıkmasına ve piyasalarda etkin bir aktör olarak yer almasına neden olmuştur. Bununla beraber üretim yöntemlerinin evrilmesi (Fordist üretimden esnek üretime geçiş), artan uluslararası ticaret hacmi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişimler ve üretim toplumundan bilgi toplumuna geçiş, para ve sermaye piyasalarındaki gelişmeler, kurumsal yönetim kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Yaşanan bu çok yönlü değişim sonucunda, klasik yönetim anlayışının terk edilmeye başlanarak kurumsal yönetimi temel alan yeni bir yönetim anlayışının benimsenmeye başlanması söz konusudur (Sanal, 2002: 42).

Kurumsal yönetim kavramının literatürde kendisine önemli bir yer edinmesinin

sebeplerinin en başında, özellikle son elli yılda yaşanan büyük muhasebe skandalları ve bu skandallar sonucunda oluşan kamu ve özel sektör yönetim politikalarının yeterli olmadığı anlayışı gelmektedir (SPK, 2011). Bunun yanı sıra, muhasebe skandallarının mevcut güven ikliminin zedelenmesine ve dolayısıyla menfaat sahiplerinin şirketlere duyduğu güvenin yok olmasına sebep olması, kurumsal yönetim kavramına ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Zedelenen güven ikliminin yeniden oluşturulması amacıyla yapılan çalışmalar, şirketlerde profesyonel yönetim ve kontrol talebi oluşturmuştur (Abdioğlu, 2007: 16). Aktan'ın (2005) da belirtmiş olduğu üzere kurumsal yönetim kavramı, “*yaşanan finansal krizler ile muhasebe skandallarına karşı bir çözüm yolu olarak gündeme gelmiş*” olup, küreselleşme ve sonucunda uluslararası sermaye hareketlerinin hızlanması ve özelleştirme de kurumsal yönetimin önem kazanmasında etkili olan sebepler olarak değerlendirilmektedir (Aktan, 2005). 1990'lı yıllardan itibaren ise kurumsal yönetim kavramı önemini artırarak oldukça tartışılan bir olgu haline gelmiştir (Doğan, 2018:85).

Şirketlerde açığa çıkan profesyonel yönetim ve kontrol talebi, her ne kadar ilk olarak çok ortaklı büyük şirketlerde meydana gelse de ilerleyen zamanlarda halka açık olmayan şirketler ile kamu kurum ve kuruluşlarında da kurumsal yönetim ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu talep doğrultusunda, şirket ortaklığı ile şirket yönetiminin, getirdiği sorumluluklar ve sağladığı menfaatlerin birbirleriyle çatışmasının önüne geçmek adına, ortaklık ve yöneticilik sıfatlarının birbirinden ayrılması gerekliliği doğmuştur (Deloitte ve TKYD, 2006:3). Gerek dağılmış mülkiyet yapısına sahip şirketlerde gerekse de mülkiyet yoğunluğuna sahip şirketlerde, birden çok ortağın mevcudiyeti, temel olarak “mülkiyet ve denetim” ayrımına ihtiyaç duyulmasına, şirket finansörleri ile yöneticileri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine ve böylelikle kurumsal yönetim anlayışının benimsenmesine neden olmuştur (Deloitte ve TKYD, 2006:4). Kurumsal yönetim olgusu, mülkiyet ve denetim (kontrol) ayrımının neden olduğu farklı çıkar gruplarının çatışmalarını, bilgi asimetrisi sebebiyle oluşan kolektif hareket sorunlarını ve bilgi asimetrisi sonucu oluşan işlem ve enformasyon maliyetlerini minimize etme amacı taşımaktadır (Kıyılar ve Belen, 2005).

Kurumsal yönetim anlayışının küresel anlamda kabul görmesinin nedenlerini Doğan (2007:43) çalışmasında aşağıdaki gibi özetlemektedir:

- Özellikle son yirmi yılda gerçekleşen büyük ölçekli muhasebe skandalları

- sonucunda şirketlerin denetiminin her zamankinden daha önemli hale gelmesi,
- Kurumsal hissedarlarının şirket ortaklığı içerisindeki payının artması sonucu hissedarların niteliklerinde görülen değişimler, emeklilik fonu ve/ya sigorta şirketlerinin daha büyük oranlarda yatırım yapmaya başlamaları,
 - Kurumsal yatırımcıların daha fazla getiri elde etmek amacıyla küresel yatırımlar yapması ve bu yatırımların sürekliliğini sağlayabilmek adına güvence sağlamak istemeleri,
 - Bilişim teknolojilerinin zaman ve mekân sınırını ortadan kaldırmasıyla birlikte kurumsal yatırımcılar arasındaki iletişimin daha hızlı ve yoğun bir hale gelmesi,
 - Dış finansman kaynaklarına ihtiyaç duyan şirketlerin, yatırımcılara güven vermek ve kaynak temin maliyetlerini düşürmek adına kurumsal yönetim anlayışına yönelmeleri,
 - Düzenleyici kurumların piyasaya duyulan güveni artırmak ve böylelikle piyasalara daha çok yatırım çekmek adına kurumsal yönetim anlayışının benimsenmesi gerektiğine dair düşünceleri.

3.1.3. Kurumsal Yönetimin Amaçları ve Gerekliliği

Küreselleşmeyle birlikte ülke ekonomileri arasındaki sınırların kaybolması ve küresel bir ekonomi anlayışının doğması, ucuz kaynak teminini piyasadaki rekabet açısından daha önemli bir hale getirmiştir. Çetin rekabet koşullarında ülkelerin yabancı yatırımları kendilerine çekebilmelerinin yolu, kurumsal yönetimin de temel gerekliliklerinden olan şeffaf ve hesap verilebilir finansal sistemlere sahip olmalarından geçmektedir. Sağlam temeller üzerine kurulmuş olan bir finansal sistem, aynı zamanda beraberinde karşılıklı güvenin sağlanarak genel güven ikliminin de oluşturulmasını sağlamaktadır. Gerek şirketlerin düşük maliyetli fonları uzun vadede kendilerine çekebilmeleri, gerekse de yatırımcıların fon sağlayacakları şirketlerin ekonomik ve idari yapılarına ilişkin gerekli tüm bilgilere ulaşabilmeleri, sağlıklı ve iyi işleyen bir kurumsal yönetim yapısının kurulmasıyla mümkün olmaktadır (Şener, 2017:26). Şener (2017)'e göre, şirket kaynaklarının en verimli ve optimal şekilde kullanımı ile değerlendirilme şekli, şirketin sürdürülebilirliğini doğrudan etkilemesi muhtemel olan faktörlerdir.

Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği'ne göre ise kurumsal yönetimin oluşturulma amacı, küreselleşen sermaye piyasaları ile birlikte şirket kaynaklarının etkin bir şekilde kullanımını temin ederek şirketlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Kurumsal yönetim faaliyetleri ile şirket çalışanlarının kolektif bir amaç doğrultusunda birleşmesi ve aynı zamanda bağımsız denetimden geçmiş yönetim uygulamalarının benimsenmesi sağlanarak, şirketlerin performanslarında artış sağlamak hedeflenmektedir (TKYD, 2015). Diğer bir ifadeyle kurumsal yönetim uygulamaları, şirket çalışanlarının performans ölçümünü kolaylaştırması ve dolayısıyla özellikle üst kademe yöneticiler için objektif bir performans değerlemesi yapılmasını sağlaması bakımından da oldukça önemlidir (Şener, 2017: 26).

Coşkun Can Aktan (2006) çalışmasında kurumsal yönetimin birçok amacı olabileceğini belirtirken, en önemli amaçlarını aşağıdaki gibi özetlemektedir:

- Şirket yöneticilerinin kişisel çıkarlarının, şirket çıkarlarının önüne geçmesine engel olmak,
- Şirkete yatırım yapanların haklarının gözetilmesini sağlamak,
- Şirketteki pay sahipleri arasında adaleti sağlamak,
- Şirketle ilişkili çıkar gruplarının haklarının gözetilmesini sağlamak,
- Şirketin dair kamu ile paylaşılacak nitelikteki bilgilerini zamanında ve tam bir biçimde paylaşması ve kamuya karşı şeffaflığı sağlamak,
- Yönetim kurulu görev ve sorumluluklarını açık bir biçimde belirlemek,
- Şirket yöneticilerinin hesap verme yükümlüğünü yerine getirmek,
- Azınlık haklarını büyük hissedarlar karşısında korumak,
- Düşük ve uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamak,
- Şirketteki pay sahipleri ile yöneticiler ile ana ve azınlık pay sahipleri arasındaki muhtemel çıkar çatışmaları ve oluşabilecek vekalet problemi ve temsil maliyetlerinin önüne geçmek.

İyi işleyen kurumsal yönetim sistemine sahip şirketlerde gerek şirketin tüzel kişiliği gerekse de şirketle ilişki içerisinde bulunan tüm çıkar gruplarının şirkete ilişkin beklentilerini karşılamak adına kaynakların en verimli şekilde kullanılması söz konusudur. Sınırlı kaynakların optimal şekilde kullanımına el vermesi bakımından kurumsal yönetim son derece önemlidir. Kurumsal yönetim sisteminin sağlıklı işlediği şirketlere duyulan güven yüksek olmakla birlikte, söz konusu bu şirketlerin sermaye

maliyetleri de daha düşük olmaktadır (Sarı, 2013:11). Paslı (2005:41)'ya göre sağlıklı kurumsal yönetim sistemine sahip ülkeler, yabancı sermayeler için daha cazip olarak görülmekte, yüksek rekabet gücü, finansal istikrar ve yüksek refah seviyesine sahip olmakta, kaynak dağılımı söz konusu bu ülkelerde etkin olarak sağlanmaktadır.

Aktan (2006) çalışmasında kurumsal yönetimin şirketler için düşük sermaye maliyetine imkân tanımasını, kurumsal yönetim anlayışının sağlayacağı en önemli fayda olarak nitelendirmektedir. Düşük sermaye maliyeti avantajı sağlamasının yanı sıra, kurumsal yönetimin sağlayacağı diğer mikro ve makro etkiler de bulunmaktadır. Mikro ölçekte düşünüldüğünde kurumsal yönetim şirketlerin uzun vadeli sermaye girişlerini hızlandırmakta; bu sayede yaşanacak olası likidite sıkıntılarının önüne geçilebilmektedir. Kurumsal yönetim ayrıca şirketlerin finansal krizler ve muhasebe yolsuzlukları karşısında daha dirençli bir hale gelmesine yardımcı olurken, şirketin değerinin artmasını sağlamaktadır. Kurumsal yönetimi başarılı bir şekilde uygulayan işletmelerin daha şeffaf olması, söz konusu bu şirketlerde yöneticilerin güç zehirlenmesi yaşamasını engelleyerek keyfi uygulamaların önüne geçmekte ve böylece şirkette uzun soluklu istikrar ortamı kurulabilmektedir (Aktan, 2006). Kurumsal yönetimin etkileri makro bazda ele alındığında, şirketlerin karlılığını olumlu yönde etkileyerek piyasadaki rekabet gücünün artmasına olanak tanımaktadır. Yüksek rekabet gücüne sahip şirketlerin yer aldığı bir piyasada derinlik artmakta ve sektörler ve piyasalar gelişmektedir. Genişleyen ve gelişen piyasalar beraberinde yeni iş imkanları getirmekte, böylelikle ülkenin istihdam kapasitesi artmaktadır (Aktan, 2006). Kurumsal yönetim uygulamalarının sağladığı mikro ve makro boyutlu faydalar, kurumsal yönetime duyulan ihtiyacı net bir biçimde ortaya koymaktadır. Kurumsal yönetimin şirketlere duyulan güveni artırması, finansal kaynaklara erişim kolaylığı sağlaması, şirket bünyesinde yaşanacak ihtilafların en kolay şekilde ve en düşük maliyetle çözümüne olanak tanıması, şirket içindeki ve dışında oluşabilecek baskılara cevap vermesi, şirket performansını artırması ve doğrudan yatırımları çekebilmesi açısından ne denli önemli olduğu son derece açıktır (Zengin ve Altıok Yılmaz, 2017:691). Bahsi geçen bu unsunlar, kurumsal yönetim uygulamalarının gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

3.1.4. Dünyada Kurumsal Yönetimle İlgili Önemli Düzenlemeler

Kurumsal yönetim anlayışının geliştirilmesine ilişkin temel adımların öncelikle gelişmiş ülkelerce atılmış olduğu ve bu doğrultuda çok sayıda raporun hazırlanmış olduğu görülmektedir. Bu raporlardan ilki Cadbury Raporu'dur. Kurumsal yönetimin ortaya çıkışına dair her ne kadar literatürde farklı görüşler bulunsada kavrama modern anlamda ilk kez 1992 yılında Sir Adrian Cadbury yönetimindeki bir komite tarafından "The Cadbury Committee Report: Financial Aspects of Corporate Governance" (ya da kısaca Cadbury Report) adlı raporda yer verilmiştir. Cadbury Raporu (1992) bünyesinde, yönetim kurulu ile denetim komitelerinin yapı ve görevlerine ilişkin kapsamlı düzenlemeleri barındırmaktadır. Cadbury Raporu'na göre şirket yönetim kurullarında dışarıdan atanmış olan en az üç adet bağımsız üyenin bulunması gerekmektedir (Şener, 2017:15). Söz konusu raporun temel olarak değindiği noktalar şunlardır (Levent, 2019):

- Yönetim kurulu başkanlığı ile CEO/genel müdür ayrımının yapılması
- Yönetim Kurulunun büyük oranda bağımsız üyelere oluşması
- Yönetim kurulu bünyesinde kurulacak olan ücret komitesinin icracı olmayan üyelere oluşması ve
- Yönetim kurulu bünyesinde kurulacak olan denetim komitesinin CEO yerine yönetim kuruluna bağlı olması.

Cadbury Raporu'nun yanı sıra Greenbury Raporu, Hampel Raporu ve Higgs Raporu, kurumsal yönetim konusunda yayınlanmış olan önemli raporlardır. Greenbury Raporu (1995), şirket yöneticileri ile yönetim kurulu üyelerine yapılacak olan ücret ve tazminat ödemelerinin kapsam, nitelik ve miktar olarak düzenlenmesi amacını taşımaktayken (Şener, 2017:15); Hampel Raporu, şirkette pay sahibi olanlara ilişkin görev ve sorumlulukların belirlenmesine ilişkin kapsamlı düzenlemeleri içermektedir (Şener, 2017:16). Şener (2017:17)'e göre Hampel Raporu, Greenbury ve Cadbury Raporları'nı kendine temel almak suretiyle bu iki rapora yatırımcı ilişkileri ile genel kurul düzenlemeleri konularında kendi yorumunu da katan yeni bir rapordur. Hampel Raporu, Birleşik Krallık sınırları dahilinde kurumsal yönetim konusunu ele alan ilk rapor olan Cadbury Raporu ile özellikle üst yöneticilerin ücretlendirilmesi konusuna odaklanan Greenbury Raporlarının uygulamalarını değerlendirmek amacıyla kurulmuş

olan Hampel Komitesi tarafından 1998 yılında hazırlanmış bir Birleşik Krallık Kurumsal Yönetim Raporu'dur (Pillay, 2013:1331).

1980'lerin sonundan itibaren hızlı bir büyüme trendi yakalayan Tayland'da meydana gelen siyasi kriz ile beraberinde getirdiği Tayland para birimi olan bahttaki önemli değer kayıpları ve sonrasında yaşanan bankalara hüküm eylemleri, 1997 yılında Asya krizinin oluşmasına temel hazırlamıştır. Tayland'da görülen hızlı büyüme seyri, yatırımların Doğu Asya'ya yöneltilmesine sebep olmuş; Doğu Asya'da yaşanan hızlı hisse senedi akışı, hisse senedi ve arsa fiyatlarında yapay balonlar oluşturmuştur. Bu durum beraberinde kredi hacimlerinin oldukça büyümesine ve kısa vadeli dış kaynak kullanımının patlamasına sebep olmuştur. Tayland'daki bu mevcut durumla birlikte Japon Yeni ve Çin Yuanının da devalüasyona uğraması söz konusu olmuştur. Temmuz 1997'de Tayland hükümetinin IMF'den yardım talebi sonrası, Doğu Asya piyasalarında meydana gelen kriz ABD'ye sıçramış, aynı yılın Ekim ayında Dow Jones Sanayi Endeksi, tarihi boyunca meydana gelen en büyük puansal düşüşü yaşamıştır. Doğu Asya'da Tayland'da başlayan kriz aynı şekilde Hong Kong, Japon, Güney Kore ve Rus borsalarını da etkileyerek değer kaybetmelerine sebep olmuştur. 1998 yılının ağustos ayında Rus piyasaları çökmüş ve bu çöküşle birlikte çok sayıda gelişmekte olan ülkenin ekonomilerinde de büyük daralmalar meydana gelmiştir (The Wall Street Journal, 2014). Temmuz 1997'de Tayland'da başlayan kriz ilk olarak Asya kaplanları olarak da anılan Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur, Tayland ve Malezya'yı etkilemiş olsa da 1998 yılında domino etkisi göstererek tüm dünyayı sarmıştır. 1997-98 yılları arasında görülen Asya krizinin sonucunda ülkeler, kurumsal yönetime ilişkin düzenlemeler yapmaları gerektiğini net bir biçimde fark etmişlerdir. Söz konusu kriz, kurumsal yönetim ilkeleri oluşturulması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Asya Krizi sonrasında, Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından "Corporate Governance: Improving Competitiveness and Access to Capital in Global Markets" adıyla aynı zamanda "Millstein Report" olarak da bilinen bir rapor hazırlanmıştır (Aydın, 2010:11).

1998 yılına gelindiğinde Hampel Raporu'nun yanı sıra OECD, üye ülkelerden kurumsal yönetime ilişkin görüşlerini alarak, bu görüşler çerçevesinde kurumsal yönetime ilişkin tavsiye ve örnek olma niteliği taşıyan- diğer bir ifadeyle bağlayıcı olmayan- çeşitli ilkeler belirlemiştir. Söz konusu bu ilkelerin belirlenmesindeki temel

hedef, tüm üye devletlerin kurumsal yönetime ilişkin faaliyetlerini bir arada ele alarak bir içerik platformu oluşturmak ve kendilerine özgü (kişilik) özelliklerini gözeterek oluşturacakları kurumsal yönetim yapılarını desteklemektir. 1999 yılında OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, OECD Bakanlar Kurulu tarafından resmileştirilerek uluslararası boyutta kabul gören bir referans haline gelmiştir.

Özellikle 2000’li yılların başında yaşanan Enron ve WorldCom gibi büyük muhasebe skandalları sonucunda, ABD’de 30 Temmuz 2002 tarihinde H.R. 3763 sayılı “Halka Açık Şirketler Muhasebe Reformu ve Yatırımcıyı Koruma Yasası” ya da diğer ismiyle “Sarbanes-Oxley Yasası (Sarbanes-Oxley Act)” yürürlüğe girmiştir. Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) şirketlerin finansal tablolarına ilişkin denetimin iyileştirilmesi ve kurumsal yönetim uygulamalarının etkin bir biçimde gerçekleştirilmesini hedeflemekte olup, Amerikan borsalarında yer alan tüm halka açık şirketleri kapsamaktadır (PwC, 2019). Söz konusu kanun, Amerikan “*muhasebe uygulamaları ile borsada işlem gören halka açık anonim ortaklıklara*” ilişkin bağımsız denetimin yeniden yapılandırılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. SOX ayrıca, bağımsız dış denetim sürecinin her evresinde yer alan aktörleri (bağımsız dış denetime tabi şirketler, bağımsız dış denetim firmaları ve bağımsız denetçileri) denetlemekle yükümlü Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board –PCAOB)’nun kurulmasını sağlamıştır. SOX’un getirdiği bir diğer yenilik de suçlara ilişkindir. Söz konusu kanunda yeni suçlara yer verilmiş olup, suçların cezai yaptırımlarının da ağırlaştırılması söz konusu olmuştur (Özkul, 2003). SOX’un en temel amacı, “*şirketlerin kamuya yapacakları açıklamaların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlayarak yatırımcıları korumak*”tır (SOX, 2002:745). 11 ana başlık ve 66 adet alt başlıktan oluşan SOX’un ele aldığı temel başlıklar şunlardır (Wikipedia, 2019; SOX, 745-746):

- Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB)
- Denetçi Bağımsızlığı (Auditor Independence)
- Kurumsal Sorumluluk (Corporate Responsibility)
- Geniş Kapsamlı Finansal Açıklamalar / Kamuyu Aydınlatma (Enhanced Financial Disclosures)
- Finansal Analiz Temelli Çıkar Çatışması (Analyst Conflicts of Interest)
- Komisyon Kaynakları ve Yetkileri (Commission Resources and Authority)

- Çalışmalar ve Raporlar (Studies and Reports)
- Kurumsal ve Cezai Hile Sorumluluğu (Corporate and Criminal Fraud Accountability)
- Beyaz Yakalı Suçlara İlişkin Ceza Artırımı (White Collar Crime Penalty Enhancement)
- Kurumlar Vergisi Beyannamesi (Corporate Tax Returns)
- Kurumsal Hile Sorumluluğu (Corporate Fraud Accountability)

SOX ile şirketlerin bünyelerinde kurulacak olan denetim kurullarının bağımsız olması ve bu kurulların işlevleri daha etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri adına şirketin üst düzey yönetiminde yer alan yöneticilerin yükümlülüklerini yeniden tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra, şirketlerin hazırlayacakları finansal tabloların daha kapsamlı hale getirilmesi, yöneticiler de dahil olmak üzere şirket çalışanlarına uygulanacak cezai yaptırımlar ve ABD'nin sermaye piyasalarını düzenlemekle görevli olan US Securities and Exchange Commission (SEC)'in yetkilerinin genişletilmesi konularına getirdiği yeniliklerle, şirket yönetimlerine duyulan güvenin yeniden sağlanmasını amaçlamaktadır (TURMOB, 2002:12). SOX ayrıca, denetim şirketlerinin bağımsızlığı, kapsamlı finansal tablolar ve dipnotları, beyaz yakalı suçlarına uygulanması öngörülen cezaları, kurumsal ve bireyler muhasebe usulsüzlüklerine dair sorumlulukları ve yatırımcı güveninin yeniden oluşturulmasını sağlayacak düzenleme ve yaptırımları ele almaktadır (Cantekinler, 2003:1).

2003 yılının ocak ayında “İcracı Olmayan Yöneticilerin Rol ve Etkinliklerinin Değerlendirilmesi” adıyla yayınlanan Higgs Raporu (Higgs Report), önde gelen ekonomilerin yaşadıkları kurumsal başarısızlıkların temelinde yatan yetersiz kurumsal yönetim uygulamalarına ilişkin sistematik bir değerlendirme yapmaktadır. Rapora göre etkin ve güçlü kurullar, başarılı şirketlerin temel gerekliliğidir (Higgs, 2003:11). Son zamanlarda şahit olunan en güçlü ayı piyasalarından birinin bağlamında hazırlanan ve Birleşik Krallık'taki kurumsal yönetim uygulamalarına dair bir kavramsal çerçeve geliştirilmesini öngören Rapor, icracı olmayan yöneticilerin rol ve etkinliklerinin üniter yapıdaki kurullar için hayati önem taşıdığını belirtmektedir. Higgs Raporu, kurumsal yönetim konusunu aşağıdaki başlıklar dahilinde ele almakta ve önerilerde bulunmaktadır (Higgs, 2003: 5-11):

- Yönetim kurulu (The Board)

- Yönetim kurulu başkanı (The Chairman)
- İcraacı olmayan yöneticinin rolü (Role of the non-executive director)
- Kıdemli Bağımsız Yönetici (The senior independent director)
- Bağımsızlık (Independence)
- İşe alım ve atama (Recruitment and appointment)
- Oryantasyon ve mesleki gelişim (Induction and Professional development)
- Görev süresi ve zaman taahhüdü (Tenure and time commitment)
- Ücret (Remuneration)
- İstifa (Resignation)
- Denetim ve ücret komitesi (Audit and remuneration committee)
- Yükümlülük (Liability)
- Hissedarlarla ilişkiler (Relationships with shareholders)
- Borsaya kayıtlı küçük şirketler (Smaller listed companies)
- Değişiklik yapmak (Making change happen)

Kurumsal yönetime ilişkin en temel düzenlemeler her ne kadar ilk olarak Anglo-Sakson sistem ülkelerinde görülse de Kıta Avrupası'nda da kendine geniş bir uygulama alanı bulmuş ve sadece bu ülkelerle ile sınırlı kalmamıştır. ABD'deki uygulamalarla paralellik gösterecek şekilde Almanya da kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasını isteğe bağlı olmaktan çıkararak, kanunlaştırmıştır. Benzer çalışmalar çok sayıda ülkede gerçekleştirilmiş, ülkeler mevcut uygulama ve düzenlemelerini revize etme gerekliliği duymuştur. Bu yasalardan bazıları şunlardır (Wikipedia, 2019):

- C-SOX – Sarbanes-Oxley Yasası'nın Kanada eşdeğeri
- Almanya'daki ticaret şirketleri için risk yönetimi için asgari şartlar
- Alman Kurumsal Yönetim Kanunu (2002)
- Güney Afrika Kurumsal Yönetim Kanunu (2002)
- Hollanda Yönetim Kanunu Code Tabaksblat (2003)
- Fransa Mali Güvenlik Kanunu (Loi sur la Sécurité Financière)- Sarbanes-Oxley Yasası'nın Fransız eşdeğeri (2003)
- Şirketler Hukuku Ekonomik Reform Programı Yasası- Avustralya Kurumsal Raporlama ve Açıklama Kanunu (2004)
- Hindistan Kurumsal Yönetim Maddesi – 49. Madde (2005)

- 262/2005 sayılı İtalyan Kanunu- Disposizioni per la tutela del risparmio e la disciplina dei mercati finanziari (2005)
- J-SOX- Sarbanes-Oxley Yasası'nın Japonya eşdeğeri (2006)
- TC-SOX- Sarbanes-Oxley Yasası'nın JaponyaTürkiye eşdeğeri

2002 yılında OECD'nin halihazırda yayınlamış olduğu Kurumsal Yönetim İlkeleri'nin mevcut duruma yeteri kadar yanıt veremediği görüşüyle OECD bu ilkelerle ilgili olarak revizyona gitmiştir. 2004 yılında güncellenmiş haliyle OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri tekrar yayınlanmıştır (Deloitte ve TKYD, 2006:1).

3.1.5. Kurumsal Yönetim İlkeleri

Kurumsal yönetime ilişkin literatürde farklı araştırmacılar tarafından yapılmış olan çok sayıda araştırma bulunmasına rağmen, tüm dünya tarafından kabul edilmiş müsterek bir kurumsal yönetim tanımından söz edilememektedir. Kurumsal yönetim kavramı, farklı araştırmacılar tarafından farklı boyutlarıyla ele alınmış olup; söz konusu kavramın çeşitli özelliklerini ele alan değişik tanım ve modellerin varlığı söz konusudur. Her ne kadar kavrama ilişkin genel kabul görmüş bir tanımlamadan bahsedilemese de kavramın temel bazı unsurları taşıması gerektiği konusunda bir fikir birliği söz konusudur. Bu fikir birliği sonucunda, kurumsal yönetim ilkeleri ortaya çıkmıştır (Aydın, 2010:32).

4-5 Eylül 2015 tarihinde Ankara'da üçüncüsü düzenlenmiş olan G20 Finans Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları toplantısında, OECD Genel Sekreteri Angel Gurría tarafından *“iyi kurumsal yönetimin tek başına bir amaç olmayıp, uzun vadeli yatırım ihtiyacı duyan şirketlerin piyasada güven ve işe dair dürüstlüğü sağlamasına yarayan bir araç olduğu”* belirtilmiştir (G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2015:3). Gurría konuşmasında ayrıca, şirketle ilişkili çıkar gruplarının haklarının ve şirketlerin toplumsal refaha olan katkılarının, kurumsal yönetim açısından uluslararası bir referans noktası ve etkin bir araç olarak nitelendirilen kurumsal yönetim ilkeleri tarafından ele alındığını vurgulamıştır.

Kurumsal yönetim ilkelerinin Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board-FSB), G20, OECD ve Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) tarafından kullanılması ve Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi tarafınca hazırlanan Bankalar için Kurumsal Yönetim Rehberi gibi birçok rehber ve ülke reformu için

referans olarak değerlendirilmesi, kurumsal yönetim ilkelerinin önemini açığa çıkarmaktadır (G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2015:3). İyi kurumsal yönetimin uygulanabilirliğini sağlamak ve böylelikle şirketler ve piyasalara duyulan güveni artırmak amacıyla hazırlanan kurumsal yönetim ilkeleri altı farklı bölümde ele alınmış olan tavsiye ve açıklamalardan oluşmaktadır. Söz konusu bu bölümler aşağıdaki gibidir (G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2015:5-6):

- Etkin kurumsal yönetim çerçevesinin temeliniin sağlanması,
- Pay sahiplerinin hakları ve adil muamele görmeleri ile temel ortaklık işlevleri,
- Kurumsal yatırımcılar, pay senedi piyasaları ve diğer aracılar,
- Menfaat sahiplerinin rolü,
- Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık,
- Yönetim kurulunun sorumlulukları.

2015 yılında güncellenmiş haliyle yayınlanan kurumsal yönetim ilkelerinin, *“ekonomik etkinlik, sürdürülebilir büyüme ve finansal istikrarı sağlama”* hedefinin yanı sıra, kurumsal yönetime dair *“hukuki, düzenleyici ve kurumsal bir sınır belirleme ve kural koyuculara kurumsal yönetim konusunda yol gösterici olma”* hedefleri bulunmaktadır. Söz konusu bu hedeflere ulaşma yolunda ilkelerin, *“sade, açık bir biçimde anlaşılır ve erişilebilir olmaları”* önemsenmektedir. Ülkelerin, herhangi bir şekilde bağlayıcılığı bulunmayan kurumsal yönetim ilkelerini kendilerine temel alarak ülkenin kişiliğine uygun bir biçimde uygulamaları beklenmektedir (G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2015:9).

Her ne kadar uygulamada ülkeden ülkeye farklılık gösterse de kurumsal yönetim ilkelerinin genel kabul görmüş dört temel ilkesi bulunmaktadır. Bu ilkeler:

- Adillik (Eşitlik),
- Şeffaflık,
- Hesap verebilirlik ve
- Sorumluluktur.

Eşitlik olarak da ifade edilen **adillik ilkesi**, şirketteki tüm pay sahiplerine karşı şirket yönetiminin eşit mesafede olması, hak sahipleri arasında ayırım gözetmemesi amacına hizmet etmektedir. Adillik ilkesi hissedarların *“bilgi alma, genel kurula katılma, oy kullanma, inceleme, kardan pay alma gibi haklarının yanı sıra azınlık haklarını”* da detaylı bir biçimde ele almaktadır (Dinç ve Abdioğlu, 2009: 160).

30/12/2011 tarihli ve 28158 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Seri: IV, No: 56)’e göre şirkette payı olan her bir (gerek gerçek gerekse de tüzel) kişinin bilgi alma ve inceleme hakkı bulunmakla beraber bu hak ne esas sözleşmeye ne de şirket organlarının almış olduğu kararlara dayanarak sınırlandırılmamakta veyahut kaldırılamamaktadır. Bunun yanı sıra, her pay sahibinin “*özel denetim isteme hakkı, bilgi alma hakkının bir parçası*” olarak saklıdır (SPK, 2011).

Aktan (2006) çalışmasında adillik/eşitlik ilkesinden bahsedebilmek için öncelikle şirket pay sahiplerinin birtakım haklara sahip olduğunu kabullenmek gerektiğini vurgulamaktadır. Bu görüş doğrultusunda, şirkette pay sahibi olan hissedarların haklarını SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri Raporu’na göre aşağıdaki ana başlıklar itibariyle sıralamak mümkündür (SPK,2005):

- Temel Ortaklık Hakları
- Bilgi Alma Hakkı ve
- Temel Yatırımcı Hakları.

OECD’nin belirlemiş olduğu kurumsal yönetim ilkelerinden ilki olan adillik ilkesinin dayandırıldığı iki temel nokta bulunmaktadır. Bu noktalardan ilki şirketteki pay sahiplerinin haklarının korunması ve kullanımının kolaylaştırılması gerekliliğidir. Bu doğrultuda adillik ilkesi gereği, şirket yönetim kuruluna üye seçimi, şirket için önem arz eden birleşme ve satın alma kararlarının verilmesi gibi önem arz eden konularda şirketteki pay sahiplerinin de söz hakkı gözetilmelidir. Adillik ilkesinin dayandırıldığı bir diğer temel nokta ise şirketteki yabancı ve azınlıklar da dahil olmak üzere tüm pay sahiplerinin haklarının eşit biçimde gözetilmesi gerekliliğidir. Bu anlayış çerçevesinde azınlık hakları da şirketin çoğunluk pay sahiplerinin hakları kadar korunuyor olmalı, çoğunluk pay sahiplerinin keyfi uygulamalarına karşı güvence altında tutulmalıdır (Aydın, 2010:33). SPK, adillik ilkesini yayınlamış olduğu Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’de (Seri: IV, No: 56) şu şekilde ifade etmektedir: “*Eşitlik, şirket yönetiminin tüm faaliyetlerinde, pay ve menfaat sahiplerine eşit davranılması ve olası çıkar çatışmalarının önüne geçilmesidir.*” (SPK, 2011:4). Diğer bir ifadeyle şirketteki tüm pay sahiplerinin çıkarları tarafsız bir biçimde ve muhtemel çıkar çatışmalarının önüne geçmek adına belirli bir denge gözetilerek korunmalıdır (Şener, 2017:20). Demirbaş

ve Uyar (2006:24)’a göre adillik ilkesinin gerektirdiği eşit muamele yaklaşımı, sadece şirket hissedarları için değil hissedarların yanı sıra şirketin iç ve dış paydaşlarına da uygulanmalıdır. European Bank for Reconstruction and Development ve SPK tarafından Mart 2019’da yayınlanan Kurumsal Yönetim Raporlama Rehberine’ne göre adillik ilkesi özellikle yoğunlaşmış mülkiyet yapısına sahip olan şirketlerde, ortaklık yapısından kaynaklanabilecek olası çıkar çatışmalarını minimize edebilmek adına son derece önemlidir (Kurumsal Yönetim Raporlama Rehberi, 2019:14).

Potansiyel yatırımcılar, herhangi bir şirkete yatırım yapma kararı almadan önce şirketle ilgili gerek finansal gerekse de finansal olmayan bütün bilgilere erişmeyi talep etmektedirler. Söz konusu bu talebi yerine getirmek, şirketlerin daha şeffaf bir yapıda olmasını gerektirmektedir (Şener, 2017:20). Uluslararası Şeffaflık Derneği şeffaflık kavramını “*kararların, kurallar ve düzenlemeler doğrultusunda alınması ve uygulanması, alınan kararlardan etkileneceklerin bilgiye erişiminin sağlanması ve bu bilginin de ulaşılabilir, anlaşılır ve somut olması*” olarak ifade etmektedir.

Şirketlerin **şeffaflık ilkesi** doğrultusunda finansal raporlamalarını gerçekleştirmeleri, şirket hakkında tüm bilgiye sahip yöneticiler ile potansiyel yatırımcılar arasındaki bilgi asimetrisinin azaltılmasına hizmet etmektedir. Mevcut bilginin taraflar arasında eşit olmayan bir biçimde dağılması (Özdemir, 2019:581) ve iki tarafın eşit bilgiye sahip olmaması anlamını taşıyan asimetric bilginin, piyasanın etkinliğinin sağlanması açısından önemli bir önleyici faktör olduğu bilinmektedir. Yatırım yapılan şirket ve yatırımcı arasında güven ikliminin oluşturulması bilgi asimetrisinin giderilmesiyle ve dolayısıyla şeffaflığın sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir (Özcan ve ark., 2013:823).

Şeffaflıktan bahsedebilmek için, şirketlere dair finansal bilgilere ulaşılabilme gerekmektedir. Finansal bilgilere ise şirketlerin zorunlu olarak yapmak durumunda kaldıkları finansal raporlamalar yoluyla ulaşılmaktadır. Ancak şirketlerin sadece finansal raporlama yapması yeterli olmamakta; aynı zamanda raporlanan finansal bilgilerin de net bir biçimde sunularak açık, anlaşılır ve kolay erişilebilir olması beklenmektedir (Şener, 2017:20). Şeffaflık ilkesi, şirketlerin mevcut finansal durumu, ekonomik performansı, ortaklık yapısı ve yönetim mekanizması dahil olmak üzere şirkete ilişkin tüm finansal bilgilerin açık ve hızlı bir biçimde kamuya sunulmasını gerektirmektedir. Ancak SPK tarafından, şeffaflık ilkesi gereğince kamuya sunulacak

olan şirkete dair bilgilerin ne ölçüde açıklanacağına dair net bir çerçeve çizilmiştir. SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri Tebliği'nde kamuya açıklanması gereken bilgilerin sınırı net bir biçimde çizilerek şeffaflık ilkesi şu şekilde ifade edilmiştir: “*Ticari sır niteliğindeki ve henüz kamuya açıklanmamış bilgiler hariç olmak üzere, şirket ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilerin, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir, düşük maliyetli, kolay erişilebilir bir şekilde kamuya duyurulmasıdır*” (SPK, 2011: 4). Aydın (2010:62), şirketlerin “*ticari sır olarak nitelendikleri ve aynı zamanda onların rekabet gücünü azaltabilecek*” bilgilerin açıklanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Diğer bir ifadeyle şeffaflık ilkesi, şirketlerin ticari sır niteliği taşıyan ve henüz kamuyla paylaşılmamış olan gerek finansal gerekse de finansal olmayan bilgilerin gerçeği yansıtacak şekilde, kamuoyu tarafından anlaşılabilir ve yorumlanabilir olarak, tam bir şekilde ve açıklanması gereken zamanda açıklanması olarak ifade edilmektedir. Sıralanan bu özelliklerin yanı sıra kamuya açıklanacak bilginin minimum maliyetle ve kolay erişilebilir bir biçimde paylaşılması esastır (Arslantaş, 2012).

Hesap verebilirlik, belirli bir birey ya da birey topluluğunun, gerçekleştirmiş ya da gerçekleştirmemiş olduğu eylem(ler) neticesinde meydana gelen sonuç (lar)dan sorumlu olmasını ifade etmektedir (Roberts, 2002:658). Kurumsal yönetim çerçevesinden bakıldığında **hesap verebilirlik ilkesi**, şirket üst yönetiminde yer alan kişilerin işletmenin sürekliliğini sağlamak adına gerçekleştirdikleri faaliyetlere ilişkin aldıkları kararların yaratacağı sonuçlardan sorumlu sayılmaları ve bu doğrultuda faaliyetlerine ilişkin hesap vermeleri olarak açıklanabilmektedir (Türedi ve ark., 2015:60). Diğer bir ifadeyle hesap verebilirlik ilkesi, şirket yönetiminde yer alan kişilerin görev ve sorumlulukları net bir biçimde belirlenmeli ve açıklanmalı, yönetim kademesinde yer alan kişiler ile şirket hissedarlarının çıkarları birbirleriyle çatışmayacak şekilde şirket yönetim kurulu tarafından korunmasını gerektirmektedir (Ege ve Yılmaz, 2005:84). Söz konusu bu ilke doğrultusunda şirket yönetimi tarafından alınan kararlar ve gerçekleştirilen faaliyetler gerek şirketin iç paydaşları gerekse de şirketin dış paydaşları tarafından sorgulanabilmektedir (Sarı, 2013:17). Hesap verebilirlik ilkesi esasen, şirket yönetiminde yer alan kişilerin şirketle ilgili keyfi uygulamalarının önüne geçmekte ve böylelikle şirketin paydaşları ile şirket arasında kurulan güven ortamının sürekliliğini sağlamaktadır (Tuzcu, 2004:2). Hesap

verebilirlik ilkesi, her ne kadar hem sorumluluk hem de şeffaflık ilkeleri ile dirsek temasında bulunsa da (Sarı, 2013:17), uygulamada şeffaflık ilkesinin aksine sadece şirketin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin sonucu dahilinde geçerlidir (Pamukçu, 2011:136). Bunun yanı sıra, hesap verilebilirlikten bahsedebilmek için öncelikle şirketin şeffaflık ve kamuyu aydınlatma görevini tam anlamıyla eksiksiz bir biçimde yerine getirmesi gerekmektedir (Mallin, 2003:6).

Sorumluluk ilkesi, şirketin sahip olduğu tüzel kişiliğin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin bütününe hukuka, etiğe, mevzuata, şirket ana sözleşmesine, şirket kural ve düzenlemeleri ile kamusal değerlere aykırı olmaması gerekliliğini ve bu durumun denetimini vurgulamaktadır (Pamukçu, 2011:135). Şirketlerin varoluş sebeplerinin en önemlilerinden biri her ne kadar kar elde etmek olsa da sadece kar ederek şirket yöneticileri ve hissedarlarının menfaatini gözetmek günümüz yönetim anlayışı içerisinde son derece yetersiz görülmektedir. Şirketlerin yalnızca iç paydaşlara karşı sorumlu olmadığı; toplumsal faydayı sağlamak adına dış paydaşlara karşı da sorumlu olduğu genel kabul gören bir gerçekliktir. Bu sebeple şirketlerin faaliyetlerini genel ahlak ilkeleri, toplumsal kurallar ve normlar ile etik değerleri de gözeterek sürdürmesi beklenmektedir. Demirtaş ve Uyar (2006:240)'a göre sorumluluk ilkesi, şirket faaliyetlerinin söz konusu bu değer, kural ve normlara uygunluğunu sağlamaktadır. Şirket tarafından gerçekleştirilen doğru uygulamaların yaygınlaştırılması ve yanlış uygulamalar karşısında yaptırımlarda bulunulması, sorumluluk ilkesinin uygulanmasıyla mümkün olabilmektedir. Şirketler, sürdürdükleri faaliyetlere ilişkin şeffaf olmalı ve hukuka, kurallara, normlara ve şirket esas sözleşmesine aykırı olarak gerçekleştirdikleri eylemleri için de sorumluluk almaktan kaçınmamalıdır (Tuzcu, 2004:25). Şirket bünyesinde yürütülen faaliyetlerden ve şirket adına alınan kararlardan yönetim kurulunun birince derecede sorumlu olması gerekmektedir (Sarı, 2013:18).

3.1.6. Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Raporu

İMKB (yeni adıyla Borsa İstanbul), 10 Aralık 2004 tarihinde yaptığı bir düzenlemeyle hisseleri borsada işlem gören tüm şirketlerin mali yıl sonunda hazırlayacağı finansal tablolarla birlikte kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporu hazırlamasını da zorunlu kılmıştır (İzciler, 2014:50).

Resmî Gazete'de yayınlanan 30 Aralık 2011 tarihli ve 28158 Sayılı SPK

Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'in 1.Bölümü'nün 5.Maddesi uyarınca Tebliğ'de sıralananlar haricindeki şirketler için, *“Kurumsal Yönetim İlkeleri’nden 1.3.1, 1.3.2, 1.3.7, 1.3.10, 4.3.1, 4.3.2, 4.3.3, 4.3.4, 4.3.5, 4.3.6, 4.3.7, 4.3.8, 4.3.9, 4.4.7, 4.5.1, 4.5.2, 4.5.3, 4.5.4, 4.6.2, 4.6.4 no’lu maddeleri uygulamakla yükümlüdürler. Diğer ilkelere uyulmaması halinde, bu durum gerekçesiyle birlikte Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Raporu ile kamuya açıklanır”* ifadesi yer almaktadır (SPK, 2011).

Tebliğin aynı bölümünün 6.maddesine göre ise;

“Borsa Şirketlerinin yıllık faaliyet raporlarında; bu Tebliğ ekinde yer alan Kurumsal Yönetim İlkelerinde yer alan prensiplerin uygulanıp uygulanmadığına; uygulanmıyor ise buna ilişkin gerekçeli açıklamaya, bu prensiplere tam olarak uymama dolayısıyla meydana gelen çıkar çatışmalarına ve gelecekte şirketin yönetim uygulamalarında İlkelerde yer alan prensipler çerçevesinde bir değişiklik yapma planının olup olmadığına ilişkin açıklamalara yer verilir. Faaliyet raporunda yapılacak açıklamanın şekli ve asgari unsurları Kurul tarafından belirlenir.” ifadesine yer verilmiştir (SPK, 2011).

Söz konusu tebliğde ayrıca şirketlerin hazırlamakla yükümlü oldukları kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporuna ilişkin formata yer verilmiştir. Yayınlanan rapor formatına göre, öncelikle raporda kurumsal yönetim ilkelerine uyum beyanı bulunmalıdır. Bahsi geçen bu beyan, şirketin zorunlu bir biçimde uygulaması gerekmeyen, diğer bir ifadeyle uygulanması şirketin inisiyatifine bırakılmış olan kurumsal yönetim ilkelerine ilişkindir. Aynı zamanda uygulanmamış olan hususlara dair gerekçelendirmenin de yapılması beklenmektedir. Bunun yanı sıra, uygulama açısından zorunlu tutulan ilkelerin, şirket tarafından uygulanıp uygulanmadığı; uygulanmamış ise hangi sebeple uygulanmadığı beyan kısmında açıklanmalıdır. Kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporunda ayrıca şirketin gelecek yıllarda kurumsal yönetim uygulamalarına ilişkin olarak yönetim faaliyetlerinde herhangi bir değişikliğe gidip gitmediği veyahut gitmeyeceği konusuna açıklamalarda yer verilmiş olmalıdır (Erdoğan, 2015:121).

Hisseleri borsada işlem gören şirketlerde kurumsal yönetim ilkelerinin sağlıklı bir biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla “uy ya da açıkla (uygula, uygulamıyorsan açıkla)” olarak ifade edilebilen bu prensip benimsenmelidir. Şirketler

söz konusu bu rapora, ilgili yıl şirket faaliyet raporu içerisinde yer vermelidir (Deloitte ve TKYD, 2006:12).

Kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporu, beyan kısmını izleyen dört temel bölümden oluşmaktadır. Söz konusu bu bölümler şunlardır (SPK Yeni Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu Formatı, 2014):

- **Bölüm -1:** Pay Sahipleri
- **Bölüm -2:** Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık
- **Bölüm -3:** Menfaat Sahipleri
- **Bölüm -4:** Yönetim Kurulu

SPK'nın 10.01.2019 Tarih ve 2/49 sayılı Kararı ile II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği, mevcut kullanımda olan Yeni Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu Formatını yürürlükten kaldırarak, 2019 yılından itibaren “*Kurumsal Yönetim Uyum Raporlamasının KAP Platformu üzerinden Kurumsal Yönetim Uyum Raporu (URF) ve Kurumsal Yönetim Bilgi Formu (KYBF) şablonları kullanılarak yapılmasına*” karar vermiştir (SPK, 2019).

3.2. TÜRKİYE’DE KURUMSAL YÖNETİM UYGULAMALARI

OECD tarafından oluşturulmuş olan kurumsal yönetim ilkeleri şirketler için genel bir kurumsal yönetim çerçevesi oluştursa da uygulamada şirketlerin uyması gereken kurumsal yönetim ilkeleri faaliyette bulundukları pazarlar ve ülkelere göre farklılık göstermektedir. Şirketlerin uyması beklenen kurumsal yönetim uygulamaları, ülkedeki hâkim ekonomik ve siyasi iklime, hukuki düzenlemelere, finansal kurumların finansal sistem içerisindeki rolüne, şirket ortaklık ve sermaye yapılarına göre şekillenmektedir (Çıtak, 2006).

PricewaterhouseCoopers Şirket Ortağı ve Aile Şirketi Hizmetleri Denetim Lideri Mehmet Karakurt tarafından hazırlanan “Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ve Kurumsal Yönetim” adlı çalışmaya göre Türkiye’deki şirketlerin yaklaşık olarak %95’ine yakın kısmını aile şirketleri oluşturmakta ve aile şirketlerinin (PwC,tarih yok):

- *Şirket paylarının ya da oy haklarının büyük bir kısmının, şirketin kurucusu olan kişi(ler) veyahut satın alan kişi (ler)e ya da bir aile/akraba topluluğuna*

ait olduğu,

- *Aile üyelerinden en az bir tanesi veyahut temsilcisinin şirket üst düzey yönetim kadrosunda bulunması veya şirket yönetiminde günlük sorumluluklara sahip olması gerekmektedir.*

Aile şirketinin halka açık şirket bir olması halinde, “*şirketi kuran/satın alan kişi(ler) ya da ailelerin oy haklarının en az %25’ine sahip olması ve bunun yanı sıra, ailenen az bir üyenin şirketin yönetim kurulunda görev alması*” söz konusudur (PwC, tarih yok).

Türkiye’deki şirketlerin çoğunluğunun aile şirketlerinden oluşması, şirketlerin klasik yönetim anlayışına göre daha katı ve muhafazakâr bir biçimde yönetilmesi söz konusudur. Ancak günümüzde bu şirketlerin varlıklarını devam ettirebilmelerinin yolu, modern yönetim anlayışını benimseyerek rasyonel kurallara uygun bir biçimde yönetilmelerinden geçmektedir. Diğer bir ifadeyle, aile işletmelerinin büyüüp gelişerek gelecek nesillere ulaşabilmesi için kurumsal yönetim uygulamalarından yararlanılmalıdır (Aydın, 2010:90).

Bu doğrultuda Türkiye’de, kurumsal yönetim uygulamalarına ilişkin adımlardan ilki Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) tarafından atılmıştır. TÜSİAD 2002 yılında hazırlamış olduğu “Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi” isimli raporuyla Türkiye’de kurumsal yönetimin uygulanmasına öncülük etmiştir. Söz konusu bu rapor “kurumsal bir anayasa” olarak değerlendirilmekte ve bu doğrultuda kurumsal yönetimin şirketler tarafından benimsenmesi ve sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi amacıyla bu konuya ilişkin en büyük sorumluluğa sahip taraf olan şirket yönetim kurulu yapılanmalarına odaklanmaktadır (TÜSİAD, 2002:9). Rapor, “*pay sahiplerinin hakları, pay sahiplerinin adil muamele görmesi, kamuoyuna açıklama yapma ve şeffaflık ile yönetim kurulunun sorumlulukları*” adlı beş temel başlık altında yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarını ele almaktadır (Yağlı, 2016:12). Söz konusu rapor dahilinde şirket yönetim kurulunda yer alan üyelerin taşınması gereken nitelikler, yönetim kurulunun görev, sorumluluk ve yapısı, yönetim kurulunda yer alacak olan üyelerin seçimi ve bağımsızlığı, yönetim kurulu başkanı ve genel müdür ayrımı, yönetim kuruluna bağlı olarak oluşturulacak komiteler ve özellikleri ile şirket genel kuruluna dair çerçeve çizilmektedir. Bunun yanı sıra raporda, şirket yönetim kurulu bünyesinde

kurulacak olan komitelerin kurumsal yönetim ilkelerine uygunluğu ve bağılılığı dahil olmak üzere, şirketteki pay sahiplerine eşitlik ilkesi doğrultusunda oy kullanma hakkı tanınmasının gerekliliğine değinilmiştir (Zengin ve Altıok Yılmaz, 2017:692).

TÜSİAD'ın 2002 yılında hazırlamış olduğu “Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi” raporunun temel olarak şirket yönetim kurullarını ele aldığı ve kurumsal yönetime ilişkin diğer konulara değinmemesi söz konusudur. Bahsi geçen raporun her ne kadar sınırlı bir perspektifle kurumsal yönetim konusunu ele aldığını savunan görüşler bulunsa da raporun aynı zamanda Türkiye'deki kurumsal yönetime dair tartışmaların başlangıç noktası olduğunu söylemek doğru olacaktır (Karacar ve Muştı, 2015).

2003 yılına gelindiğinde Türkiye'de kurumsal yönetim adına atılan iki önemli adımdan bahsetmek gerekmektedir. Söz konusu bu adımlardan ilki, OECD Kurumsal Yönetim İlkelerinin, Türkiye'de uygulanmasını sağlamak amacıyla SPK tarafından mevzuata alınmasıdır. Yaşanan küresel finansal kriz, uluslararası arenadaki çetin rekabet koşulları, şirketlerin bu rekabet karşısındaki sürdürülebilir büyüme hedefleri, sermayenin serbest dolaşımı ve Türkiye'yi doğrudan yabancı yatırımlar ile diğer yabancı sermaye yatırımları için cazip hale getirme isteği, SPK'nın OECD Kurumsal Yönetim ilkelerini ülkemize uyarlamasına neden olmuştur (Zengin ve Altıok Yılmaz, 2017:693). Bu doğrultuda OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, Türkiye'nin ihtiyaçları, talepleri, hukuki, ekonomik, siyasi ve kültürel dinamikleri göz önünde bulundurularak yeniden yorumlanmış ve 2003 yılında “SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri” olarak ülkemiz koşullarına göre yayınlanmıştır.

SPK tarafından hazırlanmış olan ve halka açık şirketler için isteğe bağlı bir şekilde uygulanacak olan kurumsal yönetim ilkelerinin temelinde “uygula ya da uygulayamıyorsan açıkla” anlayışı yatmaktadır (SPK, 2003). Şirketler, SPK Kurumsal Yönetim İlkelerini uygulayıp uygulamama konusunda özgürdürler. Diğer bir ifadeyle, söz konusu bu ilkelerin şirketler açısından herhangi bir bağlayıcılığı yoktur (SPK, 2003). Ancak, “Uygula ya da uygulayamıyorsan açıkla” prensibine göre şirketler, mali yıl sonunda hazırlayacakları şirket faaliyet raporlarında bu ilkelere uyup uymadıklarını açıklamak zorundadırlar. Bunun yanı sıra, SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri'ne uymayan şirketler, söz konusu bu ilkelere neden uymadıklarını kamuoyuna sunmak ve uymama davranışını yine faaliyet raporunda gerekçelendirmek durumundadır (Zengin

ve Altıok Yılmaz, 2017:693). SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri,

- Hissedarlar,
- Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık,
- Menfaat Sahipleri ve
- Yönetim Kurulu olmak üzere dört temel başlıktan oluşmakta olup, 2005 yılında ihtiyaçlar doğrultusunda revize edilmiştir (Yağlı, 2016:12).

2003 yılında kurumsal yönetim adına atılan diğer bir önemli adım da Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD)'nin kurulmasıdır. Gönüllü bir sivil toplum kuruluşu (STK) olarak faaliyetine bağlayan TKYD, Türkiye'de kurumsal yönetim olgusunun bilinirliğinin artırılarak en iyi uygulamalar yoluyla yaygınlaştırılması misyonuna hizmet etmektedir. OECD Kurumsal Yönetim İlkelerini kendine temel alarak kurulan TKYD gerek özel gerekse de kamu sektörü ile medya, regülatörler, STK'lar ve akademi arasında kurumsal yönetim anlayışının geliştirilmesi amacıyla kurulmuş olan bir köprü görevi üstlenmektedir (TKYD, 2015).

SPK'nın 10.12.2004 tarih ve 48/1588 sayılı kararına göre ise, İMKB'de (günümüzdeki adıyla Borsa İstanbul'da) işlem görmekte olan şirketlerin 2005 yılı itibariyle "Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Raporu" hazırlamaları ve faaliyet raporları içerisinde söz konusu bu rapora yer vermeleri zorunlu hale getirilmiştir.

İMKB'nin Kurumsal Yönetim Endeksi ile ilgili kuralları belirlediği 2005 yılında SPK da daha önce yayınlamış olduğu SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri'nde birtakım düzenlemeler gerçekleştirmiştir. 2005 yılının mayıs ayına gelindiğinde, TKYD ile Boston Consulting Group (BCG) tarafından "Türkiye Kurumsal Yönetim Haritası Araştırması" yürütülmüştür. Türkiye Kurumsal Yönetim Haritası Araştırması, kurumsal yönetim faaliyetlerinin Türkiye'de ne ölçüde uygulandığına dair bir değerlendirme sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, mevcut kurumsal yönetim uygulamalarına dair bir durum tespiti yapan söz konusu araştırma, hali hazırda uygulanmakta olan kurumsal yönetim uygulamalarının şirket performansı üzerindeki potansiyel etkilerini belirlemektedir. Şirketlerin performanslarını değerlendirirken, performans üzerinde etkili olabilecek olan çevresel koşulları da değerlendirmeye almaktadır (TKYD ve The Boston Consulting Group, 2005:4). 2005 yılında ayrıca Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu tarafından yeni bir Bankacılık Kanunu çıkarılmış olup; söz konusu bu kanun kurumsal yönetim ilkelerini de kapsamaktadır.

31.08.2007 tarihinde ise “*Borsa İstanbul Yıldız Pazar, Ana Pazar ve Gelişen İşletmeler Pazarı’nda işlem gören ve kurumsal yönetim ilkelerine uyum notu 10 üzerinden en az 7, her bir ana başlık itibarıyla 10 üzerinden en az 6,5 olan şirketlerin fiyat ve getiri performansının ölçülmesi amacıyla*” “Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY)” hesaplanmasına başlanmıştır. Kurumsal Yönetim İlkelerine uyum notu, SPK’nın daha önceden belirlemiş olduğu bir takım derecelendirme kuruluşları tarafından, şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerine ne ölçüde uyduğunu ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda hesaplanmaktadır (Borsa İstanbul, 2019). Değerlendirme kuruluşları tarafından borsada işlem gören şirketlerin tarafsız bir biçimde değerlendirilmelerini sağlamak amacıyla SPK, 2003 yılında “Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri:VII No:40)” yayınlanmıştır. Bahsi geçen bu tebliğin en temel hedefi “tarafsız bir kurumsal yönetim derecelendirmesi” yapılabilmesini garanti altına almaktır (Aydın, 2010:92).

SPK, “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Seri: IV No: 54-56)” ve SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri Eki’ni 2011 yılında yayınlanarak Türkiye’de kurumsal yönetim uygulamalarının devamlılığını sağlamak adına önemli bir adım atmıştır. 2012 yılında bahsi geçen bu tebliğde revizyona giden SPK, Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ’i (Seri IV, No:57, 60) yayınlamış; 2013 yılında yeni bir değişiklikle Seri IV No: 63 olarak yeniden yayınlamıştır. Türkiye’de kurumsal yönetime ilişkin atılan önemli adımlar yıllar itibarıyla Tablo-1’de yer almaktadır.

Tablo 2: Yıllar İtibariyle Türkiye’de Gerçekleştirilen Kurumsal Yönetim Uygulamaları

YIL	GERÇEKLEŞTİRİLEN KURUMSAL YÖNETİM UYGULAMASI
2002	· Aralık ayında TÜSİAD, OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri’ni referans alarak “Kurumsal Yönetim: En İyi Uygulama Kodu” adıyla Türkiye’de ilk kurumsal yönetim uygulama kodunu yayınlamıştır.
2003	· Temmuz ayında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından “Kurumsal Yönetim İlkeleri” yayınlanmıştır. · 4/12/2003 tarihli ve 25306 sayılı Resmî Gazete ’de “Seri: VIII, No: 40 sayılı Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği” yayımlanmış olup; SPK, kurumsal yönetim derecelendirmesine ilişkin düzenlemelerde bulunmuş.
2004	· Ağustos ayında Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) tarafından Kredi Kuruluşları Kanun Taslağı yayınlanmıştır. · Kasım ayında SPK tarafından İMKB’de işlem gören şirketlere ilişkin kurumsal yönetim uygulamaları değerlendirmesi yapılmış olup; araştırma sonuçları yayınlanmıştır. · Aralık ayında SPK tarafından yapılan bir düzenlemeyle İMKB’de işlem gören şirketlere ait kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporlarının, şirket dönem faaliyet raporları içinde yer verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. · Aralık ayında ayrıca, şirketlerin resmi internet sitelerinde hazırlamış oldukları dönem faaliyet raporlarını içeren bir yatırımcı ilişkileri bölümü oluşturulması zorunlu hale getirilmiştir.
2005	· Şubat ayında İMKB tarafından kurumsal yönetim endeksine ilişkin birtakım kurallar oluşturulurken; OECD’nin kurumsal yönetim ilkelerinde değişiklik yapması sonucu SPK da yayınlamış olduğu Kurumsal Yönetim İlkelerini güncellemiştir.

	· Mayıs ayında, TKYD ve The Boston Consulting Group (BCG) iş birliği sonucunda “Türkiye Kurumsal Yönetim Haritası” araştırması yapılmış ve araştırma sonuçları raporlanarak yayınlanmıştır. · Kasım ayında Yeni Türk Ticaret Kanunu Tasarısı meclise sunulmuş ve BDDK tarafından Bankacılık Kanunu yayınlanmıştır.
2006	· Ocak ayında GOOD Projesi (İyi Kurumsal Yönetim ve Sürdürülebilir Büyüme) hayata geçirilmiştir. · BDDK, bankalarca uygulanmak üzere “Kurumsal Yönetim İlkeleri Yönetmeliği” yayınlamıştır. · Haziran ayında SPK tarafından bağımsız denetim standartlarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. · Ekim ayında OECD, “Corporate Governance in Turkey: A Pilot Study” adlı bir pilot araştırma gerçekleştirmiş ve sonuçlarını açıklamıştır.
2007	· Temmuz ayında SPK tarafından “Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına ilişkin Esaslar Tebliği (Seri: VIII, No: 51)” güncellenerek, yeniden yayınlanmıştır. · Ağustos ayında IMKB tarafından Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY)” hesaplanmaya başlanmıştır.
2008	· GFK Türkiye araştırma şirketi ve Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği iş birliğinde “Kurumsal Yönetim Algı Araştırması Raporu” hazırlanmıştır.
2009	· Şubat ayında SPK tarafından “Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği” yayınlanmıştır.
2010	· 2006 yılında SPK tarafından yayınlanmış olan “Sermaye Piyasalarında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri: VIII, No: 51)” güncellenerek, Seri: VIII, No: 68 tebliği ile mevcut tebliğ değişikliğe uğramıştır.
2011	· Kasım 2005’te meclis onayına sunulan “6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu” TBMM tarafından kabul edilerek 14.02.2011 tarih ve

	27846 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Söz konusu kanun, 1 Temmuz 2012’de 6335 sayılı kanun ile beraber yürürlüğe girmiştir. · SPK tarafından “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ” (Seri IV, No:54, 56) ve “SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri Eki” yayınlanmıştır.
2012	· SPK tarafından, “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri IV, No:57, 60)” yayınlanmış olup; BİST’te işlem gören bankalar için yılsonu itibariyle yürürlüğe girmiştir
2013	· SPK tarafından, “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri IV, No:63)” yayınlanmıştır.
2014	· SPK tarafından hazırlanan, II-17.1 sayılı “Kurumsal Yönetim Tebliği”, 3 Ocak 2014 tarih ve 28871 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

Kaynak: Yenigün, 2008; Ataman ve ark., 2017; Kanbur, 2010.

Tablo-1’de sıralanan kurumsal yönetim uygulamalarının yanı sıra, 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren Bağımsız Denetim için genel kriterleri karşılayan şirketlerin raporlamalarında Büyük ve Orta Boy İşletmeler Finansal Raporlama Standardı olan BOBİ FRS’ye uygun davranmaları öngörülmüştür (Tırpancı, 2019:121).

3.3.YÖNETİM KURULU VE BÜNYESİNDE OLUŞTURULAN KOMİTELER

3.3.1. Yönetim Kurulu

Şirketlerin en önemli yapılarından biri olarak değerlendirilen yönetim kurulu, Türk Ticaret Kanunu’nda da belirtildiği üzere, şirketlerin “yönetim kurulu tarafından yönetilmesi ve temsil edilmesi” ilkesi çerçevesinde şirket faaliyetlerinin yürütülmesini ve böylelikle şirketin sürdürülebilirliğini sağlayan en yetkili organdır (KPMG, 2018:10). Diğer bir ifadeyle “*yönetim kurulu, şirketlerin stratejik karar alma, en üst düzeyde idare ve temsil organıdır*” (KPMG, 2018:36).

Şirketlerde yönetim kurulunun oluşturulması zorunlu olup, yokluğu halinde şirket için bir fesih sebebi olmaktadır. Yönetim kurulu, esas sözleşmeyle atanmış veyahut şirket genel kurulu tarafından seçilmiş bir ya da daha fazla kişiden oluşmaktadır (TTK, md. 359). Anonim şirketlerde, sözleşmeyle atanma, genel kurul tarafından seçim ve yönetim kurulu tarafından seçim olmak üzere üç farklı şekilde yönetim kuruluna üye seçilebilmektedir. Yönetim kurulu, yönetim kurulu üyesi sıfatı son bulan üyeden boşalan yere geçici bir yönetim kurulu üyesi seçebilmektedir (apak, 2003). Yönetim kurulunun üye seçebilmesi aslen kuruluş sonrası dönemde, yönetim kuruluna verilen istisnai bir yetki olarak ifade edilebilir. Fakat yönetim kurulu tarafından seçilmiş olan yeni üyenin üyeliği yapılacak ilk genel kurul toplantısında onaya sunulmaktadır. Genel kurulun yeni yönetim kurulu üyesinin üyeliğini kabul etmesi halinde, yeni üyenin görevi, yerine gelmiş olduğu eski üyenin kalan görev süresince devam etmektedir (KPMG, 2018:39).

Yönetim kurulu sadece gerçek kişilerden oluşabilmekte; diğer bir ifadeyle, şirkette payı olan tüzel bir kişinin yönetim kuruluna üye olarak seçilse bile, tüzel kişiyi temsil etmek üzere tüzel kişi tarafından seçilecek olan gerçek bir kişinin tescil edilmesi gerekmektedir (612 Sayılı Yeni TTK, md.359).

6102 sayılı Yeni TTK'nın 359.maddesinin 2.Bendine göre tescil edilen bu gerçek kişi, tüzel kişi adına toplantılara katılıp oy kullanabilmektedir. Gerçek kişi(ler) ve(ya) tüzel kişiliği temsile haiz gerçek kişi (ler)den kurulan yönetim kurulu, niteliği gereği devamlılık gösteren bir yapılanmadır. Yönetim Kurulu'na üye olarak seçilecek kişilerin şirkette pay sahibi olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Böylelikle şirketlerde profesyonel yönetim anlayışının gelişmesinin önü açılmaktadır. En fazla üç yıllığına seçilen yönetim kurulu üyelerinin Ticaret Sicili Gazetesi'ne tescil ve ilanı zorunludur. Yönetim kuruluna, şirket ana sözleşmesinde belirtilen sayı kadar üye genel kurul tarafından seçilmekte olup; yönetim kurulu üyelerinin her birinin yönetim kurulu toplantılarında tek bir oy hakkı bulunmaktadır (Apak, 2003).

Yönetim Kurulu üyeleri eğer ki genel kurul tarafından seçiliyorsa, genel kurul yönetim kurulunu yetkin, deneyim sahibi ve konusuna hâkim uzman üyelerden oluşacak şekilde kurulmalıdır. Yönetim kurulu üyelerinin tam ehliyet sahibi olması gerekliliği 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 359. maddesinin 3.bendinde düzenlenmiştir. Yönetim kurulu üyelerinin ayrıca görevlerini yerine getirirken OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri'ni göz önünde bulundurarak hareket etmeleri beklenmektedir (KPMG, 2018:36).

Bunun yanı sıra şirketlerde yönetim kuruluna seçilecek üyelerin, finansal tabloları muhasebe bilgi sistemi içinde anlayabilme, yorumlayabilme ve analiz etme becerisine sahip olması beklenmektedir. Yönetim kurulu üyelerinin gerek şirketin mikro değişkenlerine gerekse de faaliyet gösterilen sektörün ve hatta tüm ülkenin makro değişkenlerine dair bilgi ve fikir sahibi olması şirketin başarısı açısından oldukça belirleyicidir. Bunun yanı sıra, yönetim kurulunu oluşturan yönetim kurulu üyelerinin doğru bir biçimde seçimi, söz konusu üyelerin nitelikleri ve birbirleriyle kuracakları karşılıklı ilişkilerin sağlıklı bir temele dayanması, şirketin, faaliyetlerini başarılı bir şekilde sürdürmesi açısından son derece önemlidir (KPMG, 2018:10).

Sermaye piyasası mevzuatına tabi olan şirketlerin yönetim kurulu üyeleri için icracı ve icracı (görevi) olmayan üye ayrımına gidilmiştir. Bu ayrıma göre icracı olmayan yönetim kurulu üyelerinin, yönetim kurulu dışında şirket bünyesinde başka bir idari görevi bulunmamakta ya da söz konusu bu üyelerin kendilerine bağlı bulunan birimler, herhangi bir icra-i nitelikte görev yapmamakta ve şirketin olağan iş akışı ve faaliyetlerinde yer almamaktırlar. Yönetim kurulu bünyesinde yer alan icracı üyeler

ise şirketin olağan iş akışı ve faaliyetlerinde yer almaktadırlar (Bosnalı ve ark., 2016:179).

Yönetim kurulu üyelerinin hem icracı olan hem de icracı olmayan üyelerden oluşması gerekmekte ve üyelerin çoğunluğunu icracı olmayan üyeler oluşturmalarıdır. Yönetim kurulu yapısına ilişkin getirilmiş olan bir diğer zorunluluk da icracı olmayan üyelerin bir kısmının aynı zamanda bağımsız üye statüsü taşıması gerektiğidir. Bu çerçevede yönetim kurulunda yer alacak olan bağımsız üye sayısı, toplam yönetim kurulu üye sayısının en az 1/3'ünü oluşturmalarıdır. Kurumsal Yönetim Tebliği, bağımsız üye olabilmenin koşullarını detaylı bir biçimde düzenlerken; yönetim kurulu içerisindeki bağımsız üye sayısının da en az iki olması gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir ifadeyle her koşulda bağımsız üye sayısı ikiden az olamamakta ve bağımsız üye sayısının hesaplanması sırasındaki kusurlar, bir üst tam sayı olacak şekilde kabul edilmektedir (Haşit ve Uçar, 2014:96).

6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu, yönetim kurulunun bir takım devredilemez görev ve yetkilerinin bulunduğunu hükme bağlarken, söz konusu bu görev ve yetkileri ilgili kanunun 375. maddesinin 1. bendinde aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- (a) Şirketin üst düzeyde yönetimi ve bunlarla ilgili talimatların verilmesi.
 - b) Şirket yönetim teşkilatının belirlenmesi.
 - c) Muhasebe, finans denetimi ve şirketin yönetiminin gerektirdiği ölçüde, finansal planlama için gerekli düzenin kurulması.
 - d) Müdürlerin ve aynı işleve sahip kişiler ile imza yetkisini haiz bulunanların atanmaları ve görevden alınmaları.
 - e) Yönetimle görevli kişilerin, özellikle kanunlara, esas sözleşmeye, iç yönergeler ve yönetim kurulunun yazılı talimatlarına uygun hareket edip etmediklerinin üst gözetimi.
 - f) Pay, yönetim kurulu karar ve genel kurul toplantı ve müzakere defterlerinin tutulması, yıllık faaliyet raporunun ve kurumsal yönetim açıklamasının düzenlenmesi ve genel kurula sunulması, genel kurul toplantılarının hazırlanması ve genel kurul kararlarının yürütülmesi.
 - g) Borca batıklık durumunun varlığında mahkemeye bildirimde bulunulması.
- Şirketler, yukarıda sıralanan görev ve sorumluluklarını yerine getirmek,

şirketin olağan işleyişini sürdürmek ve denetlemek, şirket faaliyetlerine ilişkin raporlar düzenlemek, gerekiyorsa gidişata ilişkin yeni alınan kararların uygulanmasını ve şirket içi denetimi sağlamak amacıyla yönetim kuruluna bağlı birtakım komiteler oluşturmaktadırlar. Yönetim kurulu üyelerinden oluşabildiği gibi dışarıdan üçüncü bir kişinin de katılımıyla da söz konusu komiteler kurulabilmektedir. Yönetim kurulu bünyesinde oluşturulan bu komiteler izleyen başlıkta detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

3.3.2. Yönetim Kurulu Bünyesinde Oluşturulan Komiteler

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle piyasalarda yaşanan hızlı değişimler ve bilgi ve iletişim teknolojilerindeki olağanüstü gelişmelerin sonucunda büyüyen anonim şirketlerin, karmaşıklaşan şirket faaliyetlerini yönetmesi gittikçe zorlaşmaktadır. Ayrıca bu faaliyetlere ilişkin bir problem yaşanması halinde, bu problemin hızlı ve etkin bir biçimde çözebilmesi şirketler için daha da zorlu hale gelmektedir. Şirket yönetim kurulunun bu gibi durumlarda mevcut sorunu olabildiğince hızlı bir şekilde çözebilmesinin yöntemlerinden biri kendisine bağlı alt komiteler kurmasıdır (Demir, 2016:54). Anonim şirket genelinde kurumsal yönetim uygulamalarının benimsenmesini sağlamak amacıyla kurulmakta olan komiteler, aynı zamanda yönetim kurulunun daha fonksiyonel bir şekilde işlemesine de ön ayak olmaktadır (Pashı, 2005:324).

Kurumsal yönetimin şirketlerde sağlıklı olarak uygulanabilmesi açısından, şirket yönetim kurulu bünyesinde kalıcı ve geçici birtakım komitelerin oluşturulması oldukça önemlidir. Yönetim kurulu bünyesinde oluşturulacak komitelerin temel amacı, şirket yönetim kurulu tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin daha kolay bir şekilde yürütülmesini sağlayarak yönetim kurulunun daha etkin ve verimli bir şekilde işlemesini sağlamaktır. Komitelerin kurulması, yönetim kuruluna ayrıca zaman ve imkân sağlayarak daha dinamik bir yapıya kavuşmasına imkân tanımaktadır. Diğer bir taraftan kendisine bağlı komiteleri oluşturan ve bu komitelerin etkin bir şekilde faaliyet göstermesini sağlayan bir yönetim kurulu, şirkete ilişkin kararlarda gerekli azami hassasiyeti göstermiş sayılacağından, diğer bir ifadeyle özen yükümlülüğünü yerine getirmiş olacağından, şirketin herhangi bir kayba uğraması durumunda bile birçok durumda sorumlu tutulmamaktadır (KPMG, 2018:53).

6102 Sayılı Yeni TTK'nın 366. maddesinin 2. bendi şöyle demektedir:

“Yönetim kurulu, işlerin gidişini izlemek, kendisine sunulacak konularda rapor hazırlamak, kararlarını uygulamak veya iç denetim amacıyla içlerinde yönetim kurulu üyelerinin de bulunabileceği komiteler ve komisyonlar kurabilir.”

Bu hükümden hareketle, şirketler yönetim kuruluna bağlı komiteler kurabilirler. Kanunun bahsi geçen bu hükmüne dayanarak şirket yönetim kurulları, faaliyetlerini gözlem altında tutmak, yönetim kurulunda gündem konusu olacak hususlarda rapor hazırlamak, şirketteki yürütme görevini yerine getirmek ve iç denetimi gerçekleştirmek amacıyla yönetim kuruluna bağlı komiteler oluşturabilmektedir (Demir, 2016:56). Söz konusu komitelerin oluşturulabilmesi için şirket ana sözleşmesinde komitelere ilişkin bir hükmün yer alma zorunluluğu bulunmamaktadır (Hacımahmutoglu, 2008:185).

Yönetim kurulu komitelerinin görev ve sorumlulukları, şirket yönetim kurulu tarafından belirlenirken; şirket icra başkanı ve(ya) genel müdürü söz konusu bu komitelerde görev alamamaktadır. Bunun yanı sıra, aynı yönetim kurulu üyesinin gerekli haller dışında birden çok komitede görev yapmaması istenmektedir. Yönetim kurulu komitelerin etkin ve verimli olarak işleyebilmesi için her türlü kaynak ve desteği sağlamakla yükümlüdür.

Literatürde yönetim kuruluna bağlı komitelerin oluşumuna ilişkin tartışmalar mevcuttur. Bu tartışmaların en başında ise yönetim kurulu bünyesinde kurulacak olan komitelere, yönetim kurulunun sahip olduğu yetkilerin devredilip devredilemeyeceği konusu gelmektedir. Bu bağlamda, konuya ilişkin çok farklı görüş bulunmaktadır. Yönetim kurulunun bir takım devredilemez nitelikteki görev ve yetkilerinin bulunduğunu ve bu görev ve yetkilerin, komitelere devredilmesinin söz konusu bu ilkeyle çeliştiğini iddia eden görüşler söz konusudur. Bu bakış açısında göre, yönetim kurulu bünyesinde oluşturulan komiteler, yönetim kurulundan ayrı bir organ olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir taraftan, yönetim kurulunun yönetim ve denetim görevini gerektiği şekilde ifa edebilmesi için komitelerin yönetim kuruluna yardımcı olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır. Aynen Türk hukuk sisteminin de kabul ettiği gibi bu görüşe göre de söz konusu bu komiteler, yönetim kurulundan bağımsız bir organ olarak değerlendirilemezler. Bu bakış açısı doğrultusunda komiteler, şirket yönetim kuruluna bağlı bir alt yapı olup; yönetim kurulu için hazırlık ve danışmanlık

görevinden sorumludurlar (Demir, 2016:54-55).

Yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi adına kurulabilecek farklı komiteler bulunmaktadır. Her ne kadar yönetim kurulu bünyesinde çeşitli komiteler kurulabiliyor olsa da söz konusu bu komitelerden en sık oluşturulanları aşağıdaki gibidir:

- Kurumsal Yönetim Komitesi,
- Denetim Komitesi,
- Riskin Erken Saptanması Komitesi,
- Aday Gösterme Komitesi ve
- Ücret Komitesi'dir.

Hisseleri borsada işlem gören halka açık şirketler, 6102 Sayılı Yeni TTK'nın 378. maddesi uyarınca yönetim kuruluna bağlı olarak denetim komitesi, riskin erken saptanması komitesi ve kurumsal yönetim komitesini kurmakla yükümlüdürler. Yönetim kurulu bünyesinde kurulması zorunlu olan komiteler ve kurulmasının şirketin isteğine bırakılmış olduğu komiteler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: Yönetim Kurulu Bünyesinde Oluşturulan Komiteler

Komitenin Adı	Komitenin Kurulma Zorunluluğu	Komitenin Kurulması Hangi Şirketlerde Zorunlu?
Kurumsal Yönetim Komitesi	Zorunlu / Zorunlu Değil	Borsada İşlem Gören Şirketler için ZORUNLU Bankalar İçin ZORUNLU DEĞİL,
Denetim Komitesi	Zorunlu	Bankalar, Borsada İşlem Gören Şirketler
Riskin Erken Saptanması Komitesi	Zorunlu	Borsada İşlem Gören Şirketler Borsaya Kote Bankalar
Aday Gösterme Komitesi	Zorunlu / Zorunlu	Borsada İşlem Gören Şirketler için

	Değil	ZORUNLU Bankalar İçin ZORUNLU DEĞİL,
Ücret Komitesi	Zorunlu	Sistemik Önemli Bankalar Borsada İşlem Gören Şirketler

Kaynak: Topçu ve Arslantaş, 2016 s.82; ProCompliance, 2016

Söz konusu bu üç komite, şirket yönetim kurulu kararlı ile SPK'nın ilgili tebliğine uygun bir biçimde kurulmaktadır. Komitelerin kuruluşunun yanı sıra üyelerinin belirlenmesi, üyelerin atanması ve görevden azli ile görevlerinin ifasının gözetimi yine şirket yönetim kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir. 6102 Sayılı Yeni TTK'nın 375. maddesi, yönetim kurulunun söz konusu komitelere ilişkin görev ve sorumluluklarını düzenlemektedir (Atasoy ve Ergün, 2018:35).

3.3.2.1. Kurumsal Yönetim Komitesi

Anonim şirketler, sermaye piyasası mevzuatına, SPK tarafından getirilen kural ve düzenlemelere uygun bir biçimde kurumsal yönetim ilkelerini uygulamalı; mevcut kurumsal yönetim uygulamalarını geliştirmeli, iyi kurumsal yönetim uygulamalarını benimsemeli ve şirket tabanına yaymalıdır. Bahsi geçen kurumsal yönetime dair uygulamalara ilişkin durum tespiti yapılması ve iyileştirme çalışmaları, şirketlerin yönetim kurulu bünyesinde kurulacak olan “kurumsal yönetim komitesi” tarafından gerçekleştirilmektedir.

SPK tarafından yayımlanan Kurumsal Yönetim İlkeleri'nin kurumsal yönetim komitesine ilişkin 4.5.10 no'lu maddesi uyarınca kurumsal yönetim komitesinin görev ve yetkileri tanımlanmaktadır. Söz konusu maddeye göre kurumsal yönetim komitesi,

SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, md. 4.5.10:

- (a) Şirkette kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığını, uygulanmıyor ise gerekçesini ve bu prensiplere tam olarak uymama dolayısıyla

meydana gelen çıkar çatışmalarını tespit eder ve yönetim kuruluna kurumsal yönetim uygulamalarını iyileştirici tavsiyelerde bulunur,

(b) Pay sahipleri ile ilişkiler biriminin çalışmalarını gözetir.

Kurumsal yönetim komitesi, kurumsal yönetim uygulamaları hakkında şirket yönetim kurulunu bilgilendirmek ve kurula tavsiyelerde bulunmak üzere konusunda uzman kişilerden oluşan üyelere oluşmaktadır (Atasoy ve Ergün, 2018:43). Anonim şirketlerde yönetim kurulu bünyesinde kurumsal yönetim komitesi kurulmasının altında yatan temel motivasyon, şirketin kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda durduğu noktayı belirleyebilmektir (Demir, 2016:139).

Kurumsal yönetim komitesinin amacı, şirketlerin kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda faaliyet göstermelerini sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle kurumsal yönetim komitesi, kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması amacıyla kurulmaktadır. Bu doğrultuda kurumsal yönetim komitesi, şirketteki mevcut kurumsal yönetim uygulamalarının, kurumsal yönetim ilkelerine uygunluğunu incelerken; eksikliğini gördüğü hususlarda iyileştirme faaliyetlerinde bulunarak yönetim kurulunu konuya ilişkin bilgilendirir. Kurumsal yönetim komitesinin bir diğer görevi de yatırımcı ilişkileri bölümü tarafından yürütülen faaliyetleri gözetmektir Şirket yönetim kurulu, daha etkin ve verimli çalışmak adına kurumsal yönetime dair görevlerini kurumsal yönetim komitesine devretmektedir (Huang ve ark., 2009:724). Her ne kadar Türk hukuk sistemi ve sermaye piyasası mevzuatı kurumsal yönetim komitesinin, öncelikle halka açık anonim şirketler tarafından kurulabileceğini belirtse de halka açık olmayan (kapalı) anonim şirketler için de söz konusu komitenin kurulabileceği ve etkin bir şekilde çalışabileceği bilinen bir gerçektir (Altay, 2011:73).

SPK tarafından yayımlanan Kurumsal Yönetim İlkeleri'nin 4.5.1. maddesi uyarınca, sermaye piyasası mevzuatına tabi olan anonim şirketler, yönetim kurulları bünyesinde kurumsal yönetim komitesi kurmakla yükümlüdür. Kurumsal yönetim komitesine seçilen yönetim kurulu üyelerinin sayısı olarak büyük oranda bağımsız üye olması beklenmektedir. Bunun yanı sıra, şirket icra kurulu başkanı ya da genel müdürü söz konusu bu komitede görev alamazken; komite başkanı, komite başkanı, şirket yönetim kurulunun bağımsız üyeleri içinden seçilmektedir. Kurumsal yönetim komitesi en az iki icracı olmayan bağımsız üyeden oluşmak durumunda olup;

komitenin ikiden fazla üyeden oluşması durumunda, bu üyelerin çoğunluğunun icracı olmayan bağımsız üye olması gerekmektedir.

30/12/2011 tarihli ve 28158 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış olan “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Seri: IV, No: 56)” uyarınca şirket yönetim kurulu, kurumsal yönetim komitesinin görevini ifa edebilmesi adına komiteye her türlü kaynak ve desteği temin etmekle yükümlüdür. Komitenin, görevini ifası sırasında bağımsız uzman görüşüne ihtiyaç duyması söz konusu olabilmektedir. Böyle bir durumun varlığında, komitenin alacağı profesyonel desteğe ilişkin hizmet bedeli, şirket tarafından karşılanmaktadır. Kurumsal yönetim komitesinin üyeleri arasından ayrılan bir üye olması durumunda, şirket yönetim kurulu üç ay içerisinde komiteye yeni bir üye seçmek durumundadır.

Kurumsal yönetim komitesi, kendi yetki ve sorumlulukları dahilinde faaliyet göstermekte ve şirket yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmaktadır. Komitenin yönetim kuruluna sunmuş olduğu görüşler tavsiye niteliğinde olup herhangi bir bağlayıcılığı bulunmaktadır. Bu doğrultuda komitenin sunmuş olduğu tavsiyelere ilişkin son karar mercii şirket yönetim kuruludur. Komite kararlarını, oy çoğunluğuyla almaktadır.

Kurumsal yönetim komitesinin SPK Tebliği’nce belirtilen asli görevleri şunlardır:

- Şirket tarafından kurumsal yönetim ilkelerinin ne derecede uygulandığının denetimini yapmak, uygulanmadığı durumlarda neden uygulanmadığına ilişkin gerekçeleri belirleyerek varsa uygulamamanın sebep olduğu çıkar çatışmalarını ortaya çıkarmak ve şirket yönetim kurulunun kurumsal yönetime ilişkin faaliyetlerini geliştirmesi adına tavsiyelerde bulunmak.
- Komitelerin oluşum şekli ve çalışma prensipleri hakkında incelemelerde bulunarak öneriler vermek.
- Dünyadaki kurumsal yönetime ilişkin gelişmeleri yakından izleyerek şirket bünyesinde de uygulanabilirliğini sağlamak adına incelemelerde bulunmak ve konuya ilişkin olarak yönetim kuruluna tavsiyeler vermek.
- Yatırımcı ilişkileri birimine tarafından yürütülen faaliyetleri gözetmek.
- Şirket Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Raporu’nun kamuoyuyla paylaşılmadan önce kontrollerini gerçekleştirmek.

30/12/2011 tarihli ve 28158 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış olan “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Seri: IV, No: 56)” uyarınca şirkette “aday gösterme komitesi” ve “ücret komitesi” kurulmaması halinde, söz konusu bu komitelerin görevlerinin ifası “kurumsal yönetim komitesi ”ne bırakılmıştır.

3.3.2.2. Denetim Komitesi

Küreselleşme sonucu dünya ekonomisindeki artan şeffaflık ihtiyacı sonucunda, finansal raporlama sistemlerinin geliştirilmesi ve dolayısıyla yatırımcılara daha şeffaf ve açıklayıcı finansal bilgilerin sunulması gerekliliği doğmuştur. Bunun yanı sıra, şirketlerin karşılaştıkları riskleri daha iyi yönetebilmeleri amacıyla yeni birtakım organların, standartların ve düzenlemelerin oluşturulması ve böylelikle şirketlerin finansal raporlama, risk yönetimi ve iç denetim mekanizmalarının düzgün bir biçimde işlemesi hedeflenmektedir. Söz konusu bu amaç doğrultusunda şirket yönetim kurulu bünyesinde kurumsal yönetimin güvencesi olarak görülmekte olan denetim komiteleri kurulmaktadır (TÜSİAD, 2012:23).

6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun 375.maddesinin (c) bendi uyarınca;

“Muhasebe, finans denetimi ve şirketin yönetiminin gerektirdiği ölçüde, finansal planlama için gerekli düzenin kurulması”, şirket yönetim kurulunun devredilemez ve vazgeçilemez görev ve yetkileri arasındadır. Söz konusu maddeye dayanarak halka açık anonim şirketlerin, finansal denetime ilişkin gerekli düzeni kurmaları amacıyla denetim komiteleri oluşturmaları zorunlu kılınmıştır. SPK tarafından yayımlanan 02.11.2002 tarihli “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ”in 28. maddesinin (A) bendi de denetim komitesinin kurulmasını, hisse senetleri borsaya kote edilmiş olan anonim şirketler için zorunlu tutmaktadır (Pulaşlı, 2016:434). Anonim şirketin büyüklüğü, denetim komitesi oluşturma kararı üzerinde etkili olmamaktadır. Denetim komitesi, konusuna hâkim uzmanlardan oluşacak şekilde icracı olmayan bağımsız üyelerden oluşmaktadır. Komiteye seçilecek üyelerin tamamının bağımsız üye olması gerekmektedir. Komite üyeleri, bağımsız bir aday seçim komitesi varsa söz konusu bu komite tarafından, yoksa eğer yönetim kurulunda yer alan bağımsız üyeler tarafından seçilmektedir. Denetim komitesine yeni bir üye seçilmesi gerektiği durumlarda seçim

süreci şirket yönetim kurulu tarafından yürütülmekte ve izlenmektedir (TÜSİAD, 2012:33).

Denetim komitesi, yönetim kurulunun vazgeçilmez ve devredilemez yetki, görev ve sorumluluklarının ifa edilmesinde yönetim kuruluna yardımcı olmak üzere kurulmuş olan bir komitedir. Diğer bir ifadeyle denetim komitesi, yönetim kurulunun denetime ilişkin görevlerini yerine getirmemekte; söz konusu bu görevlerin ifası sürecinde yönetim kuruluna destek olmaktadır (Altay, 2011:71).

Denetim komitesi temel olarak, şirketin gerçekleştirmiş olduğu finansal raporlama faaliyetlerinin gerçeği yansıtır yansıtmadığının kontrolü ile şirketin finansal verileri ile şirket iç ve dış denetim süreçlerinin sahip olduğu riskleri yönetmektedir. Komite ayrıca söz konusu bu denetim süreçlerine ilişkin kontrollerin yürütülmesini de sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle denetim komitesinin ana amacı, şirket yönetim kurulu ile iç ve dış denetim süreçleri ve süreci yöneten birimler arasında bir köprü oluşturmaktır (Atasoy ve Ergün, 2018:42). Denetim komitesi aynı zamanda şirketin kamuoyuyla paylaşmış olduğu şirketin faaliyetlerine ilişkin bilgilerin gerçeklere uygun bir şekilde raporlanıp raporlanmadığını kabul ederek, kamuoyuna güvence sunmaktadır (TÜSİAD, 2012:23).

Anonim şirketlerin denetimine ilişkin, denetimin gerçekten bağımsız yürütülüp yürütülmediğine ve denetçide olması gereken özelliklere dair tartışmalar mevcuttur. Eski Türk Ticaret Kanunu (ETTK)'nda denetçilerin sahip olması gereken özellikler tam anlamıyla düzenlenmemiş olduğu için, denetimin sağlıklı bir şekilde yürütülmediği savunulmaktadır (Altay, 2009:597). Her ne kadar bağımsız denetimin, şirketlerin şeffaflığının sağlanması açısından son derece faydalı olduğu söylene de; şirket yönetim süreçlerinin denetimini sağlamada tek başına yeterli olmadığı oldukça açıktır. Şirketler açısından sadece bağımsız denetimin yürütülmesi, şirketlerin çok yönlü denetim ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Sağlıklı bir denetim sürecinden bahsedebilmek için bağımsız dış denetimin, kapsamlı iç denetim sistemiyle desteklenmesi gerekmekte ve bu amaçla şirket yönetim kurulu bünyesinde denetim komitesi oluşturulmaktadır (Tekinalp, 2009:19-27). Denetim komitesi, şirket yapısında iç denetim sisteminin oluşturularak etkin ve verimli bir şekilde işlemesi ve sağlıklı finansal bilginin sağlanmasını temin etmesi açısından şirketlerin kurumsal yönetim uygulamalarının önemli bir parçasıdır (Demir, 2016:103).

Şirket yönetim kurulu bünyesinde oluşturulacak olan denetim komitesi, şirketin sahip olduğu finansal kaynakların en etkin ve verimli şekilde kullanımı ve bunun kontrolünün sağlanması amacıyla gerçekleştirdiği finansal denetimi, yönetim kuruluna bağlı denetim komitesi vasıtasıyla yapmaktadır (6102 Sayılı Yeni TTK, md.375/c). Denetim komitesi aynı zamanda şirket üst yönetim tarafından gerçekleştirilecek olan muhasebe hata ve hilelerinin önüne geçmek, denetçilerin bağımsızlığını temin etmek ve daha sağlıklı bir finansal raporlama yapılabilmesini sağlamak açısından da oldukça önemlidir (Demir, 2016: 107). Denetim komitesi yönetime danışmanlık yapma ve rehberlik etme görevinin yanı sıra, yönetimi izleme ve denetleme yetki ve sorumluluğuna da sahiptir (TÜSİAD, 2012:33).

Denetim komitesi üyelerinin, şirket yönetim kurulu üyesi olması zorunluluğu bulunmamakta; komite, yönetim kuruluna üye olmayan kişilerden de oluşturulabilmektedir. Ancak bunu yanı sıra denetim kurulu, *“nitelikli pay sahibi olan şirket ortaklarından, icracı yöneticilerden, üst yönetimde görev yapan kişilerin eş ve yakın derece akrabalarından, bağımsız denetim, derecelendirme, değerlendirme ve danışmanlık hizmeti sağlayan kurum ve kuruluşların pay sahipleri ya da çalışanları ile kendilerine karşılığa dayalı gelir sağlayan kişilerden”* oluşturulmamalıdır (Haşit ve Uçar, 2014:110). Denetim komitesinin görevleri kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir (Atasoy ve Ergün, 2018:42):

- Kamuoyuyla paylaşılacak olan finansal tablolar ve bunlara ilişkin dipnotların yasal mevzuat ile muhasebe standartlarına uygunluğunun kontrolünü yaparak, uygun bulunduğu takdirde onaylamak,
- Şirketin bağımsız denetimini gerçekleştirecek şirketin belirlenmesi amacıyla araştırma yapmak ve yönetim kuruluna denetçi şirketin seçilmesi sürecinde rehberlik etmek,
- Şirket muhasebe sistemi ile iç ve dış denetim süreçlerine ait işleyiş kontrol etmek,
- Şirket muhasebe sistemi ile iç ve dış denetim süreçlerine ilişkin problemleri şikayetler üzerinden değerlendirmek ve sonuçlandırmak,
- Şirketin etik kodu uygulamaları ile şirketin risk ölçüm ve yönetim tekniklerini gözetmek ve

- Şirket yönetimi ile çalışanları arasında çıkabilecek olan potansiyel çatışmaların ve şirket ticari sırlarının istismar edilmesinin önüne geçmektir.

3.3.2.3. Riskin Erken Saptanması Komitesi

Günümüzde küreselleşmenin güçlü etkisiyle dünyanın bir ucunda meydana gelen bir kriz diğer ucunda oldukça şiddetli şekilde hissedilmektedir. Piyasalar arasındaki sınırların kaybolması, şirketler için fırsat yaratırken aynı zamanda onlar için tehdit de oluşturabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından küreselleşme, şirketlerin yaşanacak bir krizden daha yoğun bir biçimde etkilenmesine yol açabilmektedir. Şirketler, sürdürülebilirliklerini tehdit eden risklere karşı daha açık ve kırılgan hale gelebilmektedir. Şirketlerin varlığını tehdit eden risklere karşı önceden tedbir alarak hazırlıklı hale gelmeleri, şirketlerin geleceği açısından oldukça önemlidir. Şirketin malvarlığının ve geleceğinin koruma altına alınması hem şirket ortakları hem de şirketle menfaat ilişkisi içinde bulunan 3. kişiler açısından hayati önem taşımaktadır (Şahin, 2016:288).

Bahsi geçen bu sebeplerden ötürü şirket yönetim kurulu, şirket kaynaklarının muhafazası ve risk yönetiminden sorumlu tutulmaktadır. Şirket yönetim kurulu, şirketin mevcudiyetini, gelişmesini ve devamlılığını tehdit edecek olan finansal, operasyonel, stratejik riskler ile dış çevre riskleriyle karşı karşıya gelebilmekte ve söz konusu bu risklerden, kendini tehdit edenleri erkenden tespit etmelidir (Kara, 2011:63).

6102 Sayılı Yeni TTK'nın 378. maddesinin, anonim şirketlerde riskin erken saptanması ve yönetimine ilişkin hükmü aşağıdaki gibidir:

Yeni TTK, md. 378:

(1) Pay senetleri borsada işlem gören şirketlerde, yönetim kurulu, şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisi, bunun için gerekli önlemler ile çarelerin uygulanması ve riskin yönetilmesi amacıyla, uzman bir komite kurmak, sistemi çalıştırmak ve geliştirmekle yükümlüdür. Diğer şirketlerde bu komite denetçinin gerekli görüp bunu yönetim kuruluna yazılı olarak bildirmesi hâlinde derhâl kurulur ve ilk raporunu kurulmasını izleyen bir ayın sonunda verir.

(2) Komite, yönetim kuruluna her iki ayda bir vereceği raporda durumu değerlendirir, varsa tehlikelere işaret eder, çareleri gösterir. Rapor denetçiye de yollanır.

Bu doğrultuda kurulan riskin erken saptanması komitesi, şirketin mevcudiyetini, gelişimini ve sürekliliğini tehdit edebilecek potansiyel risklerin önceden saptanmasına, belirlenen bu risklerin şirkete zarar verebilmesinin önüne geçebilmek için gerekli önlemlerin alınmasına, diğer bir ifadeyle riskin yönetilmesine ilişkin faaliyetlerde bulunur. Riskin erken saptanması komitesi ayrıca şirket risk yönetim sistemini yılda bir kereden az olmamak üzere gözden geçirmelidir (Haşit ve Uçar, 2014:101).

Riskin Erken Saptanması Sistemi ve Komitesi Hakkında Denetçi Raporuna İlişkin Esaslar'ın 1.Bölüm'ünde bu esasların amaçları, dayanakları, kapsamı ve tanımlarına yer verilmiştir. Söz konusu bu esasların kanuni dayanağını, TTK md.398'in dördüncü fıkrası ile 26/9/2011 tarihli ve 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin md.9 birinci fıkrasının (c) bendi oluşturmaktadır.

Riskin erken saptanması komitesinin oluşturulması, her halka açık şirket için söz konusu olmamakta; yalnızca hisse senetleri borsada işlem gören anonim şirketler açısından riskin erken saptanması komitesinin kurulması bir zorunluluktur (Şahin, 2016:297). Her ne kadar halka açık olmayan, kapalı tip olarak da ifade edilen anonim şirketler ile hisse senetleri borsada işlem görmeyen halka açık anonim şirketlerde riskin erken saptanması komitesinin kurulması zorunlu tutulmamakla birlikte bu durumun istisnası mevcuttur. Söz konusu bu istisna çerçevesinde bağımsız denetime tabi olan şirketlerde, şirket denetçisinin riskin erken saptanması komitesi kurulmasını gerekli görüp, bunu şirket yönetim kuruluna yazılı bir biçimde bildirmesi halinde, söz konusu bu komitenin zorunlu olarak oluşturulması gerekmektedir. Mevzuata göre bağımsız denetime tabi olan şirketlerin belirli koşulların en az iki tanesini yerine getirmesi beklenmektedir. Bahsi geçen bu koşullara göre 26 Mayıs 2018 tarihli ve 30432 sayılı Resmî Gazete'de 2018/11597 sayılı Bağımsız Denetime Tabi Şirketlerin Belirlenmesine Dair Karar'a göre ve 01.01.2018 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere şirketin,

- Aktif toplamı 35.000.000 TL ve üzeri olmalı,

- Yıllık net satış hasılatı 70.000.000 TL ve üzeri olmalı
- Çalışan sayısı 175 ve üzeri olmalıdır.

Bağımsız denetime tabi olabilmek için şirketin yukarıda sıralanan üç kriterden herhangi iki tanesini üst üste iki mali yıl boyunca sağlaması zorunludur. Riskin erken saptanması komitesinin görev ve sorumluluklarını kısaca özetlemek gerekirse komite temel olarak (Atasoy ve Ergün, 2018:43),

- Şirketin mevcudiyetine, büyümesine veyahut sürekliliğine tehdit arz eden risklerin erken saptanması, saptanan bu risklerin önlenmesine dair şirket bünyesinde gerekli adımların atılmasını, kısaca riskin yönetilebilmesini sağlamak,
- Şirket risk yönetim sistemlerini gözetim altında tutarak, her iki ayda bir söz konusu sisteme ilişkin durum tespiti yapmak ve bu sürecin sonunda yönetim kuruluna, risk yönetim sisteminin mevcut durumuyla ilgili bir rapor sunmak,
- Risk yönetim değerlendirme raporu aynı zamanda denetçiyle de paylaşmak,
- Şirket menfaat sahiplerine ilişkin riskleri minimize etmek amacıyla şirket iç denetim sisteminin oluşturulmasına dair görüşleri, şirket yönetim kuruluna sunarak, rehberlik etmekle yükümlüdür.

6102 Sayılı Yeni TTK'nın, riskin erken saptanması komitesinin yapısı ve çalışma usullerine ilişkin bir yargısı bulunmazken; söz konusu kanunun 378. maddesinin gerekçesi, riskin erken saptanması komitesinin yönetim kurulu üyelerinden oluşturulabileceği gibi üçüncü kişilerden de kurulabileceğini ifade etmektedir. Yönetim kurulu tarafından yetki ve sorumluluk alanı, çalışma usulleri ve üyeleri belirlenen riskin erken saptanması komitesinin iki üyesi olması halinde bu iki üyenin de icracı olmayan bağımsız üye; ikiden daha fazla üye olması halinde ise en az ikisi icracı olmayan bağımsız üye olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, riskin erken saptanması komitesinin ikiden daha fazla üyeden oluştuğu durumlarda üye sayısının çoğunluğunu yine icracı olmayan bağımsız üyeler oluşturmalıdır. Diğer yönetim kurulu bünyesinde kurulan komitelerde de olduğu gibi, icra başkanı veyahut şirket genel müdürü bu komitede yer alamamaktadır.

3.2.3.4. Aday Gösterme Komitesi

Şirket yönetim kurulunun şirketin devamlılığını sağlamak açısından bir takım devredilemez yetki ve sorumlulukları olması nedeniyle, şirket faaliyetlerinin yürütülmesini ve böylelikle şirketin sürdürülebilirliğini sağlayan en yetkili organ olarak değerlendirilmektedir (KPMG, 2018:10). Daha açık bir ifadeyle şirket yönetim kurulu, şirket içerisindeki “*stratejik karar almadan sorumlu en üst düzey idare ve temsil organı*” olarak ifade edilmektedir (KPMG, 2018:36).

03.01.2014 tarihli ve 28871 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kurumsal Yönetim Tebliği (KYT)’nin Madde (4.5.11) uyarınca aday gösterme komitesi:

KYT md. 4.5.11:

- Yönetim Kurulu ve idari sorumluluğu bulunan yöneticilik pozisyonları için uygun adayların saptanması, değerlendirilmesi ve eğitilmesi konularında şeffaf bir sistemin oluşturulması ve bu hususta politika ve stratejiler belirlenmesi konularında çalışmalar yapmak,
- Yönetim kurulunun yapısı ve verimliliği hakkında düzenli değerlendirmeler yapmak ve bu konularda yapılabilecek değişikliklere ilişkin tavsiyelerini yönetim kuruluna sunmak ile sorumludur.

Yönetim kurulunun şirket açısından bu denli önemli bir role sahip olması, söz konusu bu kurula seçilecek üyelerin seçiminin de son derece özenli bir şekilde gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Anonim şirketler, kendileri için son derece hayati önem taşıyan yönetim kuruluna seçilecek üyelerin belirlenmesinde kendisine rehberlik etmek üzere “aday gösterme komitesi” oluşturmaktadır. Aday gösterme komitesi yönetim kurulunda yer alacak olan üyelerin belirlenmesinin yanı sıra, şirket üst düzey yönetim kademesinde görev yapacak olan yöneticilerin saptanmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi misyonunu da yerine getirmektedir. Bahsi geçen süreçte aday gösterme komitesi, yönetim kuruluna aday önerme ve üst düzey yöneticilerin belirlenmesine dair bir sistem oluşturmak ve söz konusu bu sistemin etkin ve verimli bir biçimde yürütülmesini sağlamakla yükümlüdür. Aday gösterme komitesi ayrıca, şirket üst düzey yönetimi kademesinde yer alan yöneticilerin ve yönetim kurulu üyelerinin eğitimi, oryantasyonu, performans değerlemesi gibi görevlere de sahiptir (Levent ve Aktürk, 2019).

Aday gösterme komitesi kısaca özetlemek gerekirse (Atasoy ve Ergün, 2018:43-44):

- Yönetim kuruluna üye olarak seçilecek adayların belirlenerek değerlendirilmesi,
- Yönetim kurulu yapısının ve işleyişinin etkinliği ve performansına dair değerlendirmelerde bulunarak şirket yönetim kuruluna konuya ilişkin danışmanlık yapılması,
- Şirket yönetim kurulunu oluşturan üyeler ile üst kademe yöneticilerin performans ölçümünün ve kariyer planlamasının yapılarak konuya ilişkin duruşlarını ve faaliyetlerinin gözetimi ve değerlendirilmesi görevlerinden sorumludur.

Yukarıda sıralanan görevlerinin yanı sıra aday gösterme komitesi, bağımsız yönetim kurulu üyesi olarak seçilecek olan kişinin, bağımsız üye seçilebilme şartlarını sağlayıp sağlamadığına dair bir değerlendirmede bulunmaktadır. Bağımsız üye olarak seçilecek kişinin öncelikle bağımsız üye olma isteğine dair yazılı bir beyanı aday gösterme komitesine sunulup kişinin tüm koşulları sağlaması halinde aday gösterme komitesi, kişiye ilişkin yaptığı değerlendirme sonucunu şirket yönetim kurulu ile paylaşmaktadır. Aday gösterme komitesi her ne kadar kişinin bağımsız üye olma talebini yönetim kuruluna sunmuş olsa da yönetim kurulunun bu rapora bağlı olması zorunlu olmayıp, kurulun alacağı kararlardan kendinin sorumlu olması söz konusudur (Büyükcıpar, 2017:18).

Şirket yönetim kurulunda bağımsız üye sayısının azalması durumunda aday gösterme komitesi, yönetim kurulunun seçimine sunmak üzere yeniden bağımsız adaylar belirlemektedir. Bağımsız aday sayısının azaldığı tarihten başlayarak otuz günlük süre dahilinde aday gösterme komitesi tarafından belirlenen kişilerin adları SPK'ya bildirilmelidir. Bildirimi gerçekleşen bu kişiler arasından SPK'nın olumsuz görüş bildirdiği bir isim olması durumunda, söz konusu bu kişinin bağımsız üye olarak seçilebilmesi mümkün olmamaktadır. Bu gibi durumlar söz konusu olduğunda, şirket yönetim kurulunca belirlenen kişi şirketin ilk genel kurul toplantısına kadar olan süreçte görevde kalmaktadır (Büyükcıpar, 2017:19).

Yönetim kurulu üyelerinin şirket genel kurulunda ortaklar tarafından gerçekleştirilen oylama sonucu seçilmesi sebebiyle aday gösterme komitesinin herhangi icra-i bir görevi bulunmamaktadır (Levent ve Aktürk, 2019). Şirket yönetim kurulu bünyesinde aday gösterme komitesinin kurul(a)maması halinde aday gösterme komitesinin görevi, kurumsal yönetim komitesi tarafından icra edilmektedir. Denetim komitesi en başta olmak üzere, uygulamada en çok kurulan komitelerden birini de aday gösterme komitesi oluşturmaktadır. Zira denetim ve aday gösterme komiteleri üstlenmiş oldukları misyon ve rehberlik ettikleri alanlarda daha fazla desteğe ihtiyaç duyulması nedeniyle de şirket için en çok önem taşıyan komiteler olarak değerlendirilmektedir (Demir, 2016:61).

3.2.3.5.Ücret Komitesi

Şirketlerde yönetim kurulu üyesi olarak yer alan kişiler, bu görevlerinin ifası karşılığında ve 6102 Sayılı Yeni TTK md. 394'te yer alan “Yönetim kurulu üyelerine, tutarı esas sözleşmeyle veya genel kurul kararıyla belirlenmiş olmak şartıyla huzur hakkı, ücret, ikramiye, prim ve yıllık kârdan pay ödenebilir.” hükmü uyarınca şirketten bir takım mali haklar elde etmektedirler (Özer, 2013:219). Yönetim kuruluna sağlanan mali haklar aynı zamanda şirketin yönetim standartları vasıtasıyla performansına ve ortakların refahının artırılmasına da katkıda bulunmaktadır (Demir, 2016:146). Kurumsal Yönetim Tebliği'nin 4.6 Yönetim Kurulu Üyelerine ve Üst Düzey Yöneticilere Sağlanan Mali Haklar bölümünde yer alan 4.6.1. madde uyarınca,

“Yönetim kurulu, şirketin belirlenen ve kamuya açıklanan operasyonel ve finansal performans hedeflerine ulaşmasından sorumludur. Bunun sağlanamadığı durumlarda söz konusu husus gerekçeleri ile birlikte faaliyet raporunda açıklanır. Bu şekilde yönetim kurulu hem kurul hem de üye bazında, özeleştirisini ve performans değerlendirmesini yapar. Yönetim kurulu üyeleri bu değerlendirmeler dikkate alınarak ödüllendirilir veya azledilir.”

Söz konusu tebliğ ayrıca madde 4.6.3. yoluyla şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulacak olan ücret komitesinin görevlerini belirlemektedir. Tebliğin 4.6.4. maddesi, bağımsız yönetim kurulu üyelerinin ücretlendirilme esaslarını ele alırken; 4.6.5. madde vasıtasıyla şirket ile şirket yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey

yöneticiler arasında kurulabilecek olası borç ilişkilerine dair düzenlemeler yapılmaktadır. Tebliğin 4.6.4. maddesi uyarınca, bağımsız yönetim kurulu üyelerinin ücretlendirilmesinde hisse senedi opsiyonları ile şirket performansına dayalı ödeme planları kullanılamamaktadır. Bunun yanı sıra, söz konusu bu üyelere ödenecek ücretlerin, üyelerin bağımsızlık vasıflarını muhafaza edecek seviyede olması gerekmektedir.

KYT, şirket yönetim kurulu üyeleri ile üst kademe yöneticilere maaş, ikramiye, hisse senedi, hisse senetlerine dayalı türev ürünler, hisse alım opsiyonları, ev, otomobil, nakdi ve gayri nakdi bir biçimde gerçekleştirilen diğer tüm ödemeler ile sağlanan diğer tüm menfaatlerin, şirket tarafından ilgili yıla ilişkin faaliyet raporu vasıtasıyla kamuoyuyla paylaşılmasını hükmetmektedir

Yönetim kurulu bünyesinde oluşturulacak olan ücret komitesinin görevleri şu şekilde özetlenebilir (Haşit ve Uçar, 2014:101):

- Şirketin uzun vadeli amaçları ve stratejik hedeflerini gözeterek, yönetim kurulu üyeleri ile şirketin üst yönetim kademesinde görev alan yöneticilerin ücretlendirme usullerine dair önerilerde bulunmak,
- Gerek şirketin gerekse de yönetim kurulu üyelerinin sergiledikleri performansa ilişkin ücretlendirmede yararlanılacak olan kriterler oluşturmak,
- Performans hedeflerine ilişkin belirlenmiş olan kriterlerin çerçevesinde, yönetim kurulu üyeleri ve üst yönetim kademesinde görev yapan yöneticilere ödenecek olan ücretlere dair yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak.

Halka açık şirketlerin yönetim kurulu üyeleri ile üst kademe yöneticilerin kazançlarını tespit etmek amacıyla şirket yönetim kurulu bünyesinde oluşturulacak olan ücret komitesi, ücretlere ilişkin politikalar belirlemektedir (Özsoy, 2011:105). Ancak ücret komitesinin ücretlere ilişkin politikalar belirleme görevi, yönetim kurulunun devredilemez görev ve yetkilerinden biri olan mali haklara ilişkin karar alma sorumluluğunu ücret komitesine devrettiği anlamı taşımamaktadır (Özer, 2013:305). Bu bağlamda ücret komitesinin, yönetim kurulu bünyesinde oluşturulmuş rehber görevi yapan bir komite olduğunu söylemek mümkün olup, bir karar organı olarak değerlendirilmemelidir. Mali haklara ilişkin olarak ücret komitesi tarafından sunulan önerilerde, uygulamaya geçirilmesine dair yetkili merci şirket genel kuruludur (Özer, 2013:333).

Şirket yönetim kurulu bünyesinde oluşturulan ücret komitesi, diğer komitelerde de zorunlu tutulduğu üzere en az iki bağımsız üyeden oluşacak şekilde iki veya daha fazla üyeden kurulmaktadır. Ücret komitesinin iki üyeden daha fazla kişiden kurulması halinde, mevcut üye sayısının çoğunluğunu icracı olmayan bağımsız yönetim kurulu üyeleri oluşturmalıdır. Ücret komitesinin başında komite başkanı olarak görev yapacak kişinin bağımsız yönetim kurulu üyesi olması zorunlu tutulurken (KYT, md. 4.5.3.), komite üyeleri yönetim kurulu tarafından seçilmektedir. Komite, her mali yıl içerisinde en az iki sefer toplanmalı ve bu toplantılara yönetim kurulu üyelerinin iştirak etmesi mümkün olmamaktadır (Özer, 2013:310). Bunun yanı sıra komite, her mali yıl için toplam mali hak tutarını rekabete uygun ve dengeli olacak şekilde yeniden belirleyerek, yönetim kuruluna sunmalıdır (Demir, 2016: 153-154).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN ŞİRKETLERE YÖNELİK BİR UYGULAMA

Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan bu kısımda, tez çalışmasına yönelik Borsa İstanbul (BİST)'da işlem gören işletmelere ilişkin uygulama süreci açıklanacaktır. Borsa İstanbul (BİST)'da işlem gören şirketlerden beyaz yaka suçlarını işleyenler belirlenerek panel veri analizi yöntemiyle analiz edilecektir. Bu çerçevede ilk olarak söz konusu analizi gerçekleştirmek üzere şirket yönetim kurulu yapısını oluşturan bağımsız değişkenler belirlenecek olup; veri seti oluşturulacaktır. İzleyen adımda mevcut verinin analizini mümkün kılan ekonometrik model ortaya koyulacaktır. En son aşamada ise kurulan ekonomik modelin, beyaz yaka suçlarını açıklamadaki etkisi değerlendirilerek, analiz sonucu elde edilen bulgular tartışılacaktır.

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Gerçekleştirilmiş olan bu tez çalışmasının amacı, Borsa İstanbul'da (eski adıyla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) işlem görmekte olan şirketlerin işlemiş bulundukları beyaz yakalı suçların belirlenerek, işlenen suçların önlenmesi konusunda şirket yönetim kurulu yapılarının etkili olup olmadığının tespit edilmesidir. Bahsi geçen bu tespitin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle BİST'de işlem gören şirketlerden hangilerinin beyaz yakalı suç işlediği belirlenmelidir. Suç işledikleri belirlenen bu şirketlerin, suç işlemeyen benzer şirketlerle karşılaştırılması yoluyla beyaz yakalı suçlarının önlenebilirliği değerlendirilmektedir. Şirket yönetim kurullarının bünyesinde, Kurumsal Yönetim İlkeleri'ne uygun olarak kurulan komitelerin beyaz yakalı suçlar üzerindeki etkisini değerlendirmek, yürütülen bu çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, bu araştırma Denetimden Sorumlu Komite (Denetim Komitesi), Kurumsal Yönetim Komitesi, Riskin Erken Saptanması Komitesi, Aday Gösterme Komitesi ve Ücret Komitesi'nin beyaz yakalı suçların görülme biçimleri ve sıklığı üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Çalışma temel olarak üç temel ardışık araştırmadan oluşmaktadır. Tez çalışması kapsamında yürütülen birinci araştırmada, beyaz yakalı suç vakalarının sistematik bir biçimde açığa çıkarılması söz konusudur. Çalışmanın ana kütlelerini,

Borsa İstanbul'da işlem gören tüm şirketler oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 2006 ve 2017 yılları arasında borsada işlem gören tüm şirketler (510 şirket) ele alınmıştır.

11 Ekim 2011 Tarihli ve 28081 Sayılı (2. Mükerrer) Resmî Gazete'de Seri:IV, No:54 Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'i yayınlanmıştır. Söz konusu bu Tebliğ, Sermaye Piyasası Kurulunun "Uygulamıyorsan Açıkla" prensibini garanti altına almaktadır (SPK, 2012). Tebliğ'in getirmiş olduğu bir takım önemli yenilikler mevcuttur. Hiç kuşkusuz ki bu yeniliklerin en dikkat çekenini şirket yönetim kurulu yapılanlara dair getirilen yeni düzenlemelerdir. Bahsi geçen yenilikler çerçevesinde Borsa'da işlem görmekte olan şirketlerin yönetim kurullarının en az beş üyeden oluşması gerekmektedir. Bunun yanı sıra bu üyelerin çoğunluğunu ise icracı olmayan diğer bir ifadeyle icrada görevli bulunmayan üyeler oluşturmaktadır.

Seri:IV, No:54 Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'inin getirdiği bir diğer yenilik ise bağımsız üyelere ilişkindir. Buna göre bağımsız üye sayısı, taşınması gereken nitelikler, görev süreleri ve seçilme süreçleri düzenlenmiştir. Tebliğ'in getirdiği diğer bir önemli yenilik de şirket yönetim kurulları bünyelerinde kurulacak olan komiteler ve bu komiteleri oluşturacak üyelere ilişkindir (SPK, 2012).

Seri:IV, No:54 Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'in, tez çalışmasının temel araştırma konusu olan yönetim kurulu yapılanmaları konusunu ele alarak yeni düzenlemeler getirmesi, çalışma açısından Tebliğ'in yayınlanma tarihini oldukça önemli bir hale getirmektedir. Bu doğrultuda, Tebliğ'in Resmî Gazete'de yayınlanma tarihi olan 2011 yılı, çalışmada temel belirleyicilerden biri olarak belirlemektedir. 2011 yılında kanunlaşan komitelerin etkisinin değerlendirilmesi amacıyla, iki farklı zaman dilimi belirlenmiştir: 2006-2011 yılları arası I. dönem (Tebliğ'den önce) ve 2012-2017 yılları arası II. Dönem (Tebliğ'den sonra). Borsa'da işlem gören 510 şirketin hangilerinin beyaz yaka suçları işlediği verisine ulaşmak amacıyla 2006-2017 yılları arasındaki Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) haftalık bültenleri ile önemli karar ve duyurular taranmıştır.

Beyaz yakalı suçlara ilişkin Türkiye'de tutulmuş olan herhangi bir sistematik veri tabanı bulunmamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı bünyesindeki

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Resmi İstatistik Portalı, T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Borsa İstanbul kayıtları ile Asliye Ceza ve Asliye Ticaret Mahkemeleri kararları incelenmiş olup, beyaz yakalı suçlara ilişkin herhangi bir ulusal suç raporuna ulaşılamamıştır. Çalışmanın yürütülebilmesi amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) haftalık olarak yayınladığı bültenler (haftalık bülten) ile yine SPK tarafından yayınlanan önemli karar ve duyurular tek tek incelenmiştir. Bunun sonucunda tez çalışmasının birinci ayağını oluşturan çalışmanın da temelini oluşturan suç işleyen şirketler belirlenmiştir. Yapılan arşiv taraması sonucunda 2006-2017 yılları arasında SPK'nın suç olarak tanımladığı kişi ve şirketler tarafından gerçekleştirilen- suç teşkil eden eylemlerin sayısı 2108'dir.

Tez çalışması kapsamında yürütülen ikinci araştırmada, borsada işlem gören şirketlerden hangilerinin SPK'nın suç olarak tanımladığı eylemleri gerçekleştirdiği ortaya koyulmaktadır. Birinci araştırma sonucu elde edilen 2108 suç eyleminin bir kısmının, borsada işlem görmeyen şirketler tarafından gerçekleştirilmesi söz konusudur. Bu nedenle açığa çıkarılan 2108 tane suç olayı, hangi borsa şirketlerinin işlediğinin belirlenmesi son derece önemlidir. İkinci araştırma kapsamında, borsada işlem gören 510 şirketten 300 tanesinin bahsi geçen süre zarfı içinde suç eylemi nedeniyle idari ve cezai yaptırımlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Suç işleyen şirketlerden 22 tanesinin günümüzde aktif olmamaları sebebiyle hiçbir verilerine ulaşılamamıştır. 107 şirkete ait verilerde ise önemli eksiklikler mevcuttur. Söz konusu bu sebeplerden ötürü 129 tane şirket, çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Böylelikle çalışmada yer verilen şirket sayısı 171'dir.

Çalışmada eşleştirilmiş çift analizi (matched-pair analysis) yönteminden faydalandığı için, suç işleyen şirketlerle borsada suç işlememiş şirketlerin eşleştirilmesi yapılmıştır. Diğer bir ifadeyle, her bir suç işlemiş şirkete karşılık bir suç işlememiş şirket tanımlanmıştır. Eşleştirme işlemi sırasında literatürde sıklıkla faydalanılan kriterler belirlenmiştir. Suç işleyen ve suç işlemeyen şirketlerin eşleştirilme işlemlerinde 3 temel kriter göz önünde bulundurulmuştur. Literatür incelendiğinde Beaver (1966), Casterella ve ark. (2002), Carcello ve Nagy (2004), Uzun ve ark. (2004), Lennox ve Pittman (2008), Farber (2005) ve Beasley (1996)'nin de çalışmalarında faydalandığı tespit edilen bu kriterler şunlardır:

1. **Benzer şirket aktif büyüklüğüne sahip olmak:** Suç işleyen şirketin aktif toplamı, suç işlememiş olan şirketin aktif toplamının $\pm$ %30'u kadar olmalıdır.
2. **Zaman dilimi:** Suç işleyen şirket ile suç işlememiş şirket, aynı zaman dilimleri için karşılaştırılmalıdır.
3. **Sektör:** Suç işleyen şirket ile suç işlememiş şirket, aynı sektörde faaliyet göstermelidir.

Suç işlemiş olan şirketler ile suç işlememiş şirketlerin eşleştirilmesi sırasında birtakım verilere ulaşılamaması sonucunda eşleştirilebilen suç işlemiş şirket sayısı 96 olarak bulunmuştur. Buna göre 96 tane suç işleyen şirkete karşılık 96 tane de suç işlememiş olan şirket belirlenmiştir. 96 tane suç işleyen ve 96 tane suç işlememiş şirketten oluşan örneklemin büyüklüğü 192'dir.

Tez çalışması dahilinde beyaz yaka suç işleyen şirketler ile suç işlememiş şirketlerin eşleştirilmiş çift analizi (matched-pair analysis) yöntemine göre eşleştirilmesinde aynı sektörde faaliyet gösteriyor olmaları dikkate alınmaktadır. Kamu Aydınlatma Platformu tarafından tanımlanmış olan 65 tane sektör mevcuttur. Çalışma kapsamında ele alınan 192 şirketin (92 tane beyaz yaka suçu işlemiş şirket ve 92 tane suç işlememiş şirket) 20 farklı sektörde faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Söz konusu bu 192 şirketin sektörel dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: Örneklem Büyüklüğünün Sektörel Dağılımı

Sektör Kodu	Sektör Adı	Suç İşleyen Şirket Sayısı	Suç İşlemeyen Şirket Sayısı	Toplam
1	Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	13	13	26
3	Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler	10	10	20
4	Taş ve Toprağa Dayalı İmalat	11	11	22
6	Perakende Ticaret	2	2	4
7	Gıda, İçecek ve Tütün	8	8	16
8	Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	5	5	10
9	Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri	7	7	14
10	Bankalar	3	3	6
12	Holdingler ve Yatırım Şirketleri	7	7	14
13	Sigorta Şirketleri	1	1	2

15	Toptan Ticaret	2	2	4
16	Bilişim	3	3	6
18	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri, Basım Ve Yayın	4	4	8
19	İnşaat ve Bayındırlık / İnşaat ve Bayındırlık İşleri	1	1	2
20	Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	8	8	16
25	Ana Metal Sanayi	5	5	10
26	Finansal Kiralama ve Faktoring Şirketleri	3	3	6
27	Orman Ürünleri ve Mobilya	1	1	2
30	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1	1	2
33	Haberleşme	1	1	2
TOPLAM:		96	96	192

Tez çalışması kapsamında yürütülen üçüncü ve sonuncu araştırmada, ikinci araştırmada elde edilen verilerden yararlanılmaktadır. Bu aşamada, 2. Araştırma sonucu belirlenen 192 tane şirket ele alınmıştır. Tez çalışmasının bu bölümünde şirket yönetim kurullarına ilişkin araştırma için gerek duyulan veriler toplanmış ve araştırma modeli oluşturulmuştur. Bu üçüncü ve son bölümde, nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak kurulmuş olan araştırma modelinin lojistik regresyon analiziyle çözümlemesi yapılmış ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Tez çalışmasının yürütülmesi sırasında, Türkiye’de işlenmiş olan beyaz yakalı suç kayıtlarının sistematik bir biçimde tutulmadığı belirlenmiştir. Bu durum tez çalışmasındaki en önemli sınırlılık olarak değerlendirilmektedir. Yargı makamlarının vermiş oldukları kararlara ilişkin belgelerde yapılan araştırmalarda beyaz yakalı suç terimi yer almamaktadır. Söz konusu bu suçların sistematik bir biçimde bir veri tabanı olarak tutulmaması sebebiyle, çalışmada SPK haftalık bültenlerine göre ekonomik suç teşkil eden şirket davranışları beyaz yakalı suç kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, çalışmada yalnızca suç teşkil eden eylemlerden idari ve cezai yaptırımla karşılaşılana ele alınmıştır. Henüz yargı aşamasında olup, suçluluğu kesin olarak belirlenmeyen kişi ve bu kişilerin bağlı bulunduğu şirketler, tez çalışmasının diğer bir sınırlılığını oluşturmaktadır.

4.2. ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİLER

Çalışmada kullanılan verilerin toplanması sırasında kalitatif (nitel) araştırma yöntemlerinden arşiv taraması yöntemi kullanılmıştır. Bazı arşiv raporlarından, resmi dava kayıtlarından, durum raporlarından, medya haberlerinden ve araştırmada veri tabanı olarak vaka tanımlarından faydalanan çalışmaları ifade eden arşiv araştırması, beyaz yakalı suç literatüründe oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır (Berg, 2009). Arşiv taraması sonucunda suç işlemiş ve işlememiş olan şirketlerin yönetim kurullarına ilişkin veriler toplanmıştır.

Verilerin toplanmasında öncelikle SPK haftalık bültenlerinden yararlanılmıştır. Haftalık bültenlerin yanı sıra şirketlere ait verilerin toplanmasında Borsa İstanbul (BİST), Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP), şirketlerin resmi internet siteleri, yıllık finansal raporlar ve faaliyet raporları, investing.com ve Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) tarafından desteklenmiş olan “The Consequences of Mandatory Corporate Governance: Evidence From Turkey” adlı araştırma projesi bünyesinde yürütülen çalışmalardan yararlanılmıştır. Çalışmada, çeşitli kaynaklardan elde edilmiş olan ikincil veriler kullanılmıştır.

Şirketlerin yönetim kurullarına ilişkin veriler 2006-2017 arasındaki dönem için toplanmıştır. Söz konusu zaman periyodunun seçilme nedeni, 2005 yılından başlanarak BİST’de işlem gören tüm şirketlerin finansal tablolarını UFRS standartlarına uygun bir biçimde hazırlama zorunluluğunun getirilmesidir. 2005 yılında getirilen söz konusu bu zorunluluğun etkileri 2006 yılına ait finansal raporların UFRS kapsamında düzenlenmesiyle açığa çıkmıştır. UFRS geçiş sürecinde yaşanabilecek çeşitli raporlama uygulamalarının kullanılması sebebiyle meydana gelebilecek farklılıklardan kaçınabilmek amacıyla seçilen dönem UFRS sonrası dönem olan 2006 yılından başlamaktadır. 2011 yılında yayınlanan “Seri:IV, No:54 Sayılı Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ” ile birlikte 4 Şubat 2011 tarihli 27846 sayılı Resmi Gazete ‘de yayınlanan “6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (Yeni TTK)” şirket yönetim kurulları bünyesinde komitelerin kurulması için adeta bir dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle 2006 yılından başlanarak 2011 yılına kadar olan süreçteki mevcut şirket yönetim kurulu yapılanmaları ile 2012-2017 yılları arasındaki komite yapılanmaları incelenmiştir. Bu

iki zaman dilimi arasındaki yönetim kurulu ve komiteleri yapılarının beyaz yaka suç üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Tez çalışmasının temel hedefi yönetim kurulu yapısının beyaz yaka suçları üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını ortaya çıkarmak olması sebebiyle, çalışmada beyaz yakalı suçlar bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Şirket yönetim kurulu yapısını etkileyen ve daha sonra detaylı bir biçimde ele alınacak olan faktörler ise çalışmadaki bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır.

4.3. ARAŞTIRMA MODELİNİN OLUŞTURULMASI, ARAŞTIRMA SORUSU VE HİPOTEZLER

4.3.1. Araştırma Modeli

Beyaz yaka suçları literatüründe, şirket yönetim kurullarına ve komitelere ilişkin değişkenler ile beyaz yakalı suç vakaları arasındaki ilişki birçok farklı yönüyle ele alınmıştır. Yapılan araştırmalarda, yönetim kurulu yapısını oluşturan farklı elementlerin beyaz yakalı suç vakaları üzerindeki etkisi değerlendirilirken dışardan atanan yönetim kurulu başkanı olup olmadığı, yönetim kurulu üyelerinin eğitim seviyeleri, yönetim kurulu üyelerinin cinsiyetleri, iş tecrübeleri, kurumsal yönetim endeksi, komitelerin toplantı yapma sıklığı, CEO ve CFO'ların özellikleri, yönetim kurulu ve komiteleri oluşturan üyelerin yaş ortalaması, yönetim mekanizmaları ve ortaklık yapısı gibi birçok farklı değişken değerlendirilmektedir (Fich ve Shivdasani, 2007; Capezio ve Mavisakalyan, 2016; Liao ve ark., 2009; Xu ve ark., 2018; Chen ve ark., 2006; Uzun ve ark., 2004; Chen ve ark., 2005).

Yapılan bu çalışmada yönetim kurulu yapısını temsil etmesi için, yönetim kurulunun toplam üye sayısı, bu üyelerin cinsiyet dağılımları, icracı olmayan yönetim kurulu üye sayısı, bağımsız üye sayısı, genel müdür (CEO) ile yönetim kurulu başkanı ayrımı, yönetim kurulu değişikliği ve bağımsızlığı ile yönetim kurulu bünyesinde kurulan komitelere ilişkin değişkenler tercih edilmiştir. Bu çalışma kapsamında kullanılacak olan şirket yönetim kurulu yapısına ilişkin söz konusu bu değişkenler aşağıdaki tablo yardımıyla açıklanmaktadır:

Tablo 5: Çalışmada Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Değişken	
Değişken Etiketleri	Değişkenin Tanımı
WCC	Beyaz yaka suçu (White-collar Crime)
Bağımsız Değişkenler	
Değişken Etiketleri	Değişkenin Tanımı
SIZE	Şirket yönetim kurulu üye sayısı
GENDER	Şirket yönetim kurulu üyelerinin cinsiyeti kurulu üyelerinin cinsiyeti kurulu üyelerinin cinsiyeti (M+F=1; M=2; F=3) ⁹
BODCH	Şirket yönetim kurulunda değişiklik olup olmadığı (C=1; N/C=0) ¹⁰
NEBOD	İcracı olmayan (icrada görevi bulunmayan) yönetim kurulu üyelerinin sayısı
IBODM	Bağımsız yönetim kurulu üyelerinin sayısı
INDB	Şirket yönetim kurulunun bağımsız olup olmadığı (I=1; N/I=0) ¹¹
DUAL	Genel Müdürle (CEO) şirket yönetim kurulu başkanının aynı kişi olup olmadığı (CEO Duality; CD=1; N/CD=0) ¹²
CEOOB	Genel Müdür'ün (CEO) şirket yönetim kurulunda yer alıp almadığı (COB=1; N/COB=0) ¹³
ACSIZE	Denetim komitesi üye sayısı
RCSIZE	Risk komitesi üye sayısı
CGCSIZE	Kurumsal yönetim komitesi üye sayısı
NCSIZE	Aday gösterme komitesi üye sayısı
CCSIZE	Ücret komitesi üye sayısı
INDC	Sektör kodu
%CEOS	Genel Müdür'ün (CEO) şirketteki ortaklık oranı (%)
YEAR	Yıllar ¹⁴

⁹ Erkek+Kadın=1; Sadece Erkek=2; Sadece Kadın=3

¹⁰ Şirket yönetim kurulunda değişiklik varsa =1; Şirket yönetim kurulunda değişiklik yoksa = 0

¹¹ Şirket yönetim kurulu bağımsızsa=1; Şirket yönetim kurulu bağımsız değilse =0

¹² CEO (Genel Müdür)- YK Başkanı aynı kişiyse=1; CEO (Genel Müdür)- YK Başkanı aynı kişi değilse = 0

¹³ CEO (Genel Müdür) Yönetim Kurulunda Yer Alıyorsa =1; CEO (Genel Müdür) Yönetim Kurulunda Yer Almıyorsa = 0

¹⁴ Herhangi bir komite mevcutsa =1; Herhangi bir komite mevcut değilse = 0

SIZE, GENDER, BODCH, NEBOD, IBODM, INDB, DUAL, CEOIB, ACSIZE, RCSIZE, CGCSIZE, NCSIZE, CCSIZE, INDC, %CEOS ve YEAR bağımsız değişkenlerinin, şirketlerin beyaz yaka suç işleme davranışı üzerindeki etkisi incelenmiş; değişkenlerin, şirketler tarafından gerçekleştirilmiş olan ve çalışmada bağımlı değişken (WCC) tarafından temsil edilen beyaz yaka suç vakaları üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı; eğer ki etkisi varsa bunun ne büyüklükte ve hangi yönde bir etki olduğu; sıralanan bağımsız değişkenler ile beyaz yaka suçları (WCC) arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığı gözlemlenmektedir. Söz konusu ilişkinin varlığını açığa çıkarabilmek amacıyla bir veya birden fazla bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yarayan bir yöntem olarak “lojistik regresyon analizi” gerçekleştirilecektir. Söz konusu bu amaç doğrultusunda kurulan lojistik regresyon modeli aşağıda ifade edilmektedir:

$$\text{Logit (WCC)} = \beta_0 + \beta_1 \text{SIZE} + \beta_2 \text{GENDER} + \beta_3 \text{BODCH} + \beta_4 \text{NEBOD} + \beta_5 \text{IBODM} + \beta_6 \text{INDB} + \beta_7 \text{DUAL} + \beta_8 \text{CEOIB} + \beta_9 \text{ACSIZE} + \beta_{10} \text{RCSIZE} + \beta_{11} \text{CGCSIZE} + \beta_{12} \text{NCSIZE} + \beta_{13} \text{CCSIZE} + \beta_{14} \text{INDC} + \beta_{15} \% \text{CEOS} + \beta_{16} \text{YEAR} + \epsilon$$

Çalışmada lojistik regresyon analizinden faydalanılmasının sebebi, bağımlı değişkenin kategorik olduğu durumlarda değişkenler arasındaki mevcut ilişkilerin belirlenip açığa çıkarılmasında ve açıklanmasında diğer yöntemlere oranla daha çok tercih edilmesidir (Akın ve Şentürk, 2012). Çalışmada ele alınan bağımlı değişken beyaz yaka suçları olup, kategorik bir değişkendir. Beyaz yaka suçlarının işlenmiş olması durumunda suçu işleyen şirket “1”; suçun işlenmemesi durumunda ise şirket “0” değerini almaktadır. Bağımsız değişkenler ise şirket yönetim kurulu karakterini oluşturan faktörler arasından belirlenmiştir.

4.3.2. Hipotezler

Bağımlı değişken olan beyaz yaka suçlarını tahmin etmede kullanılacak ve lojistik regresyon analizinde yer alacak olan bağımsız değişkenler, literatürde yer alan yapılmış benzer çalışmalar incelenerek belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin, literatürdeki çalışmalarda kullanılan değişkenlerle tutarlılık göstermesi

açısından önemlidir. İzleyen bölümde çalışma kapsamında belirlenmiş olan bağımsız değişkenler ışığında çalışmanın hipotezlerine yer verilmektedir.

4.3.2.1. Yönetim Kurulu Büyüklüğü

Bağımsız değişkenlere bakılacak olduğunda, ilk olarak şirketlerin yönetim kurulu üye sayıları (SIZE) ele alınmaktadır. Literatürde, yönetim kurulu üye sayısı ile şirket yönetim kurullarının çalışma verimliliği arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar mevcuttur (Jensen ve Meckling, 1979; Yermack, 1996; Eisenberg ve ark., 1998, Salleh ve Othman, 2016; Wang ve ark., 2010; Capeziyo ve Mavisakalyan, 2016; Uzun ve ark., 2004). Salleh ve Othman (2016:85) yapmış oldukları çalışmada, literatürde yüksek sayıda üyeye sahip olan yönetim kurullarının verimliliğine ilişkin yoğun tartışmaların olduğunu vurgulamaktadır. Jensen ve Meckling (1979), Eisenberg ve ark. (1998), Del Guercio ve ark. (2003) ve Cheng ve ark. (2008) ve üye sayısı bakımından büyük olan yönetim kurullarını eleştiren Jensen (1993), daha az sayıda üyeden oluşan yönetim kurulu yapılanmalarının daha verimli çalıştıklarını ve böylelikle muhasebe hilelerine karşı daha dayanıklı olduklarını savunmaktadır. Diğer bir taraftan, Karamanou and Vafeas (2005) ve Chidambaran (2011) gibi birtakım araştırmacılar da yönetim kurulu büyüklüğü artıkcı kontrolün daha sağlıklı bir biçimde sağlayacağı ve böylelikle işlenecek suçların önüne geçilebileceğini savunmaktadır. Salleh ve Othman (2016:85) ise çalışmalarında yönetim kurulu yapısı ile kurumsal hile arasında ilişki bulunmadığını savunmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında test edilecek olan ilk hipotez şu şekildedir:

***H₁:** Şirket yönetim kurulunun büyüklüğü ile beyaz yaka suçları arasında negatif bir ilişki vardır.*

4.3.2.2. Cinsiyet

Lojistik regresyon modelinde yer alan 2. değişken şirket yönetim kurulunda yer alan üyelerin cinsiyetidir (GENDER). Yönetim kurulunda kadın üyelerin temsili, şirket bünyesinde gerçekleşecek olan muhasebe hile ve sahtekarlıklarının önlenmesinde ve böylelikle yönetim kurulunun daha verimli bir biçimde denetimini

sağlayacaktır (Capezio ve Mavisakalyan, 2016:721). Kadınların yönetici rolü üstlendikleri durumlarda, kendilerine karşı duyulan negatif cinsiyet tabanlı önyargıları kırmak adına daha çok çalıştıkları, daha başarı odaklı davrandıkları ve sahtekarlıkların ortaya çıkarılmasında daha başarılı oldukları belirlenmiştir (Eagly ve Johannesen-Schmidt, 2001; Van Knippenberg ve ark., 2004). Bradshaw ve Wicks (2000), erkek meslektaşlarına oranla kadınların kendilerini daha üstün başarı göstermek ve daha çok çalışmaları gerektiğini hissettiklerini savunmaktadır. Bunun altında yatan sebep ise kadın yönetim kurulu üyelerinin kuruldaki yerlerini hakkettiklerini ve görevlerine bağlı olduklarını erkek üyelere kanıtlama ihtiyacı hissetmeleri olarak belirtilmiştir. Bu nedenle kadın yönetim kurulu üyeleri gözetim ve denetim görevlerini erkek emsallerine göre daha gayretli ve verimli bir biçimde ifa etmektedir (Capezio ve Mavisakalyan, 2016:721). Erkeklerin kadınlara oranla daha fazla risk tercih etmeleri (Beckmann ve Menkhoff, 2008; Eckel ve Grossman, 2002; Powell ve Ansic, 1997) ve kadınlara göre daha yoğun biçimde sahtekarlıklara ve hileli işlemlere göz yummaları, bu işlemlerde yer almaları (Kray ve Haselhuhn, 2011), daha yüksek rüşvet kabul etme eğilimine sahip olmaları (Alatas ve ark. 2009; Rivas, 2008) ve hatta parasal bir fayda sağlamak için yalan söyleme olasılıklarının daha yüksek olması söz konusudur (Dreber ve Johannesson, 2008). Yapılan araştırmalar neticesinde şirket bünyesinde işlenecek olan herhangi bir beyaz yaka suçunun önüne geçilmesi, kadın yönetim kurulu üyesi bulunduran şirketlerde daha muhtemeldir. Çalışmada yönetim kurulları üç grupta ele alınmıştır. İlk grupta yönetim kurulu üyeleri hem kadın hem de erkek üyelere oluşmaktadır. Veri setinde söz konusu bu grup “1” ile kodlanmıştır. İkinci grup yönetim kurulunda sadece erkek üyeler yer alıp, hiç kadın üye bulunmamaktadır. Bu grup “2” numara ile kodlanmıştır. Üçüncü ve son grup yönetim kurullarında ise hiç erkek üye bulunmayıp, yönetim kurulları sadece kadın üyelere oluşmaktadır ve “3” olarak kodlanmıştır. Örnekleme 1. ve 2. grup yönetim kurulları bulunup, 3. gruba hiç rastlanmamıştır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında test edilecek olan ikinci hipotez şu şekildedir:

***H₂:** Bünyesinde hiç kadın yönetim kurulu üyesi bulunmayan şirketlerde, kadın yönetim kuruluna sahip şirketlere göre daha fazla beyaz yaka suçları görülmektedir.*

4.3.2.3. Yönetim Kurulu Değişikliği

Lojistik regresyon modelinde yer alan 3. değişken şirket yönetim kurulunda meydana gelen değişiklik (BODCH) olarak belirlenmiştir. Literatürde yer alan çok sayıda çalışma, muhasebe sahtekarlıkları ve beyaz yaka suçları ile şirket yönetim kurulu düzeninin arasında yoğun bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Weisbach (1988) yapmış olduğu çalışmada, zayıf performans sergileyen ve beyaz yaka suçları işleyen şirketlerin yönetim kademesinde değişiklik oranının suç işlemeyen şirketlere oranla daha yüksek olduğunu savunmaktadır. Bunun yanı sıra, yönetim kurulu değişikliği ile pay sahibi olmayan dışarıdan atanan üye sayısı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Dechow, Sloan ve Sweeney (1996) ise yapmış oldukları çalışmada finansal tablo sahtekarlığı gerçekleştiren şirketlerin büyük çoğunluğunun yönetim kurullarında dışarıdan üye bulundurmeyen şirketler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Marciukaityte ve ark. (2006) ve Farber (2005) ise finansal raporlama sahtekarlıklarından sonra meydana gelen yönetim kurulu değişikliklerini incelemiştir. Marciukaityte ve ark. (2006) çalışmalarında, beyaz yaka suçları işleyen şirketlerdeki dışarıdan ve dışarıdan olmayan üye sayılarının yönetim kurulu değişikliği yoluyla nasıl etkilendiğini incelemiştir. Söz konusu bu şirketlerde suç olgusu meydana geldikten sonra yönetim kurullarında düzenlemeye gidilmiş olup, içeriden yönetici sayısı azaltılarak yeni yöneticilerin dışarıdan atanan yönetici olması tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra suç vakasından sonra şirketlerin dışarıdan bağımsız üye sayısını artırarak, denetim, ücret ve aday gösterme komitelerinde daha çok bu üyelere yer verdikleri tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, bünyesinde suç işlenen şirketler kurdukları komitelerde bağımsız üyeleri görevlendirmiştir. Suç olayının gerçekleştiği yıllar dikkate alındığında içeriden atanan (pay sahibi) yöneticilerin oranı, suç olaylarından sonra yönetim kurulunda değişiklik yapılmak suretiyle azaltılmıştır. Agrawal ve ark. (1999) ise, şirket yönetim kurullarındaki tepe yönetim değişikliğini farklı muhasebe sahtekarlıkları açısından ele almışlardır. Karpoff ve Lott (1993)'ün sahtekarlıkları ortaklara karşı sahtekarlıklar, hükümete karşı sahtekarlıklar, finansal tablo sahtekarlıkları ve düzenlemelere karşı gerçekleştirilen ihlaller olarak ele alması söz konusudur. Bahsi geçen bu sahtekarlık türlerinin ilk üçünde yönetim kurulunun değişme oranı daha düşükken, düzenlemelere

karşı ihlaller sonucunda gerçekleştirilen yönetim değişimi daha yüksektir. Agrawal ve ark. (1999), muhasebe sahtekarlıklarının şirketlerin yönetim kurulu kompozisyonunu değiştirmede teşvik edici rol olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışmaya göre, suç işleyen şirketlerin daha kalabalık (büyük) yönetim kurullarına sahip olmaları söz konusudur. Bu görüş Jensen (1993) ve Yermack'ın (1996) çalışmalarında savunulan görüşle tutarlıdır. Tez çalışmasında yönetim kurulunda değişiklik olan şirketler “1” ile, herhangi bir değişiklik olmayan şirketler “0” ile kodlanmıştır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında test edilecek olan üçüncü hipotez şu şekildedir:

H₃: Beyaz yaka suçları işleyen şirketlerde yönetim kurulu değişikliği, işlemeyen şirketlere oranla daha fazladır.

4.3.2.4. İcracı Olmayan Üye Sayısı

Lojistik regresyon modelinde yer alan bir diğer bağımsız değişken ise yönetim kurulu bünyesinde yer alan icrada görev almayan/icracı olmayan (non-executive) üyelerin sayısı (NEBOD) olarak belirlenmiştir. Anonim şirketlerin tepe yönetimlerini iki temel grupta ele almak gerekmektedir (Demirel, 2014). Bu doğrultuda ele alınacak ilk grup şirketlerin yönetim kurullarıdır. Yönetim kurulu, şirketlerin şirket işlerinde idare ve şirketin dış ilişkilerinde temsille görevli olan ve şirket strateji ve politikalarını belirlemekle yükümlü olan organdır. Şirketin ele alınması gereken bir diğer önemli bileşenini ise icra kurulu oluşturmaktadır. İcra kurulu ise, şirket yönetim kurulunca belirlenen strateji ve politikaları uygulamaya koymakla görevlendirilmiştir (Uysal, 2009:317). Anonim şirketler, şirket genel kuruluna özgü görev ve yetkiler dışındaki konularda şirketin karar mercii olup, yönetim kurulunca alınan önemli kararlar çoğunlukla yönetim kurulunun da bir üyesi olan icra kurulu başkanının başı çektiği icrada görevli olan tepe yönetim tarafından ifa edilmektedir. İcra kurulu, şirketin faaliyetlerinin sürekliliğini sağlayan tepe yönetici kadrosunu belirtmektedir. İcra kurulu üyeleri, sorumluluk alanları dahilindeki şirketin rutin faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin tüm karar ve uygulama yetkisine sahiptir. İcra kurulunun başındaki kişinin sorumluluk alanına şirketin bütün operasyonlar girmektedir. Diğer bir ifadeyle, icra kurulu başkanı, işletmeyi bir bütün olarak temsil hakkını elinde bulunduran kişidir (Koçel, 2005).

Borsada işlem gören ve sermaye piyasası mevzuatına tabi olan şirketlerde yönetim kurulu üyelerinin icrada görev alıp almamalarına göre icracı ve icracı olmayan üye olarak adlandırılmaları söz konusudur. Şirket yönetim kurulunca görev alırken aynı zamanda tepe yönetimde de aktif bir şekilde görevini ifa eden üyeler “iracacı yönetim kurulu üyesi” olarak adlandırılmaktadır. “İracacı olmayan yönetim kurulu üyesi” ise sadece şirketin yönetim kurulunda görev almakta ve söz konusu bu görevleri dışında şirket bünyesinde herhangi bir rol üstlenmemektedir (Demirel, 2014). İracacı yönetim kurulu üyelerinin şirketin günlük rutin operasyonlarına dahil olmaları ve olağan görevlerin ifası sırasında aktif şekilde rol almaları, bu kişilerin adeta bir şirket çalışanı gibi davranmalarına neden olmaktadır. Şirket bünyesinde yürütülen olağan iş akışlarının ve faaliyetlerin icrada görevli üyeler tarafından yürütülürken, aynı zamanda söz konusu bu işlemlerin gözetimini sağlama görevi de icrada görevli olan yönetim kurulu üyelerine verilmektedir. Bahsi geçen bu durumda yönetim kurulu gözetleme görevini istenilen şekilde adil ve tarafsız yürütemeyebilir. 03.01.2014 Tarihli ve 28871 Sayılı Resmî Gazete ‘de yayınlanan Kurumsal Yönetim Tebliği’nde (II-17.1) de belirtildiği üzere yönetim kurulu, çoğunlukla icracı olmayan üyelerden oluşmalıdır. Söz konusu bu üyeler, görevlerini yerine getirirken herhangi bir etki altında kalmamalıdır. Tebliğ’de icracı olmayan üyelerle ilgili vurgulanan bir diğer nokta ise yönetim kurulu başkanının, yönetim kurulu toplantılarına bu üyelerin aktif katılımını sağlamak adına en iyi gayreti göstermelidir. İracacı olmayan üyeler, şirket yönetim kurulu bünyesinde meydana gelecek olan vekalet sorunu olarak da ifade edilebilen yöneticilerle pay sahipleri arasında gelişebilecek olası menfaat çatışmalarının sınırlandırılmasına olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra icracı olmayan yönetim kurulu üyeleri vasıtasıyla yöneticiler üzerindeki gözetim eksikliği giderilebilmekte ve nesnel bir bakış açısıyla şirketin geleceğe ilişkin plan ve politikalarına dahil olabilmektedir. İracacı olmayan yönetim kurulu üyelerinin tarafsız gözetim görevini icracı üyelere kıyasla daha objektif şekilde yerine getirebilmesine dair bir inanış bulunmaktadır (Manavgat, 2019). Bu doğrultuda icracı olmayan üyelerin beyaz yaka suçların önlenmesi adına da daha etkin bir rolü olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Bu çerçevede çalışma kapsamında test edilecek olan dördüncü hipotez şu şekildedir:

H4: Beyaz yaka suçu işlememiş şirketlerdeki icracı olmayan yönetim kurulu üyesi sayısı, suç işlemiş şirketlere kıyasla daha fazladır.

4.3.2.5. Bağımsız Üyeler ve Yönetim Kurulunun Bağımsızlığı

İcrada görev almayan yönetim kurulu üyelerinin aynı zamanda bağımsız üyeler olması, yönetim kurulunun daha etkin ve verimli bir biçimde işlemesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle mevcut icracı olmayan yönetim kurulu üyelerinin büyük bir bölümünün aynı zamanda bağımsız üye olması gerekmektedir. Yönetim kurulu üye sayısının üçte birinden az olmayacak şekilde seçilen bağımsız yönetim kurulu üyelerinin sayısı aynı zamanda ikiden de az olmamaktadır. İcrada görev almayan yönetim kurulu üyelerinin aynı zamanda bağımsız üye olarak da değerlendirilebilmesi için birtakım kriterler bulunmaktadır. Bağımsız yönetim kurulu üyelerinin öncelikle tarafsız davranabilmeleri ve şirkete ilişkin verilecek olan kararlarda hür iradeleri çerçevesinde hareket etmeleri beklenmektedir. Bağımsız yönetim kurulu üyelerine diğer üyelere kıyasla önemli ayrıcalıklar tanınmıştır. Literatürde, bağımsız yönetim kurulu üyelerinin tepe yönetimin faaliyetlerini gözleme görevi dolayısıyla oldukça önemli oldukları vurgulanmaktadır (Oktaviani ve ark.,2014). Fama (1980), Fama ve Jensen (1983) ve Beasley (1996) yapmış oldukları çalışmalarda yönetim kurulu bünyesinde yer alan bağımsız üyelerin tepe yönetimin gözetiminin sağlanması açısından oldukça önemli olduğunu ortaya koymaktadırlar. Bunun yanı sıra dışardan atanan ve bağımsız olan yönetim kurulu üyelerinin sayısının suç işlenmemiş şirketlerde suç işlenmiş şirketlere oranla daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Tepe yönetimin sıkı bir biçimde gözetiminin ve denetiminin sağlanması ise şirket bünyesinde gerçekleştirilecek olan muhasebe hile ve sahtekarlıklarının önüne geçilebilmesine olanak tanıyacaktır. Lojistik regresyon modeline bağımsız değişken olarak dahil edilen yönetim kurulu bünyesinde yer alacak olan üyelerin sayısının (IBODM), beyaz yaka suçları üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir.

Literatürdeki ilgili çalışmalar incelendiğinde, yönetim kurulu bağımsızlığının yönetim kurulunun etkin ve verimli bir biçimde işleyebilmesi için oldukça önemli bir etmen olarak değerlendirildiği görülmektedir (Berghe ve Baelden, 2005). Yönetim

kurulu bağımsızlığının önemi, özellikle yönetim kurulu üyelerinin şirketle ilgili stratejik rollerinde ve gözetim sorumluluklarında açığa çıkmaktadır. Yönetim kurulu bağımsızlığından söz edebilmek için şirket yönetim kurulunun çoğunluğunun bağımsız üyelerden oluşması gerekmektedir (Fuzi ve ark., 2016: 462). Bir yönetim kurulunun bağımsız olup olmadığını ölçmek için bağımsız yönetim kurulu üye sayısının toplam üye sayısının oranına bakılmaktadır. Yönetim kurulunun bağımsızlığından bahsedebilmek için toplam yönetim kurulu üye sayısının en az %50'sinin bağımsız üyelerden oluşması gerekmektedir. Ararat, Orbay ve Yurtoğlu'nun (2010) Türkiye'de faaliyet gösteren borsa şirketleri üzerinde yapmış oldukları çalışmada, söz konusu şirketlerin büyük bir oranının bağımsız olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Çalışmada bağımsız yönetim kurullarının en az %50'sinin bağımsız üyelerden oluşması gerekmektedir. Bu doğrultuda bağımsız yönetim kurulu üyelerinin yüksek oranda bulunduğu yönetim kurulları bağımsız (INDB) olarak değerlendirilmiştir. Bağımsız yönetim kurulları “1”, bağımsız olmayan yönetim kurulları ise “0” olarak kodlanmıştır. Bu çerçevede kurulacak olan beşinci ve altıncı hipotezler şu şekildedir:

H₅: Bağımsız yönetim kurulu üye sayısı, beyaz yaka suçu işlememiş olan şirketlerde suç işlemiş şirketlere kıyasla daha yüksektir.

H₆: Bağımsız yönetim kurullarında, bağımsız olmayan yönetim kurullarına kıyasla daha az beyaz yaka suçlarla karşılaşmaktadır.

4.3.2.6. Genel Müdür (CEO) İkiliği (CEO Duality)

Lojistik regresyon modelinde yer alan bir diğer bağımsız değişken ise genel müdür ikiliğidir (CEO Duality- DUAL). Daha açık bir ifadeyle genel müdür ikiliği, şirket yönetim kurulu başkanı ile genel müdürün aynı kişi olması olarak açıklanabilmektedir. Literatürde genel müdür ve yönetim kurulu başkanı pozisyonlarının etkin ve verimli bir yönetim kurulu oluşturmada önemli bir etmen olduğuna dair görüşler yoğunluktadır (Jensen, 1993; Dechow ve ark., 1996; Beasley ve Salterio, 2001; Chaganti ve ark., 1985; Shivdasani, 1993). Dechow ve ark. (1996) çalışmalarında kazanç yönetimi ile genel müdür ikiliği arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Beasley ve Salterio (2001) ise, genel müdür ve yönetim kurulu

başkanının farklı olduğu şirketlerin denetim komitesi kalitesinin daha çok dışarıdan üye atama yoluyla artırabildiklerini savunmaktadır. Jensen (1993), şirket genel müdürünün yönetim kurulu başkanı olduğu durumlarda bu kişinin görevini ifası sırasında kişisel çıkarlarını gözetebileceğini ve dolayısıyla da gözetim görevini adil bir biçimde yerine getiremeyeceğini ifade etmektedir. Genel müdür ve yönetim kurulu başkanı sıfatlarının tek bir kişide toplanması, genel müdürün yönetim kurulunun kompozisyonunu etkileyebilmesine yol açmaktadır. Şirket bünyesinde gerçekleştirilen herhangi bir beyaz yaka suçunun cezalandırılması veyahut cezanın büyüklüğü yönetim kurulunun gözetim görevini ne derece yerine getirdiğiyle yakından ilişkilidir. Yönetim kurulunun gözetim görevi de kurulun yapılaşma biçiminden doğrudan etkilenmektedir. Peng ve ark., (2010) ve Rechner ve Dalton (1991), genel müdür ve yönetim kurulu başkanı yetkilerinin tek bir elde toplanmasının, genel müdüre haddinden fazla, aşırı güç sağlayacağını ve bu durumun da yönetim kurulunun bağımsızlığını zedeleyeceğini savunmaktadır. Söz konusu bu nedenden ötürü etkin bir gözetim mekanizmasına sahip olmak isteyen şirketler genel müdür ve yönetim kurulu pozisyonlarını birbirinden ayırmalıdır.

Öte yandan, literatürde genel müdür-yönetim kurulu pozisyonları arasındaki ayrımın kazanç yönetimi üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını savunan çalışmalar da mevcuttur (Ghosh ve ark., 2010). Ancak genel müdür ikiliği konusundaki hâkim görüş söz konusu bu iki pozisyonun birbirinden ayrılması gerektiği yönündedir. Genel müdür ikiliğinin ortadan kaldırılması, çok fazla güç kazanmış olan yöneticinin yetkilerini, şirketin hissedarlarından ziyade kendi çıkarlarını gözetmek için kullanmasının (managerial entrenchment) önüne geçebilmektedir. Bunun yanı sıra genel müdür ikilinin olmadığı şirketlerde, tepe yönetiminin sahtekarlıklara karşı daha yüksek bir disipline sahip olması sonucu beyaz yaka suçu işlenmesi olasılığı daha düşüktür (Conyon ve He, 2014). Çalışmada genel müdür ikiliği olan şirketler “1”, genel müdür ikiliği olmayan (genel müdür-yönetim kurulu başkanı ayrımının olduğu) şirketler ise “0” olarak kodlanmıştır. Bu doğrultuda kurulacak olan hipotez şu şekildedir:

H₇: Genel müdür ikiliği (CEO Duality) görülen şirketler, genel müdür- yönetim kurulu başkanı ayrımı olan şirketlere göre beyaz yaka suçlarına karşı daha açıktır.

4.3.2.7. Genel Müdürün Şirket Yönetim Kurulunda Yer Alması

Çalışmada kullanılan diğer bir bağımsız değişken ise genel müdürün şirket yönetim kurulunda yer almasıdır (CEOOB). Yönetim kurulunda genel müdürün yer alması yapılan çeşitli çalışmalarda farklı boyutlarıyla değerlendirilmektedir. Birtakım çalışmalar genel müdürün yönetim kurulunda bulunmasının ona diğer üyelere kıyasla büyük ayrıcalıklar getireceğini savunurken, aynı zamanda üstlenmiş olduğu iki rol arasında sıkışıp kalabileceği ve böylece genel müdürün her iki rolünün birbiriyle çatışabileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle bir yandan şirketin günlük operasyonlarının yürütülmesinde yer alan bir yandan da en önemli karar mercii pozisyonunu elinde bulunduran genel müdür, her iki rol arasında bir denge kurulmalıdır. Genel müdürün şirket yönetim kurulunda yer alması, şirkete ilişkin kararların daha sağlıklı bir biçimde alınmasına olanak tanırken, genel müdüre de çok fazla güç ve sorumluluk yüklemektedir.

Etkin bir yönetim kurulu-genel müdür ilişkisinin kurulabilmesi için her iki aktörün de görev ve sorumluluklarının çok net bir biçimde belirlenmiş olması gerekmektedir. Yönetim kurulu şirkete ilişkin politikaların ve genel kurulun vermiş olduğu kararları uygulamakla yükümlü bir organdır. Genel müdür ise, uzun dönemli şirket stratejilerini yöneten ve yönetim kurulunun icra kuruluşuyla olan bağlantısı olan yönetici olarak ifade edilmekte ve yönetim kurulu direktifleri doğrultusunda görevini ifa etmektedir. Yönetim kurulu ile genel müdürün rolleri her ne kadar birbirlerini dengeler ve destekler nitelikte olsa da birbirinden ayrı rollerdir. Yönetim kurulunun görev ve sorumlulukları arasında şirket genel müdürünün performansını değerlendirmek de yer almaktadır. Genel müdürün şirket yönetim kurulunda yer aldığı durumlarda, yönetim kurulu kendisinden beklenen denetleyici rolü beklenen ölçüde yerine getiremeyebilir. Diğer bir ihtimal ise diğer yönetim kurulu üyelerinin, genel müdürün gözetimi konusunda çekimser kalabileceğidir. Genel müdürün, şirket yönetim kurulunun vereceği kararlar üzerinde son derece etkin olması veya diğer yönetim kurulu üyelerinin genel müdürün düşüncelerine ve görüşlerine körü körüne bağlı kalacağı durumlar da söz konusu olmaktadır. Genel müdürün, yönetim kurulu tarafından yeterli ve adil bir biçimde denetim ve gözetiminin yapılamaması ve

performansının sağlıklı bir biçimde değerlendirememesi, şirketi sahtekarlıklara ve beyaz yaka suçlara karşı daha açık hale getirmektedir. Çalışmada genel müdürün yönetim kurulunda yer aldığı şirketler “1”, genel müdürün yönetim kurulunda yer almadığı şirketler ise “0” olarak kodlanmıştır. Bu doğrultuda kurulacak olan hipotez şu şekildedir:

H₈: Genel müdürün yönetim kurulunda yer aldığı şirketler, genel müdürün yönetim kurulunda yer almadığı şirketlere göre beyaz yaka suçlarına karşı daha açıktır.

4.3.2.8. Komiteler

Şirketlerin, yönetim kurulları aracılığıyla yerine getirmeye çalıştığı görevlerin en önemlilerinden biri şirket pay sahiplerinin menfaatlerinin gözetilmesidir. Şirketler bahsi geçen bu görevi yerine getirirlerken şirket paylarına sahip kişilerin haklarını korumaktadır. Söz konusu hakların korunması için ise yönetim kurullarının bağımsızlığının sağlanması ve teminat altına alınması oldukça önemlidir. Şirket yönetim kurulunun bağımsızlığını tehdit altına alabilecek çeşitli durumların varlığı söz konusudur. Şirket pay sahipleri ile şirket yönetiminde yer alan kişiler arasında meydana gelebilecek olası çıkar çatışmaları, tepe yöneticilerin bireysel çıkarlarını şirket çıkarlarının önünde tutması sonucu vekalet problemlerini açığa çıkarmaktadır. Şirket tepe yöneticileri, bireysel çıkarlarını gözetmek adına kaynak ve fon verimsizliğine, şirket varlıklarının etkin bir şekilde kullanılmamasına ve ortakların haklarının ihlal edilmesine neden olacaktır.

Diğer bir taraftan ise, şirketlerde yüksek oranda paya sahip olan büyük paydaşların şirketin operasyonlarını kendi çıkarları dahilinde manipüle etmeleri söz konusu olabilmektedir. Büyük paylara sahip ortakların, daha küçük miktarda paya sahip olan ortakları oyunun dışına iterek onları şirkete dair alınacak kararlarda etkisiz hale getirebilmektedir. Bunun yanı sıra, büyük ortakların sahip olduğu bilgi miktarı küçük sermaye sahiplerine oranla daha fazla olabilmekte ve bunun sonucunda paydaşlar arasında bilgi asimetrisi oluşabilmektedir. Bahsi geçen türde bir vekalet sorununun olması, aynı zamanda şirketin kurumsal yönetim ilkelerine uygun olarak adil bir şekilde yönetilmesinin önüne geçmekte ve alınan şirket kararlarına dair soru

işaretleri oluşturmaktadır. Vekalet sorunun şirketin güvenilirliğini etkilemesinin önüne geçebilmek için şirketlerde mutlaka bağımsız yönetim kurulu üyeleri bulunmalıdır (Çiftçi, 2017).

Bağımsız yönetim kurulu üyesi bulundurmanın yanı sıra şeffaflığı ve adaleti sağlamak ve aynı zamanda yönetim kurulunun sağlıklı olarak işlemesini sağlama adına yönetim kurulu bünyesinde farklı komitelerin kurulması gerekliliği belirtilmiştir. Söz konusu bu komiteler “denetim komitesi, kurumsal yönetim komitesi, riskin erken saptanması komitesi, aday gösterme komitesi ve ücret komitesi”dir. Denetim komitesi, kurumsal yönetim komitesi ile riskin erken saptanması komitesi üyeleri şirket yönetim kurulunca seçilmektedir. Aday gösterme komitesi ve ücret komitesinin kurulmamış olduğu şirketlerde ise söz konusu bu komitelerin görevini de kurumsal yönetim komitesi üstlenmektedir. Komiteler kendi görev ve sorumluluklarının belirlediği çerçevede faaliyet göstermekte ve şirket yönetim kuruluna tavsiye niteliğinde görüş bildirmekte; ancak nihai karar mercii şirket yönetim kurulu olmaktadır (SPK, 2003).

Yönetim kurulu bünyesinde kurulan komiteler, şirket yönetim kurullarına, ortak uzmanlık alanının ötesine varan veyahut tabiatı gereği yönetim kurulunun ajandası dışında kalan konularda yol gösterici olmaları bakımından oldukça önemli bir görev üstlenmektedir. Komiteler vasıtasıyla araştırma konusu olan gündem hakkında daha geniş bir bakış açısı sağlanırken; daha bütüncül bir yaklaşımla resmin bütününe odaklanmak mümkün olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, yönetim kurulu bünyesinde kurulan komiteler “yönetim organı içinde ihtisaslaşma” sağlamaktadır. Yönetim kurulunun titiz bir ön inceleme ve alt yapı çalışması gerektiren kararları almadan önce, komitelerin yönetim kurulunu konu ile ilgili detaylı bir bilgilendirmede bulunması oldukça önemlidir (Deloitte, 2007).

Literatürde şirketlerin yönetim kurulu kompozisyonun ve komitelerin, şirket iç kontrol sistemlerin verimliliğini artırdığına dair çok sayıda çalışma mevcuttur. Örneğin Weisbach (1988) şirket yönetim kurulu bünyesinde yer alan dışardan atacak bağımsız üyelerin, şirketin zayıf performans gösterdiği dönemlerde daha önemli hale geldiğini ortaya koymaktadır. Dechow, Sloan ve Sweeney (1996), beyaz yaka suçları işleyen şirketlerde daha fazla içerden yönetim kurulu üyesi bulunduğunu belirtmektedir. Beasley (1996), finansal tablo sahtekarlıkları ile bağımsız yönetim kurulu üye sayısı arasında negatif bir ilişkinin var olduğunu savunmaktadır. Uzun,

Szewczyk ve Varma (2004)'ya göre ise, dışardan atanmış olan bağımsız üyelerin sayısı artıkça kurumsal sahtekarlıkların daha az görüldüğünü belirtmektedir. Gerek Beasley (1996) gerekse de Uzun ve arkadaşlarının (2004) çalışmalarında denetim komitesinde yer alan bağımsız üye sayısının artışı ile şirketin beyaz yaka suçlarına karışması arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra komitelerin kurulması ne kadar gerekli ise beyaz yaka suçların önlenmesi aşamasında söz konusu bu komitelerin yapılanmaları da oldukça önemlidir. Şirketin,

- İç denetim ve bağımsız dış denetiminin verimli bir şekilde işleyişini ve etkinliğinin gözetimini sağlayan,
- Yönetim kuruluna kurumsal yönetim uygulamalarını iyileştirici tavsiyelerde bulunan,
- Öncelikle şirket paydaşları olmak üzere şirketteki çıkar gruplarını doğrudan etkileyebilecek riskleri minimize edecek risk yönetim sistemleri ve süreçlerini kapsayan iç kontrol sisteminin kurulması amacıyla yönetim kuruluna yol gösteren,
- Yönetim kurulunda yer alacak olan üyelerin belirlenmesi amacıyla uygun adayların seçilmesi ve eğitilmesi hususunda gerekli çalışmaları yürüten ve
- Yönetim kurulunda yer alan üye ve tepe yönetime ilişkin ücret politikasını, uzun vadeli şirket hedefleriyle uyumlu olacak şekilde belirleyen bu komitelerin varlığı, şirketin kurumsal yönetim ilkelerine uygun bir biçimde faaliyet göstermesini teminat altına almaktadır.

Misyonları itibariyle oldukça önem taşıyan yönetim kurulu komitelerinin üye sayıları da şirket bünyesinde gerçekleştirilecek olan sahtekarlık ve beyaz yaka suçların önlenmesi açısından dikkat edilmesi gereken bir konudur. Çalışmada komiteleri belirten değişkenler şu şekilde ifade edilmektedir:

ACSIZE: Denetim komitesi üye sayısı

RCSIZE: Risk komitesi üye sayısı

CGCSIZE: Kurumsal yönetim komitesi üye sayısı

NCSIZE: Aday gösterme komitesi üye sayısı

CCISIZE: Ücret komitesi üye sayısı

Bu doğrultuda kurulacak olan hipotezler şu şekildedir:

H₉: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan denetim komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H₁₀: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan risk komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H₁₁: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan kurumsal yönetim komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H₁₂: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan aday gösterme komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H₁₃: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan ücret komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

4.3.2.9. Sektör

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerden bir tanesi de şirketin faaliyet gösterdiği sektör (INDC) olarak belirlenmiştir. Konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar ele alındığında, şirketin faaliyet gösterdiği sektörün şirketin beyaz yaka suç davranışı üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Örneğin teknoloji, bilişim ve bilgisayar donanımı sektörlerinde diğer sektörlerle oranla daha fazla suç vakasıyla karşılaşmaktadır (Chidambaran, 2011; Loebbecke ve ark., 1989; Dechow ve ark., 1996; Bell ve Carcello 2000). Finansal tablo sahtekarlıklarının özellikle belirli sektörlerde yoğunlaştığını ortaya koyan çok sayıda çalışma mevcuttur. İmalat (Beneish, 1997; Bonner ve ark., 1998), iletişim ve ulaşım (Loebbecke ve ark., 1989), ticari hizmetler (Beneish, 1997; Bonner ve ark., 1998), sigortacılık ve finans (Dechow ve ark., 1996) ile toptan ve perakende (Beneish, 1997; Bonner ve ark., 1998) sektörleri, beyaz yaka suç vakalarıyla en çok karşılaşılan diğer sektörlerdir. Çalışmada belirlenen örneklem grubunda yer alan şirketlerin faaliyet gösterdiği sektörler şunlardır:

Tablo 6: Örneklem Grubunda Yer Alan Şirketlerin Faaliyet Gösterdiği Sektörler

Sektör Adı
Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları
Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler
Taş ve Toprağa Dayalı İmalat
Perakende Ticaret
Gıda, İçecek ve Tütün
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları
Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri
Bankalar
Holdingler ve Yatırım Şirketleri
Sigorta Şirketleri
Toptan Ticaret
Bilişim
Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Basım Ve Yayın
İnşaat ve Bayındırlık / İnşaat ve Bayındırlık İşleri
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları
Ana Metal Sanayi
Finansal Kiralama ve Faktöring Şirketleri
Orman Ürünleri ve Mobilya
Madencilik ve Taş Ocakçılığı
Haberleşme

Çalışmada bilişim ve haberleşme sektörlerinin, diğer sektörlerle göre daha teknoloji tabanlı oldukları kabul edilmiş olup; söz konusu sektörlerde, diğer sektörlerle oranla beyaz yaka suç vakasının daha fazla olması beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle, beyaz yaka suçların meydana gelme ihtimali sektörlerle göre değişmektedir. Bu doğrultuda kurulacak olan hipotez aşağıdadır:

***H₁₄:** Şirketin faaliyet gösterdiği sektör ile beyaz yaka suç davranışı arasında bir ilişki vardır.*

4.3.2.10. Genel Müdür Sahipliği (Pay) Oranı (%)

Tez çalışmasında kullanılan değişkenlerden biri de genel müdür sahipliği oranıdır (%CEOS). Şirketlerde pay sahiplerinin ortaklık statüleri dışında şirket yöneticisi pozisyonunu elinde bulundurdıkları durumlar söz konusu olabilmektedir. Şirket yöneticilerinin aynı zamanda şirket hissedarı da olduğu bu durum, şirketlerde karşılaşılması muhtemel olan temsil probleminin önüne geçilmesine hizmet etmektedir. Şirket paydaşlarının (pay sahiplerinin), gerek kendi bireysel menfaatlerini ve dolayısıyla refahlarını maksimize etmek, gerekse de yönetici pozisyonunda yer alan kişileri teşvik etmek adına şirket yöneticilerini şirketin bir paydaşı yapmaları söz konusu olabilmektedir (Sayman, 2012: 98-99). Daha açık bir ifadeyle şirketin ortakları, şirket tepe yönetiminde yer alan kişilerin görev ve sorumlulukları arasında şirket değerinin maksimize edilmesi ve böylelikle paydaşların menfaatlerinin gözetilmesinin de yer alması gerektiğini savunmaktadır (Himmelberg ve ark.,1999). Ancak tepe yönetiminin bu görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi sırasında temsilci maliyetleri oluşmaktadır (Bayrakdaroğlu, 2010:15).

Şirketlerde sermaye yapısı dahilinde genel müdürün ortaklık payına sahip olması diğer bir ifadeye genel müdürün sermaye mülkiyetini elinde bulundurması, hisse senedi değerlerinin optimize edilmesi için teşvik edici rol oynamaktadır (Mallin, 2016). Berle ve Means, şirket mülkiyet yapısı ile şirket performansı ilişkisini ele alan ilk çalışmayı 1930'lu yılların başında gerçekleştirmişlerdir. Söz konusu bu çalışmaya göre şirketlerde mülkiyetin yoğunlaşması yöneticilerin kontrol gücü üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Hiraki ve arkadaşlarının (2003) yapmış oldukları çalışmada yönetici sahipliğinin şirket performansı üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Çalışma sonucunda yönetici sahipliği ile şirket performansı arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Bulut ve arkadaşlarının (2009) çalışması da yönetici sahipliğinin şirketin faaliyet performansını pozitif yönde etkilediğini ifade etmektedir. Jensen ve Meckling (1976), şirket paydaşlarının menfaatlerinin daha iyi bir biçimde gözetilebilmesi için şirket yöneticilerinin de şirkette pay sahibi olarak yer alması gerektiğini savunmaktadır. Ancak şirket yöneticilerinin etkinliğini, şirketin sermaye yapısı belirlemektedir. Şirket sermayesinin büyük bir ortaktan ziyade geniş bir taban tarafından sahiplenildiği (hâkim bir ortağın bulunmadığı) durumlarda

yöneticilerin etkinliği daha fazladır. Bu tür küçük oranlı çok sayıda sermaye sahibinin bulunduğu durumlarda, yöneticilerin şirket faaliyetleri üzerindeki kontrolü oldukça yüksektir (Sayman, 2012: 99). Diğer bir taraftan, pay sahibi yöneticilerin işletmeye olan bağlılıklarında artış meydana gelmesi sonucu temsil sorunu ve dolayısıyla bu sorunun neden olacağı temsil maliyetleri azaltmaktadır (Himmelberg ve ark., 1999). Fama ve Jensen (1983)'in çalışması da benzer bulgular taşımaktadır. Fama ve Jensen (1983), yönetici ve ortak rollerinin birbirlerinden ayrılması sonucunda temsil maliyetleri azalırken, işletme performansı yükselmektedir. Ayrıca bu durumun işletme değeri üzerinde pozitif bir etki yaratacağını söylemek mümkündür (Jensen ve Meckling, 1976).

Şirketlerde sermaye sahiplik yapısı ile şirketin kontrolü arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Daha açık anlatımla, hâkim ortakların bulunduğu yoğunlaşmış sermaye yapısının mevcut olduğu şirketlerde, kontrol çoğunlukla bu hâkim sermaye grubuna aittir (Doğan, 2016:51). Yönetici sahipliğinin sermayenin tabana yayıldığı dağınık sermaye yapısına sahip şirketlerde daha etkin olmasının altında yatan sebep bu tür şirketlerde hâkim bir ortağın bulunmamasıdır. Bundan ötürü, bu tür sermaye yapısına sahip şirketlerde yöneticiler küçük oranda bir paya sahip olsalar dahi şirketin tüm kontrolüne sahip olabilirler (Doğan, 2016:52). Ancak diğer bir taraftan, yöneticilerin elinde bulunan gücün fazlalığı onları kendi çıkarlarını en düzeyde tutmaya ve bunu başarmak için de şirketin finansal göstergelerini manipüle etmelerine yol açmaktadır. Şirket hissedarı olan yöneticinin güç zehirlenmesine uğrayarak beyaz yaka suçları işleme ihtimali oluşmaktadır. Literatürde yapılmış olan çalışmaların incelenmesi doğrultusunda çalışmada kurulan hipotez şu şekildedir:

H₁₅: Beyaz yakalı suçları işlemiş şirketlerde genel müdür pay oranı suç işlememiş şirketlere kıyasla daha yüksektir.

4.3.2.11. Yıllar

Çalışmada ele alınan bir diğer bağımsız değişken ise yıllardır (YEAR). 2006-2017 yılları arasındaki verilerin değerlendirilmeye alındığı çalışmada, yıl değişkeni kukla değişken olarak yer almaktadır. Yönetim kurulu komitelerinin bazı yıllar için kurulmuş olmalarına karşın, bazı yıllarda hiçbir komitenin kurulmamış olduğu tespit

edilmiştir. Bu doğrultuda yönetim kurulu bünyesinde kurulan 5 tane komiteden en az birinin kurulmuş olduğu yıllar “1” olarak; hiçbir komitenin kurulmamış olduğu yıllar ise “0” olarak kodlanmıştır. Bu çerçevede kurulacak olan hipotez şu şekildedir:

***H₁₆:** Herhangi bir komitenin kurulmadığı yıllar ile beyaz yaka suçları arasında bir ilişki vardır.*

Daha önceden sözü edilen araştırma sorularının da belirttiği gibi, yönetim kurulu yapısının ve yönetim kurulu bünyesinde oluşturulacak olan komitelerin beyaz yaka suçların açığa çıkmasında etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma sorularına dayanarak ve önceki bölümlerde sunulan teorik çerçeve dahilinde 16 tane hipotez oluşturulmuştur. Bu hipotezler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

***H₁:** Şirket yönetim kurulunun büyüklüğü ile beyaz yaka suçları arasında negatif bir ilişki vardır.*

***H₂:** Bünyesinde hiç kadın yönetim kurulu üyesi bulunmayan şirketlerde, kadın yönetim kuruluna sahip şirketlere göre daha fazla beyaz yaka suçları görülmektedir.*

***H₃:** Beyaz yaka suçları işleyen şirketlerde yönetim kurulu değişikliği, işlemeyen şirketlere oranla daha fazladır.*

***H₄:** Beyaz yaka suçu işlememiş şirketlerdeki icracı olmayan yönetim kurulu üyesi sayısı, suç işlemiş şirketlere kıyasla daha fazladır.*

***H₅:** Bağımsız yönetim kurulu üye sayısı, beyaz yaka suçu işlememiş olan şirketlerde suç işlemiş şirketlere kıyasla daha yüksektir.*

***H₆:** Bağımsız yönetim kurullarında, bağımsız olmayan yönetim kurullarına kıyasla daha az beyaz yaka suçlarla karşılaşmaktadır.*

***H₇:** Genel müdür ikiliği (CEO Duality) görülen şirketler, genel müdür- yönetim kurulu başkanı ayrımı olan şirketlere göre beyaz yaka suçlarına karşı daha açıktır.*

***H₈:** Genel müdürün yönetim kurulunda yer aldığı şirketler, genel müdürün yönetim kurulunda yer almadığı şirketlere göre beyaz yaka suçlarına karşı daha açıktır.*

***H₉:** Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan denetim komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.*

***H₁₀:** Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan risk komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.*

H₁₁: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan kurumsal yönetim komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H₁₂: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan aday gösterme komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H₁₃: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan ücret komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H₁₄: Şirketin faaliyet gösterdiği sektör ile beyaz yaka suç davranışı arasında bir ilişki vardır.

H₁₅: Beyaz yakalı suçları işlemiş şirketlerde genel müdür pay oranı suç işlememiş şirketlere kıyasla daha yüksektir.

H₁₆: Herhangi bir komitenin kurulmadığı yıllar ile beyaz yaka suçları arasında bir ilişki vardır.

İzleyen bölümde kurulan bu hipotezlerin, oluşturulan lojistik regresyon modeli dahilinde analizleri gerçekleştirilecektir.

4.4. ARAŞTIRMADA KULLANILACAK EKONOMETRİK MODELİN BELİRLENMESİ

Yapılan bu çalışmada şirketlerin işlediği beyaz yaka suçlarının, şirket yönetim kurulu yapısıyla olan ilişkisini ortaya koyabilmek için lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmektedir. Lojistik regresyon analizinin temelinde yatan çeşitli gruplandırmalarda bulunma, sınıflandırma amacı yatmaktadır (Çokluk, 2010:1359). Mertler ve Vannatta (2005) yapmış oldukları çalışmada, lojistik regresyon analizinin gruplandırma veya sınıflandırma olarak ifade de edilebilen amacı dışında, bağımlı değişken ile bağımsız değişken(ler) arasındaki mevcut ilişkiyi/ilişkileri ortaya koymak olduğunu da belirtmektedirler.

Kategorik verilerin analiz edilmesi sürecinde sıklıkla yararlanılan lojistik regresyon analizi başka analiz yöntemlerine kıyasla kullanım avantajına sahiptir (Kılıç, 2020). Söz konusu bu kullanım avantajı lojistik regresyon analizinin diğer yöntemlerin aksine değişkenlerin normal dağılım göstermesi, bağımlı- bağımsız değişkenler arasında doğrusallığı sağlama veya varyans/kovaryans matrislerinin eşit olması gibi varsayımlara ihtiyaç duymamasından kaynaklanmaktadır (Çokluk, 2010; Tabachnick ve Fidell, 1996). Lojistik regresyon analizin sağlayacağı bir diğer

avantaj da bağımsız değişkenin kategorik ya da sürekli olup olmaması konusunda serbestlik tanınmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, kategorik bağımlı değişkene karşılık, bağımsız değişkenler için herhangi bir sınırlama getirilmemiştir (Cook, 2008; Seven, 1997). İkili (ikili durumlu) lojistik regresyon modelinde kategorik olan bağımlı değişken “0” ya da “1” değerlerini alabilmektedir. Bağımlı değişkenin “0” değerini alarak kodlanması, gerçekleşmesi beklenen/istenen olgunun meydana gelmemiş olmasını; “1” olarak kodlanması ise gerçekleşmesi beklenen/istenen olgunun oluştuğunu ifade etmektedir (Çelik, 2019:4). Bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken üzerindeki olası etkileri lojistik regresyon analizi dahilinde olasılık olarak ortaya konulmaktadır. Böylelikle risk faktörlerinin de olasılık şeklinde tespit edilmesi mümkün kılınmaktadır (Özdamar, 2002; Lemeshow ve Hosmer, 2000; Girginer ve Cankuş, 2008). Eşitlik-1’de formüle edilen lojistik regresyon analizine ait denklemde,

$$P = \frac{e^{\beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_k X_k}}{1 + e^{\beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_k X_k}} \quad (1)$$

P : incelenen olayın gözlenme ihtimali,

β_0 : sabit değeri,

$\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$: bağımsız değişkenlere ilişkin regresyon katsayılarını,

$X_1, X_2, \dots, X_k$: denklemde yer alan bağımsız değişkenleri,

k : bağımsız değişken sayısını,

e : 2.71 değerini ifade etmektedir (Özdamar, 2002).

Denklemde yer alan “ P ” değeri, bağımsız değişkenlerin ışığında bağımlı değişkenin temsil ettiği olayın/durumun meydana gelme ihtimalini göstermektedir. Söz konusu bu ihtimal, 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Lojistik regresyon denkleminde yer alan $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ terimleri, modelde yer alan bağımsız değişkenlere ilişkin regresyon katsayılarını olarak ifade edilmektedir. İkili (durumlu) lojistik regresyon modelinde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenleri aşağıdaki tablo yardımıyla daha açık bir şekilde görmek mümkündür.

Tablo 7: İkili (durumlu) Lojistik Regresyon Modeline İlişkin Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Bağımlı Değişken (y)	Bağımsız Değişken (x)	
	x =1	x =0
y=1	$\pi (1) = \frac{e^{\beta_0 + \beta_1}}{1 + e^{\beta_0 + \beta_1}}$	$\pi (0) = \frac{e^{\beta_0}}{1 + e^{\beta_0}}$
y=0	$\pi (1) = \frac{1}{1 + e^{\beta_0 + \beta_1}}$	$1 - \pi (0) = \frac{1}{1 + e^{\beta_0}}$
Toplam	1.0	1.0

$\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ gibi denklemde yer alan bağımsız değişkenlerin doğrusal birleşimi olarak Z_i değeri kabul edildiğinde, $P_i=1$ olasılığını veren çok değişkenli lojistik regresyon modeli Eşitlik- 2’deki gibidir:

$$P_i = E (Y = 1 |X_i) = \frac{e^{Z_i}}{1 + e^{Z_i}} = \frac{1}{1 + e^{-Z_i}} \quad (2)$$

$P_i=1$ olasılığını veren çok değişkenli lojistik regresyon modeline karşılık $P_i=0$ olasılığını gösteren denklem ise Eşitlik-3’deki gibidir:

$$1 - P_i = E (Y=0 |X_i) = \frac{1}{1 + e^{Z_i}} \quad (3)$$

Bağımsız değişkenlerin ışığında bağımlı değişkenin temsil ettiği olayın/durumun meydana gelme ihtimalinin diğer bir ifadeyle P_i değerinin 1’e eşit olma ihtimalini P_i değerinin 0’a eşit olma ihtimalini oranladığımızda Eşitlik- 4’de yer alan denkleme ulaşılacaktır:

$$\frac{P_i}{1 - P_i} = \frac{1 + e^{Z_i}}{1 + e^{-Z_i}} = e^{Z_i} \quad (4)$$

Yukarıda yer alan P_i değerinin 1'e eşit olma ihtimalinin P_i değerinin 0'a eşit olma ihtimaline bölünmesiyle elde edilen oran $[(P_i=1) / (P_i=0)]$, olasılık oranı (odds ratio) olarak adlandırılmaktadır. Literatürde olasılık oranı (odds ratio), "Y=1 durumu lehine fark oranı" olarak da bilinmektedir (Aksaraylı ve Saygın, 2011:25). Bir olasılığı belirten, olasılık anlamına gelen odds değeri, P_i ve $(1 - P_i)$ durumlarının ifade ettiği olasılıkları yansıtmaktadır. Diğer taraftan, odds ile karıştırılan odds ratio ise iki olasılığın (odds değerinin) birbirine oranlanmasıyla elde edilmektedir. Eşitlik- 4'te hesaplanan olasılık oranı, gözlemlenen durumun meydana gelme olasılığının, meydana gelmeme olasılığına oranını belirtmektedir. Bu çerçevede olasılık oranının 1 değerinden büyük olması halinde (odds ratio>1 ise), gözlemlenen durumun meydana gelme ihtimali yüksektir. Tam aksine olasılık oranının 1 değerinden küçük olduğu durumlarda olayın meydana gelme olasılığı azdır (Gujarati, 2006: 555). İki olasılığın birbirlerine oranı olan (bir olayın olma olasılığı/aynı olayın olmama olasılığı) olasılık oranı, her zaman pozitif olup, 0 ile sonsuz arasında bir değer alabilmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse,

- Olasılık oranı (odds ratio=OR) **1'den küçük ise**, incelenen faktörün mevcut durumun meydana gelme ihtimali üzerinde negatif etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.
- Olasılık oranı (odds ratio=OR) **1'den büyük ise**, incelenen faktörün mevcut durumun meydana gelme ihtimali üzerinde pozitif etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.
- Olasılık oranı (odds ratio=OR) **1'e eşit olduğunda**, incelenen faktörün mevcut durumun meydana gelme ihtimali üzerinde herhangi bir pozitif ya da negatif etkisi bulunmamaktadır.

Lojistik regresyon modelinde, model ile analizde kullanılan verinin uyumluluğu test edilmelidir. Söz konusu bu uyumluluk kontrolü uyum iyiliği testleri (goodness-of-fit test) yoluyla gerçekleştirilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 1996). Uyum iyiliği testi, gözlemlenen değer ile tahminlenen değer farklarının belirleyerek

söz konusu bu farkları incelemektedir (Çelik, 2019:9). Modelin uyum iyiliği, bağımlı değişkeni açıklamak amacıyla oluşturulan en iyi modelin etkinliğini ölçme amacı taşımaktadır (Aksaraylı ve Saygın, 2011:27). Model ile analiz edilen verinin uyumunun iyiliği, aslında modelin etkinliğinin ne ölçüde sağlandığını, kurulan en iyi modelin etkinliğini ortaya koymaktadır (Oğuzlar, 2005). Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse uyum iyiliği,

- *Modelin bağımlı değişkeni olan Y_i 'nin, tahmin edilen $\hat{Y}_i$ ile arasında bulunan uzaklığın küçük olması,*
- *Her bir $(Y_i, \hat{Y}_i)$ ikilisi için ilişkinin, modelin hata yapısından bağımsız ve sistematik olmayışı tarafından belirlenmektedir (Nargeleçekenler, 2005).*

Lojistik regresyon modellerinin uyum iyiliğini ölçmek amacıyla yoğunlukla Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testi ile sınıflandırma tablolarından yararlanılmaktadır. Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testinde, tahmin edilen olasılık değerlerinin gruplandırılması söz konusudur (Oğuzlar, 2005).

Modelin uyum iyiliğinin değerlendirilmesinde kullanılan bir başka yöntem de sınıflandırma tablolarıdır. Bağımlı değişkenin gerçekleşen ve olması beklenen (tahminlenen) değerlerinin çaprazlandığı daha açık bir ifadeyle çapraz sınıflandırılmasının gerçekleştirildiği sınıflandırma tablosunda, gözlemlenen ve tahminlenen olasılıklar “0” ya da “1” değerini alabilmektedir. Tahminlenen olasılık değerinin 0.5 değerinden fazla olması halinde “1”, tersi durumda “0” grubuna atama gerçekleştirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, tahminlenen olasılık değeri 0.5’i aşarsa, bağımlı değişken “1” değerini almaktadır. Aksi halde bağımlı değişkenin alacağı değer “0” olacaktır (Hosmer ve Lemeshow, 2000).

İkili (durumlu) lojistik regresyon analizinde kurulan modele ilişkin uyumluluğun ölçülebilmesi için literatürde Pearson ki-kare testi (Pearson's chi-squared test), sapma testi (deviance test), Pulkstenis ve Robinson uyum iyiliği testi (Pulkstenis & Robinson goodness of fit test) ve Hosmer ve Fagerland uyum iyiliği testi (Hosmer & Fagerland goodness-of-fit test) de yararlanılan diğer testlerdendir (Çelik, 2019).

Bu tez çalışması kapsamında ikili lojistik regresyon analizi (binary logistic regression analysis) yürütülerek şirketler, suç işleyen ve işlemeyen şirketler olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bunun yanı sıra çalışmada, beyaz yaka suçları ile şirket yönetim kurulu yapısı arasındaki ilişkileri açığa çıkarmak amaçlanmaktadır.

İkili (durumlu) lojistik regresyon analizinin yürütülecek olmasının temelinde bağımlı değişken olan beyaz yakalı suç vakaların, ikili bir yapı sergilemesi yatmaktadır. İzleyen bölümde belirlenen örneklem grubuna lojistik regresyon analizi uygulanacak olup, elde edilen bulgular raporlanacaktır.

4.5. ANALİZLER VE BULGULAR

4.5.1. Hipotezlerin Analizi

Çalışmanın bu kısmında, araştırma modelinin belirlemiş olduğu hipotezler test edilerek, bağımsız değişkenleri, şirketler tarafından işlenmiş olan beyaz yaka suçlarıyla arasında anlamlı ilişkilerin olup olmadığı belirlenmektedir. Bu tez çalışması kapsamında şirket yönetim kurulu yapılarının beyaz yaka suçları üzerindeki etkisini açığa çıkarabilmek için Borsa İstanbul (BİST)'de işlem gören (listelenen) şirketlerin 2006-2017 yıllarına ilişkin yönetim kurulu yapılarına dair veriler kullanılmaktadır. Söz konusu veriler gerek nitel gerekse de nicel araştırma yöntemleri kullanılarak elde edilmiş olup, analiz edilmektedir. Araştırmanın kapsadığı zaman dilimi belirlenirken, 2005 yılında finansal tabloların UFRS'ye göre hazırlanmaya başlanması ve 2011 yılında yayınlanan Kurumsal Yönetim İlkeleri belirleyici olmuştur. Çalışmada kullanılan verilerin analizinde ikili (durumlu) lojistik regresyon analiz yönteminden faydalanılmaktadır. Bu tez çalışmasının bağımlı değişkenini beyaz yaka suçları, bağımsız değişkenlerini ise şirket yönetim kurulu yapısını belirleyen faktörler (büyüklük, üyelerin cinsiyeti, yönetim kurulu değişikliği, icrada görevli olmayan üye sayısı bağımsız üye sayısı, kurul bağımsızlığı, yönetici sahipliği, genel müdürün kurulda bulunması ve yönetim kurulu bünyesinde kurulan komitelerin üye sayısı) oluşturmaktadır. BİST kapsamında faaliyet gösteren işletmelerden, söz konusu zaman diliminde beyaz yaka suçları işleyen şirketler belirlenmiştir. Belirlenen bu şirketlerle benzer miktarda ($\pm$ %30) aktif toplamına sahip, aynı sektör ve aynı yıllarda faaliyet gösteren beyaz yaka suçları işlememiş şirketler eşleştirilmiştir. Eşleştirme kriterlerine uymayan veya verilerine ulaşılamayan şirketlerin çıkarılmasıyla 192 tane şirketin (96 tane suç işleyen ve 96 tane suç işlememiş şirket) verileri değerlendirmeye alınmıştır. Söz konusu bu veriler BİST, KAP, SPK ve şirket resmi internet sitelerinden

elde edilmiştir. Elde edilen veriler, STATA/IC 16.1 Data Analysis and Statistical Software Programı kullanılarak analiz edilmiştir.

4.5.2. Analiz Sonucunda Elde Edilen Bulgular

4.5.2.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Tez çalışması kapsamında ulaşılan verilere dair tanımlayıcı istatistikler bu bölümde ele alınmaktadır. Öncelikle çalışmada kullanılan kategorik ve nominal değişkenler özet istatistik tablolarında yer almamaktadır. Bunun nedeni kategorik ve nominal değişkenler için ortalama ve standart sapmanın hesaplanmasının anlamsız olmasıdır. Örneğin, kategorik bir değişken olan medeni durumun alabileceği değerler sadece “0” ve “1” dir; ancak ortalamanın hesaplanması sonucunda 0 ile 1 arasında elde edilecek herhangi bir değer anlamsız bir sonuç verecektir. Nominal değişkenlerin ölçülemez olması (non-parametric) sebebiyle bu değişkenler için frekans dağılımı dikkate alınmaktadır. Öncelikle yıl değişkenine ilişkin frekans tablosu aşağıdaki gibidir.

Tablo 8: Yıl Bağımsız Değişkenine İlişkin Frekans Tablosu

. tabulate YEARS

YEARS	Freq.	Percent	Cum.
0	267	12.64	12.64
1	1,846	87.36	100.00
Total	2,113	100.00	

Çalışmada yıl değişkeni, şirketlerin yönetim kurulları bünyesinde komitelerden en az bir tanesinin kurulması halinde “1”; aksi takdirde “0” olarak kodlanmaktadır. Bu doğrultuda 2113 tane gözlemin 267 tanesinde yıl değişkeni “0” değerini almıştır. Bu değer tüm gözlemlerin %12,64’üne eşittir. En az bir komitenin kurulma sıklığı %87,36’dır. Diğer bir ifadeyle, hiçbir komitenin oluşturulmadığı örneklem sayısı toplam örneklem sayısının yaklaşık olarak %13’üne denk gelmektedir. Demek oluyor

ki şirketlerin büyük bir bölümü 2006-2017 yılları arasında yönetim kurulları dahilinde en az bir komitenin kurulmasını sağlamıştır.

Çalışmada kullanılan bir diğer nominal değişken şirketin faaliyet gösterdiği sektör olarak belirlenmiştir. KAP tarafından yapılan sektörel ayırım baz alınarak beyaz yaka suçu işleyen ve bu şirketlerle eşleştirilen suç işlememiş şirketlerin sektörel dağılımını gösteren frekans tablosu aşağıdaki gibidir:

Tablo 9: Sektörel Ayrıma İlişkin Frekans Tablosu

. tabulate INDUSTRY

INDUSTRY	Freq.	Percent	Cum.
BANKS AND SPECIAL FINANCE CORPORATIONS	66	3.12	3.12
BASIC METAL INDUSTRIES	110	5.21	8.33
CHEMICALS, PETROLEUM RUBBER AND PLAST..	220	10.41	18.74
CONSTRUCTION AND PUBLIC WORKS	22	1.04	19.78
CONSUMER TRADE	44	2.08	21.86
FABRICATED METAL PRODUCTS, MACHINERY ..	286	13.54	35.40
FINANCIAL LEASING AND FACTORING COMPA..	66	3.12	38.52
FOOD, BEVERAGE AND TOBACCO	187	8.85	47.37
HOLDING AND INVESTMENT COMPANIES	154	7.29	54.66
INFORMATION TECHNOLOGY	66	3.12	57.79
INSURANCE COMPANIES	22	1.04	58.83
INVESTMENT TRUST	177	8.38	67.20
MINING	22	1.04	68.24
NON-METALLIC MINERAL PRODUCTS	242	11.45	79.70
PAPER AND PAPER PRODUCTS, PRINTING AN..	77	3.64	83.34
REAL ESTATE INVESTMENT TRUSTS	110	5.21	88.55
TELECOMMUNICATION	22	1.04	89.59
TEXTILE, WEARING APPAREL AND LEATHER	154	7.29	96.88
WHOLESALE TRADE	44	2.08	98.96
WOOD PRODUCTS INCLUDING FURNITURE	22	1.04	100.00
Total	2,113	100.00	

.

Sektörel ayrıma ilişkin frekans tablosu ışığında, örnekleme yer alan şirketlerin büyük çoğunluğu (%13.54) “metal eşya, makine, elektrikli cihazlar ve ulaşım araçları imalatı” sektöründe faaliyet göstermektedir. “Metal eşya, makine, elektrikli cihazlar ve ulaşım araçları imalatı” sektörünü, %11,45 payla “taş ve toprağa dayalı imalat” sektörü izlemektedir. Örnekleme yer alan şirketlerin en çok bulunduğu üçüncü sektör ise “kimya, ilaç, petrol, lastik ve plastik ürünler imalatı” olarak belirlenmiştir. “Gıda, içecek ve tütün”, “holdingler ve yatırım şirketleri” ve “tekstil, giyim eşyası ve deri imalatı” sektörü de bu ilk üç sektörün ardından gelmektedir. Belirlenen sektörlerin sektör kodları aşağıdaki gibidir:

Tablo 10: Örnekleme Yer Alan Şirketlerin Sektör Kodları ve Adı

Sektör Kodu	Sektör Adı
1	Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları
3	Kimya İlaç Petrol Lastik ve Plastik Ürünler
4	Taş ve Toprağa Dayalı İmalat
6	Perakende Ticaret
7	Gıda, İçecek ve Tütün
8	Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları
9	Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri
10	Bankalar
12	Holdingler ve Yatırım Şirketleri
13	Sigorta Şirketleri
15	Toptan Ticaret
16	Bilişim
18	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri, Basım Ve Yayın
19	İnşaat ve Bayındırlık / İnşaat ve Bayındırlık İşleri
20	Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları
25	Ana Metal Sanayi
26	Finansal Kiralama ve Faktoring Şirketleri
27	Orman Ürünleri ve Mobilya
30	Madencilik ve Taş Ocakçılığı
33	Haberleşme

Kodları yukarıdaki tabloda belirtilen sektörlere göre şirketler sayılarının dağılımı, en büyük paydan en küçük paya sıralanmış şekilde tablo aracılığıyla görülebilmektedir.

Tablo 11: Sektör Kodlarına Göre Şirketlerin Dağılımı

. tabulate SECTORCODE

SECTOR CODE	Freq.	Percent	Cum.
1	286	13.54	13.54
3	220	10.41	23.95
4	242	11.45	35.40
6	44	2.08	37.48
7	187	8.85	46.33
8	110	5.21	51.54
9	154	7.29	58.83
10	66	3.12	61.95
12	154	7.29	69.24
13	22	1.04	70.28
15	44	2.08	72.36
16	63	2.98	75.34
18	77	3.64	78.99
19	22	1.04	80.03
20	180	8.52	88.55
25	110	5.21	93.75
26	66	3.12	96.88
27	22	1.04	97.92
30	22	1.04	98.96
33	22	1.04	100.00
Total	2,113	100.00	

Çalışmada, örneklem grubunda yer alan şirketlerin yönetim kurullarında yer alan üyelerin cinsiyeti bağımsız değişken olarak modelde yer bulmaktadır. Yönetim kurullarının hem kadın hem de erkek üyeler barındırması durumunda “1”; sadece erkek üyeler barındırması halinde “2” ve sadece kadın üyelerden oluşması halinde “3” olarak kodlanması söz konusudur. Bu doğrultuda elde edilen frekans tablosu aşağıdaki gibidir:

Tablo 12: Yönetim Kurullarının Cinsiyet Kodlarına Göre Dağılımı

. tabulate GENDERCODEFM1M02F3

GENDER CODE (F+M=1; M02; F=3)	Freq.	Percent	Cum.
1	1,067	50.50	50.50
2	1,046	49.50	100.00
Total	2,113	100.00	

Cinsiyet kodlarının dağılımına ilişkin frekans tablosuna göre örneklem grubunda yer alan şirketlerin %50,50’si yönetim kurulları hem kadın hem de erkek üyelerden oluşmaktadır. Örneklemin %49,50’si ise sadece erkek üyelerden oluşan yönetim kurullarına sahiptir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında sadece kadın yönetim kurulu üyelerine sahip şirketler bulunmamaktadır. Şirket yönetim kurullarında yer alan

üyelerin beyaz yaka suçları işlemiş ve bu suçları işlememiş olan şirketlerdeki cinsiyet dağılımı ise aşağıdaki tablo yardımıyla görülebilmektedir.

Tablo 13: Beyaz Yaka Suçları İşlenmiş ve İşlenmemiş Şirketlerdeki Yönetim Kurulu Üyelerinin Cinsiyet Dağılımı

. tabulate GENDERCODEFM1M02F3 FNFF1NF0

GENDER CODE (F+M=1; M02; F=3)	F/NF (F=1;NF=0)		Total
	0	1	
1	455	612	1,067
2	602	444	1,046
Total	1,057	1,056	2,113

Tabloya göre beyaz yaka suçları işlemiş olan şirketlerden 612'sinin yönetim kurulunda kadın ve erkek üyeler birlikte bulunmakta; buna karşılık 444 şirketin yönetim kurulunda ise sadece erkek üyeler bulunmaktadır. Beyaz yaka suçları işlememiş şirketlere bakıldığında 455 tanesinin yönetim kurulunda her iki cinsiyetten de üye bulunduğu; ancak 602'sinde ise sadece erkek üyeler olduğu görülmektedir.

Yönetim kurulu değişikliği meydana gelen şirketlere ilişkin frekans tablosu incelendiğinde, şirketlerin %44,44'ünde değişiklik yapıldığı; kalan %55,56'sında ise yönetim kurulu değişikliğine gidilmediği görülmektedir.

Tablo 14: Yönetim Kurulunda Değişikliğe İlişkin Frekans Tablosu

. tab BODCHANGEC1NC0

BOD CHANGE (C=1; NC=0)	Freq.	Percent	Cum.
0	939	44.44	44.44
1	1,174	55.56	100.00
Total	2,113	100.00	

Şirket yönetim kurullarının bağımsızlığı, çalışma kapsamında analize dahil edilen diğer bir bağımsız değişkendir. Bağımsız yönetim kurullarının "1", bağımsız

olmayan yönetim kurullarının ise “0” olarak kodlandığı çalışmada, örneklem grubunda yer alan şirketlerin yönetim kurulu bağımsızlığını gösteren frekans tablosu aşağıdadır.

Tablo 15: Yönetim Kurulu Bağımsızlığına İlişkin Frekans Tablosu

. tab BODINDEPENDENCEI0I1

BOD INDEPENDENCE (NI=0; I=1)	Freq.	Percent	Cum.
0	2,055	97.26	97.26
1	58	2.74	100.00
Total	2,113	100.00	

Elde edilen frekans tablosuna göre, yönetim kurulu bağımsızlığı %97.26 oranında sağlanamamış olup; bağımsızlığın sağlanma oranı %2.74 olarak gerçekleşmiştir.

Genel müdür (CEO) ikiliği ele alınacak olursa, frekans tablosundan da görüleceği üzere şirketlerin %86,89’unda genel müdür ikiliği söz konusudur. Daha açık bir ifadeyle, şirket genel müdürü ile şirket yönetim kurulu başkanı aynı kişidir. Örneklem %13.11’inde ise genel müdürün aynı zamanda yönetim kurulu başkanı olarak görev yapması söz konusu değildir.

Tablo 16: Genel Müdür İkiliğine İlişkin Frekans Tablosu

. tab CEODUALITYCD1NCD0

CEO DUALITY (CD=1; N/CD=0)	Freq.	Percent	Cum.
0	1,836	86.89	86.89
1	277	13.11	100.00
Total	2,113	100.00	

Bir diğer bağımsız değişken olan genel müdürün yönetim kurulunda bulunmasına ilişkin dağılım tablo yardımıyla görülebilmektedir. Tabloya göre genel müdürün şirket yönetim kurulunda yer alma oranı %56,41’dir. Örneklem

%43,59’unda ise genel müdür, üye veyahut başkan olarak şirket yönetim kurulunda bulunmamaktadır.

Tablo 17: Genel Müdürün Yönetim Kurulunda Bulunmasına İlişkin Frekans Tablosu

. tab CE0INBODCOB1NCOB0

CEO IN BOD (COB=1; N/COB=0)	Freq.	Percent	Cum.
0	921	43.59	43.59
1	1,192	56.41	100.00
Total	2,113	100.00	

Çalışmada yer alan sürekli değişkenler şunlardır:

- *OFCEOSSHARES*: Genel müdür sahiplik oranı
- *SIZEOFBOD*: Yönetim kurulu üye sayısı
- *OFNEBODMEMBERS*: İcracı olmayan yönetim kurulu üye sayısı
- *ofINDEPENDENTBODMEMBER*: Bağımsız yönetim kurulu üye sayısı
- *AUDITCOMMITTEESIZE*: Denetim komitesi üye sayısı
- *RISKCOMMITTEESIZE*: Risk komitesi üye sayısı
- *CGCOMMITTEESIZE*: Kurumsal yönetim komitesi üye sayısı
- *NOMINATIONCOMMITTEESIZE*: Aday gösterme komitesi üye sayısı ve
- *COMPENSATIONCOMMITTEESIZE*: Ücret komitesi üye sayısıdır.

Söz konusu bu değişkenlere ilişkin özet istatistik tablosu aşağıda görülmektedir.

Tablo 18: Bağımsız Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler

```
. summarize OFCEOSSHARES SIZEOFBOD OFNEBODMEMBERS ofINDEPENDENTBODMEMBER AUDITCOMMITTEESIZE RISKCO  
> MMITTEESIZE CGCOMMITTEESIZE NOMINATIONCOMMITTEESIZE COMPENSATIONCOMMITTEESIZE
```

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
OFCEOSSHARES	2,113	1.792964	6.530891	0	50.73
SIZEOFBOD	2,111	6.847466	2.251159	2	15
OFNEBODMEM~S	2,113	3.56602	3.213448	0	15
ofINDEPEND~R	2,113	.97823	1.150387	0	10
AUDITCOMMI~E	2,109	1.930299	.7745826	0	8
RISKCOMMIT~E	2,113	1.219593	1.422244	0	8
CGCOMMITTE~E	2,113	1.223852	1.433685	0	9
NOMINATION~E	2,113	.4467582	1.116394	0	9
COMPENSATI~E	2,113	.3871273	.9955702	0	6

Bağımsız değişkenlere ilişkin özet tanımlayıcı istatistiklerin yer aldığı tabloya bakıldığında, genel müdürün şirkette sahip olduğu pay oranı en düşük %0, en yüksek %50,73 olarak belirlenmiştir. Pay oranları %0 ile %50,73 değişen 2113 gözlem dikkate alındığında, genel müdürlerin sahip olduğu pay oranı ortalaması %1.792964 (standart sapma= 6.530891) olarak bulunmuştur. Örneklemde yer alan şirketlerin yönetim kurullarında yer alan ortalama üye sayısı yaklaşık olarak 7'dir (mean=6.847466; standart sapma=2.251159). Buna göre şirketlerde en az 2 üyenin, en fazla 15 üyenin bulunduğu yönetim kurulları bulunmaktadır. İcracı (icrada görevi) olmayan yönetim kurulu üyelerinin sayısı ele alındığında en düşük değer 0, en yüksek değer ise 15 olarak görülmektedir. Buna göre şirket yönetim kurullarında yer alan icracı (icrada görevi) olmayan üye sayısının ortalaması 3.56602 (standart sapma= 3.213448) olarak belirlenmiştir; diğer bir ifadeyle şirketlerde yaklaşık olarak 4 tane yönetim kurulu üyesinin icracı üye olmadığı sonucuna varılmaktadır. Bağımsız yönetim kurulu üye sayısının ortalaması ise .97823 (standart sapma= 1.150387) gerçekleşmiştir. Bazı yıllarda şirketlerin hiç bağımsız üye bulundurmaması söz konusu olup, örneklemde en fazla bağımsız üyenin olduğu durumda 10 tane bağımsız üye bulunmaktadır. Komitelere ilişkin ortalamalar ele alındığında denetim komitesinde en az 0, en fazla 8 üye bulunmaktadır ve denetim komitesi üye sayısının örneklem için 1.930299 (standart sapma=.7745826) olarak hesaplanmıştır. Riskin komitesi de olarak bilinen riskin erken saptanması komitesi için hesaplanan ortalama üye sayısı 1.219593 iken

(standart sapma=1.422244) iken, 2006-2017 yılları arasında bazı şirketlerde risk komitesi üye sayısının 0 olması dolayısıyla bu komitenin kurulmamış olduğu görülmektedir. En yüksek üye sayısına sahip riskin erken saptanma komitesinde 8 tane üye bulunmaktadır. Bazı şirketlerde kurumsal yönetim komitesi kurulmamıştır. Örnekleme yer alan şirketlerdeki kurumsal yönetim komitesinde en fazla 9 üye bulunmakta olup; bu komitenin üye sayısının ortalaması 1.223852 (standart sapma=1.116394) olarak tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle örnekleme yer alan şirketlerin kurumsal yönetim komitelerinde en az 1 üye bulunmaktadır. Aday gösterme komitesine bakıldığında bazı şirketlerde bu komitenin kurulmamış olduğu görülmektedir. Ayrıca komitenin en fazla 9 üyeden oluştuğu görülmektedir. Aday gösterme komitesine ait ortalama değer .4467582 (standart sapma=1.116394) bulunmuştur. Özet tanımlayıcı istatistik tablosunda yer alan son bağımsız değişken olan ücret komitesine ait istatistiklere bakıldığında, yine bazı şirketlerde kurulmamış olduğu tespit edilmekle birlikte; en fazla 6 üyeye sahiptir. Ücret komitesi büyüklüğü, örneklem grubu için .3871273 (standart sapma= .9955702) olarak bulunmuştur.

4.5.2.2. Lojistik Regresyon Analizi Bulguları

Lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmeden önce kurulan regresyon modelinde yer alacak olan değişkenler veya faktörlerin tespit edilmesi oldukça önemlidir. Modelde yer alarak bağımlı değişkenin varyansını belirlemede büyük önem taşıyan bağımsız değişkenleri belirlemek amacıyla çeşitli yöntemler bulunmaktadır (Şenel ve Alatl, 2014:38). Modelde üç veya üçten daha fazla bağımsız değişkene yer verilmesi halinde, söz konusu bu değişkenlerin seçimi daha da önemli bir hale gelmektedir (Kalaycı, 2009). Lojistik regresyon analizini gerçekleştirilmeden önce bu sebeple modelde yer alacak değişkenlerin doğru belirlenip belirlenmediği ortaya konulmalıdır.

Her bir modelin açıklayıcı değişkenlerinin tespit edilebilmesi amacıyla gerçekleştirilen ikili lojistik regresyon analizinden önce Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testi uygulanmıştır. Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testi gerçekleştirilerek, modelin uyumluluğu test edilmiştir. Daha sonra ise izleyen bölümde ikili lojistik regresyon analizi sonuçlarına yer verilmektedir.

4.5.2.2.1. Uyum İyiliği Testi

Lojistik regresyon analizi yapılırken, oluşturulan modele ilişkin bağımlı değişkenin ne ölçüde etkin olduğunu gösteren uyum iyiliği testi birden çok şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Daha önceden de belirtildiği üzere uyum iyiliğini belirlemek için kullanılan testlerden literatürde en sık kullanılanları Pearson Ki-Kare testi (Pearson's chi-squared test), Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testi (Hosmer-Lemeshow test), sınıflandırma tabloları ve sapma istatistikleri testi (Deviance goodness of fit test)'dir (Şenel ve Alatl, 2014:40). Bu tez çalışması kapsamında, kurulan lojistik regresyon modelinin veriye uyumluluğunu test etmek amacıyla Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testinden ve sınıflandırma tablolarından faydalanılmıştır.

4.5.2.2.1.1. Hosmer-Lemeshow Uyum İyiliği Testi

Çalışmada, kurulan lojistik regresyon modelinin uyum iyiliğini test etmek amacıyla öncelikle Hosmer-Lemeshow Uyum İyiliği Testi yürütülmüştür. Gerçekleştirilen bu test, tahminlenen ve gözlemlenen frekans değerlerinin ne ölçüde eşleştiklerini ortaya koymaktadır. Frekansa ait tahminlenen ve gözlemlenen değerler birbirlerine ne kadar yakınsa, modelin uyumu o ölçüde iyi olmaktadır. Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği istatistiği, gözlemlenen ve tahminlenen frekans değerlerinin Pearson ki-kare (Pearson's chi-square) olarak hesaplanmasıyla elde edilmektedir. Tahminlenen ve gözlemlenen frekanslar daha yakından eşleştikçe, p değeri de artmaktadır. Çoğunlukla Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testinde, tahmin değişkenlerinin oluşturduğu desenler 10 grupta birleştirilmekte ve 2 x 10'luk bir olasılık tablosu elde edilmektedir (Bruin, 2006). Hosmer-Lemeshow testinin sonuçları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 19: Hosmer-Lemeshow Uyum İyiliği Testi

. estat gof, group(10) table

Logistic model for FNFF1NF0, goodness-of-fit test

(Table collapsed on quantiles of estimated probabilities)

Group	Prob	Obs_1	Exp_1	Obs_0	Exp_0	Total
1	0.2853	45	47.5	169	166.5	214
2	0.3462	69	67.5	143	144.5	212
3	0.3924	76	78.7	136	133.3	212
4	0.4407	87	86.7	120	120.3	207
5	0.4908	95	98.3	116	112.7	211
6	0.5418	116	110.4	98	103.6	214
7	0.5873	115	118.1	94	90.9	209
8	0.6530	143	131.4	68	79.6	211
9	0.7335	141	146.1	70	64.9	211
10	1.0000	168	170.2	43	40.8	211

number of observations = 2112
number of groups = 10
Hosmer-Lemeshow chi2(8) = 4.83
Prob > chi2 = 0.7754

Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testinden elde edilen p değerine bakıldığında $p=0.7754$ değerini aldığı görülmektedir. Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testi sonucunda elde edilen p değerinin .05'ten büyük olması, diğer bir ifadeyle sonucun anlamlı olmaması ($p>.05$), model-değişken uyumunun yeterli düzeyde sağlandığını belirtmektedir (Garson, 2012). Hosmer-Lemeshow'un uyum iyiliği testi sonucunda elde edilen p değerinin 0.7754'e eşit ve .05'ten büyük olması, modelin değişkenler ile iyi uyum gösterdiğini kanıtlamaktadır. Modelin değişkenlerle uyumlu olmasının ortaya konulmasının ardından sınıflandırma tablosu oluşturulmuştur.

4.5.2.2.1.2. Sınıflandırma Tabloları

STATA istatistik programına göre, kestirilmiş olasılık değeri 0,5'ten büyük olduğu takdirde ($\Pr(D) \geq 0.5$ ise) beklenen olay gerçekleşmektedir. Öncelikle beyaz yaka suçları işleyen ve işlememiş olan şirketlerin dağılımını ele alırsak 2113 tane gözlemden 1057'sinde beyaz yakalı suç işlenmiş olup, tüm örneklemin %50.02'sine

eşittir. Beyaz yakalı suç işlemeyen şirketler ise örneklemin %49,98'ine eşittir. Bu iki grup şirketin sayılarının eşit olması eşleştirilmiş çift analizi (matched-pair analysis) yöntemine göre her bir suç işlemiş şirketin suç işlememiş bir şirketle eşleştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 20: Modele İlişkin Uyum İyiliği Testi (Sınıflandırma Tablosu)

. estat classification

Logistic model for FNFF1NF0

Classified	True		Total
	D	~D	
+	663	353	1016
-	392	704	1096
Total	1055	1057	2112

Classified + if predicted $Pr(D) \geq .5$
True D defined as FNFF1NF0 != 0

Sensitivity	$Pr(+ D)$	62.84%
Specificity	$Pr(- \sim D)$	66.60%
Positive predictive value	$Pr(D +)$	65.26%
Negative predictive value	$Pr(\sim D -)$	64.23%
False + rate for true ~D	$Pr(+ \sim D)$	33.40%
False - rate for true D	$Pr(- D)$	37.16%
False + rate for classified +	$Pr(\sim D +)$	34.74%
False - rate for classified -	$Pr(D -)$	35.77%
Correctly classified		64.73%

Gerçekleştirilen uyum iyiliği testi sonucunda beyaz yaka suçları işlemiş 92 şirkete ait 1055 gözlemin 663 tanesi için modelin doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır; ancak 392'si için model doğru değildir. Beyaz yaka suçları işlememiş şirketler içinse, 704'ü için model doğru atama gerçekleştirmiştir. Söz konusu suç işlemeyen şirketlerin 353'ü içinse model doğru değildir. Model $392+353=754$ gözlem için yanlış atama gerçekleştirmiştir. Modele ilişkin doğru sınıflandırma oranı %64,73 olarak gerçekleşmiştir. Beyaz yaka suçları işlemiş şirketlerin yer aldığı grup için doğru sınıflandırma oranı %66,60 (specificity), suç işlemeyen şirketlerin yer aldığı grup için doğru sınıflandırma oranı (sensitivity) %62,84 olarak gerçekleşmiştir. Sınıflandırma tablosu, modelin değişkenler ile iyi uyum gösterdiğini kanıtlamaktadır.

4.5.2.2.2. Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

Lojistik regresyon analizde elde edilen regresyon katsayıları, öngörücü değişkenler ile yanıt değişkeni arasındaki ilişkinin boyutunu ve yönünü açıklamaktadır. Katsayılar, regresyon modeli içerisinde yer alan terimlere ait değerlerin çarpıldığı sayılardır. Bir tahmin değişkeninde (bağımsız değişkende) meydana gelen değişikliğin gözlemlenen olayı daha olası veya daha az olası hale getirip getirmediğini belirlemek için regresyon katsayılarından yararlanılmaktadır. Bir bağımsız değişkene ilişkin tahmin edilen regresyon katsayısı, diğer tüm bağımsız değişkenler sabitken bu bağımsız değişkende oluşacak her birim değişiklik sonucu bağlantı fonksiyonunda meydana gelen değişikliği göstermektedir. Analiz sonucunda, diğer tahmin değişkenlerinin sabit olduğu (değişmediği) varsayımı altında, referans olayın meydana gelme/olma olasılığını $[P(\text{olma}) / P(\text{olmama})]$ hesaplamaktadır (Minitab, 2019a). Diğer bir ifadeyle lojistik regresyon katsayıları, bağımsız değişkende meydana gelen 1 birim değişimin bağımlı değişkenin “0” ya da “1” değeri alma (olmama/olma) olasılığını ortaya koymaktadır. Logaritmik olasılıklar arttıkça, referans olayın meydana gelme olasılığı da artmaktadır (Minitab, 2019a).

Katsayı ile olasılık arasındaki ilişki, kategorik değişkenler için referans değerleri ve referans olay gibi analizin birçok boyutu tarafından belirlenmektedir. Çoğunlukla pozitif katsayılar, tahminlenen olayı daha olası kılarken; tam tersine negatif katsayılar olayı daha az olası kılmaktadır. Tahmin edilen regresyon katsayısı 0’a yaklaştıkça, bağımsız değişkenin tahmin gücünün küçük olduğunu göstermektedir (Minitab, 2019a).

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma modelinde yer alan bağımsız değişkenlerin beyaz yaka suç bağımlı değişkeni üzerinde etkisi olup olmadığı belirlenmektedir. Bağımlı değişken olan beyaz yaka suçun beklenen değerleri olasılık olarak ifade edilmektedir. Bu bölümde ayrıca lojistik regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgular raporlanmakta ve yorumlanmaktadır. Lojistik regresyon modeli seçim yöntemlerine ilişkin parametre tahminleri, standart sapmalar, z puanı (z-score), p değeri (p-value), olasılık oranları (odds ratio) ve olasılık (odds) için güven aralığı (confidence interval) alt ve üst sınır bilgileri aşağıdaki tablolar aracılığıyla görülmektedir.

Gerçekleştirilen lojistik regresyon analizinin sonuçlarını yorumlayabilmek için öncelikle Tablo 20’de yer alan değişkenlere ilişkin katsayılar (coefficients) ve p değerleri (p-value) değerlendirilmelidir. İlk olarak p-değerleri dikkat alındığında, %95 güven aralığında yıl (YEAR), sektör kodu (INDC), genel müdür sahipliği (%CEOS), yönetim kurulu üye sayısı (SIZE), yönetim kurulu üyelerinin cinsiyeti (GENDER), yönetim kurulu değişikliği (BODCH), icrada görevli (icracı) olmayan yönetim kurulu üye sayısı (NEBOD), bağımsız yönetim kurulu üye sayısı (IBODM), genel müdür ikiliği (DUAL), denetim komitesi üye sayısı (ACSIZE) ve risk komitesi üye sayısı (RCSIZE) değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < .05$). Bahsi geçen bu bağımsız değişkenlerde meydana gelen değişikliklerin beyaz yaka suçlarının meydana gelme olasılığı üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer taraftan, yönetim kurulu bağımsızlığı (INDB), genel müdürün yönetim kurulunda yer alması (CEOOB), kurumsal yönetim komitesi üye sayısı (CGCSIZE) ve aday gösterme komitesi üye sayısı (NCSIZE), %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır ($p > .05$). Bahsi geçen bu bağımsız değişkenlerde meydana gelen değişikliklerin beyaz yaka suçlarının meydana gelme olasılığı üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. İstatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenlerin, olayın meydana gelme olasılığına nasıl etki ettiğini değerlendirmek için değişkenlere ilişkin katsayılar (coefficients) ve olasılık oranlarına (odds ratios) bakılmalıdır. Regresyon katsayıları bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin yönünü belirlerken, olası ise bağımsız değişkende meydana gelen değişikliğin bağımlı değişken üzerinde oluşturacağı etkiyi belirlemektedir. Çalışma kapsamında yapılan lojistik regresyon analizine ilişkin katsayıların yer aldığı tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 21: Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Coefficients)

```
. logit FNFF1NF0 YEARS SECTORCODE OFCEOSSHARES SIZEOFBOD GENDERCODEFM1M02F3 BODCHANGEC1NC0 OFNEBODMEM
> BERS ofINDEPENDENTBODMEMBER BODINDEPENDENCENI0I1 CEODUALITYCD1NCD0 CEONBODCOB1NCOB0 AUDITCOMMITTEE
> SIZE RISKCOMMITTEESIZE CGCOMMITTEESIZE NOMINATIONCOMMITTEESIZE COMPENSATIONCOMMITTEESIZE
```

Iteration 0: log likelihood = -1463.9259
 Iteration 1: log likelihood = -1337.8504
 Iteration 2: log likelihood = -1337.4797
 Iteration 3: log likelihood = -1336.8172
 Iteration 4: log likelihood = -1332.6671
 Iteration 5: log likelihood = -1332.1159
 Iteration 6: log likelihood = -1332.1158

Logistic regression	Number of obs	=	2,112
	LR chi2(16)	=	263.62
	Prob > chi2	=	0.0000
Log likelihood = -1332.1158	Pseudo R2	=	0.0900

FNFF1NF0	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
YEARS	-1.23391	.212314	-5.81	0.000	-1.650038	-.8177822
SECTORCODE	-.0149038	.0060089	-2.48	0.013	-.0266811	-.0031265
OFCEOSSHARES	.0307685	.0099329	3.10	0.002	.0113004	.0502367
SIZEOFBOD	-.2091519	.0290836	-7.19	0.000	-.2661547	-.1521491
GENDERCODEFM1M02F3	-.6946901	.0950491	-7.31	0.000	-.8809829	-.5083973
BODCHANGEC1NC0	.2816611	.0970021	2.90	0.004	.0915404	.4717817
OFNEBODMEMBERS	-.0655743	.0183461	-3.57	0.000	-.101532	-.0296165
ofINDEPENDENTBODMEMBER	.1224039	.0497111	2.46	0.014	.024972	.2198359
BODINDEPENDENCENI0I1	.3392259	.3001507	1.13	0.258	-.2490586	.9275105
CEODUALITYCD1NCD0	-.4456334	.1690581	-2.64	0.008	-.7769811	-.1142857
CEONBODCOB1NCOB0	.1935356	.106413	1.82	0.069	-.0150301	.4021013
AUDITCOMMITTEESIZE	.2858102	.0896259	3.19	0.001	.1101467	.4614737
RISKCOMMITTEESIZE	.3284384	.0827552	3.97	0.000	.1662413	.4906356
CGCOMMITTEESIZE	-.1438712	.0864631	-1.66	0.096	-.3133358	.0255933
NOMINATIONCOMMITTEESIZE	.155364	.1003368	1.55	0.122	-.0412926	.3520205
COMPENSATIONCOMMITTEESIZE	-.3543212	.107	-3.31	0.001	-.5640374	-.144605
_cons	2.84212	.2760386	10.30	0.000	2.301094	3.383145

Note: 0 failures and 3 successes completely determined.

Tablo 20’de yer alan analiz sonuçlarına bakılacak olursa, yürütülen lojistik regresyon sonucunda elde edilen uygun model eşitlik 6’daki gibi olacaktır:

$$\begin{aligned}
 \text{Logit (WCC)} = & \theta_0 + \theta_1 \text{ SIZE} + \theta_2 \text{ GENDER} + \theta_3 \text{ BODCH} + \theta_4 \text{ NEBOD} + \theta_5 \text{ IBODM} + \theta_6 \text{ INDB} \\
 & + \theta_7 \text{ DUAL} + \theta_8 \text{ CEOOB} + \theta_9 \text{ ACSIZE} + \theta_{10} \text{ RCSIZE} + \theta_{11} \text{ CGCSIZE} + \theta_{12} \text{ NCSIZE} + \theta_{13} \text{ CCSIZE} + \theta_{14} \\
 & \text{ INDC} + \theta_{15} \% \text{ CEOS} + \theta_{16} \text{ YEAR}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Logit (WCC)} = & 2.84212 - .2091519 \text{ SIZE} - .6946901 \text{ GENDER} + .2816611 \text{ BODCH} - \\ & .0655743 \text{ NEBOD} + .1224039 \text{ IBODM} + .3392259 \text{ INDB} - .4456334 \text{ DUAL} + .1935356 \\ & \text{CEOOB} + .2858102 \text{ ACSIZE} + .3284384 \text{ RCSIZE} - .1438712 \text{ CGCSIZE} + .155364 \text{ NCSIZE} - \\ & .3543212 \text{ CCSIZE} - .0149038 \text{ INDC} + .0307685 \% \text{ CEOS} - 1.23391 \text{ YEAR} \end{aligned}$$

Lojistik regresyon analizinin yukarıda yer alan tablodaki katsayılara göre değerlendirilmesi sırasında, katsayıların negatif olması tahmin edilen olasılığın referans kategorisinden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Tam aksine pozitif katsayılar ise tahminin referans kategorisine yakın olduğunu belirtmektedir. Analizde referans kategori olarak beyaz yaka suçu işlememiş şirketler alınmıştır. Bunun nedeni analizde suç işlememiş olan şirketlerin “0”, suç işleyen şirketlerin ise “1” ile kodlanmasıdır. Analizin gerçekleştirilmesi sırasında referans kategori olarak, kategorik bir değişken olan bağımsız değişkenin en küçük değeri kabul edilmektedir. Çalışmada bağımsız değişkenin alacağı en küçük değerin “0” olması ve “0” değerinin beyaz yaka suçları işlememiş şirketlere atanmış olması sebebiyle referans kategoriye suç işlememiş şirketler oluşturmaktadır.

Lojistik regresyon analizinden elde edilen bulguların doğru bir biçimde değerlendirilebilmesi için sadece regresyon katsayılarının kullanılması yeterli olmamaktadır. Regresyon katsayılarının yanı sıra, olasılık oranları (odds ratio), katsayıların standart sapmaları (standart deviation of the coefficients), katsayılar için güven aralığı (confidence interval for coefficients), z değeri (z-value) ve p değeri (p-values) de yorumlanmalıdır. STATA’da <logit> komutu kullanılarak elde edilen analiz sonuçları regresyon katsayılarını ve diğer açıklayıcı istatistikleri vermekte iken, analizde ilişkin olasılık oranlarını göstermemektedir. Bu nedenle STATA’da <logistic> komutu kullanılarak analiz tekrarlanmış ve olasılık oranlarını içeren yeni sonuç tablosuna ulaşılmıştır. Elde edilen tablo aşağıdadır.

Tablo 22: Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Odds-Ratios)

```
. logistic FNFF1NF0 YEARS SECTORCODE OFCEOSSHARES SIZEOFBOD GENDERCODEFM1M02F3 BODCHANGEC1NC0  
> MEMBERS ofINDEPENDENTBODMEMBER BODINDEPENDENCENI0I1 CEODUALITYCD1NCD0 CE00NBODCOB1NCOB0 AUDI  
> TEESIZE RISKCOMMITTEESIZE CGCOMMITTEESIZE NOMINATIONCOMMITTEESIZE COMPENSATIONCOMMITTEESIZE
```

Logistic regression

Number of obs = 2,112

LR chi2(16) = 263.62

Prob > chi2 = 0.0000

Pseudo R2 = 0.0900

Log likelihood = -1332.1158

FNFF1NF0	Odds Ratio	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
YEARS	.291152	.0618156	-5.81	0.000	.1920427 .4414095
SECTORCODE	.9852067	.00592	-2.48	0.013	.9736717 .9968784
OFCEOSSHARES	1.031247	.0102433	3.10	0.002	1.011364 1.05152
SIZEOFBOD	.811272	.0235947	-7.19	0.000	.7663205 .8588602
GENDERCODEFM1M02F3	.4992291	.0474513	-7.31	0.000	.4143754 .6014588
BODCHANGEC1NC0	1.325329	.1285598	2.90	0.004	1.095861 1.602847
OFNEBODMEMBERS	.9365295	.0171817	-3.57	0.000	.9034523 .9708177
ofINDEPENDENTBODMEMBER	1.130211	.056184	2.46	0.014	1.025286 1.245872
BODINDEPENDENCENI0I1	1.403861	.4213697	1.13	0.258	.7795343 2.528207
CEODUALITYCD1NCD0	.6404185	.1082679	-2.64	0.008	.459792 .8920031
CE00NBODCOB1NCOB0	1.213533	.1291357	1.82	0.069	.9850822 1.494963
AUDITCOMMITTEESIZE	1.33084	.1192777	3.19	0.001	1.116442 1.58641
RISKCOMMITTEESIZE	1.388798	.1149302	3.97	0.000	1.180858 1.633354
CGCOMMITTEESIZE	.8659992	.074877	-1.66	0.096	.7310044 1.025924
NOMINATIONCOMMITTEESIZE	1.168083	.1172017	1.55	0.122	.9595484 1.421938
COMPENSATIONCOMMITTEESIZE	.7016496	.0750765	-3.31	0.001	.5689075 .8653641
_cons	17.15208	4.734637	10.30	0.000	9.985098 29.4633

Note: _cons estimates baseline odds.

Note: 0 failures and 3 successes completely determined.

Analiz sonuçlarını daha sağlıklı değerlendirebilmek adına bu iki tablonun birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Her iki tabloda da yer alan z değeri ve p değeri aynıdır. Tablolar ışığında hipotezler tek tek test edilmiştir.

H₁: *Şirket yönetim kurulunun büyüklüğü ile beyaz yaka suçları arasında negatif bir ilişki vardır.*

H₁ hipotezi kapsamında yönetim kurulu büyüklüğünü gösteren yönetim kurulu üye sayısı (sizeofbod-SIZE) değişkeni ele alındığında, öncelikle p değeri=0.000 (p<.05) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Yönetim kurulu üye sayısı değişkeninin hesaplanan katsayısının (-0.2091519) olduğu görülmektedir (standart sapma=ss= .0290836). Söz konusu değişkenin olasılık oranı ise 0.811272 olarak bulunmuştur. Değişkenin negatif

bir katsayıya (-0.2091519) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den küçük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Yönetim kurulu büyüklüğü ile beyaz yaka suçları arasında negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Buna göre yönetim kurulu küçüldükçe/ üye sayısı azaldıkça beyaz yaka suçlarında artış meydana gelmektedir. Kategorik değişkenler için olasılık oranı, değişkenin iki farklı düzeyde meydana gelen olayın olasılıklarını karşılaştırmaktadır. Olasılık oranının 1'den küçük olması durumunda, olayın referans düzeyinde daha olası olduğu sonucuna varılırken; 1'den küçük olan oranlar, olayın referans düzeyinde daha düşük olduğunu göstermektedir. Böylelikle olasılık oranının (odds ratio) = 0.811272 olması, yönetim kurulunda görev alan üye sayısı fazla olan şirketlerde, üye sayısı az oranlara göre beyaz yakalı suç işlenmesi olasılığının daha az (0,81 kat) olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede H_1 hipotezinin kabul edildiği görülmektedir.

***H₂:** Bünyesinde hiç kadın yönetim kurulu üyesi bulunmayan şirketlerde, kadın yönetim kuruluna sahip şirketlere göre daha fazla beyaz yaka suçları görülmektedir.*

H_2 hipotezi kapsamında yönetim kurulu üyelerinin cinsiyetini gösteren (GENDRCODEFM1M02F3-GENDER) değişkeni ele alındığında, öncelikle p değeri=0.000 ($p<.05$) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Yönetim kurulu üyelerinin cinsiyet değişkeninin hesaplanan katsayısının (-0.6946901) olduğu görülmektedir ($ss = .0950491$). Söz konusu değişkenin olasılık oranı ise 0.4992291 olarak bulunmuştur. Değişkenin negatif bir katsayıya (-0.6946901) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den küçük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Yönetim kurulu üyelerinin cinsiyeti ile beyaz yaka suçları arasında negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yönetim kurulu üyelerinin cinsiyetini gösteren bağımsız değişken için referans kategorisi kadın ve erkek üyelerin birlikte yer aldığı (FM=1) yönetim kurullarıdır. Bunun nedeni analizin gerçekleştirilmesi sırasında referans kategori olarak, kategorik

bir değişken olan bağımsız değişkenin en küçük değerinin kabul edilmesidir. Çalışmada yönetim kurulu üyelerinin cinsiyetini belirten bağımsız değişkenin alacağı en küçük değerin “1” olması (FM=1; M=2; F=3) ve “1” değerinin kadın ve erkek üyelerin birlikte yer aldığı yönetim kurullarına atanmış olması sebebiyle referans kategoriyi kadın ve erkek üyeler oluşturmaktadır. Yönetim kurulu üyelerinin cinsiyetine ilişkin regresyon katsayısının negatif olması (coef.= -0.6946901) yönelimin beyaz yaka suçları işlemiş şirketlerden suç işlememiş olan şirketlere doğru olduğunu göstermektedir. Buna göre yönetim kurulu üyelerinin her iki cinsiyetten oluşması durumunda, beyaz yaka suçları meydana gelme ihtimali yaklaşık olarak %50 (0.4992291) azalmaktadır. Bu bulguların ışığında H_2 hipotezinin kabul edildiği görülmektedir.

***H₃:** Beyaz yaka suçları işleyen şirketlerde yönetim kurulu değişikliği, işlemeyen şirketlere oranla daha fazladır.*

H_3 hipotezi kapsamında yönetim kurulu değişikliğini gösteren (BODCHANGE1NC0-BODCH) değişkeni ele alındığında, öncelikle p değeri=0.000 ($p<.05$) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Yönetim kurulu değişikliğine ilişkin değişkeninin hesaplanan katsayısının (0.2816611) olduğu görülmektedir ($ss= .0970021$). Söz konusu değişkenin olasılık oranı ise 1.325329 olarak bulunmuştur. Değişkenin pozitif bir katsayıya (0.2816611) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1’den büyük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yönetim kurulu değişikliğini gösteren bağımsız değişken için referans kategorisi herhangi bir değişikliğin olmadığı (N/C=0) yönetim kurullarıdır. Yönetim kurulu üye değişikliği ile beyaz yaka suçları arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı (P anlamlılık düzeyi $<0,05$) bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda şirket yönetim kurulunda herhangi bir değişiklik meydana gelmesi, beyaz yaka suçlarında artış meydana getirecektir. Elde edilen olasılık oranının 1’den büyük olması (odds ratio=1.325329) sebebiyle, olayın referans düzeyinden daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, 1.325329 olan olasılık oranına

göre yönetim kurulunda değişiklik gerçekleştiren şirketlerde, yönetim kurulunda herhangi bir değişiklik gerçekleştirmeyen şirketlere göre beyaz yakalı suç görülme olasılığı (1,33 oranında) daha fazladır. Bu çerçevede H_3 hipotezinin kabul edildiği görülmektedir.

H_4 : Beyaz yaka suçu işlememiş şirketlerdeki icracı olmayan yönetim kurulu üyesi sayısı, suç işlemiş şirketlere kıyasla daha fazladır.

Analizde yer alan bir diğer bağımsız değişken ise icracı (icrada görevli) olmayan yönetim kurulu üyelerinin sayısıdır (OFNEBODMEMBERS-NEBOD). İcracı olmayan üye sayısına ait regresyon katsayısı (-0.0655743) olarak hesaplanmıştır (ss= .0183461). Söz konusu değişkene ilişkin olasılık oranı ise 0.9365295'tir. Değişkenin negatif bir katsayıya (-0.0655743) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den küçük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Yönetim kurulunda yer alan icracı (icrada görevli) olmayan üyelerin sayısı ile beyaz yaka suçları arasında negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda şirket yönetim kurulunda icracı olmayan üyelerin sayısında artış meydana gelmesi, beyaz yaka suçlarında bir azalma meydana getirecektir. Veyahut diğer taraftan şirket yönetim kurulunda icracı olmayan üyelerin sayısının azalması, beyaz yaka suçlarında artışla sonuçlanabilmektedir. Elde edilen olasılık oranının 1'den küçük olması sebebiyle, olayın referans düzeyinden daha düşük olduğu sonucuna varılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, 0.9365295 olan olasılık oranına göre icracı olmayan yönetim kurulu üye sayısı fazla olan şirketlerde daha az olan şirketlere göre beyaz yakalı suç görülme olasılığı (odds oranı=93) %7 daha azdır. Bu çerçevede H_4 hipotezinin kabul edildiği görülmektedir.

H_5 : Bağımsız yönetim kurulu üye sayısı, beyaz yaka suçu işlememiş olan şirketlerde suç işlemiş şirketlere kıyasla daha yüksektir.

Analizde yer alan bir diğer bağımsız değişken bağımsız yönetim kurulu üyelerinin sayısıdır (ofINDEPENDENTBODMEMBER-IBODM). Bağımsız olan

yönetim kurulu üyelerinin sayısına ait regresyon katsayısı (0.1224039) olarak hesaplanmıştır (ss= .0497111). Söz konusu değişkene ilişkin olasılık oranı ise 1.130211'dir. Değişkenin pozitif bir katsayıya (0.1224039) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den büyük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yönetim kurulunda yer alan bağımsız üyelerin sayısı ile beyaz yaka suçları arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda şirket yönetim kurulunda bağımsız üyelerin sayısında artış meydana gelmesi, beyaz yaka suçlarında artış meydana getirecektir. Veyahut diğer taraftan şirket yönetim kurulunda yer alan bağımsız üyelerin sayısının azalması, beyaz yaka suçlarının önüne geçilebilmesine imkân tanıyabilmektedir. Elde edilen olasılık oranının 1'den büyük olması (odds ratio=1.130211) sebebiyle, olayın referans düzeyinden daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, 1.130211 olan olasılık oranına göre bağımsız yönetim kurulu üye sayısı fazla olan şirketlerde daha az olan şirketlere göre beyaz yakalı suç görülme olasılığı (1,13 oranında) daha fazladır. Bu çerçevede H_5 hipotezinin reddedildiği görülmektedir.

***H₆:** Bağımsız yönetim kurullarında, bağımsız olmayan yönetim kurullarına kıyasla daha az beyaz yaka suçlarla karşılaşmaktadır.*

H₆ hipotezi kapsamında yönetim kurulu bağımsızlığını gösteren (BODINDEPENDENCENI0I1-INDB) değişkeni ele alındığında, değişkenin lojistik regresyon katsayısı .3392259 (ss=.3001507) ve odds oranı 1.403861 olarak bulunmuştur. Yönetim kurulunun bağımsızlığını gösteren değişkenin modele olan katkısına işaret eden odds olasılığı 1.403861'dir. Söz konusu bağımsız değişkendeki bir birimlik artış, bağımlı değişken olan beyaz yaka suçları üzerinde 1,404 birimlik artış meydana getirmektedir. Ancak değişkene ilişkin p değerinin=0.258 ($p>.05$) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Değişkenin pozitif bir katsayıya (0.3392259) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den büyük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde

referans seviyesinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yönetim kurulu bağımsızlığını gösteren değişken için referans kategorisi yönetim kurulunun bağımsız olmadığı ($N/I=0$) durumdur. Yönetim kurulu bağımsızlığı ile beyaz yaka suçları arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı olmayan (P anlamlılık düzeyi $> 0,05$) bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında kurulmuş olan H_6 hipotezi reddedilmektedir.

***H₇:** Genel müdür ikiliği (CEO Duality) görülen şirketler, genel müdür- yönetim kurulu başkanı ayrımı olan şirketlere göre beyaz yaka suçlarına karşı daha açıktır.*

Çalışma kapsamında yürütülen lojistik regresyon analizde yer alan bir diğer bağımsız değişken ise genel müdür ikiliğidir (CEODUALITYCD1NCD0-DUAL). Değişken, örnekleme yer alan şirketlerde genel müdür (CEO) ile yönetim kurulu başkanının aynı kişi olması durumunda “1”, aksi takdirde “0” olarak kodlanmıştır. Genel müdür (CEO) ikiliğine ait regresyon katsayısı (-0.4456334) olarak hesaplanmıştır ($ss= .1690581$). Söz konusu değişkene ilişkin olasılık oranı ise 0.6404185’tir. Değişkenin negatif bir katsayıya (-0.4456334) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1’den küçük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Genel müdür (CEO) ikiliği ile beyaz yaka suçları arasında negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda şirket genel müdürünün aynı zamanda şirket yönetim kurulu başkanı olarak görev yapması halinde, beyaz yaka suçlarında düşüş meydana getirecektir. Veyahut diğer taraftan, genel müdür ikiliği söz konusu olduğunda bağımlı değişken olan beyaz yaka suçlarının yönelimi suçluluktan suçsuzluğa doğru gerçekleşmektedir. Elde edilen olasılık oranının 1’den küçük olması (odds ratio=.6404185) sebebiyle, olayın referans düzeyinden daha düşük olduğu sonucuna varılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, .6404185 olan olasılık oranına göre genel müdür ile yönetim kurulu başkanı aynı olan şirketlerde olmayan şirketlere göre beyaz yakalı suç görülme olasılığı (0,64 oranında) daha azdır. Genel müdür ikiliği olan şirketlerde, genel müdür ikiliği olmayan şirketlere göre %36 daha az suç işleme olasılığı bulunmuştur. Bu çerçevede H_7 hipotezinin reddedildiği görülmektedir.

***H₈:** Genel müdürün yönetim kurulunda yer aldığı şirketler, genel müdürün yönetim kurulunda yer almadığı şirketlere göre beyaz yaka suçlarına karşı daha açıktır.*

Lojistik regresyon analizde yer alan bir diğer bağımsız değişken de genel müdürün şirket yönetim kurulunda yer alıp almadığına ilişkin değişkendir (CEOONBODCOB1NCOB0-CEOOB). Genel müdür, şirket yönetim kurulunda bir önceki değişkende olduğu gibi yönetim kurulu başkanı olabileceği gibi, yönetim kurulunda sadece üye olarak da yer alabilmektedir. Bu değişken genel müdürün üye olarak yönetim kurulunda yer alıp almadığını ortaya koymaya yönelik olarak belirlenmiştir. Genel müdürün şirket yönetim kurulunda yer aldığı durumlar “1”, aksi durumlar “0” olarak kodlanmıştır. Şirket yönetim kurulunda genel müdürün yer alıp almadığına ilişkin değişkene ait regresyon katsayısı (.1935356) olarak hesaplanmıştır (ss= .106413). Söz konusu değişkene ilişkin olasılık oranı ise 1.213533’dir. Değişkenin pozitif bir katsayıya (0.1935356) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1’den büyük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yönetim kurulunda yer alan bağımsız üyelerin sayısı ile beyaz yaka suçları arasında pozitif bir ilişki vardır. Genel müdürün şirket yönetim kurulunda yer alıp almadığına ilişkin değişken için referans kategorisi genel müdürün yönetim kurulunda yer almadığı (N/COB=0) durumdur. Söz ile beyaz yaka suçları arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı olmayan (P anlamlılık düzeyi> 0,05) bir ilişki bulunmaktadır (p-değeri= 0.069> 0,05). Bu nedenle çalışma kapsamında kurulmuş olan **H₈** hipotezi reddedilmektedir.

· ***H₉:** Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan denetim komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.*

H₉ hipotezi kapsamında yönetim kurulu bünyesinde kurulmuş olan denetim komitesi üye sayısı (AUDITCOMMITTEESIZE-ACSIZE) değişkeni ele alındığında, değişkenin lojistik regresyon katsayısı .2858102 (ss= .0896259) ve odds oranı 1.33084 olarak bulunmuştur. Denetim komitesi üye sayısını gösteren değişkenin modele olan

katkısına işaret eden odds oranı 1.33084'tür. Söz konusu bağımsız değişkendeki bir birimlik artış, bağımlı değişken olan beyaz yaka suçları üzerinde 1,33 birimlik artış meydana getirmektedir. Söz konusu değişkene ilişkin p değerinin= 0.001 ($p<.05$) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Değişkenin pozitif bir katsayıya (0.2858102) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den büyük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, etkisi merak edilen değişkenin (referansa kıyasla) tahminlenen olayın olasılığını artırıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Denetim komitesi üye sayısı ile beyaz yaka suçları arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı (P anlamlılık düzeyi <0.05) bir ilişki bulunmaktadır. Denetim komitesi üye sayısına ait odds oranının (1.33) >1 olması sebebiyle, tahminlenen olayın referans grupta gerçekleşme ihtimali (beyaz yaka suç işlememe=0) daha yüksektir. Bu çerçevede denetim komitesi üye sayısının artması, beyaz yaka suçlarının işlenmemiş olma olasılığını 1,33 kat (%33) artırmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında kurulmuş olan H_9 hipotezi kabul edilmektedir.

H_{10} : Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan risk komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H_{10} hipotezi kapsamında yönetim kurulu bünyesinde kurulmuş olan risk komitesi üye sayısı (RISKCOMMITTEESIZE-RCSIZE) değişkeni ele alındığında, değişkenin lojistik regresyon katsayısı .3284384 ($ss= .0827552$) olarak bulunmuştur. Denetim komitesi üye sayısını gösteren değişkenin modele olan katkısına işaret eden odds oranı 1.388798'dir. Söz konusu bağımsız değişkendeki bir birimlik artış, bağımlı değişken olan beyaz yaka suçları üzerinde 1,39 birimlik artış meydana getirmektedir. Söz konusu değişkene ilişkin p değerinin= 0.000 ($p<.05$) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Değişkenin pozitif bir katsayıya (0.3284384) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den büyük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, etkisi merak edilen

değişkenin (referansa kıyasla) tahminlenen olayın olasılığını artırıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Risk komitesi üye sayısı ile beyaz yaka suçları arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı (P anlamlılık düzeyi <0.05) bir ilişki bulunmaktadır. Risk komitesi üye sayısına ait odds oranının $(1.39) > 1$ olması sebebiyle, tahminlenen olayın referans grupta gerçekleşme ihtimali (beyaz yaka suç işlememe=0) daha yüksektir. Bu çerçevede risk komitesi üye sayısının artması, beyaz yaka suçlarının işlenmemiş olma olasılığını 1,39 kat (%39) artırmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında kurulmuş olan H_{10} hipotezi kabul edilmektedir.

H_{11} : Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan kurumsal yönetim komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H_{11} hipotezi kapsamında yönetim kurulu bünyesinde kurulmuş olan kurumsal yönetim komitesi üye sayısı (CGCOMMITTEESIZE-CGCSIZE) değişkeni ele alındığında, değişkenin lojistik regresyon katsayısı $-.1438712$ ($ss = .0864631$) olarak bulunmuştur. Kurumsal yönetim komitesi üye sayısını gösteren değişkenin modele olan katkısına işaret eden odds oranı $.8659992$ 'dir. Söz konusu değişkene ilişkin p değerinin $= 0.096$ ($p > .05$) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Değişkenin negatif bir katsayıya ($-.1438712$) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den küçük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha düşük gerçekleştiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, etkisi merak edilen değişkenin (referansa kıyasla) tahminlenen olayın olasılığını azaltıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Kurumsal yönetim komitesi üye sayısı ile beyaz yaka suçları arasında istatistiki açıdan anlamlı olmayan (P anlamlılık düzeyi >0.05) bir ilişki bulunması nedeniyle çalışma kapsamında kurulmuş olan H_{11} hipotezi reddedilmektedir.

H_{12} : Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan aday gösterme komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.

H₁₂ hipotezi kapsamında yönetim kurulu bünyesinde kurulmuş olan aday gösterme komitesi üye sayısı (NOMINATIONCOMMITTEESIZE-NCSIZE) değişkeni ele alındığında, değişkenin lojistik regresyon katsayısı .155364 (ss= .1003368) olarak bulunmuştur. Aday gösterme komitesi üye sayısını gösteren değişkenin modele olan katkısına işaret eden odds oranı 1.168083'tür. Söz konusu değişkene ilişkin p değerinin= 0.122 (p>.05) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Değişkenin pozitif bir katsayıya (.155364) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den büyük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha yüksek gerçekleştiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, etkisi merak edilen değişkenin (referansa kıyasla) tahminlenen olayın olasılığını artırıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Aday gösterme komitesi üye sayısı ile beyaz yaka suçları arasında istatistiki açıdan anlamlı olmayan (P anlamlılık düzeyi>0.05) bir ilişki bulunması nedeniyle çalışma kapsamında kurulmuş olan **H₁₂** hipotezi reddedilmektedir.

***H₁₃**: Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan ücret komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.*

H₁₃ hipotezi kapsamında yönetim kurulu bünyesinde kurulmuş olan ücret komitesi üye sayısı (COMPENSATIONCOMMITTEESIZE-CCSIZE) değişkeni ele alındığında, değişkenin lojistik regresyon katsayısı (-.3543212) ve standart sapması (ss= .107) olarak bulunmuştur. Ücret komitesi üye sayısını gösteren değişkenin modele olan katkısına işaret eden odds oranı .7016496'dır.

Değişkenin negatif bir katsayıya (-.3543212) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den küçük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Yönetim kurulu bünyesinde kurulan ücret komitesi üye sayısı ile beyaz yaka suçları arasında negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda ücret komitesinde yer alan üyelerin sayısında artış meydana gelmesi, beyaz yaka suçlarında bir azalma meydana getirecektir.

Veyahut diğer taraftan ücret komitesindeki üye sayısının azalması, beyaz yaka suçlarında artışla sonuçlanabilmektedir. Elde edilen olasılık oranının 1'den küçük olması sebebiyle, olayın referans düzeyinden daha düşük olduğu sonucuna varılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, 0.7016496 olan olasılık oranına göre ücret komitesi üye sayısı fazla olan şirketlerde daha az olan şirketlere göre beyaz yakalı suç görülme olasılığı (yaklaşık olarak %70) %30 daha azdır. Bu çerçevede H_{13} hipotezinin kabul edildiği görülmektedir.

H_{14} : Şirketin faaliyet gösterdiği sektör ile beyaz yaka suç davranışı arasında bir ilişki vardır.

Çalışma kapsamında yürütülen lojistik regresyon analizde yer alan bir diğer bağımsız değişken ise şirketin faaliyette bulunduğu sektördür (SECTORCODE-INDC). Şirketlerin içinde bulundukları sektörler kodlanarak hangi sektörlerde beyaz yaka suçu daha çok görüldüğü ortaya konulmuştur. Şirketin faaliyet gösterdiği sektör kodlarına ait regresyon katsayısı (-.0149038) olarak hesaplanmıştır (ss= .0060089). Söz konusu değişkene ilişkin olasılık oranı ise .9852067'dir.

Değişkenin negatif bir katsayıya (-.0149038) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den küçük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Sektör kodu ile beyaz yaka suçları arasında negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda şirketin faaliyette bulunduğu sektörün değişmesi (sektör kodunun farklılaşması), odds oranının 1'den küçük olması sebebiyle (odds ratio= .9852067) beyaz yaka suçlarında düşüş meydana getirecektir. Bu çerçevede H_{14} hipotezinin kabul edildiği görülmektedir. Ancak hangi sektörlerde daha fazla beyaz yaka suçları görüldüğü, hangi sektörlerin suç olaylarına daha kapalı olduğunu belirlemek için daha farklı analizlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çalışmanın kapsamı dahilinde sektör bazında beyaz yaka suçlara duyarlılık konusu ele alınmadığından, ileride gerçekleştirilecek olan çalışmalarda sektörlerin suça eğilimi değerlendirilmelidir.

***H₁₅:** Beyaz yakalı suçları işlemiş şirketlerde genel müdür pay oranı suç işlememiş şirketlere kıyasla daha yüksektir.*

H₁₅ hipotezi kapsamında genel müdürün şirketteki pay oranı değişkeni ele alındığında, değişkenin lojistik regresyon katsayısı .0307685 (ss= .0099329) olarak bulunmuştur. Genel müdürün şirketteki pay oranını yüzdesel olarak gösteren değişkenin modele olan katkısına işaret eden odds oranı 1.03124'tür. Söz konusu bağımsız değişkendeki bir birimlik artış, bağımlı değişken olan beyaz yaka suçları üzerinde 1,03 birimlik artış meydana getirmektedir. Söz konusu değişkene ilişkin p değerinin= 0.002 (p<.05) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Değişkenin pozitif bir katsayıya (.0307685) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1'den büyük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, etkisi merak edilen değişkenin (referansa kıyasla) tahminlenen olayın olasılığını artırıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Genel müdürün şirketteki pay oranını yüzdesel olarak gösteren değişken ile beyaz yaka suçları arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı (P anlamlılık düzeyi<0.05) bir ilişki bulunmaktadır. Genel müdür pay oranına ait odds oranının (1.03)>1 olması sebebiyle, tahminlenen olayın referans grupta gerçekleşme ihtimali (beyaz yaka suç işlememe=0) daha yüksektir. Bu çerçevede şirket genel müdürünün sahip olduğu pay oranının artması, beyaz yaka suçlarının işlenmemiş olma olasılığını 1,03 kat (%3) artırmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında kurulmuş olan **H₁₅** hipotezi kabul edilmektedir.

***H₁₆:** Herhangi bir komitenin kurulmadığı yıllar ile beyaz yaka suçları arasında bir ilişki vardır.*

Bu çerçevede yıl (YEAR) kontrol değişkeni ele alındığında, öncelikle p değeri=0.000 (p<.05) olması sebebiyle değişkenin modeli açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Yıl değişkeninin hesaplanan katsayısının (-1.23391) olduğu görülmektedir (standart sapma= .212314). Söz konusu

değişkenin olasılık oranı ise 0.291152 olarak bulunmuştur. Yıl değişkeni, şirketin bünyesinde hiçbir komite kurulmaması durumunda “0”, en az bir komitenin kurulması durumunda “1” olarak kodlanmıştır. Referans değer olarak daha küçük olan değer alındığı için, referans kategorisini de “komitelerin kurulmadığı yıllar” oluşturmaktadır. Değişkenin negatif bir katsayıya (-1.23391) sahip olması, bağımsız değişken ile tahminlenen olay arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Odds oranının 1’den küçük olması ise bağımsız değişkenin o düzeyde referans seviyesinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, etkisi merak edilen değişkenin (referansa kıyasla) tahminlenen olayın olasılığını azaltıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Komitelerin kurulmadığı yıllar ile beyaz yaka suçları arasında negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre yönetim kurulu komitelerinin kurulmadığı yıllarda beyaz yaka suçlarında artış meydana gelmektedir. Kategorik değişkenler için olasılık oranı, değişkenin iki farklı düzeyde meydana gelen olayın olasılıklarını karşılaştırmaktadır. Olasılık oranının 1’den küçük olması durumunda, olayın referans düzeyinde daha olası olduğu sonucuna varılırken; 1’den küçük olan oranlar, olayın referans düzeyinde daha düşük olduğunu göstermektedir. Buna göre olasılık oranının (odds ratio) = 0.291152 olması, komitelerin kurulduğu yıllarda, komitelerin kurulmadığı yıllarda işlenen beyaz yaka suçlarının yaklaşık olarak 1/3’ü kadar suç işlenmektedir. Daha açık bir ifadeyle, komitelerden en az birinin kurulması halinde beyaz yaka suçları yaklaşık olarak %67 oranında azalabilmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında kurulmuş olan H_{16} hipotezi kabul edilmektedir. Analiz kapsamında test edilen tüm hipotezler ve hipotez testleri sonuçları aşağıdaki tablo yardımıyla görülebilmektedir.

Tablo 23: Hipotezler ve Hipotez Testleri Sonuçları

HİPOTEZLER		SONUÇLAR
H₁	Şirket yönetim kurulunun büyüklüğü ile beyaz yaka suçları arasında negatif bir ilişki vardır.	KABUL
H₂	Bünyesinde hiç kadın yönetim kurulu üyesi bulunmayan şirketlerde, kadın yönetim kuruluna sahip şirketlere göre daha fazla beyaz yaka suçları görülmektedir.	KABUL
H₃	Beyaz yaka suçları işleyen şirketlerde yönetim kurulu değişikliği, işlemeyen şirketlere oranla daha fazladır.	KABUL
H₄	Beyaz yaka suçu işlememiş şirketlerdeki icracı olmayan yönetim kurulu üyesi sayısı, suç işlemiş şirketlere kıyasla daha fazladır.	KABUL
H₅	Bağımsız yönetim kurulu üye sayısı, beyaz yaka suçu işlememiş olan şirketlerde suç işlemiş şirketlere kıyasla daha yüksektir.	RED
H₆	Bağımsız yönetim kurullarında, bağımsız olmayan yönetim kurullarına kıyasla daha az beyaz yaka suçlarla karşılaşmaktadır.	RED
H₇	Genel müdür ikiliği (CEO Duality) görülen şirketler, genel müdür- yönetim kurulu başkanı ayrımı olan şirketlere göre beyaz yaka suçlarına karşı daha açıktır.	RED
H₈	Genel müdürün yönetim kurulunda yer aldığı şirketler, genel müdürün yönetim kurulunda yer almadığı şirketlere göre beyaz yaka suçlarına karşı daha açıktır.	RED

H₉	Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan denetim komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.	KABUL
H₁₀	Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan risk komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.	KABUL
H₁₁	Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan kurumsal yönetim komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.	RED
H₁₂	Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan aday gösterme komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.	RED
H₁₃	Şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan ücret komitesi üye sayısının artması beyaz yaka suçları görülme olasılığını azaltmaktadır.	KABUL
H₁₄	Şirketin faaliyet gösterdiği sektör ile beyaz yaka suç davranışı arasında bir ilişki vardır.	KABUL
H₁₅	Beyaz yakalı suçları işlemiş şirketlerde genel müdür pay oranı suç işlememiş şirketlere kıyasla daha yüksektir.	KABUL
H₁₆	Herhangi bir komitenin kurulmadığı yıllar ile beyaz yaka suçları arasında bir ilişki vardır.	KABUL

TARTIŞMA VE SONUÇ

Son yıllarda beyaz yakalı suçlar önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Beyaz yakalı suçların gerek çok büyük ekonomik maliyetlere neden olması gerekse de fiziksel ve duygusal yıkıcı sonuçları itibarıyla toplumun çok geniş bir kesimini olumsuz anlamda etkilemesi, beyaz yaka suçların daha detaylı bir biçimde ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Hatta öyle ki, bazı beyaz yaka suçları toplum tabanında büyük travmalara yol açmaktadır. Örneğin Enron skandalına bakılacak olursa, Enron'un ve beraberinde Enron'un denetimini gerçekleştiren Arthur Andersen'in milyarlarca dolar zararla sonuçlanan batışı, binlerce kişiyi işsiz bırakmıştır. Bunun yanı sıra, toplumda finansal sisteme ve kuruluşlara duyulan güveni zedeleyerek, genel bir güvensizlik iklimi oluşmasına neden olmuştur. Sadece ABD'de değil tüm dünyada kurumsal yönetimi ve ilkelerini ön plana çıkaran yeni yasa, düzenleme ve yönetim sistemlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Örneğin ABD hükümeti 30 Temmuz 2002'de Sarbane's Oxley Yasası'nı (Sarbane's Oxley Act) çıkararak, zedelenen güveni yeniden inşa etmek ve borsada listelenen şirketlerin şeffaf ve dürüst bir biçimde finansal tabloları oluşturmalarını ve kamuya paylaşmadaki sorumluluklarını belirlemesini sağlamayı amaçlamıştır. Tüm bu düzenlemeler ayrıca bağımsız denetimlerin önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. (Dinç ve Cengiz, 2014).

Ancak tüm bu düzenleme ve gelişmelere rağmen zedelenen toplumsal güvenin yeniden inşası oldukça zor olup, zaman almaktadır. Bunun en temel sebebi ise, beyaz yaka suçlarının çoğunlukla toplumsal güveni ihlal etmesi sebebiyle toplum genelinde güvensizlik oluşturmastır. (Moore and Mills, 1990). Toplum üyelerinin toplumsal değerlere duydukları inancı azaltmakta ve hatta bireyler, kendi illegal davranışlarının temelini önceden işlenmiş beyaz yaka suçlara dayandırarak kendilerini haklı çıkarma eğilimi gösterebilmektedir. Bu durum literatürde demoralizasyon maliyeti olarak yer almaktadır (Coffee, 1980).

Beyaz yaka suçlarının yoğunlukla çalışma konusu olarak tercih edilmesinin bir başka sebebi de diğer suç türleri ve suçluluk davranışları hakkında araştırmacılara ışık tutmasıdır. Bunun yanı sıra, beyaz yaka suçların derinlemesine incelenmesi, bu suçların önlenmesi ve bu amaçla geliştirilecek olan politikaların belirlenmesi ve uygulamaya konulması açısından oldukça önemlidir. Farklı beyaz yaka suç türlerinin

iyi bir biçimde anlaşılmış olması, suçu önlemeye yönelik stratejilerin hangi dinamiklere dayandırılacağını doğru şekilde tespit etmek açısından da oldukça önem arz etmektedir.

Beyaz yaka suçlarının önlenmesi son derece önemli bir konu olup, bir o kadar da karmaşıktır. Bu sebeple literatürde konuyu çeşitli boyutlarıyla ele alan çok sayıda farklı yaklaşım bulunmaktadır. Her bir yaklaşımın güçlü ve zayıf yanları bulunmakla beraber, yapılan bu çalışmada beyaz yakalı suçluların fırsat yapılarının değiştirilmesi yoluyla beyaz yaka suçların azaltılması veya önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle çalışmada beyaz yaka suçlarının kontrol sorununu suç fırsatlarını ortadan kaldırmak suretiyle çözmeyi amaçlayan durumsal suç önleme yaklaşımı benimsenmiştir. Durumsal suç önleme yaklaşımı, potansiyel suçluların sahip oldukları mevcut suç fırsatlarını ortadan kaldırmak suretiyle suçun azaltılmasını veya önlenmesini amaçlamaktadır. Durumsal suç önleme yaklaşımının temelinde, daha ağır cezaların suç önleme konusunda etkisiz ve verimsiz olduğu ve bu nedenle en uygun maliyetli (maliyet etkin) suç önleme yaklaşımının suç fırsatlarını azaltmak olduğu (Pratt ve ark., 2005) düşüncesi yatmaktadır (Benson ve Madensen, 2007).

Suç fırsatları suç davranışının açığa çıkmasında önemli bir neden olarak kabul edilmektedir. Suç, potansiyel bir suçlunun bir durumu suç davranışı sergilemek için bir fırsat olarak algılaması ve bu durumdan yararlanmaya karar vermesiyle ortaya çıkmaktadır (Felson, 2002). Sutherland'ın beyaz yakalı suçu tanımlamaya yönelik “suçlu temelli” yaklaşımını destekleyenler, beyaz yaka suçunu suçlu kişinin sosyal ve mesleki özelliklerinin bir birleşimi olarak tanımlamaktadır (Reiss ve Biderman, 1980; Albanese, 1995). Literatürde yer alan “suçlu-temelli” bu yaklaşıma göre, suçlu yüksek sosyal statü sahibi, saygın, prestijli veya güçlü bir mesleğe sahip kişi olarak tanımlanmaktadır (Cornish ve Clarke, 2003). Sıralanan bu özellikler her ne kadar beyaz yaka suçların kontrolünü daha karmaşık bir hale getirmiş olsa da aslında suçun önlenmesinde dolaylı bir role sahiptir. Suçlu kişilerin sosyal ve mesleki özelliklerinin önemi, gerçekte bu kişilerin suç fırsatlarına erişimini kolaylaştırmasından kaynaklanmaktadır. Beyaz yakalı suçlunun, sahip olduğu mesleki pozisyonu sebebiyle suçun hedefine veya mağduruna özel bir erişimi olması söz konusudur (Felson, 2002).

Benson ve Madensen (2007), yapmış oldukları çalışmada genellikle şiddet içeren sokak suçlarının caydırılmasında yararlanılan durumsal suç yaklaşımını beyaz yaka suçların önlenmesinde kullanmaktadır. Durumsal suç önleme yaklaşımı çerçevesinde alınacak önlemler ve atılacak adımlar, beyaz yaka suçlarına uyarlanarak bu suçların azaltılması ya da önlenmesi amaçlanmaktadır. Benson ve Madensen (2007)'ın çalışması ışığında şirketlerde beyaz yaka suçlarının önlenmesine yönelik alınacak önlemler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Durumsal suç önleme yaklaşımından yararlanarak beyaz yaka suçlarının önüne geçilebilmesindeki ilk adım, hedefe erişim sağlayan rollerin kısıtlanması suretiyle potansiyel suçluların hedeflerine ulaşmasını zorlaştırmaktır. Beyaz yakalı suçlar çoğunlukla suçlunun mesleki rolü sayesinde edindiği avantajlardan kaynaklandığı için, suçlunun şirketteki rolünü kısıtlamak, bu kişinin suç araçlarına erişimini de sınırlandıracaktır. Bu nedenle şirket yönetim kurulu üyelerinin yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi ve sınırlandırılması, potansiyel suçlu kişilerin suç fırsatlarını da azaltacaktır. Tam tersine yönetim kurulu üyelerinin gereğinden fazla yetki ve güce sahip olması, beyaz yakalı suç fırsatlarını engellemek yerine bu suçların işlenmesi kolaylaştırabilmektedir.
- Beyaz yaka suçlarından mağdur olan kişilerin bu suçlara ilişkin eğitimli ve bilgili olması, suç teşkil eden eylemlerin meşrutiyeti konusunda suçlular tarafından ikna edilmelerini zorlaştıracaktır. Daha açık bir ifadeyle, suçluların mağdurları kandırmaları daha güç bir hale gelecektir. Hedef sağlamlaştırma (target hardening) olarak ifade edilen bu çabayla, şirket yönetim kurulunda yer alan üyelerin beyaz yaka suçlarına ilişkin bilgilendirilmesi ve eğitilmesi işlenecek beyaz yaka suçlarının önüne geçilmesi açısından oldukça önemlidir.
- Beyaz yaka suçların işlenmesi sırasında gerçekleştirilen bir hile ve bu hilenin saklanması, üstünün örtülmesi söz konusudur. Beyaz yakalı suçlu kişi, suç işlediği sırada kimliğini gizlemeye çalışmamakta; aksine suç teşkil eden eyleminin gerçek doğasını gizleme gayreti taşımaktadır. Bu amaçla beyaz yakalı suçların gözetimi, bu suçları tespit edecek şekilde tasarlanmalı; görünürde meşru olan eylemin altında yatan hileli veyahut gayrimeşru davranışı açığa çıkarmalıdır. Suçu işleyen kişiden ziyade işlenen suçun belirlenmesi önem kazanmaktadır (Braithwaite ve Fisse, 1990). Bu doğrultuda şirketlerde beyaz yakalı suçun önüne geçilebilmesi

için bu suçların gözetimini sağlayacak komitelerin kurulması ve etkin bir şekilde işlemlerini sağlamak oldukça önemlidir. Beyaz yakalı suçları önlemeye yönelik girişimler genellikle bu suçların işlenmesi halinde verilecek cezaları artırmaya dayanmaktadır. Ancak bununla birlikte yapılan araştırmalar göstermektedir ki, beyaz yakalı suçları önlemede suçun tespit edilme riskinin artırılması cezalandırmadan daha etkili olmaktadır. Bu nedenle gözetim ve denetimlerin artırılması, suç önlemede etkin bir yöntem olarak görülmektedir.

Durumsal suç önleme yaklaşımı durumsal faktörlerin insanları suç işlemeye teşvik edebileceğini ve suç faaliyetlerini teşvik edebilecek durumsal provokasyonları azaltmanın faydalı olduğunu savunmaktadır. Bunun yanı sıra beyaz yakalı suçluların suç işlemek için kullandıkları gerekçeler ya da bahaneleri ortadan kaldırılacak kuralların, düzenlemelerin, etik değerlerin belirlenmesi, suçluların suç teşkil eden eylemlerini haklı olarak göstermelerinin ve gerekçelendirmelerinin önüne geçebilecektir. Bu nedenle şirketlerde kurumsal yönetim ilkelerinin benimsenmesi, kurumsal yönetim komitelerinin oluşturulması, etik kodların belirlenmesi, suçlara karşı sıfır tolerans politikasının benimsenmesi, özellikle Türkiye gibi büyük çoğunluğu aile şirketlerinden oluşan şirketlere sahip ülkelerde şirket anayasalarının bulunması ve şirket yönetiminin profesyonel yöneticilere bırakılması kurumsallaşma ve beyaz yaka suçlarının önüne geçilmesi açısından oldukça önemlidir.

Beyaz yaka suçlarının bu denli önemli bir araştırma konusu haline gelmesi, literatürde konu ile ilgili yapılmış çalışma sayısını da artırmıştır. Her ne kadar beyaz yaka suçları ve suçluluğu ile ilgili çok sayıda çalışma bulunsada bu çalışmalardan Türkiye bağlamında yapılmış olan çalışma sayısı sınırlıdır. Bunun yanı sıra, Türkiye kapsamında gerçekleştirilmiş olan beyaz yaka suçlarını ele alan çalışmalar çoğunlukla teori ile sınırlı kalmaktadır. Yine aynı şekilde, beyaz yakalı suçların önüne geçilebilmesinde şirket yönetim kurulu yapısına ilişkin yapılmış çalışmalar oldukça azdır. Bu araştırma boşluğu ışığında şirket yönetim kurulu yapısıyla işlenen beyaz yaka suçları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaya çalışan bu çalışma, beyaz yaka suçlarını Türkiye bağlamında değerlendirmektedir. Çalışma ayrıca, özellikle beyaz yaka suç literatüründe sıklıkla kullanılan durumsal suç önleme yaklaşımını muhasebe

bağlamında ele alarak, beyaz yaka suçlarını tetikleyen yönetim kurulu karakteristiklerine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma temel olarak borsada işlem gören şirketler tarafından 2006-2017 yılları arasında işlenmiş beyaz yaka suçlarına odaklanmaktadır. Literatürde yönetim kurulu yapısının beyaz yaka suçlarıyla olan ilişkisini ortaya koyan çok sayıda çalışma mevcuttur (Uzun ve ark., 2004; Beasley, 1996; Beasley, 1998; Sharma, 2004; Kim ve ark., 2013; Rezaee, 2005; Conyon ve He, 2016; Chau and Leung, 2006; Abdullah, 2004; Abdullah, 2006). Tez çalışması kapsamında kurulan hipotezler söz konusu çalışmalar ışığında oluşturulmuştur. Bununla birlikte çalışmada yer alan bağımsız yönetim kurulu üyelerine (**H₅**) ve yönetim kurulu bağımsızlığına (**H₆**) ilişkin hipotezler desteklenmemiştir. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçların literatürdeki bulgularla çatıştığı noktalar mevcuttur.

Literatürde şirket sahtekarlıklarının temelinde 4 nedensel faktörün yer aldığı belirtilmektedir (Matoussi ve Gharbi, 2011): sermaye piyasaları baskısı (capital markets pressure), yönetim kurulu yapısı (board composition), yönetici ücretleri (executive compensation) ve içeriden öğrenenlerin ticareti (insider trading). Bu bağlamda dört faktör göz önünde bulundurulduğunda, piyasada işlenecek herhangi bir sahtekarlığın önüne geçilebilmesinin en etkili yolu şirketlerin iyi bir biçimde yönetilmesidir. Şirketlerin iyi bir biçimde yönetilmesinin arkasında ise sağlıklı bir şekilde işleyen yönetim kurulları yatmaktadır. Yönetim kurulunun şirketteki rolünü belirleyebilmek için çeşitli bakış açıları (Zahra ve Pearce, 1989) oluşturulsa da (şirketler hukukunu temel alan legalist bakış açısı, sosyoloji ve örgüt kuramını temel alan kaynak bağımlılığı bakış açısı, Marksist sosyoloji temelli sınıf hegemonyası bakış açısı ve vekalet teorisini temel alan ekonomik ve finansal bakış açısı), beyaz yaka suçlarına ilişkin yönetim kurulu görev ve sorumluluklarını en doğru biçimde ele alan yaklaşım şirketler hukuku kapsamında vekalet teorisi (agency theory)dir (Matoussi ve Gharbi, 2011).

“Şirket paydaşları ile vekiller arasında, çeşitli yönetsel yetki ve sorumlulukların bir sözleşme vasıtasıyla devredilmesi” olarak ifade edilebilen (Mirze ve Ülgen, 2013) vekalet ilişkisinin doğması bir anlamda şirketlerde profesyonel yöneticilerin yer almaya başlamasına sebebiyet vermiştir. Vekalet sözleşmesiyle birlikte taraflar (asil niteliğindeki şirket paydaşları ve paydaşların kendi adına ve

hesabına işlem yaptırdıkları vekil niteliğindeki profesyonel yöneticiler) arasında çıkar çatışmaları görülebilmektedir. Vekillerin şirketteki temsilcileri olan profesyonel yöneticiler, görevlerini ifa ederken her zaman paydaşlar lehine hareket etmeyebilmekte ve bu durum vekalet sorunlarına sebebiyet verebilmektedir (Bonazzi ve Islam, 2007; Davis ve ark. 1997). Vekalet sorununa, her iki tarafın da kendi çıkarlarını maksimize etme amaçları neden olmaktadır (Jensen ve Meckling, 1976). Vekalet sözleşmesinde yer alan tarafların çıkarlarının birbirinden ayrılmasıyla oluşan vekalet sorununun varlığı, aynı zamanda vekalet maliyetlerinin açığa çıkmasına sebep olmaktadır.

Vekalet teorisi, hissedarların çıkarlarını korumak ve aynı zamanda vekalet maliyetlerini minimize etmek amacıyla kullanılan iç yönetim mekanizmalarından en önemlisini şirket yönetim kurulu oluşturmaktadır (Choo ve Tan, 2007). Şirket yönetim kurulunun azınlık hakları başta olmak üzere tüm paydaşların çıkarlarının korunması konusundaki etkinliğini, bağımsız yönetim kurulu üyelerinin sayısı ve yönetim kurulunun bağımsızlığı belirlemektedir (Fama ve Jensen, 1983). Literatürde birçok çalışma yönetim kurulunda bağımsız üyelerin bulunmasını ve yönetim kurulu bağımsızlığını, yöneticilerin gözlem ve denetim görevlerini daha sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmeleri açısından oldukça gerekli bulmaktadır (Beasley 1996; Dechow ve ark. 1996). Gözlem ve denetim görevini daha efektif bir biçimde yerine getiren yönetim kurulu böylelikle olası beyaz yaka suçların da önüne geçmiş olacaktır (Beasley 1996; Uzun ve ark. 2004; Dunn, 2004; Farber, 2005; Chen ve ark. 2006).

Başka bir bakış açısına göre yönetim kurulunda yer alan bağımsız üye sayısının artması, şirket paydaşlarının profesyonel yöneticiler tarafından suiistimal edilme olasılığını azaltmaktadır (Fama, 1980). Bağımsız yönetim kurulu üye sayısının fazla olduğu şirketlerin yönetim kurullarının daha yüksek düzeyde bağımsız olduğunu savunan çalışmalar söz konusudur (Dalton ve ark., 1998; Forbes ve Milliken, 1999).

Ancak tez çalışmasında Türkiye bağlamında literatürün aksine bağımsız yönetim kurulu üye sayısının beyaz yaka suçları işleyen şirketlerde daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Yönetim kurulu bağımsızlığı ele alındığında ise, çalışmada yönetim kurulunun bağımsız olup olmamasının beyaz yakalı suç oluşma olasılığı üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye gibi büyük çoğunluğu aile şirketlerinden oluşan ülkeler için elde edilen bulgular, bağımsız üye

sayısının yeterli olmadığını göstermekle birlikte; yönetim kurullarının bağımsızlığının gerçekten sağlanıp sağlanmadığını sorgulamaya itmektedir. Bunun yanı sıra, yönetim kurulunda bulunması zorunlu olan bağımsız üye sayısının 2012 yılı itibariyle uygulamaya konulması da literatürle çelişen bulgulara ulaşılmamasının sebebi olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca literatürde beyaz yaka suçları işlememiş şirketlerin bağımsız yönetim kurulu ve bağımsızlığı değerlendirilirken, şirket genel müdürünün kaç yıldır söz konusu görevde olduğu, şirkette gri yakalı yönetim kurulu üyesi bulunup bulunmadığı, bağımsız yönetim kurulu üyelerin eğitim geçmişi, mesleki veyahut profesyonel olmayan faaliyetlerle yönetime bağlı olup olmaması gibi birçok farklı boyut da değerlendirmeye alınmıştır. Ancak bu çalışmanın kapsamına girmemesi sebebiyle söz konusu boyutlar göz ardı edilmiştir. Uygulama sırasında şirketlere ilişkin gerekli bilgilerin tamamına ulaşamaması, eşleştirilmiş çift analizi (matched-pair analysis) yöntemi uygulanırken beyaz yaka suçları işlemiş şirketler ile suç işlememiş şirketlerin seçiminde sayı olarak eşit olmaları amacıyla birtakım örneklemelerin çalışma kapsamı dışında tutulması da analiz sonuçlarını etkilemektedir.

Çalışmada desteklenmemiş olan diğer hipotezler (**H₇** ve **H₈**), şirket genel müdürünün yönetim kurulu başkanı olarak veya üye olarak yönetim kurulunda yer alıp almadığı durumları ele almaktadır. Türkiye’de faaliyet göstermekte olan şirketlerin çok büyük bir oranının (yaklaşık olarak %96’sı) aile şirketlerinden oluşması ve söz konusu bu şirketlerde kurumsallaşma düzeyinin düşük olması söz konusudur. Daha açık bir ifadeyle, aileye ait şirketin yine bir aile üyesi tarafından yönetilmesi söz konusudur. Gerek Türkiye’nin kültürel yapısından gerekse de sermaye piyasalarının yeterince gelişmemiş olmasından dolayı şirketlerde profesyonel yöneticilerden çok aile üyelerine yönetici rolleri verilmektedir. Şirket paydaşları adına karar alma ve bu kararları uygulamaya koyma yetkisine sahip yönetim kurulunun, aynı zamanda genel müdürün gözetim ve denetimini sağlama yetki ve sorumluluğunu da elinde bulundurduğu görülmektedir. Genel müdür ile yönetim kurulu başkanının aynı kişi olması veyahut genel müdürün üye olarak yönetim kurulunda yer alması durumunda, genel müdürün gerçekleştirdiği faaliyetlerin gerek icrasında gerek de denetiminde bulunması söz konusu olacaktır. Bu durum yönetim ve kontrol yetkilerinin birbirinden ayrılmasının önüne geçerek gerek yönetim gerekse de denetimin etkin bir biçimde yürütülmesini engellemektedir (Fama ve Jensen, 1983).

Literatürde genel müdürün şirket yönetim kurulunda yer almasına ilişkin iki temel bakış açısı mevcuttur (Aygün ve İç, 2010): Vekalet Teorisi (Agency theory) ve temsil teorisi (stewardship theory). Vekalet teorisine göre şirketin genel müdürünün aynı zamanda şirket yönetim kurulu başkanı olarak görev yapması şirket performansı üzerinde negatif etkiye sebep olmaktadır (Rechner ve Dalton, 1989). Temsil teorisi ise, vekalet teorisinin tam tersine şirket üzerinde pozitif bir etki yaratarak şirketin liderlik yapısını güçlendireceğini ve böylelikle alınacak kararların daha hızlı ve etkin bir biçimde alınabileceğini savunmaktadır (Donaldson ve Davis, 1991). Literatürde her iki görüşü de benimseyen çalışmalar mevcut olup, beyaz yaka suçlarını azaltma/önleme konusunda genel müdür ikiliği olup olmamasına ilişkin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Finkelstein and D'Aveni (1994), yapmış oldukları çalışmada bu durumu “iki tarafı da keskin” bir kılıç olarak tanımlamaktadır. Genel müdür ikiliğinin bu şekilde tanımlanmasının altında, kavramı açıklayan vekalet teorisi (agency theory) ve temsil teorisinin (stewardship theory) birbiriyle çatışması yatmaktadır. Genel müdür ikiliğine ilişkin yapılan çalışmalarda ortak bir zemin bulunamamış, farklı görüşler farklı teorilere dayandırılarak genel müdür ikiliği konusu ele alınmıştır. Birtakım araştırmacılar genel müdür ikiliğinin şirketin geleceği ve performansı için olumlu etkileri olduğunu savunurken; başka bir kesim ise genel müdürün aynı zamanda şirket yönetim kurulunda yer almasını şirketin performansı açısından eleştirmektedir. Ancak her ne kadar konuya ilişkin yoğun tartışmalar sürse de konuyu farklı açıdan ele alan her iki teorinin hem fikir olduğu bir nokta bulunmaktadır. Buna göre genel müdür ikiliğini açıklamada kullanılan bu iki temel teori, genel müdürün sahip olduğu güç ve yönetim kurulunun gözetimine ilişkin yetki ve sorumlulukları konusunda aynı bakış açısına sahiptir. Daha açık bir ifadeyle, her iki teoriye göre de genel müdür ikiliği ve yönetim kurulu gücü arasında ters bir ilişki bulunmakta; birinin artışı diğesinde azalma meydana getirmektedir (Krause ve ark., 2014). Genel müdür ikiliği daha az yönetim kurulu gözetimi ve daha güçlü genel müdür yaratırken; genel müdür ikiliğinin bulunmadığı şirketlerde tam tersine daha güçlü bir yönetim kurulu ve gözetimi ile daha zayıf bir genel müdürün bulunması söz konusudur (Finkelstein, 1992; Finkelstein ve ark., 2009). Vekalet teorisi, genel müdür ikililiğinin gerek genel müdürün gözetim yetki, sorumluluk ve gücünü, gerekse de şirket performansını negatif yönde etkileyeceği görüşünü savunmaktadır (Rechner ve

Dalton, 1991). Temsil teorisi ise vekalet teorisinin tam tersine genel müdür ikiliğinin şirket performansını artırmada etkili olduğunu belirtmektedir. Temsil teorisi bakış açısından genel müdürün aynı zamanda yönetim kurulunun da başında yer alması, şirkette sağlıklı ve güçlü bir liderlik figürü oluşturacaktır. Bu durum ise şirkette kararların daha etkili ve hızlı bir biçimde alınmasını kolaylaştıracaktır (Donaldson ve Davis, 1991). Ancak teoride kurumsal yönetim konusunda gerçekleştirilen çalışmalar yoğunlukla vekalet teorisine dayanmaktadır. Vekalet teorisine göre, yönetim kurullarının yönetimden ayrılması, genel müdür ikiliğinin ortadan kaldırılması, çok fazla güç kazanmış olan yöneticinin yetkilerini, şirketin hissedarlarından ziyade kendi çıkarlarını gözetmek için kullanmasının (managerial entrenchment) önüne geçilmelidir (Eisenhardt, 1989; Fama ve Jensen, 1983). Vekalet teorisi çerçevesinde genel müdür ikiliği, şirketin performansını olumsuz anlamda etkilemektedir (Jensen, 1993). Tam tersine, temsil teorisi (stewardship theory) ve kaynak bağımlılığı teorisi (resource dependence theory) gibi örgüt kuramını temel alan bakış açısına sahip yaklaşımların örgüt etkinliğini artırıcı liderlik biçimini desteklediklerini söylemek mümkündür (Fayol, 1949; Gulick ve Urwick, 1937).Yapılan başka bir çalışmaya göre ise profesyonel yöneticilerin ve bağımsız yönetim kurulu üyelerinin doğru bir imaj sergilemek ve iş dünyasındaki bilinirlik ve ünlerini artırmak için denetim ve gözetim yükümlülüklerini daha büyük bir sorumlulukla yerine getirmeleri söz konusudur (Fama ve Jensen, 1983).

Literatürde her ne kadar yönetim kurulu bağımsızlığı ve bağımsız üye sayısının yüksek olduğu şirketlerde genel müdürün denetim etkinliğini olumlu yönde etkilediğine dair çalışmalar bulunsa da (Doğan ve Karayel, 2016) uygulamada durum her zaman böyle gerçekleşmemektedir. Genel müdür ikiliğinin beyaz yaka suçları üzerindeki belirlenen bu etkisi, birçok faktör göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Öncelikle, Türkiye gibi büyük bir çoğunluğu aile şirketlerinden oluşan ülkelerde aile şirketlerinin genellikle 2.kuşakta hayatları sona ermektedir. Üçüncü kuşağın aktif bir şekilde yer aldığı şirketlerin sayısı son derece sınırlıdır. Aile şirketlerinin profesyonel yönetici yerine aile üyelerinden seçtikleri biri tarafından yönetilmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Aile fertlerinin dışarıdan profesyonel bir yöneticiden ziyade aile üyelerine daha fazla güven duymaları veyahut şirketin kontrolünü daha fazla elde tutma ve kaybetmeme isteği genel müdür ikiliğine yol

açmaktadır. Genel müdür ikiliği konusunda farklı görüşlerin bulunması ve uzlaşmaya varılmamış olması, bu çalışma kapsamında elde edilen bulguların çalışma örnekleme çerçevesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, elde edilen bulgulara dayanılarak bir genellemede bulunmak yanlış olacaktır. Türkiye bağlamında gerçekleştirilen bu çalışmaya göre, genel müdür- yönetim kurulu başkanı sıfatlarının tek elde toplanması beyaz yaka suç ihtimalini azaltmaktadır. Ayrıca bağımsız yönetim kurulu üyesi bulundurma zorunluluğunun 2012 yılında gelmiş olması, çalışmanın kapsadığı zaman aralığı göz önünde bulundurulduğunda oldukça yeni bir olgudur. Bunun yanı sıra, bağımsız üyelerin gerçekten bağımsız olup olmadıkları sorgulanması gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada desteklenmemiş olan diğer hipotezler Hipotez-11 ve Hipotez-12 (H_{11} ve H_{12}), şirket yönetim kurulu bünyesinde kurulan kurumsal yönetim komitesi ve aday gösterme komitesi üye sayısının beyaz yaka suçları üzerindeki olası etkileri açığa çıkarma amacındadır. Gerçekleştirilen regresyon analizinde her iki komite için de p değeri > 0.05 'tir. Söz konusu değişkenlerin beyaz yaka suç meydana gelme olasılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, literatüre bakıldığında yönetim kurulu bünyesinde kurulan komitelerin beyaz yaka suçları üzerindeki etkisinin sadece denetim komitesi bazında ele alındığı görülmektedir. Literatürde kurumsal yönetim komitesi ile aday gösterme komitesinin beyaz yaka suçları üzerindeki etkisini değerlendiren teorik bir temelin bulunmaması, Türkiye bağlamında gerçekleştirilmiş bu çalışma için de bu komitelerin etkisinin suç davranışını değerlendirmede etkisiz olduğu görülmektedir.

Kurumsal yönetim komitesi, şirketin kurumsal yönetim ilkelerine uyumunu değerlendirmekte ve konu ile ilgili şirket yönetim kuruluna tavsiye niteliğinde kararları sunmaktadır. Her ne kadar kurumsal yönetimin şirket bünyesindeki uygulanırlığını değerlendirmek kurumsal yönetim kurulunun olsa da tavsiye niteliğindeki kararlara uyup uymamak konusunda şirket yönetim kurulu kendi inisiyatifini kullanmaktadır. Kurumsal yönetim kurulunda yer alacak kişilerin çoğunlukla bağımsız üye olması istenilen bir durumdur. Çoğunluğu bağımsız üyelerden oluşan kurumsal yönetim komitesinin özellikle son zamanlarda iyi yönetim uygulamalarına odaklanmasına karşın, bu komitelerin etkinlikleri sorgulanmaktadır. Şirket yönetim kurulları, tepe yönetimin faaliyet ve kararlarından sorumlu olması

nedeniyle iç denetim mekanizmasının temel taşını oluşturmaktadır (Beasley, 1998). Yönetim kurulu bu görev ve sorumlulukları bünyesinde bulunan komitelerin yol göstericiliği sayesinde daha sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmektedir. Ancak çalışmanın kapsadığı 2006-2017 yılları arasında bu komitelerin yeni yeni kurulmaya başlaması nedeniyle örneklemdeki çoğu şirketin bu komiteleri kurmadığı belirlenmiştir. 2012 yılından itibaren kurulması zorunlu olan komiteler kurulmaya başlanmış; ancak bu komitelerin tam anlamıyla etkin bir biçimde işleyebilmesi zaman almaktadır. Çalışma sonucunda elde edilen bulguları genellemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü çalışmanın Türkiye bağlamında gerçekleştirilmesi ve sadece örneklem grubunun temsil ettiği komite yapılarını göstermesi bakımından genelleme yapmak yanlış olacaktır. Bunun yanı sıra, Türkiye’de faaliyet gösteren şirketlerdeki kurumsallaşma derecesinin diğer gelişmiş ülkelere oranla daha düşük olması, bu komitelerin kurulması önünde bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca kurulan komitelerin şirkete oluşturduğu maliyetlerin yüksek boyutlara ulaşması da, şirketleri sadece kurulması zorunlu olan komiteleri kurmaya yöneltmektedir.

Bu tez çalışması sonucunda elde edilen bulgular önemli teorik ve pratik çıkarımları ortaya koymaktadır. Çalışma bir yandan durumsal suç önleme yaklaşımı gibi teorileri ileri düzeyde analiz etmeyi amaçlarken; öte yandan şirketlere yönetim kurulu yapılanmaları sırasında elde edilen bulgulardan yararlanma imkânı sunmaktadır. Ayrıca çalışmanın bulguları, beyaz yaka suçların caydırılmasına veya azaltılmasına yönelik önlemlerin, şirket yönetim kurulu yapısında gerçekleştirilecek düzenlemelerle sağlanabileceğini ortaya koymaktadır. Suç henüz daha meydana gelmeden oluşturulan pro-aktif kontrol sistemlerinin uygulanması için suça yol açabilecek koşulların bilinmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Aynı şekilde şirkette herhangi bir beyaz yaka suç olayının görülmesi halinde alınacak reaktif önlemler de şirket bünyesinde aynı suçların tekrarının ya da benzer suçların oluşumunun önüne geçecektir (Dugan ve Gibbs, 2009). Şirketlerde söz konusu suçları önlemeye yönelik bu pro-aktif ve reaktif önlemlerin alınmasından sorumlu organ yönetim kuruludur. Bu nedenle, şirket yönetim kurulları beyaz yaka suçlarının azaltılması veya önlenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda beyaz yaka suçları tecrübe etmiş olan şirketlerle bu suçların hiç görülmediği şirketlerin yönetim kurulu yapılarında ne gibi farklılıklar olduğu belirlenerek ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

Abdioğlu, H. (2007). *İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB – 100 Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Abdullah, S.N. (2004). Board Composition, CEO Duality and Performance Among Malaysian Listed Companies. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*.

Abdullah, S.N. (2006). Board Composition, Audit Committee and Timeliness of Corporate Financial Reports in Malaysia. *Corporate Ownership And Control*. 4(2):33-45.

ACFE. (2019). The Psychology and Motivations of White-Collar Criminals. <https://www.acfe.com/fraud-examiner.aspx?id=4295002786> (27.06.2019).

Adler, F., Gerhard O.W.M. ve William S. L. (1995). *Criminology*. USA: McGraw-Hill.

Agrawal, A., Jaffe, J.F. ve Karpoff, J.M. (1999). Management Turnover and Governance Changes Following The Revelation of Fraud. *The Journal of Law and Economics*. 42(S1):309-342.

Akers, R.L. (1991). Self-Control As A General Theory Of Crime. *Journal Of Quantitative Criminology*. 7(2): 201-211.

Akers, R.L. (2013). *Criminological Theories: Introduction And Evaluation*. Routledge.

Aksaraylı, M. ve Saygın, Ö. (2011). Algılanan Hizmet Kalitesi Ve Lojistik Regresyon Analizi İle Hizmet Tercihine Etkisinin Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13(1):21-37.

Aktan, C. C. (2005). Kurumsal Şirket Yönetimi. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 5(1):150-161.

Aktan, C. C. (2005). *Kurumsal Yönetimin Önemi ve Ortaya Çıkış Nedenleri*. <http://www.canaktan.org/yonetim/kurumsal-yonetim/onemi.htm> (30.10.2019).

Aktan, C. C. (2006). *Kurumsal Şirket Yönetimi*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurumu Kurumsal Araştırmalar Serisi. 4 (196).

Albanese, Jay (1995) *White-Collar Crime in America*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Alp, A. ve Kılıç, S. (2014). *Kurumsal Yönetim Nasıl Yönetilmeli?*. İstanbul: Doğan Kitap.

Alpay, N., Karamustafaoğlu, N. ve Kükürt, R. (1995). Madde Bağımlılarında Suç. *Düşünen Adam*, 8(2):16-17.

Altay, S. A. (2009). *Denetim Komitesinin Hukuki İşlevleri*. *Batider*. 25(4): 597.

Altay, S.A. (2011). *Ortaklıkta Yönetim Yetkilerinin Devrinin Sorumluluğa Etkileri*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Altıntop, S. (2012). Suça Bakışta Kontrol Yaklaşımı ve Kontrol Teorileri. *Kriminoloji Dergisi*. 4(2):1-15.

Anayurt, Ö. (2001). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. Seçkin Yayınları, Ankara.

Apak, T. (2003). *Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu (Seçilme-Görev-Sorumluluk-Karar Alma-İstifa)*. <http://www.alomaliye.com/2003/07/21/anonim-sirketlerde-yonetim-kurulu-secilme-gorev-sorumluluk-karar-alma-istifa/> (05.12.2019).

Ararat, M., Orbay, H. ve Yurtoglu, B. B. (2010) *The Effects of Board Independence in Controlled Firms: Evidence from Turkey*. Working paper.

Arslantaş, C.C. (2012). *Kurumsal Yönetimin Yönetim Kuruluna Yansımaları*. İstanbul:Beta Basım A.Ş.

Aslan, M. (2017). *Suç Ekonomisi Türkiye’de Organize Suçlar ve Organize Suçlarla Mücadele*. Siyasal Kitabevi, Ankara. ISBN No:978-605-9221-52-8.

Ataman, B., Gökçen, G., Cavlak, H. ve Cebeci, Y. (2017). Kurumsal Yönetim Algısı İle Kurumsal Yönetim Notu Arasındaki İlişkinin Analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*. 1(107):162-185.

Atasoy, Ö. ve Ergün, B. (2018). Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu Üyelerinin Görevleri Kapsamında Kurulması Zorunlu Komitelerin Faaliyetlerinden Doğan Sorumlulukları. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4: 33-52.

Aydın, A. (2010). *Türkiye’de Kurumsal Yönetim Uygulamaları ve Öneriler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, A.H. (2014). Suç Önlemenin Önemi ve Etkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16 (Özel Sayı I): 82-84.

Aygün, M. and İç, S. (2010). Genel Müdürün Aynı Zamanda Yönetim Kurulu Üyesi Olması Firma Performansını Etkiler mi?. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 47.

Aytaç, M., Aytaç, S. ve Bayram, N. (2007). Suç Türlerini Etkileyen Faktörlerin İstatistiksel Analizi. 8. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi Kitabı* (ss. 24-25), Düzenleyen İnönü Üniversitesi. Malatya. 24-25 Mayıs 2007.

Bal, H. (2003). *Hukuk-Hukuk Sosyolojisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No: 32, Isparta.

Balcıoğlu, E. (2013). Beyaz Yaka Suçları. *Hüseyin Cinoğlu ve Kübra Gültekin (Editörler), Kriminoloji*. Erzurum: Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Balcıoğlu, E. (2016). *Sosyal Süreç Teorileri. Kriminoloji (Editörler: M. Alper Sözer, Ercan Balcıoğlu)*. Nobel Yayıncılık, Ankara.

Baraz, B. (2004). Yönetim Kurullarının Kurumsal Yönetişim Açısından Kritik Önemi: Eskişehir’de Bir Araştırma. 3. *Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.

Barlow, H. D. (1993). *Introduction to Criminology*. USA: Harper Collins College Pub.

Baştürk, Ş. (2012). *Rasyonel Tercih Sosyolojisi Bağlamında James S. Coleman'ın Sosyal Sermaye Kavramı: Eğitime Katılma Yönünden Tartışmalar*. Sosyoloji Konferansları. 45:75-123.

Bayrakdaroğlu, A. (2010). Mülkiyet Yapısı ve Finansal Performans: İmkb Örneği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*. 2(2):11-20.

Beaver, W.H. (1966). Financial Ratios and Predictors of Failure. *Empirical Research in Accounting. Selected Studies Supplement to Journal of Accounting Research*. (4): 223-265.

Beasley, M.S. (1998). Boards of Directors and Fraud. *The CPA Journal*. 68(4):56.

Beasley, M. (1996). An Empirical Analysis of the Relation between the Board of Director Composition and Financial Statement Fraud. *The Accounting Review*.71(4): 443-465.

Beasley, M. S. ve Salterio, S. E. (2001). The Relationship Between Board Characteristics and Voluntary Improvements in Audit Committee Composition and Experience. *Contemporary Accounting Research*. 18(4): 539-570.

Beccaria, C. (1995). *On Crimes and Punishments and Other Writings*. Richard Bellamy (ed.). UK: Cambridge University Press.

Beccaria, C. (2003). *An Essay on Crimes and Punishments* (pp.20–22). In Francis T. Cullen and Robert Agnew (eds). *Criminological Theory: Past to Present – Essential Readings*, Second Edition.

Beccaria, C. (2016). *On Crimes and Punishments*. Transaction Publishers.

Becker, G. S. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*. 76(2):169-217.

Beirne, P. ve Messerschmidt, J. (1995). *Criminology*. Harcourt Brace College Publishers, For Worth, Second Edition.

Bell, T.B., ve Carcello, J.V. (2000). A decision Aid for Assessing the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*. Spring: 169–184.

Beneish, M. D. (1997). Detecting GAAP Violation: Implications for Assessing Earnings Management Among Firms with Extreme Financial Performance. *Journal of Accounting and Public Policy*. Fall: 271–309.

Benson, M.L. and Madensen, T.D., 2007. Situational crime prevention and white-collar crime. *International handbook of white-collar and corporate crime* (ss. 609-626). Springer, Boston, MA.

Berg, B. L. (2009). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences, 7th Edition*. Boston: Allyn & Bacon.

Berghe, V.D. ve Baelden, T. (2005). The Complex Relation Between Director Independence and Board Effectiveness. *Corporate Governance*. 5(5):61-83.

Berghoff, H. ve Spiekermann, U. (2018). *Shady business: On the history of white-collar crime*.

Beşe, E. (2006). Beyaz Yaka Suçları: Kavramsal ve Kriminolojik Yaklaşım. *Süleyman Aydın (Ed.), Yolsuzluk: Nedenleri Etkileri Çözüm Yolları*. Ankara: Turhan Kitabevi, ss.488-502.

Black, D. (1976). *The Behavior of Law*. New York: Academic Press.

Black, H. C. (1979). *Black's Law Dictionary*. St. Paul Minn West Publishing Co 4, 1665.

Black, D. (1984). Social Control as a Dependent Variable. *In Toward a General Theory of Social Control* (ss. 1-36). Academic Press.

Bologna, J. (1993). *Handbook on Corporate Fraud*. USA: ButterworthHeinemann Publishing Inc.

Bonger, W. (1969). *Criminality and Economic Conditions*. USA: Indiana University Press.

Bonazzi, L. ve Islam, S. (2007). Agency Theory and Corporate Governance: A Study of The Effectiveness of Board in Their Monitoring of The CEO. *Journal Of Modelling in Management*. 2: 7-23.

Bonner, S. E., Palmrose, Z.V. ve Young, S. M. (1998). Fraud Type and Auditor Litigation: An Analysis of SEC Accounting and Auditing Enforcement Releases. *The Accounting Review*. October: 503–532.

Bosnalı, Ö., Okutan, N.Ç., ve Bekar, E. (2016). *Independent Membership of Board of Directors under Turkish Law (Türk Hukukunda Bağımsız Yönetim Kurulu Üyeliği*. https://www.goksusafiisik.av.tr/Articleletter/2016_Winter/GSI_Articleletter_2016_Winter_Article13.pdf (05.12.2019).

Brantingham, P.L. ve Brantingham, P.J. (1993). Environment, Routine and Situation: Toward a Pattern Theory of Crime. *Advances in Criminological Theory*. 5(2):259-94.

Borsa İstanbul (BİST). (2019). Kurumsal Yönetim Endeksi. <https://www.borsaistanbul.com/tr/endeksler/bist-pay-endeksleri/kurumsal-yonetim-endeksi?kufumywsrpldnhfk?xldgtdqeiaynksbt> (03.12.2019).

Braithwaite, J. ve Fisse, B. (1990). On the Plausibility of Corporate Crime Control. *Advances in Criminological Theory*. 2:15–37.

Brown, S. E., Finn-Aage, E. ve Gilbert, G. (1998). *Criminology: Explaining Crime and Its Context Third Edition*. Cincinnati, OH: Anderson Publishing.

Bruin, J. (2006). *Newtest: Command to Compute New Test*. UCLA.

Bucy, P.H., Formby, E.P., Raspanti, M.S. ve Rooney, K.E. (2008). *Why Do They Do It: The Motives, Mores, and Character of White Collar Criminals*. John's L. Rev.

Bulut, H.İ., Çankaya, F. ve Er, B. (2009). Yönetici-Sahiplik Düzeyinin Halka Arz Sonrası Faaliyet Performansı ve Düşük Fiyatlandırma Üzerine Etkisi: İMKB Örneği, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 11(1):101-120.

Burkay, S. (2008). Teorik çerçevede suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*. (2):4.

Büyükdüvenci, S. (2010). *Adalet, Suç ve Ceza Üzerine: Nietzsche*. <https://www.toplumdusmani.net/v2/nietzsche/3755-adalet-suc-ve-ceza-uzerine--nietzsche.html> (23.08.2019).

Büyükçapar, A.S. (2017). Kurumsal Yönetim İlkeleri Doğrultusunda Yönetim Kurulu.(Yüksek Lisans Ödevi). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://www.academia.edu/32931957/KURUMSAL_Y%C3%96NET%C4%B0M_%C4%B0LKELER%C4%B0_DO%C4%9ERULTUSUNDA_Y%C3%96NET%C4%B0M_KURULU (12.12.2019).

Cambridge Dictionary. (2020). *Crime*. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/crime> (10.09.2019).

Can, S. (2008). *İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Okula Bağlılık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cantekinler, M. (2003). *Sarbanes Oxley Act ve AB ile Ülkemize Etkileri*. Active Gazetesi. No:34.

Capezio, A. ve Mavisakalyan, A. (2016). Women in the boardroom and fraud: Evidence from Australia. *Australian Journal of Management*. 41(4):719-734.

Carcello, J.V. ve Nagy, A.L. (2004). Audit Firm Tenure and Fraudulent Financial Reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*. 23(2):55-69.

Casterella, J., W. R. Knechel ve P. L. Walker. (2002). The Relationship of Audit Failures and Auditor Tenure. *Working paper*. University of Florida.

Cave A. F. (1947). State, Law and Government. *Social Control (ed) Joseph S. Roucek* (ss.31). Princeton: New Jersey.

Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2006). *Türk Ceza Hukukuna Giriş, 5237 Sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu ile İlgili Mevzuata Göre Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası*. Beta Yayınevi, İstanbul.

Chaganti, R.S., Mahajan, V. ve Sharma, S. (1985). Corporate Board Size, Composition and Corporate Failures in Retailing Industry. *Journal of Management Studies*. 22(4):400-417.

Chau, G. ve Leung, P. (2006). The Impact of Board Composition and Family Ownership on Audit Committee Formation: Evidence From Hong Kong. *Journal of International Accounting, Auditing And Taxation*. 15(1):1-15.

Chen, G.M., Firth, M., Gao, N.D. ve Rui, O.M. (2005). Do Ownership Structure and Governance Mechanisms Have an Effect on Corporate Fraud in China's Listed Firms?. *Available at SSRN 728945*.

Chen, G., Firth, M., Gao, D.N. ve Rui, O.M. (2006). Ownership Structure, Corporate Governance, And Fraud: Evidence from China. *Journal of Corporate Finance*. 12(3): 424-448.

Cheng, S., Evans, J. ve Nagarajan, N. (2008). Board Size and Firm Performance: The Moderating Effects of the Market for Corporate Control. *Review of Quantitative Finance and Accounting*. 31:121–145.

Choo, F. ve Tan, K. 2007. An “American Dream” Theory of Corporate Executive Fraud. *Accounting Forum*. 31:203-215.

Chidambaran, N.K., Kedia, S. ve Prabhala, N. (2011). *CEO Director Connections and Corporate Fraud*. Fordham University Schools Of Business Research Paper. (1787500).

Clark, A. L. ve Jack P. G. (1965). Social Control: A Reformulation. *Social Problems*. 12: 398-415.

Clarke, R.V. ve Cornish, D.B. (1985). Modeling Offenders' Decisions: A framework for Research and Policy. *Crime and Justice*. 6:147-185.

Clarke, R.V. ve Felson, M. (1993). *Routine Activity and Rational Choice (Vol. 5)*. Transaction publishers.

Clarke, R.V. (1997). *Situational Crime Prevention*. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Clarke, R. V. (2008). Situational Prevention. *R.Wortley, & L. Mazerolle (Eds.), Environmental Criminology and Crime Analysis*. Cullompton, UK: Willan Publishing.

Clarke, R.V. (2009). Situational Crime Prevention: Theoretical Background and Current Practice. *Handbook on Crime and Deviance* (ss. 259-276). Springer, New York, NY.

Clinard, M., Quinney, R. ve Wildeman, J. (2014). *Criminal Behavior Systems: A Typology*. Routledge.

Coffee, J.C.JR. (1980). Corporate Crime and Punishment: A Non-Chicago View of The Economics of Criminal Sanctions. *American Criminal Law Review*. 17 (Spring): 419-478.

Cohen, L. E. ve Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*. 44(4):588–608.

Cohen, M. (2005). *The Costs of Crime and Justice*. Routledge, New York.

Coleman, J. W. (1994). *The Criminal Elite: The Sociology of White-Collar Crime, Third Edition*. New York: St. Martin's Press.

Conklin, J. E. (1989). *Criminology*. New York: Macmillian Pub.

Conyon, M.J. ve He, L. (2014). CEO Turnover in China: The Role of Market-Based and Accounting Performance Measures. *The European Journal of Finance*. 20(7-9): 657-680.

Conyon, M.J. ve He, L. (2016). Executive Compensation and Corporate Fraud in China. *Journal of Business Ethics*. 134(4):669-691.

Cook, D. (2008). *Binary Response and Logistic Regression Analysis*. www.public.iastate.edu/~stat415/stephenson/stat415_chapter3.pdf (22.11.2019).

Cornell Law School. (2016). *White collar crime*.
https://www.law.cornell.edu/wex/whitecollar_crime

Cornish, D. B. ve Clarke R. V. (1986). *Crime as Rational Choice* (pp. 1-19). In Derek B. Cornish & Ronald V. Clarke (Eds.). *The Reasoning Criminal*, New York: Springer-Verlag.

Cornish, D.B. ve Clarke, R.V. (2003). Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions: A Reply to Wortley's Critique of Situational Crime Prevention. *Crime Prevention Studies*. 16:41-96.

Cömert, Ö. ve Sevim, Y. (2017). Çocuk ve Suç İlişkisinin Sosyolojik Suç Kuramları ile İncelenmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6: 29-40.

Cressey, D.R. (1980). Management Fraud, Controls, and Criminological Theory. *Laufer, W.S. and Adler, F. (Eds), Advances in Criminological Theory, Transaction*. New Brunswick, NJ.

Cullen, F. T. ve Agnew, R. (2003). *Criminological Theory: Past to Present (Essential Readings)*, 2nd Ed. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company.

Çakmak, C. (2015). Suçu Açıklayan Sosyo-Ekonomik Temelli Yaklaşımlar. *International Journal of Political Science Researches*. 1(1).

Çelik, G. (2019). *Orantısız Odds Lojistik Regresyon Modeli İçin Uyum İyiliği Testlerinin Performanslarının Benzetim Çalışması İle Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çıtak, L. (2006). Kurumsal Yönetim Sistemlerinde Yakınsama. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 35:145-172.

Çiftçi, İ. (2017). Yönetim Kurullarının Bağımsızlığı. <https://tokkder.org/tokkder-dergi/3777>. (01.04..2019).

Çokluk, Ö. (2010). Lojistik Regresyon Analizi: Kavram ve Uygulama. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 10(3):1357-1407.

Cornish, D.B. ve Clarke, R.V. (2003). Opportunities, Precipitators, and Criminal Decisions: A Reply to Wortley's Critique of Situational Crime Prevention. *Crime Prevention Studies*. 16:41-96.

Davis, J. H., Shoorman, F.D. ve Donaldson, L. (1997). Toward a Stewardship Theory of Management. *The Academy of Management Review*. 22(1):20-47.

Dearden, T.H. (2016). Trust: the Unwritten Cost of White-Collar Crime. *Journal of Financial Crime*. 23(1):87-101.

Dechow, P.M., Sloan, R.G. ve Sweeney, A.P. (1996). Causes and Consequences of Earnings Manipulation: An Analysis of Firms Subject to Enforcement Actions by the SEC, 1995. *Contemporary Accounting Research*. 13(2):1-36.

Del Guercio, D., Dann, L. ve Partch, M. (2003). Governance and Boards of Directors in Closed-End Investment Companies. *Journal of Financial Economics*. 69:111-152.

Deloitte ve TKYD. (2006). *Nedir Bu Kurumsal Yönetim Kurumsal Yönetim Serisi*. <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Nedir%20bu%20kurumsal%20yonetim.pdf> (30.10.2019).

Deloitte. (2007). *Anonim Ortaklıklarda Yönetim Organının Yapılanması ve İşlevleri*. Deloitte Kurumsal Yönetim Serisi, Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği ve Deloitte Ortak Yayını.

Demir, E. E. (2016). *Anonim Şirket Yönetim Kurulu Bünyesinde Oluşturulan Komiteler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <http://acikerisim.istanbul.edu.tr/bitstream/handle/123456789/33611/54344.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (05.12.2019).

Demirbaş, T. (2005). *Kriminoloji, 2. Baskı*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Demirbaş, M. ve Uyar, S. (2006). *Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi*. Güncel Yayıncılık.

Demirel, Y. (2014). Yönetim Kurulu Yapısının Sirkete Getirdiği Fırsat ve Tehditler: eBay Örneği/Opportunities and Threats of The Board of Directors: Ebay. *İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*. (76):232.

Dinç, E. ve Abdioğlu, H. (2009). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) – 100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21).160.

Dinç, Y. ve Cengiz, S. (2014). Muhasebe Denetiminde Hata ve Hilenin Denetçi Etiği Açısından İncelenmesi: Enron Skandalı Örneği. *Journal of the Institute of Social Sciences Cankiri Karatekin University/Cankiri Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1).

Doğan, M. (2007). *Kurumsal Yönetim*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Doğan, M. (2016). Yönetici ve Yabancı Sahipliğinin Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkileri: BIST’te İşlem Gören İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*.14(28):49.

Dolu, O. (2009). Rasyonel Bir Tercih Olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suçu Açıklama ve Önleme Kapasitesinin Değerlendirilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*. 11(4): 89-120.

Dolu, O., 2009. Bir Fırsat Olarak Suç: Suçun Durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi. *Polis Bilimleri Dergisi*. 11(2): pp.1-31.

Dolu, O., Büker, H. (2009). Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç  nleme ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım. *Polis Bilimleri Dergisi*. 11(3):1–22.

Dolu, O., Uludağ, ř. ve Doğutaş, C. (2010). Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İklilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 65:57-81.

Dolu, O. (2011). *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Donaldson, L., ve Davis, J. H. (1991). Stewardship Theory or Agency Theory: CEO Governance and Shareholder Returns. *Australian Journal of Management*. 16(1):49-64.

Doob, A.N. ve Webster, C.M. (2003). Sentence Severity and Crime: Accepting the Null Hypothesis. *Crime and Justice*. 30:143-195.

Dugan, L. ve Gibbs, C. (2009). The Role of Organizational Structure in The Control of Corporate Crime and Terrorism. *The Criminology Of White-Collar Crime* (ss. 111-128). Springer, New York, NY.

Dunn, P. (2004). The Impact Of Insider Power on Fraudulent Financial Reporting. *Journal of Management*. 30(3):397-412.

Durkheim, E. (1979). *The Normal and the Pathological* (pp.64-68). In Joseph E. Jacoby (ed), *Classics of Criminology*. Oak Park, IL: Moore Publishing Company, Inc.
Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel Y ntemin Kuralları*. Bilim-Felsefe-Sanat Yayınları, İstanbul.

Eagly, A.H. ve Johannesen-Schmidt, M.C. (2001). The Leadership Styles of Women and Men. *Journal of Social Issues*. 57(4):781-79.

Edelhertz, H. (1970). *The Nature, Impact, and Prosecution of White-Collar Crime*. National Institute Of Law Enforcement And Criminal Justice:US Govt. Print. Off.

Ege, İ. ve Yılmaz, A. (2005). Finansal Krizler ve Kurumsal Yönetim Uygulamaları İlişkisi: Türkiye ve Dünya Uygulamaları Analizi. *Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi Kurumsal Yönetim Bildiri Kitabı* (s.84), Düzenleyen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi. Ankara. 13-14 Mayıs 2005.

Ehrlich, I. (1973). Participation in Illegitimate Activities; A Theoretical and Emprical Investigation. *Journal of Political Economy*. 81(3):521-565.

Eisenberg, T., Sundgren, S. ve Wells, M.T. (1998). Larger Board Size and Decreasing Firm Value in Small Firms. *Journal of Financial Economics*. 48(1):35-54.

Eisenhardt, K. M. (1989). Agency Theory: An Assessment and Review. *Academy of Management Review*. 14: 57-74.

Einstadter, W. ve Henry, S. (1995). *Criminological Theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions*. Forth Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers.

Eklblom, P. (1994). Proximal Circumstances: A Mechanism-Based Classification of Crime Prevention. *Crime Prevention Studies*. 2:185-232.

Ellis, L. ve Walsh, A. (2000). *Criminology A Global Perspective*. Chestnut Hill Enterprises Press.

Erdoğan, D.C. (2017). *Kurumsal Yönetim Endeksinin (XKURY) Firma Finansal Performansına Etkisi: BİST 100 Üzerine Bir Araştırma*. Şırnak Üniversitesi Yayınları.

Eşitli, A.E. (2013). Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 104:225-246.

European Bank for Reconstruction and Development ve SPK. (2019). *Kurumsal Yönetim Raporlama Rehberi*. <https://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/1297> (27.11.2019).

EUROPOL. 2020. Excise Fraud. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/economic-crime/excise-fraud> (21.10.2019).

Farber, D.B. (2005). Restoring Trust After Fraud: Does Corporate Governance Matter?. *The Accounting Review*. 80(2):539-561.

Fama, E. F. (1980). Agency Problem and The Theory of the Firm. *Journal of Political Economy*. 88: 288-308.

Fama, E. F. ve M. C. Jensen. (1983). Separation of Ownership and Control. *Journal of Law and Economics*. 26(June): 301 - 325.

Fama, E. F. and Jensen, M. C. (1983a). Agency Problems and Residual Claims. *Journal of Law and Economics*. 26: 327-349.

Fayol, H. (1949). *General and Industrial Management*. London: Pitman.

FBI. (2017). *White-Collar Crime*. <https://www.fbi.gov/investigate/white-collar-crime> (13.05.2019).

Felson, M. (1996). Situational Crime Prevention. *Cordella Peter and Siegel Larry, Readings in Contemporary Criminological Theory* (ss.23-25). Boston: Northeastern University Press.

Felson, M. (2002). *Crime and Everyday Life*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.

Felson, M. ve Clarke, R.V. (1998). Opportunity Makes the Thief. *Police Research Series*. 98:1-36.

Fich, E.M. ve Shivdasani, A. (2007). Financial Fraud, Director Reputation, And Shareholder Wealth. *Journal of Financial Economics*. 86(2):306-336.

Finkelstein, S. (1992). Power in Top Management Teams: Dimensions, Measurement, and Validation. *Academy of Management Journal*. 35: 505-538.

Finkelstein, S. ve D'Aveni, R.A. (1994). CEO duality as a Double-Edged Sword: How Boards of Directors Balance Entrenchment Avoidance and Unity of Command. *Academy Of Management Journal*. 37: 1079-1108.

Finkelstein, S., Hambrick, D. C. ve Cannella, A.A. (2009). *Strategic Leadership: Theory and Research on Executives, Top Management Teams, and Boards*. New York: Oxford University Press.

Fleisher, B. M. (1966). The Effect of Income on Delinquency. *The American Economic Review*. 56(1/2):118-137.

Forbes. (2018). *White-Collar Crimes Motivations and Triggers*.
<https://www.forbes.com/sites/roomykhani/2018/02/22/white-collar-crimes-motivations-and-triggers/#7a680ff91219> (04.05. 2019).

Fortune Turkey. (2014). “Beyaz Yakalı” suç örgütünün en ünlü 10 ismi + daha az bilinen 15’i. <https://www.fortuneturkey.com/beyaz-yakali-suc-orgutunun-en-unlu-10-ismi-daha-az-bilinen-15i-346> (28.04.2019).

Freeman Richard B., 2010. Financial Crime, Near Crime, and Chicanery in the Wall Street Meltdown. *Journal of Policy Modeling*. 32: 690-701.

Freiberg, A. (1991). Confiscating the Proceeds of White-Collar Crime. In *Proceedings of a Conference held*. www.aic.gov.au/publications/proceedings/10/freiberg.pdf (16.04.2019).

Friedrichs, D. (2010). *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society (4th ed.)*. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.

Fuller, K.L.M. (2012). *Personality and Crime: An Examination of the Influence of the Five Factor Model on Offending and Co-Offending*. Indiana University of Pennsylvania.

Fuzi, S.F.S., Halim, S.A.A. ve Julizaerma, M.K. (2016). Board Independence and Firm Performance. *Procedia Economics And Finance*. 37:460-465.

Gambetta, D. (1988). *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. New York, NY: Basil Blackwell.

Garson, D. G. (2012). *Ordinal Regression*. Asheboro. Statistical Associates Publishing.

Geis G. (1992). White-Collar Crime: What Is It?. K. Schlegel and D. Weisburd, eds., *White-Collar Crime Reconsidered* (ss.31-52). Boston, Northeastern University Press.

Ghosh, A., Marra, A. ve Moon, D. (2010). Corporate Boards, Audit Committees, and Earnings Management: Pre-And Post-SOX Evidence. *Journal of Business Finance & Accounting*. 37(9-10):1145-1176.

Gillin, J. L. (2005). *Criminology and Penology Volume 1*. USA: The Century Co.

Girginer, N. ve Cankuş, B. (2008). Tramvay Yolcu Memnuniyetinin Lojistik Regresyon Analiziyle Ölçülmesi: Estraam Örneği. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 15(1):181-193.

Glick, L. (2005). *Criminology*. Boston, MA: Allyn&Bacon Incorporated.

Gottfredson, M.R. ve Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford University Press.

Gökberk, M. (2016). *Felsefe Tarihi* (pp.99). Remzi Kitabevi, Ankara.

Gökulu, G. (2010). Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 24(1):209-226.

Grasmick, H. G. ve George J. B.(1980). The Deterrent Effect of Perceived Severity of Punishment. *Social Forces*. 59(2):471-491.

Green, G. S. (1997). *Occupational Crime, 2nd edition*. Nelson-Hall Inc.,Chicago.

Gulick, L. and Urwick, L. (1937). Papers in the Science of Administration. *J. S. Ott & J. Shafritz (Eds.), Classics in Organizational Theory* (ss.87-102). Chicago: Dorsey Press.

Gülgeç, Y.B. (2015). Thomas Hobbes’ un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche’nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 64(3): 687-738.

Gujarati, D.N. (2006). *Basic Econometrics*. McGraw-Hill, New York, Edition 5, ISBN: 1428808485, 553 – 555.

Gürkaynak, G., Kama, Ç.O. ve Tanık, T. (2012). Türk Hukuku Kapsamında Çalışanın Beyaz Yaka Suçları ve Şirket Yönetim Kuralları. *LEGAL Labour Law and Social Security Law Bulletin*. 9(33).

G20/OECD. (2015). *Kurumsal Yönetim İlkeleri, OECD’nin G20 Bakanlar ve Merkez Bankası Başkanlarına Raporu*. <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-TUR.pdf> (26.11.2019).

Hacımahmutoğlu, S. (2008). *AT ve Türk Hukuku'nda Anonim Ortaklığın Karar Alma Sürecinde Yönetim Kurulunun Yapısı ve Çalışanların Katılımı*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Hagan, J. (1985). *Modern Criminology: Crime, Criminal Behavior, And Its Control*. USA: McGraw-Hill Pub.

Haşit, G. ve Uçar, A. (2014). Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Kurumsal Yönetim İlkelerinden Yönetim Kurulu İlkesinin İncelenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Sakarya İktisat Dergisi*. 3(2):85-113.

HBR (Harvard Business Review). (2019). *Şirketlerin Korkulu Rüyası Beyaz Yaka Suçları*. <https://hbrturkiye.com/dergi/sirketlerin-korkulu-ruyasi-beyaz-yaka-suclari> (13.12.2019).

Healy, P. ve George, S. (2016). Who Pays for White-Collar Crime?. *Harvard Business School Working Paper*, 16(148).

Hedström, P. ve Swedberg, R. (1996). Rational Choice, Empirical Research, and the Sociological Tradition. *European Sociological Review*. 12 (2):127-146.

Higgs, D. (2003). *Review of the Role and Effectiveness of Non-Executive Directors*. London: Department of Trade and Industry.

Himmelberg, C.P., Hubbard, R.G. ve Palia, D. (1999). Understanding the Determinants of Managerial Ownership and The Link Between Ownership and Performance. *Journal of Financial Economics*. 53(3):353-384.

Hiraki, T., Inoue, H., Ito, A., Kuroki, F. ve Masuda, H. (2003). Corporate Governance And Firm Value In Japan: Evidence From 1985 To 1998. *Pasific-Basin Finance Journal*. 11(3): 239-265.

Hirschi, T. ve Gottfredson, M. (1989). The Significance of White-Collar Crime for a General Theory of Crime. *Criminology*. 27(2):359-371.

Hobbes, T. (2013). *Leviathan: The Matter, Forme, & Power of a Common-Wealth Ecclesiastical and Civill*. epubBooks.

Hosmer, D.W. ve Lemeshow, S. (2000). *Applied Logistic Regression*. New York: John Wiley & Sons.

Huang, H., Lobo, G.J. ve Zhou, J. (2009). Determinants and Accounting Consequences of Forming a Governance Committee: Evidence From The United States. *Corporate Governance: An International Review*. 17(6):710-727.

İşsevenler, O.V. (2012). Suç Kavram ve Teorisine Dair Bir Deneme. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 70(2):51-58.

İzçiler, D. (2014). *Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Sürecinin Şirketlerin Performansları Üzerine Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jafarova, S. (2009). *İşletmelerde Hile Yapmanın Nedenleri Ve Sosyal Psikoloji Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jensen, M. ve Meckling, W.H. (1976). Theory of the firm: Managerial Behavior; Agency Cost and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*. 3(4):305-360.

Jefferey, C. R. (1985). *Criminology as an Interdisciplinary Behavioral Science* (pp.44-54). Biology, Crime and Ethics. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Company.

Jensen, M.C. ve Meckling, W.H. (1979). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs, and Ownership Structure. *Economics Social Institutions* (ss. 163-231). Dordrecht: Springer.

Jensen, M. (1993). The Modern Industrial Revolution, Exit, and the Failure of Internal Control Systems. *The Journal of Finance*. 48: 831–880.

Kalaycı, Ş. (2009). SPSS Applied Multivariate Statistical Techniques. Ankara: Asil Publishing.

Kanbur, A. (2010). *İşletmelerde Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Örgütsel Değerler Üzerindeki Etkileri: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan İşletmeler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kara, S. (2011). *İç Denetimde Risk Yönetimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karacar, G. ve Muştı, B. (2015). *Türkiye’de Kurumsal Yönetim*. TOKKDE. <https://tokkder.org/tokkder-dergi/3234> (03.12.2019).

Karamanou, I. ve Vafeas, N. (2005). The Association Between Corporate Boards, Audit Committees, and Management Earnings Forecasts: An Empirical Analysis. *Journal of Accounting Research*. 43(3): 453–486.

Karpoff, J.M. ve Lott Jr, J.R. (1993). The Reputational Penalty Firms Bear From Committing Criminal Fraud. *The Journal of Law And Economics*. 36(2):757-802.

Kauzlarich, D. Ve Barlow, H. D. (2009). *Introduction to Criminology, 9th Ed*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

Kelly, R.J., Chin, K.L. ve Schatzberg, R. 1994. Handbook of Organized Crime in the United States. Greenwood Publishing Group.

Kempf, L. K. (1993). The Empirical Status of Hirschi's Control Theory. *F. Adler & W. S. Laufer (Eds.), New Directions in Criminological Theory* (ss. 143-185). New Brunswick, NJ: Transaction.

Kersting, W. (2002). *Jean Jacques Rousseaus "Gesellschaftsvertrag"*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Kılıç, S. (2000). *Lojistik Regresyon Analizi ve Pazarlama Araştırmalarında Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kıyılar, M. ve Belen, M. (2005). *Kurumsal Yönetim Kavramı ve İlkeleri: Bir Kurumsal Yönetim Formu Olarak Türkiye'de Holding Yapılanma Biçimlerinin Değerlendirilmesi*. İSMMO 1. Uluslararası Muhasebe Denetimi ve VII. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, Antalya.

Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 29(2): 149-174.

Kızmaz, Z. (2005). Ceza veya Kriminal Yaptırımın Suç Oranları Üzerindeki Caydırıcı Etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(2):210-231.

Kıbaroğlu, M. (2002). 11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık. *Foreign Policy*.

Kim, J.Y., Roden, D.M. ve Cox, S.R. (2013). The Composition and Compensation of The Board of Directors as Predictors of Corporate Fraud. *Accounting And Finance Research*. 2(3):142-154.

Koç Üniversitesi Kurumsal Yönetim Forumu. (2019). *Kurumsal Yönetim Nedir?*
<https://cgf.ku.edu.tr/tr/content/kurumsal-yonetim-nedir> (20.04.2019).

Koçak, M. ve Durak Batıgün, A. (2017). Şiddet İçeren ve İçermeyen Suç Davranışları Ölçeğinin (ŞİSDÖ) Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Klinik Psikoloji Dergisi*. 1(1): 1-11.

Koçel, T. (2005). *İşletme Yöneticiliği 10. Baskı*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

KPMG. (2018). *Yönetim Kurulu Üyesi Oryantasyonu El Kitabı*. İstanbul: Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği Yayınları Yönetim Kurulu Serisi.
http://tkyd.org/files/downloads/faaliyet_alanlari/yayinlarimiz/tkyd_yayinlari/YK_Oryantasyonu_El_Kitabi.pdf Erişim tarihi: (05.12.2019).

Krause, R., Semadeni, M. and Cannella Jr, A.A. (2014). CEO Duality: A Review and Research Agenda. *Journal Of Management*. 40(1):256-286.

Legal Services Commission of South Australia. (2017). *The Law Handbook by South Australia Legal Services Commission*.
https://lsc.sa.gov.au/search.php?query=spent&search_areas=handbook (08.01.2020).

Lemeshow, S. ve Hosmer, D. (2000). *Applied Logistic Regression (Wiley Series in Probability and Statistics)*. Wiley-Interscience 2 Sub edition.

Lennox, C.S. ve Pittman, J. (2008). Big Five Audits and Accounting Fraud. *Available at SSRN 1137829*.

Levent, C. (2019). *Kurumsal Yönetim Tarihi*.
<http://cuneytlevent.com/index.php/kurumsal-yonetim-tarihi/85-kurumsal-yonetim-tarihi> (30.10.2019).

Levent, C.E. ve Aktürk, E.B. (2019). *Halka Açık Şirketlerde Yönetim Kurulu Komitelerinin Kurumsal Yönetim Çerçevesinde İncelenmesi: BİST Kimya Endeksinde Yer Alan Şirketler Üzerinde Bir Araştırma*.

Liao, J., Smith, D. ve Liu, X. (2019). Female CFOs and Accounting Fraud: Evidence from China. *Pacific-Basin Finance Journal*. 53: 449-463.

Livingston, J. (1996). *Crime and Criminology*. USA: Prentice – Hall.

Loebbecke, J. K., Eining, M.M. ve Willingham J.J. (1989). Auditors' Experience with Material Irregularities: Frequency, Nature, And Detectability. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*. Fall: 1–28.

Lumbey F.E. (1924). *Means of Social Control*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Maddox, S.J. ve Prinz, R.J. (2003). School Bonding in Children and Adolescents: Conceptualization, Assessment, and Associated Variables. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 6(1): 31-49.

Maher, B., Mussawar, S., Madiha, A., Intikhab, A. and Inamullah, K. (2009). The Role of Juvenile Delinquency and Intelligence to the Stability of Social System with Reference to Pakhtoon Culture. *Sarhad Journal of Agriculture*. 25(4):635-640.

Malkoc, E. (2014). *Adli Bilimler ve Duruma Dayalı Suç Önleme*.

Mallin, C.A. (2003). *The Relationship between Corporate Governance, Transparency and Financial Disclosure Selected Issues in Corporate Governance: Regional and Country Experiences* (s.6). United Nations Conference on Trade and Development.

Mallin, C.A. (2016). *Handbook on Corporate Governance in Financial Institutions*. Edward Elgar Publishing.

Manavgat, Ç. (2019). *Halka Açık Anonim Ortaklıkların Yönetim Kurulunda Yetki Devri*.

Marciukaityte, D., Szewczyk, S.H., Uzun, H. ve Varma, R. (2006). Governance and Performance Changes After Accusations of Corporate Fraud. *Financial Analysts Journal*. 62(3):32-41.

Martindale, D. (1966). *Institutions, Organizations and Mass Society*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Matoussi, H. ve Gharbi, I. (2011). Board Independence and Corporate Fraud: The Case of Tunisian Firms. *Politics And Economic Development*.

McGurrin, D., Jarrell, M., Jahn, A. ve Cochrane, B. (2013). White Collar Crime Representation in The Criminological Literature Revisited, 2001-2010. *W. Criminology Rev*. 14:3.

Mcshane, D., Frank, P. ve Williams, M. (1991). *Criminological Theory*. USA: PrenticeHall.

Mehmetcik, H. (2015). 21. Yüzyıl İçin Caydırıcılık: Teori Ve Pratikte Neler Değişti?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 11(22):31-60.

Mengi, B.T. (2009). *Beyaz Yaka Suçları ve Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mertler, C. A. ve Vannatta, R. A. (2005). *Advanced and Multivariate Statistical Methods: Practical Application and Interpretation (3rd Ed.)*. Glendale, CA: Pyrczak Publishing.

Mevzuat Bilgi Sistemi. (2014). *Kurumsal Yönetim Tebliği*.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19225&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5> (17.01.2020).

Miller, J. M., Schreck, C. J. ve Tewksburty, R. (2006). *Criminological Theory: A Brief Introduction*. Boston, MA: Allyn&Bacon Incorporated.

Millstein, I. M., Albert, M., Cadbury, A., Feddersen, D., ve Tateisi, N. (1998). *Improving Competitiveness and Access to Capital in Global Markets*. Paris: OECD Publications.

Minitab.2019(a). *Coefficients for Binary Logistic Regression*.
<https://support.minitab.com/en-us/minitab-express/1/help-and-how-to/modeling-statistics/regression/how-to/binary-logistic-regression/interpret-the-results/all-statistics-and-graphs/coefficients/#coef> (09.04.2020).

Minitab. 2019(b). *Odds Ratios for Binary Logistic Regression*.
<https://support.minitab.com/en-us/minitab-express/1/help-and-how-to/modeling-statistics/regression/how-to/binary-logistic-regression/interpret-the-results/all-statistics-and-graphs/odds-ratios/> (09.04.2020).

Mirze K., ve Ülgen, H. (2013). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*. İstanbul: Beta Yayınları.

Montaldo, C. (2019). *What Constitutes a Crime? Crimes Can Be Against Persons or Property*. <https://www.thoughtco.com/what-is-a-crime-970836> (07.04.2020).

Moore, E. ve Mills, M. (1990). The Neglected Victims and Unexamined Costs Of White-Collar Crime. *Crime & Delinquency*. 36(3):408-418.

Nargeleçekenler, M. (2005). Suç Veritabanının Lojistik Regresyon Analizi ile Tahmini: Bursa Örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*.7(2):31-49.

Nelken, D. (2007). White-Collar and Corporate Crime. *Mike Maguire/Rod Morgan/Robert Reiner (eds.), The Oxford Handbook of Criminology* (ss. 733–770). Oxford: Oxford University Press.

Newburn, T. (2008). *Criminology (2nd Edition)*. Portland, OR,USA: Willan Publishing.

Nietzsche, F. (2015). *İnsanca, Pek İnsanca-1* (pp. 60-61). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

OECD. 2004. Principles of Corporate Governance (1999). [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C/MIN\(99\)6&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C/MIN(99)6&docLanguage=En) (23.06.2019).

Oğuzlar, A. (2005). Lojistik Regresyon Analizi Yardimiyla Suçlu Profiline Belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 19(1):21-35.

Oktaviani, E., Karyawati, G. ve Arsyad, N. (2014). *Factors Affecting Financial Statement Fraud: Fraud Triangle Approach*. 3rd Economics dan Business Research Festival, pp.1939-1955.

Oxford Dictionary of Sociology. (2020). *Crime*. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199533008.001.0001/acref-9780199533008> (11.09.2019).

Özbay, Ö. ve Özcan, Y.Z. (2006). A test of Hirschi's Social Bonding Theory: Juvenile Delinquency in the High Schools of Ankara, Turkey. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 50(6):711-726.

Özcan, Y., Dolu, O. ve Gül, S.K. (2011). Ceza Algısının Uyuşturucu Kullanımı Üzerindeki Caydırıcı Etkisi: Bursa İli Ortaöğretim Kurumlarında Yapılan Bir Alan Araştırması. *Turkish Journal Of Police Studies/Polis Bilimleri Dergisi*. 13(4).

Özcan, S., Baş, K., ve Taş, Y. (2013). Sağlık Sektöründe Bilgi Asimetrisinin Hasta Memnuniyetine Etkisi: Yalova Ağız ve Diş Sağlığı Merkezinde Bir Uygulama. In *International Conference On Eurasian Economies*. 820:830.

Özdamar, K. (2002). Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi 2.Baskı. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özdemir, F. (2019). Finansal Raporlama Standartlarının Bilgi Asimetrisini Azaltıcı Rolüne Dair Teorik İnceleme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 21(3):581-602.

Özer, I. (2013). *Anonim Şirket Yöneticilerinin Mali Hakları*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Özer, I. (2013). *Türk ve Yabancı Hukuk Sistemlerinde Anonim Şirket Yöneticilerinin Mali Hakları*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Özkan, M. (2016). *Neoklasik Teoriler*. *Kriminoloji Editörler: M. Alper Sözer, Ercan Balcıoğlu* (pp. 49-58). Nobel Yayıncılık, Ankara.

Özkul, L. (2003). *ABD Sermaye Piyasalarında Yaşanan Son Gelişmelerin ve ABD'de Yürürlüğe Giren 2002 Tarihli Sarbanes-Oxley Kanunu'nun Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara:Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.

Özsoy, Z. (2011). *Kurumsal Yönetim ve Yönetim Kurulları*. Ankara: İmge Kitabevi.

Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: Free Press.

Paslı, A. (2005). *Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi Gözden Geçirilmiş 2. bs.* İstanbul: Çağa Hukuk Vakfı Yayınları.

Pamukçu, F. (2011). Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 50:133-148.

Paslı, A. (2005). *Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi*. İstanbul:Çağa Hukuk Vakfı Yayınları.

Paternoster, R. ve Piquero, A. (1995). Reconceptualizing Deterrence: An Empirical Test of Personal and Vicarious Experiences. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 32(3):251–286.

Payam, M.M. (2018). Yerel Yönetimler İçin Kentlerde Yerel Suç Önleme Programı. *İdealkent*. 9(24):614-643.

Payne, B.K. (2016). *White-collar crime: The Essentials*. Sage Publications.

Pazarçeviren, S.Y. (2005). Adli Muhasebecilik Mesleği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(2):1-19.

Peng, M., Li, Y., Xie, Y., ve Xu, W. (2010). CEO Duality, Organizational Slack and Firm Performance in China. *Asia Pacific Journal of Management*. 27(4): 611–624.

Rezaee, Z. (2005). Causes, Consequences, and Deterrence of Financial Statement Fraud. *Critical Perspectives On Accounting*. 16(3):277-298.

Picard, M. (2008). Financial Crimes: The Constant Challenge of Seeking Effective Prevention Solutions. *Journal of Financial Crime*. 15:383-397.

Pillay, R.G. (2013). Hampel Report (UK) and CSR. *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility*. 1331-1337.

Podgor, E.S. (1993). *Corporate and White Collar Crime: Simplifying the Ambiguous*. Am. Crim. L. Rev. 31.

Pratt, T.C., Cullen, F.T., Blevins, K.R., Daigle, L.E. ve Madensen, T.D. (2006). The Empirical Status of Deterrence Theory: A MetaAnalysis. *Taking Stock: The Empirical Status of Criminological Theory—Advances in Criminological Theory Volume 15, Editors Francis T. Cullen, John Paul Wright, and Kristie R. Blevins* (ss. 367–395). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

ProCompliance. (2016). *Bankalar ve Borsaya Kote Şirketlerde Yönetim Kurulu ve Komite Yapılanmaları*. <https://www.procompliance.net/bankalar-ve-borsaya-kote-sirketlerde-yonetim-kurulu-ve-komite-yapilanmalari/> (12.12.2019).

Pulaşlı, H. (2016). *Şirketler Hukuku Genel Esaslar, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı*. Ankara: Adalet Yayınevi.

PwC. (2007). *Economic Crime: People, Culture & Controls The 4th Biennial Global Economic Crime Survey Engineering and Construction Industry Supplement*. https://www.pwc.com/gx/en/economic-crime-survey/pdf/gecs_engineering_and_construction_supplement.pdf (03.05.2019).

PwC. (2018). *Pulling fraud out of the shadows Global Economic Crime and Fraud Survey 2018*. <https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/danismanlik/ticari-anlasmazlik-cozumleri-ve-suistimal-incelemeleri/yayinlar/pwc-2018-kuresel-ekonomik-suclar-ve-suistimaller-arastirmasi.pdf> (13.05.2019).

PwC. (2018). *Küresel Ekonomik Suçlar ve Suistimaller Araştırması Raporu*. <https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/danismanlik/ticari-anlasmazlik-cozumleri-ve-suistimal-incelemeleri/yayinlar/pwc-2018-kuresel-ekonomik-suclar-ve-suistimaller-arastirmasi.pdf> (03.03.2019).

PwC. (2020). *Sarbanes-Oxley Yasası'na Uyum*. <https://www.pwc.com.tr/sarbanes-oxley-yasasina-uyum> (04/05/2020).

PwC. (Tarih Yok). *Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ve Kurumsal Yönetim*. <https://www.okul.pwc.com.tr/images/uploadfile/content/635224429789350499.pdf> (29.11.2019).

Rechner, P.L. ve Dalton, D.R. (1989) The Impact of CEO as Board Chairperson on Corporate Performance. *Academy of Management*. 32:141- 143.

Rechner, P., ve Dalton, D. (1991). CEO Duality and Organizational Performance. *Strategic Management Journal*.12(2):155–160.

Reiss, A.J. ve Biderman, A.D. (1980). *Data Sources on White-Collar Lawbreaking*. Washington, D.C.: National Institute of Justice.

Resmi Gazete (30/12/2011 tarihli ve 28158 sayılı). (2011). *SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ* (Seri: IV, No: 56). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111230-14.htm> (27.11.2019).

Resmî Gazete (03.01.2014 tarihli ve 28871 sayılı). (2014). *Kurumsal Yönetim Tebliği*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140103-3.htm> (27.11.2019).

Reurink, A. (2016). White-Collar Crime: The Concept and its Potential for the Analysis of Financial Crime. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*. 57(3):385-415.

Roberts, N.C. (2002). Keeping Public Officials Accountable through Dialogue: Resolving the Accountability Paradox. *Public Administration Review*. 62(6):658.

Roshier, B. (1989). *Controlling Crime: The Classical Perspective in Criminology*. Milton Keynes: Open University Press.

Rosoff, S. M., Pontell, H. N. Ve Tillman, R. (2014). *Profit Without Honor: White-Collar Crime and the Looting of America*. Upper Saddle River: Pearson Education.

Salleha, S.M. ve Othmanbk, R. (2016). Board of Director's Attributes as Deterrence to Corporate Fraud. *Procedia Economics and Finance*. 35:82-91.

Sanal, R. (2002). Kurumsal Yönetim (Corporate Governance) Kavramı ve Türk Kamu Yönetimi Açısından Önemi. *Türk İdare Dergisi*. 435:41-73.

Sarbanes Oxley Act. (2002). <http://www.iasplus.com/resource/usreform.pdf> (12.03.2019).

Sarı, A. (2013). *İşletmelerde Kurumsal Yönetim Açısından İç Kontrol ve İç Denetimin Önemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sayman, Y.Y. ve Sayılğan, G.T.D. (2012). *Sahiplik Yapısının Firma Performansı ve Sermaye Yapısı Üzerine Etkileri: İMKB’de İşlem Gören Üretim Firmalarında Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Schmallegger, F. (2004). *Criminology Today: An Integrative Introduction, 3rd. Ed.* Upper Saddle River, NJ: Pearson-Prentice Hall.

Selman, A. ve Uçar, R. (2011). Dini Tercihleri Anlama ve Açıklanmaya Farklı Bir Yaklaşım: Rasyonel Seçim Teorisi. *Toplum Bilimleri*. 5(10):91-110.

Seyhan, K. (2016). *Klasik Okul Teorileri Kriminoloji* (pp. 38-47). Nobel Yayıncılık, Ankara.

Seven, Z. (1997). *Değişken Seçimi Yöntemi Olarak Adımsal Lojistik Regresyon ile Adımsal Diskriminant Analizinin Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Shapiro, S.P. (1990). Collaring the Crime, Not the Criminal: Reconsidering the Concept of White-Collar Crime. *American Sociological Review*. 55(3):346-365.

Sharma, V.D., 2004. Board of director characteristics, institutional ownership, and fraud: Evidence from Australia. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 23(2), pp.105-117.

Shaw, C.R. ve McKay, H.D. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas: A Study of Rates of Delinquents in Relation to Differential Characteristics of Local Communities in American Cities*. University of Chicago Press, Chicago.

Shleifer, Andrei ve Vishny, R. A. (1994). Survey On Corporate Governance. *National Bureau of Economic Research Working Paper*. No.5554.

Shleifer, Andrei ve Vishny, R. W. (1997). A Survey of Corporate Governance. *Journal of Finance*. 52: 737-783.

Shivdasani, A. (1993). Board Composition, Ownership Structure, and Hostile Takeovers. *Journal of Accounting And Economics*.16(1-3):167-198.

Shover, N. ve Wright, J. P. (2001). Conceptual Issues and Skirmishes. *Neal Shover/John P. Wright (eds.), Crimes of Privilege: Readings in White-Collar Crime* (ss. 1–3). New York: Oxford University Press.

Shover, N. ve Hochstetler, A. (2006). *Choosing White-Collar Crime*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shover, N. ve Cullen, F.T. (2008). Studying and Teaching White – Collar Crime: Populist and Patrician Perspectives. *Journal of Criminal Justice Education*. 19:155-174.

Simpson S. S. ve Weisburd, D. (2009). Introduction. *S. S. Simpson and D. Weisburd, eds., The Criminology of White-Collar Crime* (ss. 3-14). New York, Springer.

Soyaslan, D. (2003). *Kriminoloji (Suç ve Ceza Bilimleri)*, 3. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları.

Statistical Consulting Group. (2020). Stata Programs for Data Analysis. <https://stats.idre.ucla.edu/stata/ado/analysis/> (04.07.2019).

Şenel, S. ve Alatlı, B. (2014). Lojistik Regresyon Analizinin Kullanıldığı Makaleler Üzerine Bir İnceleme. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*. 5(1):35-52.

SPK. (2003). Kurumsal yönetim ilkeleri. Ankara.

SPK. (2005). *Kurumsal Yönetim İlkeleri*. Ankara.

SPK. (2011). *Kurumsal Yönetim Tebliği (II-17.1)*. <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20140103/3> (30/10/2019).

SPK. (2014). Yeni Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu Formatı 27.01.2014 tarih ve 2/35 sayılı SPK kararı. <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/67> (28.11.2019).

SPK. (2019). Kurumsal Yönetim Uyum Raporlaması Hakkında Duyuru. <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20190111/0> (28.11.2019).

SPK. (2020). *Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ Hakkında Basın Duyurusu*. <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20111230/0> (20.11.2019).

Spohn, C. ve David H. (2000). The Effect of Imprisonment on Recidivism Rates of Felony Offenders:A Focus on Drug Offenders. *Criminology*. 40(2):329-359.

Stafford, M. C. and Warr, M. (1993). A Reconceptualization of General and Specific Deterrence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*.30(2):123–135.

Sutherland, E.H. (1940). *White-Collar Criminality*. YB.

Sutherland, E.H., Geis, G. ve Goff, C. (1983). *White Collar Crime: The Uncut Version (Vol. 58)*. New Haven, CT: Yale University Press.

Sözer, M.A. (2012). *Kriminolojinin Temelleri: Klasik Okul ve Pozitivizmin Doğuşu Kriminoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Şahin, A. (2016). Riskin Erken Teşhis Komitesi (TTK m. 378 ve 625/1-e'nin Değerlendirilmesi). *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7(2): 287-314.

Şener, S. Ç. (2017). *Kurumsal Yönetim Anlayışı Temelinde Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık İlkelerinin İlbank Sistemine Yansımaları*. (Uzmanlık Tezi). İller Bankası Anonim Şirketi.

Şentürk, F. ve Kasap, M. (2013). Beyaz Yaka Suçları ve Finansal Yolsuzluklar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2): 143-167.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (1996). *Using Multivariate Statistics (3rd ed.)*. New York, USA: HarperCollins College Publishers.

Tappan, P. W. (1947). Who is the Criminal?. *American Sociological Review*. 12:96-102.

Tekinalp, Ü. (2009). *Banka Hukukunun Esasları*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Terazi Hukuk Dergisi. (2019). *Halka Açık Anonim Ortakların Yönetim Kurulunda Yetki Devri Zorunlu Mudur? Sorumluluk Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme*. <http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/14267.pdf> (10.01.2020).

The Scottish Centre for Crime & Justice Research University of Glasgow. (2008). *Crime*. <https://www.sccjr.ac.uk/search/?type=publication&q=white+collar+crime> (24.02.2019).

The Wall Street Journal. (2014). 1997’de Tayland, Asya Krizini Nasıl Tetikledi?. <https://www.wsj.com/articles/1997de-tayland-asya-krizini-nasl-tetikledi-1392813994> (06.11.2019).

Thompson, W. E., Mitchell, J. ve Dodder, R. A. (1984). An Empirical Test of Hirschi's Control Theory of Delinquency. *Deviant Behavior*. 5(1-4): 11-22.

Tırpancı, İ. (2019). Türkiye’de Kurumsal Yönetim ve Şirketlerin Finansal Performansları Üzerine Etkisi. *Mali Çözüm Dergisi*. 29:115-129.

Tierney, J. (2010). *Criminology: Theory and Context, 3rd Ed*. London: Pearson Longman.

TKYD ve The Boston Consulting Group. (2005). *Türkiye Kurumsal Yönetim Haritası*. İstanbul:Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği Yayınları.

TKYD. (2015). Hakkımızda. <http://www.tkyd.org/tr/tkyd.html> (03.12.2019).

TKYD. (2015). *Kurumsal Yönetim Neden Gereklidir?*. <http://tkyd.org/tr/sss-kurumsal-yonetim-neden-gereklidir.html> (25.11.2019).

TKYD. (2019). *Kurumsal Yönetim Nedir?*. <http://tkyd.org/tr/sss-kurumsal-yonetim-nedir.html> (25.10.2019).

Tomovic, V.A. (1979). *Definitions in Sociology: Convergence, Conflict and Alternative Vocabularies*. Ontario: Diliton Public. Inc. St. Catherines, US Library of Congress.

Topçu, G. ve Arslantaş, C.C. (2016). Grup 1, Grup 2 Ve Grup 3 Şirketleri Yönetim Kurullarında Görev Yapan Kadın Üyelere Yönelik Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*. 27(81):82-135.

Tuzcu, A. (2004). *Halka Açık Şirketlerde Kurumsal Yönetim Anlayışı: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)-100 Örneği*. Ankara:Turhan Kitabevi.

Türedi, H., Karakaya, G. ve İldem, M. (2015). Kurumsal Yönetim ve İç Denetim İlişkisi. *Sayıştay Dergisi*. 96:55-74.

TÜRMOB. (2002). Sarbanes Oxley Act. *Bilanço Dergisi*. 74:12-15.

TÜSİAD. (2000). *Kurumsal Yönetim İlkeleri*.

<https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1861-kurumsal-yonetim-ilkeleri>

(24.04.2019).

TÜSİAD. (2002). Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi. <https://www.tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1877-kurumsalyonetim-%09en-iyi-uygulama-kodu--yonetim-kurulunun-yapisi-ve-isleyisi>

(29.11.2019).

TÜSİAD. (2012). *Uygulama Örnekleriyle Birlikte A'dan Z'ye Denetim Komiteleri*.

[https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/5614-uygulama-ornekleri-ile-birlikte-](https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/5614-uygulama-ornekleri-ile-birlikte-adan-zye-denetim-komiteleri)

[adan-zye-denetim-komiteleri](https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/5614-uygulama-ornekleri-ile-birlikte-adan-zye-denetim-komiteleri) (06.12.2019).

Tzoumakis, S., Lussier, P., Blanc, M.L. ve Davies, G. (2013). Onset, Offending Trajectories, and Crime Specialization in Violence. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 11(2):143-164.

Uluslararası Şeffaflık Derneği. (2015). Şeffaflık Nedir?

<http://www.seffaflik.org/yolsuzluk/seffaflik-nedir/> (27.11.2019).

University of Glasgow School of Education. (2008). *Crime*.
<https://www.gla.ac.uk/schools/education/> (24.02.2019).

Uysal, L. (2009). 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Kapsamında Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu ve Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu-I. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 81:1-34.

Uzun, H., Szewczyk, S.H. ve Varma, R. (2004). Board Composition and Corporate Fraud. *Financial Analysts Journal*. 60(3):33-43.

Van Knippenberg, D., De Dreu, C.K. ve Homan, A.C. (2004). Work Group Diversity and Group Performance: An Integrative Model and Research Agenda. *Journal of Applied Psychology*. 89(6):1008.

Vikipedi. (2017). *Epikür*. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Epik%C3%BCr> (17.09.2019).

Von Hirsch, A. (1976). *Doing justice: The choice of punishments*. New York: Hill and Wang.

Vo Vold, G.B. ve Bernard, T.J. (2002). *Theoretical Criminology*. Oxford University Press.

Wang, Y.H., Chuang, C.C. ve Lee, S.Y. (2010). Impact of Compositions and Characteristics of Board of Directors and Earnings Management on Fraud. *African Journal of Business Management*. 4(4):496-511.

Weisbach, M. S. (1988). Outside Directors and CEO Turnover. *Journal of Financial Economics*. 20:431-460.

Weisburd, D., Wheeler, S., Waring, E. ve Bode, N. (1991). *Crimes of the Middle Classes: White-collar Offenders in the Federal Courts*. Yale University Press.

Wikipedia. (2019). *Enron Scandal*. https://en.wikipedia.org/wiki/Enron_scandal (10.05.2019).

Wikipedia. (2019). *Sarbanes-Oxley Act*. https://en.wikipedia.org/wiki/Sarbanes%E2%80%93Oxley_Act (06/11/2019).

Winslow, R.W. (1968). *Crime in a Free Society: Selections from the President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*. Dickenson Publishing Company.

Wood A.L. (1974). *Deviant Behavior and Control Strategies*. Lexington, Mass D.C. Heath Company.

Wright, V. (2010). Deterrence in Criminal Justice: Evaluating Certainty vs. Severity of Punishment. Sentencing Project.

Xu, Y., Zhang, L. ve Chen, H. (2018). Board Age and Corporate Financial Fraud: An Interactionist View. *Long Range Planning*. 51(6):815-830.

Yağlı, İ. (2016). *Türkiye'deki Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Firma Performansına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenigün, T. (2008). *Kurumsal Yönetim ve İşletme İçi Denetim*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Yermack, D. (1996). Higher Market Valuation of Companies with a Small Board of Directors. *Journal of Financial Economics*. 40(2):185-211.

Yıldız, E. Ç. (2014). *Jeremy Bentham'ın Ceza Teorisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zahra, S.A. ve Pearce, J.A. (1989). Boards of Directors and Corporate Financial Performance: A Review and Integrative Model. *Journal of Management*. 15(2):291-334.

Zengin, A.N. ve Altıok Yılmaz, A. (2017). Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Standartları. *Journal of International Social Research*. 10(48).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5237.htm> (09.03.2020).

6102 Sayılı Yeni TTK. (2011). <http://www.ticaretkanunu.net/wp-content/uploads/2019/08/Yeni-TTK.pdf> (05.12.2019).

